DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

ZİYA ŞAKİR

KAN DALGASI

BİR SEVDA ÜÇ SUİKAST

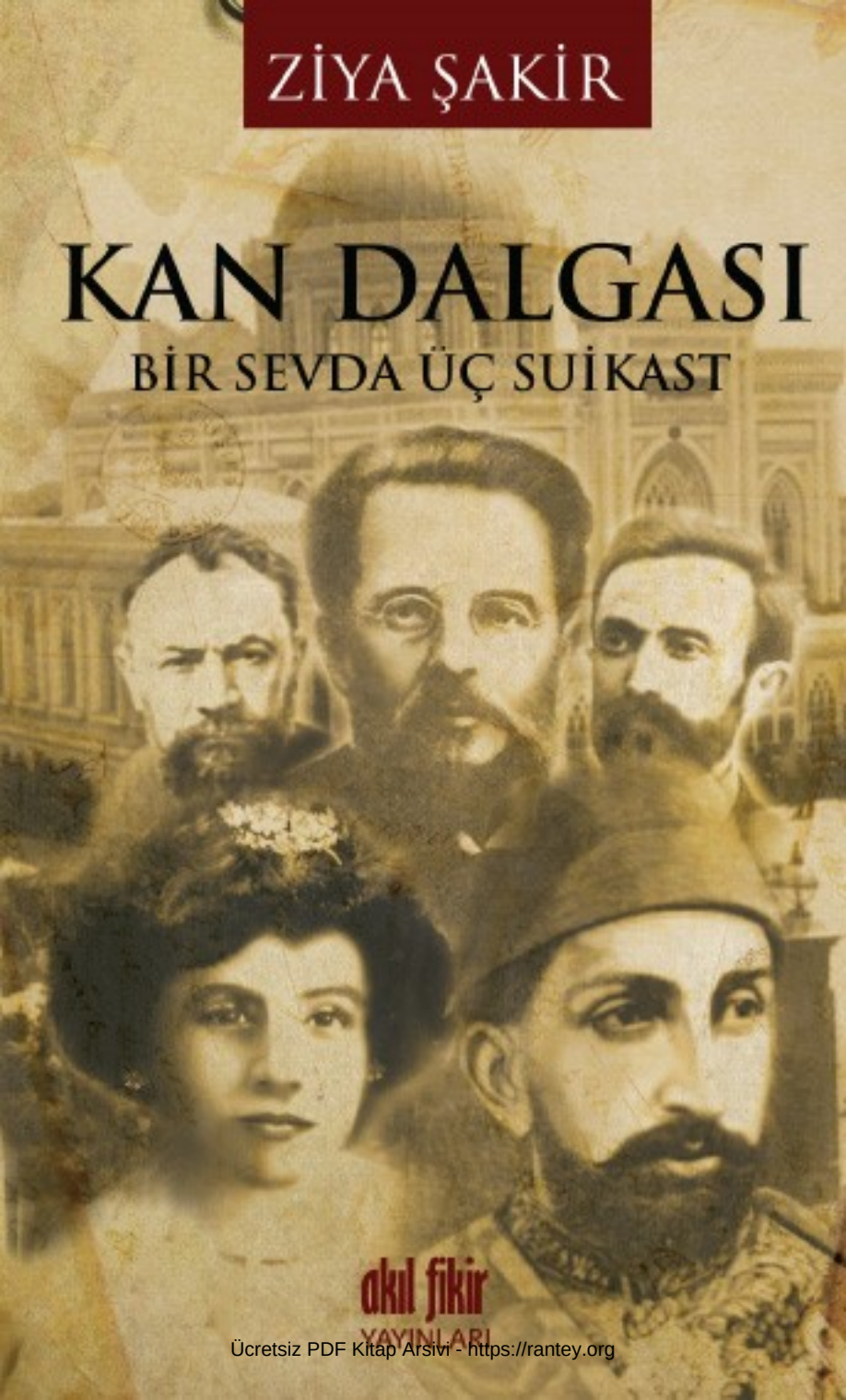

akıl fikir YAYINLARI

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

KAN DALGASI

BİR SEVDA ÜÇ SUİKAST

Şubat 2011

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

KAN DALGASI BİR SEVDA ÜÇ SUİKAST / ZİYA ŞAKİR
Copyright© Akıl Fikir Yayınları - Şubat 2011
Bu kitabın tüm hakları Akıl Fikir Yayınları'na aittir. Kaynak gösterilmeksizin kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir yöntemle kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

YAYINCI: Akıl Fikir Yayınları
DİZGİ: Tuğçe Kaluk
KAPAK TASARIMI: Akıl Fikir
İÇ DÜZEN: Akıl Fikir
BASIM: Şubat 2011

AKIL FİKİR YAYINLARI
Alayköşkü Caddesi Küçük Sokak Civan Han Kat:1 No:3
Cağaloğlu - Fatih / İSTANBUL
Tel: 212 - 520 98 90 / 97 Fax: 212 - 527 06 77
e-posta: bilgi@akılfikiryayinlari.com

ISBN: 978-605-61954-1-9

BASIM ve CİLT: Şenyıldız Matbaacılık
Gümüşsuyu Cad. Dalgıç İş Merkezi No:3 kat 1
Topkapı / İstanbul - Tel: 0212 4834791

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ZİYA ŞAKİR

KAN DALGASI

BİR SEVDA ÜÇ SUİKAST

AKIL FİKİR YAYINLARI

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Yayınevi Notları

1- Bu kitap aslına sadık kalınarak basılmış ancak günümüz gençlerinin daha rahat faydalanması için cümlenin akışına uygun olarak bazı kelimelere parantez içinde güncel anlamları verilmiştir.

2- Kan Dalgası, Üstat Ziya Şakir'in kaleminden 9 Aralık 1930-11 nisan 1931 tarihleri arasında "Son Posta" Gazetesinde yayınlanmış olan tefrikalarından hazırlanmıştır.

Kitap haline getirildiğinde tefrika başlıkları ile özel hayata ait bazı kısımlar çıkarılarak 18 bölüm halinde okurların bilgisine sunulmuştur. Bu tarihi hikâyede, yazarımızın Sarayın içinden bilgi aldığını İzmirli bir avukat okuyucusuna verdiği cevaptan anlamaktayız.

3- Kapak çalışmasında kullanılan fotoğraflardaki kişiler: Sultan Abdülhamid, Hayal(Sabin), Christapor Mikaelian, Stepan Zorian, Simon Zavarian (Ermeni Devrimci Federasyonu kurucuları.)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İÇİNDEKİLER

ZİYA ŞAKİR HAKKINDA BİR KAÇ SÖZ 6

SARAYIN EN GÜZEL KADINI
HÜNKÂR'IN KARŞISINDA DURUYORDU! 13

TAYMİS (TİMES) GAZETESİNDEKİ YAZI 51

KOMİTE, İSTANBUL'DA BÜYÜK BİR
FACİAYA KARAR VERİYOR. 97

BABIÂLİ BASKINI 113

ERMENİLERİN ÇIKARDIĞI KANLI
İHTİLAL BASTIRILDIKTAN SONRA 141

OSMANLI BANKASI – REJİ İDARESİ BASKINI
GALATA SEMTİ HARP MEYDANINI ANDIRIYORDU 151

YEDİ SENE SONRA FAALİYETLER TEKRAR BAŞLAMIŞTI 167

SULTAN ABDÜLHAMİD'İ BERHAVA ETMİYE KARAR VERDİLER 175

BOMBALAR BULGARİSTAN'DA TECRÜBE EDİLMİŞTİ 189

HER ŞEY TAMAMDI VE HÜNKÂR
TAM CAMİDEN ÇIKACAĞI SIRADA 207

BÜYÜK CİNAYETİN TARİHİ MUHAKEMESİNE BAŞLANDI 243

İSTANBUL'DAN GİDEN HABER SOFYA'DA
BOMBA GİBİ PATLAMIŞTI 275

MAHKEME, KOMİTECİLER HAKKINDA
İDAM CEZASI HÜKMETMİŞTİ 283

MABEYN-İ HÜMAYUN KORİDORLARINDA
BÜYÜK BİR BOMBA PATLADI, AFFETTİM!.. 291

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ZİYA ŞAKİR HAKKINDA BİR KAÇ SÖZ

1300'de*(1883)* Sultanahmet'te doğan Ziya Şakir, İstanbul, Bursa ve Halep'teki çeşitli okullarda eğitim almıştır. Daha 15-16 yaşlarında iken İrtika mecmuasında yayınlanan yazıları ile takdir toplamıştır. Dönemin yasaklamaları neticesinde takma isimler kullanarak pek çok dergi ve gazetede yazılarını yayınlamış, Hanımlara Mahsus Gazete, Çocuklara Mahsus Gazete ve Terakki Gazetelerinin başyazarlığını yapmıştır. Cemiyeti İnkılabiye ile İttihat ve Terakki cemiyetlerine katılmıştır.

Genç Türk gazetesinde Dâhiliye Nazırı Talat Beyi hedef alan açık bir mektup yayınlayarak Paşayı keskin bir dille eleştirmiş ve istifaya davet etmiştir. Hemen akabinde cezalandırılacağı endişesi ile Mısır'a giden Ziya Şakir, burada sanatkârlar ile tanışmıştır. Şark'a yönelik*(Sultanın Gözdesi)* isimli bir senaryo yazmış, İskenderiye'ye geçerek İtalyan sinema şirketi ile anlaşmıştır. Napoli'ye giden Ziya Şakir İtalyanların Trablusgarp'a saldırmaları üzerine film çekemiyerek İstanbul'a dönmüştür. İstanbul'da mahkeme edilerek Sinop'a sürülmüş, Talat Paşa'nın ikinci nazırlığında affedilerek İstanbul'a getirtilmiştir. Talat Paşa tarafından memuriyet teklif edilmişse de Ziya Şakir memuriyeti kabul etmemiştir. Bunun üzerine Talat Paşa Süleyman Nazif'in çıkartmakta olduğu Hak gazetesinde çalışmasını tavsiye etmiştir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Balkan Harbi başladığında gönüllü asker olmuş ve Edirne muhasarasının bütün zorluklarını ve mahrumiyetlerini yaşamıştır. Siperlerde nöbet değişikliklerinde gazeteye yazılar yazmış, O dönemde tuttuğu notlardan daha sonra "Meçhul Asker", "Edirne Müdafaası" eserlerini oluşturmuştur.

Edirne'de yaralanıp esir düşen ve daha sonra firar ederek İstanbul'a dönen Ziya Şakir, Talat Paşanın yönlendirmesi ile Bursa'ya giderek Ertuğrul gazetesinin başyazarlık görevini yürütmüştür. Padişah Vahdettin döneminde İttihatçıların takibatından O da nasibini almış ve muhtelif maceralar yaşamıştır. Müdafaayı Hukuk cemiyetinde görev alarak Milli Mücadeleye iştirak etmiştir. Memuriyet görevi ile gittiği Sivas'ta, memuriyet hayatından hoşlanmadığı için kısa sürede istifa etmiş ve bir süre avukatlık yapmıştır. Sivas Sanayi Mektep müdürlüğü görevini yürütmüş ve o dönem aldığı desteklerle bu okulu, numune bir okul haline getirmiştir. Daha sonra Amerikan Cester grubunun Samsun-Sivas demiryolu projesinde görev almıştır.

Cumhuriyetin ilanı ile İstanbul'a dönmüştür. İnhisar İdaresince verilen görev gereği Diyarbakır'a oradan da Maraş'a gitmiş ancak buralarda uzun süreli kalamayarak İstanbul'a tekrar dönüş yapmıştır. Bu dönüş onun yazın alanındaki önemli dönüm noktası olmuştur, Ziya Şakir artık yazarak hayatını kazanmaya başlamıştır. 22 Kasım 1929 tarihinden itibaren "Meçhul Asker" Vakit gazetesinde, sonrasında Ermeni vakalarını anlatan "Kan Dalgası" Son Posta gazete-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

sinde, "Bektaşilik" Yeni Gün gazetesinde yayınlanmış ve Ziya Şakir bu üç tefrika ile hem İstanbul hem de Anadolu'da gazetelerinde tanınan, bilinen, aranan ve tefrika siparişleri verilen önemli ve tarafsız ve güvenilir biri haline gelmiştir. Ziya Şakir adıyla yazdığı tefrikaların yanı sıra A.R, Z. Melek, Bahtiyar Fenkligil imzasıyla veya isimsiz pek çok eser vücuda getirmiş, bıkmadan usanmadan tarihi kaynaklardan aldığı ilhamlarla büyük eserler oluşturmuştur.

İlginçtir ki O, bu eserleri "O gün okunmasından ziyade, istikbal tarihine naçiz bir yardım olur ümidiyle" yazmıştır. Ziya Şakir 1930'lardan 1960'lara kadar en çok okunan yazarlardan biri olup muhtelif gazetelerde bine yakın tarihi makalesi yayınlanmıştır. Özellikle din ve İslam tarihine yönelik on senelik uzun bir araştırma sonucunda Hz. Muhammed*(S.A.V)* ve İslam dünyası ile ilgili birbirinden kıymetli eserlerinin her biri kendine has dil, üslup, akıcılığıyla zamanında çok büyük ilgi ve iltifat görmüştür. Çocukluğunda misafir edildiği Yıldız Sarayını ve İkinci Abdülhamit'in, özel yaşamını, hususi özelliklerini, kendisine ulaştırılmış özel yazı ve hatıratları kullanarak ve yaşayan insanlarla bizzat görüşerek "Abdülhamid'in Son Günleri" adlı tefrikalarda anlatmıştır. Bu konuyu en geniş, en tutarlı, en tarafsız etraflıca anlatan yazarlardan biridir. Abdülhamid ile ilgili tefrikalar yayınlandığında olay kahramanlarının büyük çoğunluğu sağ olduğunun hatırlanması eserlerinin önemimin anlaşılması açısından önemlidir.

Yine aynı döneme ait pek çok dosyayı, defterleri,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

el yazılarını, yüzlerce belgeyi, yurtdışından Çin'den, Hindistan'dan gönderilen vesikaları birleştirerek oluşturduğu İttihat ve Terakki Cemiyetinin kuruluşunu, büyümesini ve yıkılışını anlatan 839 tefrikadan oluşan 5 bölümlük eseri kitap olarak yayınlanmayı beklemektedir.

"Bir Haremağasının Anıları" için Yıldız Sarayı altında geçen ve şimdiye kadar kimsenin öğrenmemiş olduğu hadiseleri muhtelif belge bilgi ve hatırattan yararlanarak bu bilgilerin toplamını anlattığını belirten Ziya Şakir *"Bu eserim öyle bir eser olacak ki. Bundan sonra Yıldız ve Abdülhamit hakkında başka eser yazılamıyacak. Çünkü bilinmeyen bir taraf bırakmıyacağım. Abdülhamit devrinin en doğru bir saray tarihi olacak"* diyecek kadar kendi eseri üzerinde iddialıdır.

Selim Tevfik'in Ziya Şakir ile yaptığı röportajda ise *"Tarihe dil uzatanların gafletlerinden birisi de hükümlerinde çok acul ve zalim davranışlarıdır. Gözlerini, tarihe mal olmuş eşhasın sade fena taraflarına dikerler. Benim eserim tarih denilen madalyanın ters tarafını gösterecektir... Okuyucularımdan rica ederim. Beni tenkit etsinler, yanlış noktaları düzeltsinler, eksik tarafları bildirsinler ki eser kitap haline girerken, o devrin mükemmel ve kusursuz bir tarihi halini alabilsin.... Bugüne kadar aldığım yüzlerce mektup içinde, taltiften, tebrikten başka tek satır yoktu. Bundan duyduğum iftihardır ki o esere verdiğim bütün emeklerin yorgunluklarını unutturmuştur. Ve bugün, bu teveccühü kaybetmemek için, elimden gelse yazılarımı değil, öksürüklerimi bile vesaike istinat ettireceğim..."*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

diyerek kendi eserler için ne kadar titizlikle çalışma sürdürdüğünü ve elindeki belgelerin çok kuvvetli olduğunu kuvvetlice vurgulamıştır.

Senaryo yazarlığında iddialı olan Ziya Şakir'in filme alınmış "Çanakkale Geçilmez", "Allah'ın Cenneti", "Ebedi Meşale", "Beyaz Esire" eserlerinin yanı sıra "Nasrettin Hoca", "Hatay Yıldızı", "Atatürk'ün Çocukları", "Ruhlar Mucizesi", "Sarı Kurdele" gibi henüz filme çekilmemiş senaryoları da mevcuttur. Çok farklı konularda 300'ü aşan eser bırakan Ziya Şakir 22 Aralık 1959'da vefat etti. Rahmetle anıyoruz.

Eserlerinden Bazıları:

Abdülhamid'in Son Günleri, Sultan Hamid ve Mikado, 1897 Yunan Harbi, Bir Haremağasının Anıları vb. Sultan Hamid'in hayatına ait eserler

İttihad ve Terakki Nasıl Doğdu? Nasıl Yaşadı? Nasıl Öldü? *(5 kısım)*

Yakın Tarihin Üç Büyük Adamı: Talat, Enver ve Cemal Paşa

Meçhul Asker, Kan Dalgası, Hilâl ve Zambak, Poyraz Ali, Esmer Gül, Ölüm Mangası, Hatice Sultan vb. tarihi romanlar

Fatih İstanbul'u Nasıl Aldı?

Türkler Karşısında, Napolyon

Timurlenk ve Üç Boz Atlı

Atatürk Hayatı ve İnkılâpları

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Hazreti Muhammed, Hazreti Ali, Hazreti Fatıma, Hazreti Hatice ve Hazreti Hamza'nın hayatlarını anlatan eserler

Hazreti Mevlana, Nasrettin Hoca, Ömer Hayyam, Sadullah ağa, Cinci Hoca, Molla Fenari, Şeyh Şamil, Nuri Demirağ, Celal Bayar gibi tarihe mal olmuş kişilerin hayatları

Haliç ve Eyüp Sultan, Mezhepler Tarihi, Bektaşilik ve Bektaşi Fıkraları

Gâvur Mehmet'in maceraları (Karayürek çetesi, Yedi Aşıklar Şirketi, Cibali zindanları vb. zabıta romanları)

Sahibinin Sesi, Bir Tangonun Romanı, Beyaz Kelebek, Tövbe, Aşk Hasreti vb. aşk hikayeleri

Ramazan sohbetleri, Büyük Doğu vb. mecmualarda çıkan makaleler

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Hayâl (Sabin)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

SARAYIN EN GÜZEL KADINI HÜNKÂR'IN KARŞISINDA DURUYORDU!

Yıldız Sarayı'nın iç bahçesinde, genç haremağaları, oradan oraya koşuyor ve *"Halveeeeettt..."* Diye bağırıyor, bu sesi işiten, bahçıvan, kuşçu ve silâhşorlar da derhal işlerini bırakıp kapılara doğru koşuyorlardı. Az zaman zarfında, bahçede erkek namına kimse kalmamıştı. Birden, Haremi Hümayun'un[1] kapıları açıldı ve koca Hadikai Hümayun'un her tarafına neşeli kahkahalar dağıldı. Bahçenin geniş meydanlarından, dar ve dolambaçlı yollarına kadar, her yerde rengârenk elbiseli genç saraylılar coşkun bir meserretle*(sevinçle)* koşuyor ve birbirlerini kovalıyorlardı. Biraz evvel sessiz ve tenha olan bu muhit, şimdi leyli*(yatılı)* bir kız mektebinin bahçesini andırıyordu.

1 Padişahların anneleri, kadınları(haseki), ikballeri, şehzadeleri, kızları(sultan) ile onlara hizmet eden usta, kalfa, ve cariye gibi kadın hizmetçilerin yaşadığı saray bölümü

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Sultan Hamid, Daire-i Hümayun'un penceresi önünde ayakta duruyor ve saraylıların bu çılgın sevincini mütebessim bir çehre ile uzaktan seyrediyordu. Yanında, hazinedar usta ile sevgili musahibi*(sohbet arkadaşı)* Cevher Ağa bulunuyordu. Sultan Hamid onlara döndü:

- Biraz, biz de bahçeye insek...

Dedi. İkisi de eğildiler ve cevap verdiler:

- Ferman buyurursunuz efendim.

Günü gününe uymayan Sultan Hamid'in, bugün neşesi üstünde idi. İşittiği şen ve billuri kahkahalar da bu neşeyi arttırmıştı. Kadınlara görünüp de onların hususiyetlerini ihlal etmemek için ağalara mahsus küçük kapıdan çıkarak güvercinliğe doğru yürüdüler. Güvercinlik, Sultan Hamid'in en sevdiği bir yerdi. Dünyanın en kıymetli güvercinleri burada tatlı bir aşk âlemi yaşarlardı. Sultan Hamid, ekseriya*(sık sık)* buraya gelir ve saatlerce onlarla meşgul olurdu. Fakat bugün; Sultan Hamid burada fazla kalmadı. Sol tarafa doğru yürüdü. İki tarafı, yüksek taflanlarla muhat*(çevrili)* olan dar yola saptı. Bu yol, döne dolaşa havuz başına iniyordu.

Hünkâr, ellerini arkasına kilitleyerek yavaş yavaş yürüyor, hazinedar usta ile Cevher Ağa da sessizce kendisini takip ediyordu. Artık havuz başına yaklaşmışlardı. Sultan Hamid'in maksadı, havuzun kenarındaki kameriyelerden birine girmek, coşan ve çıldıran saraylıları, kendi hususiyetleri içinde görmekti.

Tam, kameriyeye girecekleri zaman, Cevher Ağa,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

birdenbire durdu. Onun bu duruşu Hünkâr'ı da durdurmuştu. Şimdi, hepsinin gözleri, bir noktada toplanmıştı.

Büyük akasyanın altında, bir kız oturuyor. Ellerini çenesine, çenesini de dizlerine dayamış, derin derin düşünüyordu. Bütün kızlar, en taşkın bir meserretle*(sevinçle)* koca bahçeyi altüst ederlerken, bu kızın böyle tenha bir köşeye çekilerek düşünmesi, onlara çok manidar gelmişti. Hünkâr, hazinedar ustadan tarafa iğilerek yavaşça sordu:

- Bu kız kimdir?

Hazinedar usta, derhal cevap verdi:

- Tanıyamadım aslanım.

Ve sonra, Cevher'e döndü:

- Sen tanıyor musun Lala.

Cevher de, dudaklarını bükerek cevap verdi:

- Hayır. Bende tanımıyorum.

-Şu halde, kalfaların maiyetindeki yeni acemilerden olacak. Ferman buyurursanız kim olduğunu kıza sorayım aslanım.

Sultan Hamid, cevap vermedi. Bir adım ileri attı. Eliyle taflanları[2] araladı. Sessizce arasından atladı. Kız, o kadar dalmıştı ki, Sultan Hamid'in, yanı başına kadar geldiğinin farkına varmadı.

Kızın dalgınlığının bu derecesi, Hünkâr'ın daha

2 Gülgillerden, 2-6 m yükseklikte, kışın yapraklarını dökmeyen, çiçekleri salkım durumunda ve beyaz olan, süs bitkisi olarak bahçelerde yetiştirilen küçük bir ağaç, karayemiş ağacı, karayemiş.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ziyade hayretini mucip*(neden)* oldu. Onu birdenbire korkutmamak için parmaklarının ucuyla hafifçe omzuna dokundu. Kız, titreyerek kendine geldi. Başını kaldırıp ta Sultan Hamid'i görünce, yerinden sıçradı. Ne yapacağını şaşırmıştı.

İlk defa olarak hünkârla karşılaşıyordu. Saraya yeni geldiği için şayet padişahla karşılaşırsa ne suretle hareket edeceğini henüz öğretmemişlerdi. Fakat zeki kız, kendini derhal topladı. Ellerini göğsünün üstünde kavuşturarak gözlerini yere indirdi ve durdu. Kızın gözleri, hünkârın kalbinde siyah bir şimşek gibi parlamış ve sönmüştü.

Sultan Hamid, ani bir tesirle sarsıldı. Fakat hiçbir şeyde zaaf duyduğunu hissettirmek istemediği için, lâkayt*(kayıtsız)* görünerek sordu:

-Burada böyle oturup ta ne düşünüyorsun?

- ...

-Sen kimin yanındasın?

- ...

-Sana soruyorum, söyle!

-Neş'edil Kalfa'nın yanındayım efendim.

-Senin adın ne?

-Hayal.

-Tuhaf bir isim.

Hünkâr, bir iki saniye düşündü. Sesine, büyük bir şefkat ve mülâyemet*(yumuşaklık)* vererek tekrar kızın omzuna dokundu:

-Bak, arkadaşların gülüp oynuyor. Hadi sen de git, onların arasına karış.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Hayal, sakin ve sessiz bir hareketle geri çekilmiş, taflan kümelerinin arasında birdenbire kaybolmuştu.

Hünkâr, havuz başındaki kameriyeye girerek bir kenara çekildi. Havuzun etrafı, sanki bir renk ve süs mahşeri kesilmişti. Bahçeye çıkılmasına irade sadır olan günlerde, nazarı şahaneye çarpılmak ihtimali fazla olduğu için her zamanki gibi bugün de saraylılar; en calibi dikkat*(dikkat çekici)* renklerle giyinmiş, en hoşa gidecek tuvaletlerle süslenmişti. Hepsi de birer şımarık çocuk gibi koşuyor, kovalıyor, haykırıp bağırıyor ve havuza atmak için birbirlerini sürüklüyorlardı.

Havuzda, pervaneli bir sandal vardı. İçine, saraylılar dolmuştu. Bir haremağası, sandalın ortasına oturmuş, tıpkı bir velospidi*(bisikleti)* harekete getirir gibi ayaklarıyla tepinerek pervaneyi çeviriyor ve sandal, arkasında köpüklü bir iz bırakarak rakit*(durgun)* suyun üzerinde yavaş yavaş geziniyordu.

Bugün, bahçenin hakikaten pek neşeli bir günü idi. Her zaman kumlu yollarda büyük bir itina ve vakarla*(ağır başlılıkla)* gezinen gözdeler, ikballer, hazinedar ve eski kalfalar bile bugün, genç saraylıların aralarına karışmışlardı. Saraylılar, ihtiyar bir harem ağasını yakalamış, omuzlarına almış, havuzun kenarına getirmişler, suya atmakla tehdit ediyorlardı. Ağa, haykırıp, bağırdıkça, etraftakiler de kahkahalarla kırıla kırıla gülüyorlardı.

Etrafındaki bütün bu çılgın neşe böylece devam

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ederken Sultan Hamid, bütün bunlara lâkayt*(kayıtsız)* kalıyor. Gözlerini mütemadiyen*(sürekli olarak)* kızların arasında dolaştırıyor, birini arıyor, fakat aradığını bulamıyordu.

Artık, güneşte guruba başlamıştı. Karşıda; Çamlıca'nın Sultan tepesinin köşklerindeki camlar parlıyor, semadaki kızıllık, gittikçe artıyordu. Biraz evvel, bipayan*(tükenmez)* bir gümüş levha gibi parıldayan Marmara artık kızarmıya başlıyor. Ve sanki engin ufuklarından, yavaş yavaş bir kan dalgası canlanıyordu.

Sultan Hamid, ayağa kalktı. Bahçeye çıkarken duyduğu neşe birdenbire dağılmış ve şimdi esbabını*(sebebini)* tahlil edemediği bir can sıkıntısı başlamıştı. Yine elleri arkasında, geldiği yolu takip ediyordu. Büyük akasyanın önünden geçerken, yan gözle baktı. Şimdi orası bomboştu...

Sessizce saraya girdi. Koridorlar, tenha idi. Nöbetçi saraylılar, avizeleri yakmıya çalışıyorlardı. Daire-i Hümayuna geçilecek kapının önüne gelince durdu. Hazinedar ustaya döndü:

-Usta! Neş'edil Kalfa'yı gör. Söyle; Bu gece o kızı görmek istiyorum. Dedi.

Hünkâr, Mabeyni[3] Hümayundaki dairesinde geç vakte kadar resmi işlerle meşgul olduktan sonra hususi dairesine avdet ettiği*(döndüğü)* zaman kapının önünde hazinedar usta ile karşılaştı. Ustanın yanında, Neş'edil Kalfa da vardı. Neş'edil Hünkâr'ı görür

3 Mabeyn: Osmanlı Devleti'nde padişahla hükümet arasındaki bağı sağlayan yönetsel ve politik bir örgüttür.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

görmez, tazim*(saygı)* ile yerlere kapandı. Hünkâr tebessümle mukavele ederek sordu.

- Ne haber kalfa?

- Allah efendimize tükenmez ömürler versin aslanım... Hayal kızı ferman buyurmuşsunuz. Fakat bu kız, pek acemidir. Henüz huzuru şahanenize çıkacak kadar hazırlanmamıştır. Bir kusurda bulunmasından korkarım.

Hünkâr bu telkin ve tavsiyeden sıkıldı. Açıktan açığa kadın işleri hakkında görüşmekten çok mahcup olurdu. Şimdi de, duyduğu hicabı*(utancı)* örtmek için masanın üstündeki gümüş bir vazonun yerini değiştirmekle meşgul olarak cevap verdi:

- Hayır, bugün onun bahçedeki hali tuhafıma gitti de şöylece bir görmek istedim.

Neş'edil çıktı. Hazinedar usta Hünkâr'ın son emirlerini bekliyordu. Hünkâr, yavaş yavaş pencerenin önüne gitti. Eliyle başını tuttu. Hazinedar usta endişe ile sordu:

- Başınız mı ağrıyor aslanım.

- Evet, hafif bir ağrı var.

- Acaba yoruldunuz mu? Yoksa bir şeye canınızı mı sıktılar.

- Bu mihnetli*(sıkıntılı)* dünyada can sıkıntısından hali kalmak mümkün mü?

- Ne yapsak acaba? İlaç almazsanız bir kahve ferman buyurur musunuz?

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

- Kahveyi de şimdi gelirken içtim. İstirahat edersem belki geçer.

- Geçmiş olsun aslanım. Başka bir arzun var mı?

- Hayır.

- Allah Sultan'ımıza rahatlık ve afiyet versin.

Dedikten sonra hazinedar usta çekilmişti. Fakat çekilirken de hafifçe gülmüştü. O, pekiyi biliyordu ki ne zaman saraylılardan birine ikbali şahane vaki olursa, Sultan Hamid, fikrini açık söylemeye utanır ve bir an evvel yalnız kalabilmek için başı ağrıdığını ve istirahate muhtaç olduğunu bahane ederdi. Nitekim hazinedar usta gider gitmez, Hünkâr derhal yatak odasına geçti.

Bu oda gayet basit bir tarzda idi. Pencerelerden uzakta; geniş, her türlü tezyinattan*(süslemelerden)* saf beyaz bir lâke karyola, karyolanın başucunda gene beyaz lâkeden bir komodin, ayakucunda bir şezlong ve onun yanında da yuvarlak bir masa bulunuyordu.

Sultan Hamid, şezlongların üzerindeki şaseyi *(örtüyü)* açtı. Mutadı veçhile*(alışılageldiği şekilde)* yalnızca değişmeye başladı. Hint boheminden beyaz geceliğini kavuniçi ipekliden dikilmiş ince pamuklu hırkasını giydi. Yumuşak ve siyah glâseden şıp şıp terliklerini ayağına geçirdi.

Tam bu anda da hafif hafif kapı vuruldu. Kapıyı, bizzat açtı ve Hayal ile karşılaştı. Hayal'in elinde, büyük bir gümüş tepsi vardı. Vaziyeti, müteredditt *(kararsız)* ve sıkılgandı. Açılan kapıdan girdi. İki el ile

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kulplarından tuttuğu tepsiyi, yuvarlak masanın üstüne yerleştirdi.

Ve derhal geri dönerek, ayakta duran hünkârın önünde eğildi. Diz çöküp ayak öpecekti.

Fakat hünkâr, bir eliyle onu omzundan tuttu, durdurdu.

- Gözlerini kaldır, bana bak Hayal!

Hayal, daha hala, canlı bir sanem*(heykel)* gibi hareketsiz duruyor ve Hünkâr'a hissettirmeden göz ucuyla onun hareketlerini kolluyordu.

- Söyle bakalım Hayal, bugün o ağacın altında oturmuş, ne düşünüyordun?

Hayal, bu suale, Hünkâr'ın bütün iradesini sarsan kısa bir bakış, kısa bir tebessümle*(gülümsemeyle)* cevap verdi. Sultan Hamid, şu samimi anda, saray terbiyesinin icap ettirdiği suni hicaptan*(utançtan)* nefret ediyordu. Elini Hayal'in omzuna koydu. Sesini biraz sertleştirdi:

- Hayal! Ne sorarsam, derhal cevap vermeni istiyorum.

- Söyle bakayım... Ne düşünüyordun öyle?

Hayal, aynı bakışı ve aynı tebessümü tekrar ederek cevap verdi:

- Hiç efendim, Saye-i şahanenizde...

Hayal kısa bir zamanda, uzun uzun öğrettikleri tekerlemeleri unutmuştu.

Şimdi, Hayal'in kalın ve gölgeli bir hat gibi görünen kirpiklerinin altından gözyaşları, sızıyor. Ateşin

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yanaklarında ince ve billuri izler bırakarak çenesinin altına süzülüyordu.

Hünkâr, birdenbire doğruldu. Elini Hayal'in alnına koyarak sordu:

- Ne var. Ne oldun Hayal?

Hayal'in dudakları kıpırdadı. Kapalı kirpikleri biraz daha sıkılarak başı hafifçe iki tarafa sallandı.

- Anlamadım Hayal. Çabuk söyle. Niçin ağlıyorsun?

Bu anda Hayal; yanına sarkan ellerini çekti. Yüzüne kapadı, hıçkıra hıçkıra ağlımaya başladı;

- Biliyorum efendim, beni öldüreceksin. Öldür. Fakat rica ederim. Bana ilişme...

Candan, yürekten doğan ve hıçkırıklar arasında, parçalana parçalana çıkan bu sözler, hünkârın kalbini birdenbire değiştirmişti.

Hünkâr, Hayal'in geçirdiği bu buhran ve tahavvüle *(değişikliğe)* hayretle bakıyor.

Hünkâr'ın gözleri, Hayal'in üzerinde bir noktada durdu. Bir aşı yerinin cilalı yuvarlağından ziyade silinmiş, izi kaybolmuş, fakat mesamat*(gözenekler)* ve hüceyratı*(hücrecikler)* içinde çok belirsiz bir morluk hissolunan bir şekle benziyordu.

Sultan Hamid, eğildi. Bunu, daha yakından tetkik etti. Bu evvelce dövme ile yapılmış bir haçın, silinmiş eseri idi. Hayreti artan Hünkâr, yapacağı şeye birdenbire karar veremiyerek kalktı. Pencerenin önüne gitti. Camı açtı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

- Haydi, söyle. Niçin ağlıyordun?

Hayal, tekrar derin derin içini çekerek:

- Bilmem ki ne söyleyim, nasıl söyleyim?

- Evvelâ şunu söyle. Sen Müslüman değilsin. Öyle değil mi?

Hayal kıpkırmızı kesildi. Sanki başına ağır bir darbe yemiş gibi sersemledi.

Sultan Hamid, Hayal'in iliklerine kadar işliyen nâfiz*(etkili)*, kadir ve mütehakkim*(hükmeden)* bir sesle sözüne devam etti:

- Bunu saklamaya lüzum yok, İşte bak, nişanesi kolunda. Haydi, bakalım, şimdi, doğrusunu söyle. Nerelisin?

- Ben, efendim. Kafkaslıyım. Köyümüzün adına Haçatorik derler. Erivan'a yakındır.

Sultan Hamid, sanki bir elektrik teline temas etmiş gibi titredi. Bütün kanı, bir anda kalbine dondu ve tekrar damarlarına boşandı. Oturduğu yerde biraz doğruldu ve sordu:

- Demek sen Ermeni'sin?

Hayal, hünkârın bu irkilmesinden daha ziyade korktu. Önüne bakarak cevap verdi:

- Evet...

- Ne zararı var Hayal? Bizim sarayımızda her milletten insan bulunabilir... Ermeni olmak bir kabahat mi? Söyle bakayım anan baban var mı?

Hünkârın bu muamelesinden biraz ferahlıyan ve

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kendini toplıyan Hayal, büyük bir safiyetle cevap verdi:

- Ben, pek küçükken, anam babam ölmüş. Beni dayım yanına almış. O büyütmüş.

- Peki, dayın nasıl adamdı?

- Çok iyi adamdı Efendim. Bana çok iyi bakardı. Beni hiçbir şeyden mahrum bırakmazdı.

Gizli bir el, hünkârın kalbini sıkar ve acıtır gibi oluyor. Yüzüne sanki bir alev dalgası çarpıyordu. Bir cigara daha yakarak sordu:

- Peki, sonra nasıl oldu da buraya geldin? Hepsini birer birer anlat.

Hayal:

- Dayım büyük bir ziyana uğradı. Borç altında kaldı. Alacaklıları sıkıştırıyor, para istiyorlardı. Vermezse hapsolacaktı. Dayım hapsolmaktan ziyade beni yalnız bırakmaktan korkuyordu. Artık memleketten kaçmaktan başka çaremiz kalmamıştı. Bu kararı verdikten sonra hazırlandık. Karanlık bir gecede atlara atladık ve kaçtık.

- Nereye kaçıyordunuz?

- Nahcivan tarafında dayımın bir akrabası vardı, oraya kaçıyorduk.

- Sonra?

- Geceleri gidiyor, gündüzleri saklanıyorduk. Üç gün, üç gece böyle geçti. Dördüncü günün gecesiydi. Gecemiz, tamamen yolda geçmişti. Sabaha karşı

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dar ve dolambaçlı bir boğazdan geçerken, korkunç bir ses, bizi durdurdu. Dayım, hemen atından atladı. Beni de atımdan aşağı aldı ve bir büyük taşın arkasına saklandık. Silâhını çıkardı. Ateş etmiye başladı. Başımın üstünden, vızır vızır kurşunlar geçiyor ve beni korkudan titretiyordu. Dayım, birdenbire, *"vuruldum"* diye haykırdı ve yere yuvarlandı.

Biraz sonra da etrafımıza birkaç adam toplandı. Bunlar, dar belli ve uzun etekli elbiseleri, kocaman kalpaklarıyla korkunç adamlardı. Hepsinin bellerinde uzun kamalar vardı. İki tanesi benim ellerimden tuttu. Ötekiler, yerde yatan dayımın üstünü arıyor ve ceplerinde bulduklarını kendi ceplerine atıyorlardı. Dayım ölmüş müydü? Bunu da bilmiyordum. Sadece ağlıyor, feryat ediyordum.

Dayımı soyanlardan uzun sakallı adam ayağa kalktı, önümde durarak hiddetle yüzüme haykırdıktan sonra elindeki kırbacı iki defa omuzlarımda şaklattı. Kalbimin acısı vücudumun acısıyla karıştı, gözlerim kararardı. Sonrasını bilmiyorum.

Hayal, geniş bir nefes aldı. Sultan Hamid'de yarıya kadar içtiği sigarasından yeni bir sigara daha yaktı

- Sonra Hayal?

- Gözlerimi açtığım zaman, karanlık bir evde, eski bir yatağın üzerinde yatıyordum. Bir kadın başucumda beni bekliyordu. Hemen kalktım, oturdum. Kadına yalvarmaya başladım. Kadın, anlamadığım bir lisanla seri ve aksi cevaplar veriyordu.

Kadının bu hali, beni daha ziyade sinirlendirdi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Tekrar, dayı, dayı diyerek feryadı arttırdım. O zaman kapı birden bire açıldı. Yine o, beni kırbaçla döven uzun sakallı adam içeri girdi. Hemen belindeki kamayı sıyırdı. Soğuk ve keskin demiri boğazıma dayadı. Eğer susmazsam, derhal beni keseceğini işaretle anlattı... Anladım. Acı, acı anladım ki artık benim için, susmaktan başka çare kalmamıştır.

- Peki, bu adamlar kimlermiş?

- Şüphesiz eşkıya, zaten köyümüzde iken de işitirdik, o taraflarda daima Gürcü ve Lazki eşkıyaların bir pususuna düşmüşüz.

- Sonra?

- Tam bir hafta, bu odada mahpus kaldım. Arada sırada kapı açılıyor. İçeriye birkaç adam giriyor. Bu adamlar, beni ayağa kaldırıyor. Uzun uzun tetkik ederek birbirleriyle birçok şeyler konuşuyor ve sonra çıkıp gidiyorlardı. Bir hafta sonra, odamın önündeki avluda birçok at sesleri peyda oldu. Ben, belki beni kurtarmaya gelmişlerdir, diye sevindim. Kapı açıldı, içeriye yüzleri sıkı sıkı örtülü iki kadın girdi. Beni ayağa kaldırdılar, örtüye sardılar. Yüzümü kapadılar. Dışarı çıkardılar. Avluda üç erkek atlı daha vardı. Kadınlar, evvelâ beni bir ata bindirdiler. Kendileri de birer ata bindiler. O, beni kırbaçlıyan, boğazıma keskin kamasını dayayan adam, ayakta duruyor ve sert sert emirler veriyordu.

Bütün bu, erkek ve kadın atlılar, beni ortalarına aldılar. Yola çıkardılar. Tam on sekiz günümüz yollarda geçti. Dikkat ediyordum. Daima büyük şehir-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

lere uzak geçiyor ve geceleri köylerde kalıyorduk. Uğradığımız köylerin halkı, tamamen yanımdakilerin lisanıyla konuşuyorlardı. Bundan anlıyordum ki, bunlar hep aynı millete mensup adamlardı. Böylece dağlardan, ormanlardan dolaşa dolaşa on sekiz gün geçtikten sonra deniz kenarına geldik. Uzakta büyük bir ev görünüyordu. Atlılardan biri, koşarak önden gitti. Herhalde bizim geldiğimizi haber vermiş olmalı ki, konaktan da bize karşıcılar geldi.

Konağın avlusuna girdiğimiz zaman epeyce kalabalık vardı. Hemen beni attan indirdiler. Oradaki kadınlara teslim ettiler.

- Geldiğiniz yerin neresi olduğunu söylediler mi?

- Sonradan öğrendim. Burası Samsun'muş. Sultan Hamid, hayretle sordu:

- Samsun mu? Tuhaf şey. Pekâlâ. Ya, o konak kiminmiş?

- Bir Paşa'nın konağı imiş.

Sultan Hamid, daha ziyade hayretle tekrar sordu:

- Bir Paşa'nın konağı mı dedin?

- Evet, bir Paşa'nın konağı, fakat bu konak, şehirde değildi. Şehre yakın bir çiftlikte idi. Burası bana Kafkasya'yı hatırlattı. Hepsi çerkesçe konuşuyorlar ve Kafkas elbisesi giyiyorlardı.

Aradan birkaç gün geçtikten sonra bir gün Paşa'nın karısının ayaklarına kapandım. Memleketime göndermeleri için ağladım, yalvardım. Fakat o taş yürekli kadın, kahkaha ile güldükten sonra, memle-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ketine gidip de ne yapıcaksın? Biz seni padişahın sarayına göndereceğiz demez mi? Artık benim halimi düşünün efendim.

Hayal, hem dili ve hem de kalbi yorulmuş gibi durdu. Derin bir nefes aldı. Hünkâr bir kelime bile kaçırmadan dinlediği bu maceranın sonuna varmak için sabırsızlanıyordu.

- Devam et Hayal. Sonra?

- Sonra efendim, beni bir hocanın önüne götürdüler. Bu hocanın ne kadar sert ve sevimsiz bir çehresi vardı. Hoca, bana abdest aldırdı. Önüne oturttu. Birçok dualar okuyup üstüme üfledi. Senin dinin, papaz dinidir. Artık, ondan sana hayır kalmadı. Şimdi hak dinini kabul edeceksin dedi. Ne yapayım, ben de kabul ettim. Adımı, Hayal koydular. İşte bu, o kadar gücüme gitti ki. Bir müddet alışamadım.

- Eski adın ne idi?

- Sabin!

- Sonra?

- Bir sene kadar da orada kaldıktan sonra beni buraya getirdiler.

- Peki, Hayal, demin niçin ağlıyordun?

- Bütün bunlar aklıma gelmişti.

- Fakat bunların içinde ağlanacak şey yok. Anan, baban olmadıktan sonra, yalnız bir dayından ayrılmak için bu kadar ağlanmaz. Sana burada dayından daha iyi bakıyorlar değil mi?

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

- Evet efendim.

- O halde ağladığının başka bir sebebi var. Söyle bakayım nedir?

- ...

- Haydi, Hayal, söyle diyorum sana.

Hayal'in gözleri, titriye titriye kalktı. Sultan Hamid'in gözleriyle karşılaştı. Şimdi Hünkâr'ın gözlerinde dayanılmaz bir kudret vardı. Bu kudret Hayal'in kalbini bütün bütün sarstı. Mütevekkil*(oluruna bırakmış)*, zebun*(aciz)* bir inleyişle mırıldandı.

- Dayanamıyorum. Artık ona dayanamıyorum. Hünkâr, acı bir yeis*(üzüntü)* ile sordu:

- O kim?

- Kirkor.

- Kirkor kim?

- Kirkor, benim aşkım, nikâhlım. Bütün varlığım.

Hayal'in başı, omzunun üstüne düştü. İki damla erimiş billûr, şimdi onun yanaklarının daha koyulaşan rengi üzerinden parlıya parlıya süzülürken, Sultan Hamid ayağa kalkmıştı. Sanki sırtındaki gömlekten, bastığı yerlere kadar her şey ve her yer ateş kesilmişti. Şimdi ne yapacaktı?

Hem geziniyor, hem düşünüyordu. Birdenbire durdu, baktı. Hayal, dirseklerini dizlerine dayamış ve başını avuçlarının içine almış, bitap ve ezgin bir surette duruyordu.

- Hayal, tamam, yeter!

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bilmem, bu emir Hayal'e nasıl bir tesir yaptı ki. Yorulan ve irkilen kalbinin üzerinden daha sert bir çimdik geçer gibi oldu. Başını kaldırdı Herkesin "Efendimiz" derken titrediği halde, akşamdan beri tatlı tatlı konuştuğu o mumla adamı aradı.

O adam pencereden bakıyordu. Omuzları başının üzerine düşmüş sırtı biraz daha kabarmış gibiydi. Oda o kadar sessizdi ki altın yaldızları göz kamaştıran geridonun üzerindeki saatin rakkası*(sarkacı)* bile işitilmiyordu.

Hayal, bu ölüm sükûtunu bozmaktan korkarken elbisesinin tafta[4] uçları bazen uzun ve bazen kısa hışırtılarıyla sert ellerde yırtılan bir kefen sesi veriyordu.

Sultan Hamid, tekrar döndü. Hayal'in yanına geldi.

- Hayal! Bu, bana anlattıklarını hiç başka bir kimseye anlattın mı?

- Hayır efendim, hiç anlatır mıyım? Samsun'dan buraya gelirken o Paşa'nın hanımı bana sıkı sıkı tembih etti. "Eğer bunları anlatırsan seni dama*(hapse)* atarız" dedi.

- Peki bana neden anlattın?

- Size mi? Sizin her sorduğunuz şeye cevap vermek lazım olduğunu öğretmişlerdi de onun için.

- Bana anlatmanın zararı yok. Fakat bak sana şimdi tembih ediyorum. Hiç bir kimseye bu anlattığın şeylerden bahsetmeyeceksin anladın mı?

4 Atkısıyla örgüsü farklı renklerde olan, bu yüzden içindeki hareket ettikçe yanar döner etkisi veren, ipekli sert kumaş.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

- Anladım efendim.

Sultan Hamid, kapıya yürüdü. Kilidin içindeki anahtarı çevirdi. Odadan dışarı seslendi.

- Kim var orada?

Küçük koridorun ucunda bekleyen nöbetçi kalfalar koşa koşa geldi. Sultan Hamid, geri çekildi. Hayal'in geçmesine yol verdi. Hayal koridora çıktıktan sonra, kalfalara irade etti.

- Bu saraylıyı doğruca Neş'edil Kalfa'ya götürüp teslim ediniz.

Hünkâr o geceyi tamamen uykusuz geçirdi...

Artık Hayal'e bütün bütün sahip olabilmek için arada daha büyük bir mânia bulunuyordu. O da, Kirkor'un aşkından daha kuvvetli olan nikâh meselesiydi.

Kirkor, Rus tebaası*(uyruklu)* idi. Vakıa, bugün meydanda yoktu. Karısının nerede olduğunu da bilmiyordu. Fakat yarın akla ve hayale gelmiyen bir tesadüfle, karısının nerede olduğunu Kirkor öğrenirse mesele ne şekil alacaktı? O zaman sefaretler, Hariciye sefaretleri belki de hükümdarlar ve nihayet Avrupa matbuatı birbirine girecek ve görülmemiş skandal husule gelecekti. Acaba, Kirkor ile anlaşmak mümkün olamaz mıydı? Bu, belki kabildi*(mümkündü)* Fakat bunun içinde Kirkor'un meydanda olması lazımdı.

Bütün geceyi ve hatta ertesi günü akşama kadar, bu mesele etrafında düşüncelerle geçiren Hünkâr, nihayet şu şekilde karar verdi:

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Şimdilik Hayal'in aşkı, yalnız kalbinde kalmalıdır. Bir taraftan, Kirkor aranmalı, diğer taraftan da, Hayal'in vaziyeti, bir skandal zuhuruna*(baş göstermeden)* mani olacak vaziyete ifrağ olunmalıdır*(çevrilmelidir)*.

En büyük tehlike, Rus sefarethanesinden gelebilirdi. Rusya devleti fahimesi tebaasından*(uyruğundan)* nikâhlı bir kadının esir edilerek saraya satılması ve uzun zamandan beri nezdî şahanede bulundurulması sefarethane*(elçilik)* tarafından haber alınırsa, artık pirincin taşını ayıklamak kabil olamazdı. Bu tehlikeyi kısmen olsun izale edebilmek için de Hayal'i, bir müddet saraydan uzaklaştırmak ve emin bir yere koymak lazımdı.

Sultan Hamid, bu kararı verdikten sonra, derhal sadrazam Kâmil Paşa'yı alıp saraya getirmek için bir yaver yolladı. Vakit akşamdı. Kâmil Paşa, bu ani davetten kuşkulandı. Saraya gelir gelmez, Ser Kâtibi Hazreti Şehriyâri Süreyya Paşa tarafından beşuş*(güler yüzlü)* çehre ile karşılanınca endişesi azaldı.

Kâmil Paşa'nın vürudu, Sultan Hamid'e arz edildi. Sultan Hamid, telaşını belli etmemek için, sadrazamın Mabeyni Hümayunda yemek yemesini ve yemekten sonra görüşeceğini irade etti.

Gece alaturka saat bire doğru Kâmil Paşa, huzura davet edildi; Hünkâr, çehresindeki solgunluk ve tahavvülü*(değişimi)* sadrazama hissettirmemek için salonun loş bir köşesine çekilmişti. Elindeki kâğıtlarla meşgul görünüyordu. Kâmil Paşa'nın arz ettiği tazimatı*(saygıyı)* kabul ile karşısındaki sandalye-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ye oturmasını işaret ettikten sonra, elindeki kâğıtları gösterdi:

-Islahatı maliye layihasını tetkik ediyordum *(inceliyordum)*. Bazı maddeler hakkında görüşmek istedim.

Diye söze başladı ve bu mesele etrafında epeyce görüştükten sonra sözü, Hayal meselesine intikal ettirdi:

- Saraydaki kızlardan birinin Rus tebaasından *(uyruğundan)* bir Ermeni olduğu anlaşıldı. Şimdi bu kızı sefarethaneye*(elçiliğe)* teslim etsek, belki bir dedikoduya sebep olacak. Başka suretle saraydan çıkarsak, münasebet almıyacak. Şimdilik sultan saraylarından birine naklini tensip ettim*(uygun gördüm)*. Siz ne dersiniz?

Mizacı şahaneyi çok iyi bilen Kâmil Paşa, eliyle ağzını kapayıp hafifçe öksürdükten sonra cevap verdi:

- Fikri şahaneleri hangi cihete*(yöne)* temayül*(meyil)* etse, bittabi*(elbette)* isabet ondadır.

Ancak, sefarethanenin de haberdar edilmesi muvafık olur fikrindeyim. Hünkâr, sadrazamın mütalaasından sıkıldı. Fakat kızdığını belli etmemek için mümkün olduğu kadar sekinetle cevap vererek:

- Bence bu doğru değil. Kız, Kafkasya'da, Gürcü eşkıyası tarafından kaçırılmış, Samsun'a getirilmiş, esir diye satılmış. Satın alanlarda bunun aslını tetkik etmeden saraya takdim etmişler. Mamafih*(durum böyle iken)* bu hususta tahkikat yaptıracağım. Böyle aslının ne olduğu adam akıllı anlaşılmadan saraya adam

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

alanların kafasını kıracağım. O, ayrı mesele. Şayet, sefarethaneye*(elçiliğe)* malumat verilir sefarethane de kızı isterse bu çok çirkin bir şey olur.

- Fakat hür bir devletin tebaasının*(uyruğundan)* esir sıfatıyla sarayda bulundurmak ta...

- İşte ben de onun için sultan saraylarından birine naklettiriyorum. Şimdilik orada kalsın da, bilahare*(sonradan)* icabı düşünülür.

Sultan Hamid'in lakırdıyı döndürüp dolaştırmasına rağmen Kâmil Paşa maksadı şahanenin ne olduğunu anlamıştı. Hiçbir meselede, yalnız başına mes'uliyet kabul etmek istemeyen hünkâr, doğrudan doğruya şahsı Hümayununa ait olan işlerde bile, muhakkak bir mes'uliyet şeriki*(ortağı)* bulunmasını isterdi.

Şimdi Kâmil Paşa'ya bu meseleden bahsetmesi, şayet bir gün olupta bir iş meydana çıkarsa:

- Evet. Biz bunu vaktiyle haber aldık ve vaziyetten müteessir olduk. Hatta sadrazamı da çağırarak konuştuk. Buna calem*(sağlam)* bir çare bulmak lazım gelirdi, fakat bulunmadı demek içindi.

Kâmil Paşa bütün bunları bildiği için reyi şahane'yi tasviple*(münasip görerek)* iktifa etti*(yeterli buldu)*. Avdet için hünkârdan müsaade aldı ve selâmet çaresini, bir an evvel "huzur"dan ayrılmakta aradı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

HAYAL'İN GİZLİ MAKSATLARI ŞİMDİ MEYDANA ÇIKIYORDU

Sultan Hamid, gece verdiği kararı ertesi günü tatbik edememişti*(yerine getirememişti)*. Yalnız, sabahleyin erkenden Neş'edil Kalfa huzura celbolunarak, kıza fevkalâde dikkat itina edilmesini son derece hoş tutularak hatırının hiçbir suretle rencide edilmemesini ve her ne murat ederse derhal kendisine malumat verilmesini irade ederek, en küçük hareketinin bile kendisine hissettirilmeden tahtı tarassuta*(gözetime)* alınmasını ve bilhassa şununla bununla konuşturulmamasını da ilave etmişti.

Bununla beraber, Hayal'in hangi vasıta ile saraya geldiği hakkında bizzat tahkikata girişti. Hayal, Samsun civarındaki çiftliğinde ikamet eden zaptiye alaybeylerinden Fahrettin Bey tarafından takdim edilmişti. Bu beyin minelkadim*(eskiden beri)* sanat ve meşguliyeti, Kafkasya'daki hemşeri ve akrabaları vasıtasıyla dilber kızlar celbetmek ve saraya takdim eylemekti. Bu yüzden epeyce servet kazanmakla beraber alaybeyi rütbesini de ihraz etmişti*(kazanmıştı)*.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Şahsı, kendisince maruf*(bilinen biri)* idi. Şu halde, Hayal'in saraya takdiminde hususi bir maksat tasavvur olunamazdı*(düşünülemezdi)*. Esasen Hayal de geçirdiği maceradan hiç kimseye bahsetmediğini Hünkâr'a temin etmişti.

Artık, Hünkâr için yapılacak şey, bir müddet bağrına taş basarak Hayal'e karşı perhizkâr*(çekingen)* davranmak ve hiçbir sızıltıya meydan vermeden ona ebediyen malik olabilmek çarelerini aramaktan ibaretti.

Hayal'e gelince: O çok mustaripti *(sıkıntılıydı.)* Hünkâr'ın odasından çıktığı dakikadan itibaren şiddetli bir göz hapsi altında bulunduğu hissetmişti. Buna sebepte bizzat kendisi olmuştu.

Hayal düşünüyor. Bu vaziyete devam ederse deruhte ettiği*(üstlendiği)* vazifeyi ifaya muktedir olamıyacağını görüyor ve çok mustarip oluyordu.

O, bu saray hayatına büyük bir cüretle atılmış ve bu cüretin bütün kudretini de kalbini yakıp kavuran muazzez aşkından almıştı. Babası, Rus ihtilal komitecileri arasında temayüz etmiş*(kendini göstermiş)* bir şahsiyetti. Tatul tesmiye*(isimlendirmesi)* olunan bu adamın asıl ismi, Hristofor Mikailyan'dı. Tatul, daha genç yaşında komiteye dâhil olmuş ve büyük fedakârlıklar göstererek bu uğurda ayağından bile sakat kalmıştı. Bu cüretkâr adam, bir müddet Kafkas ihtilal komitesinde Çarlıkla mücadele ettikten sonra, Rus siyasetinin çevirdiği mahirane*(ustaca)* manevra üzerine Ermenistan İstiklali gayesini takibe başlamıştı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bütün komite içtimaları*(toplantıları)*, Hristofor'un evinde olurdu. İçtima eden komitecilerin arasında, ateşli bir delikanlı bulunuyordu. Kirkor Varşamyan... Bu genç ve yakışıklı komiteci, Tatul'un çok nazarı dikkatini celbediyor ve ona büyük bir ehemmiyet veriyordu. Kirkor, evin teklifsiz bir adamı gibi daima girip çıkıyor. Bu daimi temaslar, yavaş yavaş iki gencin kalbinde Evvelâ bir ılıklık, sonra bir sıcaklık ve daha sonra bir galeyan*(coşkunluk)* husule getirmişti. Tatul'un kızı Sabin o zaman henüz on dört yaşında idi. Fakat buna rağmen aşkı bütün kudretiyle anlamıştı.

Kirkor, bir gün, tam bir komiteciye yakışır bir cüret ve pervasızlıkla Tatul'a dedi ki:

- Usta... Ben Sabin'i seviyorum ve onu almak istiyorum. Tatul'da buna cevaben dedi ki:

- Verdiğin bu havadise çok memnun oldum. Fakat düşününüz ki, vatanına, milletine karşı borcunu ödeyemeyenlerin izdivacı aleyhindeyim. İnsan, ev bark sahibi olduktan sonra korkaklaşır, komitecilik yapamaz. Evvelâ komiteye borcunuzu verin, sonra birbirinizi alın. Kirkor'la Sabin, baş başa verdiler. Ne yapabileceklerini düşündüler.

O esnada komite Sultan Hamid'in sarayına hulûl edecek*(girecek)* bir vasıta aramakla meşguldü. Çünkü Sultan Hamid, artık Ermeni meselesini ciddi bir tehlike olarak görmeye ve ona göre tedbirler almaya başlamıştı. Saraydan aldığı şifreler ve emirler üzerine dördüncü orduyu Hümayun Müşiri Zeki Paşa, Şark

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

vilayetlerindeki Ermenilere göz açtırmıyor, her vasıtaya tevessül ederek*(girişerek)* o havalideki Ermenilerin efkârı mel'anetkâranelerine*(lanetli düşüncelerine)* mani oluyor, aynı zamanda da Kürt aşiretlerinden Hamidiye süvari alayları teşkil olunuyordu. Bu alayların teşkili, aynı zamanda Çarlığında nazarı dikkatini celbediyordu. Tıpkı, Rus Kazak alaylarını andıran bu kuvvet, oldukça mühim bir yekûna*(toplama)* baliğ*(yetişmiş)* oluyor ve Rusya'ya karşı tehditkâr bir şekil alıyordu.

Bütün bu işlerle iç yüzünü öğrenmek, ancak saraya ve bilhassa Sultan Hamid'in harimine hulûl etmekle*(girmekle)* mümkün olacaktı. Ermeni komitesi, bu işi deruhte ettiği*(üstlendiği)* takdirde iki tarafın da işine yarıyacaktı. Bu meseleye vakıf olan Sabin'le Kirkor, aralarında müzakere ettiler. Karar verdiler.

Sabin babasına:

- Bu işi ben deruhte etmek*(üstlenmek)* istiyorum.

Dedi. Gözleri, komiteciliğin buharıyla dumanlanan Tatul, bu işin tehlike ve azametini göremiyerek, kızını yukardan aşağıya kadar dikkatle süzdü. Ve neşeli bir kahkaha atarak:

- Ben bunu hiç düşünmemiştim Sabin. Hakikaten, Osmanlı padişahına kıymetli bir gözde olursun.

Dedi. Tahkikat icra edildi. Padişahın sarayına esir takdim eden kimselerin isimleriyle bunların Kafkasya'daki vasıtaları öğrenildi. Nihayet Sabin'in bir esir sıfatıyla Sultan Hamid'in sarayına gönderilmesine karar verildi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Sabin, bu iş için Samsun'a gönderilirken, Kirkor da daha mühim bir iş için Amerika'ya hareket ediyordu. İki sevgili, birbirinden çok hazin bir suretle ayrılırken, birbirlerine karşı; aşk, vefa ve sadakat yemini etmeyi de unutmamışlardı.

Verilen karar üzerine Sabin, saraya girmeye muvaffak olduktan sonra, ne yapıp yaparak hünkârın nazarı dikkatini celbedecek, kendisini hünkâra sevdirecek ve bu vaziyette kalarak komiteden alacağı emre intizar edecekti. Sabin'le aradaki irtibatın tesisi icap ettiği zaman düşünülerek temin edilecekti.

İki uzak şark hükümetlerinden birinde nezaret *(bakanlık)* yapmış olan bir adamın zevcesi İrisa Perovna'ya da vazife verdik.

Ancak aklı başına geldiği zaman Sabin farkına varabilmişti ki: Ermeni olduğunu saklamamak ve bilhassa Kirkor'a olan rabıtasını*(bağını)* anlatmak kendisi için hiç te hayırlı olmamıştır.

Sabin, şimdi yalnız bir şey düşünüyordu. Hünkâr'ın kendisine emniyet ve itimadı*(güveni)* acaba tamamen zail*(yok)* olmamış mı idi? Etrafına çevrilen sıkı tecessüs*(merak)* zincirine nazaran buna hükmetmek lazım geliyordu. Ancak eskisinden çok farklı olarak gördüğü hürmet ve riayet*(saygı)* kendisini biraz mutmain*(emin)* ediyordu.

Bu hadisenin üzerinden iki ay kadar bir zaman geçmişti. Bir gün akşama doğru zaptiye nazırı Mabeyni Hümayuna[5] geldi ve hususi maruzatta[6] buluna-

5 Padişahın çalışma odası.

6 Mevki makam veya yaş bakımından büyük birine sunulan dilek, sunuş veya bilgi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

cağından bahisle huzuru Hümayuna kabulünü rica etti.

Nazır, huzura çıkar çıkmaz, hünkâra bir jurnal *(ihbar)* takdim etti. Bu jurnal Zaptiye nezareti celilesi emrinde müstahdem Artin isminde bir Ermeni tarafından nazıra takdim edilmişti. Jurnalin münderecatı*(içeriği)* ise, adeta zehir zemberekti. Bu jurnalde hemen şu ifade ile deniyor ki:

Şehri hali ruminin 27'nci pazartesi günü olan dünkü gün bu aptı çakerleri*(kulları)* Beyazıt meydanından geştügüzar etmekle*(gezmekte)* iken önüm sıra giden iki zabıtan Efendi konuşmakta oldukları halde biri diğerine dedi ki: Birader haberin var mı? Sadrazam Kâmil Paşa, bizim serasker Paşa ile birleşecek ve haşa, haşa Sultan Hamid efendimizi tahtı şahanesinden alaşağı edecektir.

Öteki zabit efendi buna cevap vererek dedi ki:

- Aman birader ne diyorsun, bu hiç olur iş midir? Bu esnada her nasılsa arkasına bakan diğer zabit, sükût etti*(sustu)*. Zabitlerin çakeri acizilerini*(aciz kullarını)* görmeleri üzerine artık takiplerinden ve kim olduklarının öğrenilmesinden sarfınazar eylemiş hem de Ermeni erbabı fesadının da*(fesat erbabları da)* bu işte her halde metbali*(istenen şeyler)* olacağı harekât ve sekenatlarından*(duruşlarından)* anlaşılmakta bulunduğundan hasbeesedaka*(durum)* arzı keyfiyet olunur, ferman

Takdim edilen jurnal, ne kıymet ve rahiyette olursa olsun, onu hasıraltı etmek kabil olamazdı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Binaenaleyh*(onun üzerine)*, nazırda bu jurnali alır almaz, Mabeyni Hümayuna koşmuştu.

Jurnal, bittabi*(doğal olarak)* Sultan Hamid'in son derece vehmine dokundu. O zaman serasker Ali Saip Paşa idi. Filhakika*(işin doğrusu)* gerek serasker ve gerek sadrazam, sureti zahirede*(görünüşte)* sadık görünen bendegândan*(kullardan)* olmakla beraber, insanların çiy süt emdiklerini unutmamak ta lâzım geliyordu.

Hünkâr, gerek sadrazam ve gerek serasker hakkındaki takip tarassudu*(gözetlemeyi)* sıkıştırmakla beraber böyle bir hal vukuunda seri bir müdafaa tertibatı esaslarını da ihzar etti*(hazırladı)*.

Jurnal hadisesinden birkaç gün sonra idi. Mevsimi olmasına rağmen bir türlü yağmur yağmamıştı. Koca İstanbul sanki bir cendereye sıkışmış gibi hava tazyiki*(basıncı)* altında eziliyordu. Gece, alaturka saat ikiye doğru uzaktan şimşekler çakmıya, derin derin gök gürlemiye başladı.

Fırtına, Eyüp istikametinden İstanbul üzerine doğru geliyordu.

İstanbul halkı, zuhur eden*(meydana çıkan)* bu afetin, bir felaket halini almamasına dua ederken Beşiktaş ve Yıldız cihetlerinin havagazı cereyanı birdenbire kesildi.

Zaten, büyük fırtınalar, Sultan Hamid'in asabı üzerinde çok fena bir tesir hâsıl ederdi.

Fırtınadan müteessir*(etkilenmiş)* olduğu için odasının bütün perdelerini indiren ve mütemadiyen*(sürekli)*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ayakta gezinen Sultan Hamid, bir anda bütün havagazlarının söndüğünü ve her tarafın karanlık bir mezara döndüğünü görünce, ziyadesiyle asabileşmişti. Bir anda aklına gelen şey, birkaç gün evvel verilen jurnal oldu. Demek ki jurnal doğru idi. Kendisini hal etmek istiyenler, bu fırtınadan istifade ediyorlar ve bu hücumu göstermemek için her taraftan aydınlığı kesiyorlardı.

Orhaniye kışlasının cümle kapısı önünde çalınan tiz bir boru sesi, havayı yırtarak fırtınanın sağanaklarıyla dalgalandı.

- Silâh başına!

Bir taraftan, saray halkı, şamdanlar ve el lambalarıyla ortalığı tenvire*(aydınlatmaya)* çalışırken, diğer taraftan, beş on dakika zarfında, sarayın civarındaki kışlalarla Silahşor ve yaveran daireleri boşalmış, ortalık altüst olmuş, sarayın etrafı süngü ve kılıçtan mürekkep bir demir çemberle kuşatılmıştı.

Hal'e gelen ihtilalcilerin vaziyetlerini anlamak için her istikamete keşif postaları çıkarıldı. Fakat postalardan bir cevap çıkmadı. Bir taraftan Beşiktaş Karakoluna, diğer taraftan Nişantaşı'na ve bütün saraya amut*(dik)* olan istikametlere çıkan postalar, bir hayli ilerledikleri halde, düşmana tesadüf etmemişlerdi.

Sarayda helecan devam ediyor ve müdafaa tertibatında hiçbir şeyin noksan kalmamasına çalışılıyordu. Bu heyecan, belki, sabaha kadar devam edecekti. Fakat aşk olsun Hasan Paşa'ya, tam yerine vurduğu bir sopanın mükâfatı olarak zaptiye neferliğinden bir

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

anda müşirliğe hak kazanan bu Çorum efesi, lambalar söner sönmez, icap eden tertibatı almakla beraber bir taraftan da gazhaneye adamlar koşturarak tahkikata başlamış ve Dolmabahçe civarındaki tepelerden inen kuvvetli sellerin Gazhane ile Yıldız arasındaki gaz borularını bozması yüzünden cereyanın kesildiğini haber almıştı.

Ellerinde fener olduğu halde, Yıldız yokuşuna at süren bir süvari zaptiye mülâzımı*(teğmeni)* ile bir de polis komiseri bu haberi meserretâvari*(sevindiren)* Sultan Hamid'e isal ettikleri*(ulaştırdıkları)* vakit; mülazım, yüzbaşı, komiser de ser komiser oluvermişti.

Bu hadise bu suretle geçmekle beraber, tesiri Sultan Hamid'in kalbinden zail olmamış. Bilakis, daha ziyade evhamını artırmıştı. O geceyi ıstırapla geçiren Sultan Hamid, ertesi günü her taraftan yağan jurnallerle bir kat daha mustarip olmuştu. O tarihte, Gazhanenin idaresi, Tophane'ye merbuttu*(bağlıydı)*. Topane müşiri vazifesi de aynı zamanda serasker Ali Saip Paşa'nın uhdesinde*(yetkisinde)* bulunuyordu. Takdim edilen jurnallerle havagazlarının an kastin*(kasten)* Ali Saip Paşa tarafından kestirildiği arz ve ihbar olunuyordu.

Ermenilerin ittifak ederek kendisini saltanatta hal eylemek istiyenleri tam bir mücrim*(suçlu)* vaziyetinde elde etmek istiyen Sultan Hamid, bütün bunlara bir şekil vermeyi düşünürken bir hadise daha oldu.

Bir gün akşama doğru, sadrazamın mutat haricinde ve biladavet*(davetsiz)* saraya gelmesi, Mabeyni

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Hümayun'dakilerin hayretini mucip olmuştu. Kâmil Paşa, saraya gelir gelmez, teşrifat*(protokol)* mucibince vezir odasına çıktı.

Acilen Huzuru şahaneye kabul buyrulması istirhamında bulundu ve derhal huzura kabul olundu. Kâmil Paşa, Hünkâr'ı telaş içinde buldu. Bu telaşı daha ziyade artırmamak için birdenbire maksadını söylemiyerek, o günlerde Hünkâr'ı meşgul eden Bulgaristan hakkında maruzatta bulundu. Fakat Sultan Hamid'in keskin zekâsı, Kâmil Paşa'nın bu basit ihtiyatına darbe vurdu.

Hünkâr, oldukça dürüst bir lisan ile sordu:

- Mutat hilâfına vürudunuzdan daha mühim maruzatta bulunacağınızı zannetmiştim Paşa.

O zaman Kâmil Paşa, ezile büzüle elindeki istidayı uzatarak:

- Filhakika maksadı çakeranemiz*(kulunuzun maksadı)* bugün makama verilen şu istidayı*(dilekçeyi)* Huzuru Hümayunlarına takdim etmek idi ise de...

Cevabını kesik kesik kekelerken Hünkâr, sabırsızlıkla istidayı*(dilekçeyi)* okuyor ve okudukça yüzü renkten renge giriyordu.

İstidayı son harfine kadar okuyan Hünkâr, başını kaldırdı. Kâmil Paşa'nın yüzüne baktı. Karşısında divan duran sadrazam, önüne bakıyor ve bütün vücudu ile beraber bilhassa yüzündeki adalelerin ayrı ayrı titrediği uzaktan fark olunuyordu. Aynı zamanda, Sultan Hamid de sapsarı kesilmiş elleri titriyordu.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Esen rüzgârdan bile hile sezen Hünkâr, gözlerini sadrazamdan ayırmıyarak sordu:

- Bu istida ne suretle verildi Paşa?

- Kulunuz makamı sadarete gelmiş ve arabadan inmiştim. Binek taşına çıkarken, her nasılsa zaptiyelerin arasından yol bulan bir şahıs, elinde tuttuğu bu istidayı kulunuza verdi.

- Bir cevap verdiniz mi?

- Zemin ve zaman, istidayı derhal okumıya müsait olmadığı için sadaret*(vezirlik)* odasına girdim ve ancak istidaya orada göz gezdirdim. Meselenin ehemmiyetine binaen sahibi istida ile bizzat görüşmek ve hususi fikirlerine de nüfuz edebilmek için nezdi çakeriye*(kulunuzun yanına)* celbettim. Hitamı mülâkata*(konuşma sonuna kadar)* kadar odaya kimsenin girmemesini teminden sonra merkumdan*(adı geçenden)* istidası hakkında izahat talep eyledim.

- Nasıl bir adam?

- Taşradan henüz geldiği ve hal ve ahvalinden belli, lisanı Osmaniyi'de müşkülâtla*(zorlukla)* ve Acem lisanına müşabih*(benzer)* bir surette ifade etmektedir.

- Peki, ifadesinde ne dedi?

- Rivayetine nazaran, eşkıyaların taarruzu esnasında her ne kadar yaralanmış, düşmüş ise de bir müddet sonra aklı başına gelmiş ve o zaman, hemşirezadesi Sabin'in eşkıya tarafından kaçırıldığını ve her ne kadar bir müddet Rus toprağında saklanmış ise de birkaç gün sonra memaliki mahrusai şahane'ye*(padişahın*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

memleketi) geçirilerek Samsun'a nakledildiğini ve oradan da İstanbul'a getirildiğini bittahkik öğrendiğini ve ancak mezburenin*(sözü edilenin)* İstanbul'daki izini kaybettiğini söylüyor. Memleketin yabancısı olduğu için korkmuş, şimdiye kadar hiçbir yere müracaat edememiş.

- İstanbul'a gelince kızın izini kaybettiği acaba doğru mu?

Bak istidasında, büyük bir zata cariye olarak füruht*(satış)* edilmiş ise de elyevm*(hala)* bu zatın ikametgâhı meçhulümüz olduğundan bittaharri zâhire ihracı ile yeddi acizaname teslimi... Diyor.

- Filhakika öyle zannederim şevketmeabım. Çünkü kulunuz; merkumun*(adı geçenin)* malumatı var da ketim mi ediyor*(gizliyor mu)*, yoksa kızın mahalli ikametini hakikaten bilmiyor mu? Diye bu nokta üzerinde bir hayli meşgul oldum. Hiç olmazsa bize bir sırrişte*(ipucu)* ver de biz de onu takip edelim dedim. Merkum külliye âdemi malûmat*(bilgisiz olduğunu)* beyan etti.

- Sonra ne yaptınız?

- Saye-i şahânede herkesin hakkının ihkak*(hak sahibi)* edileceğini tefhim*(bildirmek)* ile gaibi, bulunduğu takdirde kendisinin celp ve emaneti teslim edilmek üzere adresini alarak kendisine yol verdim.

- Adresi bana veriniz?

- İstidanın zahrındadır*(arkasındadır)* şevketpenahım.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Sultan Hamid, istidayı çevirdi. Köşesinde şu adres yazılı idi;

Galata'da Almanya postanesi civarında davavekili mister Piyersin yazıcısı, Artin Vahak vasıtasiyle Babik Soninyan

Sultan Hamid, artık mülakatı kâfi gördüğü için ayağa kalktı. Sadrazam, yerlere kapanarak arzı tazimat*(hürmetler)* etti ve çıktı. Sadrazamın korkusu, hiçte boş değildi. İlk saltanat gününden beri en ehemmiyetsiz bir meselede bile evhamı harekete getirilmek suretiyle zaafından istifade edilen Sultan Hamid, kendisine arz edilen her meselede, en evvel o maruzatta bulunanın bir alaka ve hilesi olup olmadığını düşünürdü. Netekim, Kâmil Paşa büyük bir mecburiyet ve müstaceliyetle*(ivedilikle)* bu maruzatta bulunduğu esnada malum olan Mizacı şahanenin hangi mecrayı evhamı[7] takip edeceğini düşünürken Sultan Hamid de:

- Acaba bu sırra vakıf olan Kâmil Paşa, bana karşı bir blöf yaparak beni tehdit mi etmek istiyor?

Diye düşünmüştü. Bu düşüncesini, ancak inceden tahkikatla zail oldu. Kâmil Paşa'nın arabası Yıldız yokuşundan inerken, arkadan dörtnalla gelen süvari arabayı geçti. Paşa biraz doğrularak arabanın ön camından baktı. Bu geçen, bir yaverdi. Atını yıldırım süratiyle koşturuyor, mütemadiyen*(devamlı)* mahmuzlanan hayvanın karnı adeta yerlere sürünüyordu. Sadrazam, geri çekildi. Arabanın köşesine büzü-

7 Bilinmeyen yolu

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

lerek başını mütevekkilane*(tevekkül ederek)* göğsünün üzerine eğdi. Mütemadiyen kırpılan göz kapaklar ile beraber, dudakları da titremiş ve:

- Elmukadder, layugayyer... Demekle iktifa etmişti*(yetinmişti)*.

Zaptiye nezaretinin avlusunda akseden şiddetli nal sesleri, zaptiye nazırını kuşkulandırdı. Hele, kan ter içinde kalmış olan yaver, nefes nefese odadan içeriye girerek:

- Şevketmeap efendimiz, hemen şimdi Mabeyni Hümayun'u teşrifinizi ferman buyurdular.

İradesini tebliğ ettiği zaman Nazım Paşa'nın adeta dizlerinin bağı çözüldü. Şedit*(şiddetli)* bir helecanla Mabeyne gitti ve aynı helecanla huzura çıktı. Hünkâr, küplere binecek derecede sinirli ve hiddetli idi. Daha Nazır kapıdan girer girmez:

- Paşa ne oluyor? Taşradan gelenler hakkında sıkı sıkı tahkikat yapılmasını, burada evi barkı olmıyanların İstanbul'a alınmamasını kaç defadır irade ettiğim halde bunlara niçin bakılmıyor?

Nazırın, dili tutulmuştu. Mütemadiyen*(devamlı)* dudakları oynadığı halde, ağzından tek bir söz çıkmıyordu.

- Hilafi rızaya âli bir hal zuhura gelirse*(ortaya çıkarsa)* Allahü azimüşşan'a kasem*(yemin)* ediyorum ki yakanızı elimden kurtaramazsınız. Bugünden itibaren İstanbul'da ne kadar taşradan gelmiş, bekâr ve bimekan*(mekânsız)* Ermeni varsa serian*(acele)* bir def-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

terini yapıp arz edeceksiniz.

Nazır, korku ve helecanla, iradei seniye hitam buldu zannederek çekilmek için yerlere kapanmıştı. Fakat Sultan Hamid'in, hiddetinden kurumuş ve çatallaşmış olan sesi, devam etti.

- Dur! Daha bitmedi. Aynı zamanda bunların içinde işi gücü olmıyanları derhal memleketlerine teb'it edeceksiniz.*(süreceksiniz)*

Sultan Hamid, durdu. Düşündü. Bu iradesini tehlikeli buldu.

- Hayır, hayır... Şimdilik kimseye ilişik etmeyiniz. Yalnız bunların ne gibi işlerle meşgul olduğunu daima takip ediniz. Sorduğum zaman bana malumat verirsiniz. Sonra, şu adresi alınız. En mücerrep*(tecrübeli)*, en ketum*(ağzı sıkı)* bir memurunuzu bu adamın peşine takınız.

Bu adam, nereye gidiyor, kiminle görüşüyor, ne iş görüşüyor, ne yiyor ve ne içiyor? Bunları yirmi dört saatte bir mazruf*(zarflı)* jurnalle*(ihbarla)* ve vasıtanızla bana bildireceksin. Bu adam takip edildiğini kat'iyen hissetmiyecek ve jurnallerin münderecatını da*(içerigini de)* benden başka kimse bilmeyecek. Hünkâr'ın biraz yumuşadığını hisseden nazır, artık yerlerde yuvarlanıyor ve:

- Ferman efendimizin. Allah ömrü şahanelerini müzdat buyursun*(uzun etsin)* efendimiz; tekerlemelerini tekrar ediyordu.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

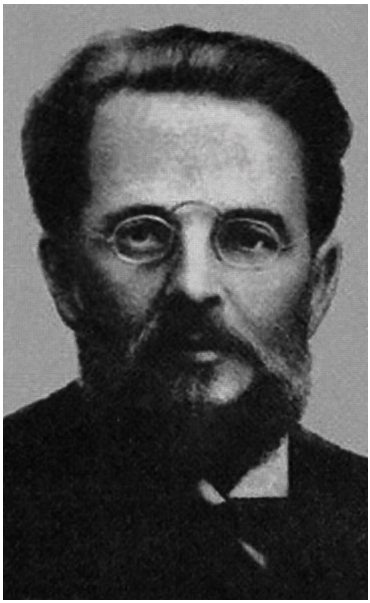

Christapor Mikaelian

Sabin(Hayal)'in yayınlanan tefrikadaki fotoğrafı

Ermeni Devrim Örgütünün Logoso

TAYMİS (TİMES) GAZETESİNDEKİ YAZI

Aradan çok zaman geçmemişti. Bir gün, Sultan Hamid'e, sekiz on jurnal birden takdim edildi. Bu jurnallerin kâffesinde*(bütününde)*, Tan ve Taymis gazetelerinin kesik birer parçası merbuttu*(eklenmişti)*. Bu parçalarda;

"Acaba Zavallı Kız Nerede?" Serlevhalı*(başlıklı)* bir bent yazılmış bulunuyordu. Bu bendi ilk yazan Taymis'ti. İstanbul'dan ve bir membaı mevsuktan*(sağlam kaynaktan)* yazılarak Taymis'e dercolunan bu bendi, Tan iktibas etmişti*(alıntı yapmıştı)*.

Bu yazıda Sabin'in ne suretle eşkıya tarafından kaçırılarak hangi yollardan geçirildiği aynen tasvir edildikten sonra şu sualler soruluyordu:

"Bu kadar taharriyata(araştırmalara) rağmen bulunamayan bu zavallı kıza acaba ne oldu? Zengin bir

Paşa'nın konağında, esaret kırbaçları altında titriyor mu? Yoksa hırs ve şehvet taşan kucaklarda inliyor mu? Ve yoksa bu körpecik kuzu kanlı bir canavarın insafsız dişleriyle paralandı gitti mi? "

Son cümle Sultan Hamid'i, fena halde korkuttu ve titretti; Acaba bu canavardan maksat kendi şahsına karşı bir ima mı idi?

Derhal Kâmil Paşa'yı çağırttı. Jurnalleri gösterdi. Matbuatı ecnebiye*(yabancı basın)* kalemi vasıtasıyla meseleden Kâmil Paşa da haberdar edilmişti.

Kâmil Paşa Mabeyne gelirken işin hoşuna gidecek tevillerini*(yorumlarını)* düşündüğü cihetle*(yönde)* hünkârı dinledikten sonra, kemali sükûnetle:

- Şevketpenahım! Niçin endişe buyuruyorsunuz? Şimdiye kadar hiç kimse, bu kızın haremi Hümayunuzda olduğunu henüz söylemedi. Kızın Sultan'ı aliyetüşşan saraylarından birine nakli tasavvur buyurulmuştu. Eğer tasavvuru şahaneleri tatbik olundu ise ve şayet yarın, öbür gün iş meydana çıkarsa, verilecek cevap âsan*(kolay)* olur. Bravo Kâmil Paşa'ya, meseleye çok güzel bir kulp takmıştı. Sultan Hamid, Kâmil Paşa'yı savdıktan sonra, iyice düşündü taşındı. Kızın, Beşiktaş'taki Zekiye Sultan Sarayı'na naklini kat'iyen kararlaştırdı.

Hayal'in, Zekiye Sultan Sarayı'na nakledileceği şayi olur olmaz, hadise Haremi Hümayun'da epeyce dedikodu uyandırmıştı. Kulaktan kulağa, Hayal'in gözde olduğunu söyliyenler olduğu gibi zatı şahaneden hâmile kaldığını iddia edenler de az değildi.

Hâlbuki Hayal, Neş'edil Kalfa'nın koynundan nasıl çıktıysa, gene öylece iade edilmişti.

Bu son gazete hadisesinin akşamı, Hünkâr gene Neş'edil Kalfa'yı huzura istedi. Ekseriye*(çoğunlukla)* yaptığı gibi Hayal'in sıhhat ve vaziyeti hakkında öğreneceği şeyleri öğrendikten sonra kızın burada sıkılmasından bahsederek, gene bizzat kendi nezareti altında birkaç gün Zekiye Sultan Sarayı'na nakletmelerini irade etti.

Ve ertesi gün, sıkı bir tertibat alınarak, Hayal ile Neş'edil Kalfa Zekiye Sultan'ın sarayında hazırlanan küçük bir daireye nakledildi.

Bu iş biter bitmez, sıra, o makaleyi yazıp buradan gönderenlerle uğraşmıya gelmişti. Hünkâr, her gün aldığı jurnallerden, kızın dayısı olan Babik'in, Artin Vahak vasıtasıyla Galata'da Borsa Hanı'na kahvecilikle yerleştirildiğini ve Babikle Artin arasında sıkı ve daimi bir temas bulunduğunu haber alıyordu.

Artin, zeki, kurnaz ve oldukça münevver bir adamdı.

Efendisi olan avukat Mister Piyers'in de çok itimadını celbetmişti. Mister Piyers, Hıristiyanlara ve ecnebilere ait büyük işler takip ederdi.

Fakat müşterilerinin dörtte üçünü Ermeniler teşkil eylerdi. Fakat Mister Piyers'in avukatlıktan daha mühim bir işi de vardı ki o da gazetecilikti, muhtelif İngiliz ve Amerikan gazetelerinin İstanbul muhabiri idi.

Sultan Hamid bütün bunları öğrendikten sonra, şuna hükmetmişti ki Sabin meselesini telliyerek, pullıyarak Taymis*(Times)* gazetesine yazdıran, Vahan ve yazan da Piyers'ten başka kimse değildir.

Piyers, İngiltere devleti fahimesi*(büyük İngiltere devleti)* tebaasından olduğu ciheti ona, parmak ucuyla bile dokunmanın imkân ve ihtimali yoktu. Fakat yerli malı olan Vahak'ın kafasını ezmek, artık farzı ayin olmuştu. Çünkü Babik'i fikren ve filen idare eden, ikide, birde Sabin'den malumat almak için Sadrazama gönderen ve hatta Babik'in Sadarete verdiği istidayı bile yazarak bu işi sonuna getiren Vahak'tı.

Şu halde, Vahak ortadan kalktığı takdirde Babik, koltuklarının altından değnekleri alınan topal gibi yere yuvarlanacaktı.

***

Sultan Hamid, tabii işin iç yüzünü bilmiyor ve o yalnız Hayal'i elden kaçırmak endişesiyle üzülüyordu. Hâlbuki karşısındakiler, kızın bilâkis sarayda kalmasını istiyorlardı. Çünkü artık komitenin İstanbul'da faaliyeti geçerek büyük işler yapması zamanı gelmişti.

Bir taraftan bu işler yapılırken, diğer taraftan da Sultan Hamid aleyhine çıkarılacak skandallar, Avrupa efkârı umumiyetinde*(kamuoyunda)* istenilen tesir ve cereyanı husule getirilecekti. Sabin, sarayda kaldıkça daima Sultan Hamid aleyhine canlı bir ispat ve keskin bir silâh bulundurulmuş olacaktı.

Bu işler için İstanbul'a gelen Babik, Evvelâ Vahak'la ve sonra Rusya sefaret*(elçilik)* baş tercümanı Maksimof'la görüştüğü zaman ona, mühim bir rol verilmişti. Bu rolün icabı olarak, Babik, saf, cahil ve işten anlamaz bir adam vaziyetinde sadarete istida verecek ve kaybolan yeğenini arıyacak. Bu istida*(dilekçe)* neticesinde, Sabin'in meydana çıkarılarak:

"Al dostum emanetini..."

Denilmeyeceği şüphesiz. Zaten, komitece de matlup olan*(istenilen)*, bu neticeye vasıl olmak. Çünkü bir zaman gelecek ki, komite, Sabin'le irtibat tesis ederek onun saraydaki hayat ve mevcudiyetini vesikalarla tespit ettikten sonra, elini şakağına koyarak:

- Ey Avrupa! İşte görün ve şahit olun. Zavallı Ermeni kızları, esir ediliyor. Sultan Hamid'in sarayına satılıyor. Ve bu kızlar bu sarayda, kırbaçlar ve tekmeler altında Sultan'ın zevkine ve şehvetine kurban oluyor. Devletin en yüksek resmi makamına müracaat ederek, evlâdımızı verin. Diyoruz. Hâlbuki evladımızın vücudu inkâr ediliyor. 'Sarayda, öyle kız yoktur'deniliyor. Kızımızın sarayda olduğunu işte biz ispat ediyoruz. Görünüz şu vesikaları. Diye haykıracaktı.

Ve bu zemini hazırlamak için idi ki, Babik vasıtasıyla makamı sadarete istida*(dilekçe)* verdirilirken, Mister Piyers vasıtasıyla de ecnebi matbuatında*(basılmış olan)* bir balon uçurulmuştu.

Babik, ara sıra istidasını takip etmek için sadrazama gidiyor, Leyte*(keşke)*, lealle*(umulur ki)* ile savuluyordu. Matbuatın neşriyatı ise derin bir sükûtla mukabele görmüştü.

Babik'le arkadaşları diyorlar ki:

- Bunda iki ihtimal var. Birincisi, Sabin'in, hakiki hüviyeti*(kimliği)* henüz anlaşılamamıştır. Şu halde, Sadrazam, eğer hakikaten kızı aratıyorsa beyhude *(boş)* yere zahmete girmiş oluyor.

Nitekim gazetelerin yazdıklarına da cevap verilmemiştir. İkinci ihtimal Sabin'in hüviyeti anlaşılmıştır.

Fakat Sultan Hamid, kızı istediği gibi saklıyor ve hiçbir şeye aldırmıyor. Eğer, kızın hüviyeti meydana çıkmış ve Sultan Hamid de bundan korkarak kızı saraydan çıkarmış olsaydı, kız, derhal Rus sefarethanesine müracaat edecekti...

- Fakat ya kızı öldürürlerse?

- E... o da baht işi.

Bir günde birçok işleri arasında, bir de Hayal işi ile meşgul olan Sultan Hamid, binlerce düşünce ile rahat ve huzuru nu selbederken*(kaçırırken)*, bir gün serasker Ali Saip Paşa, makamında hastalanarak konağına nakledilmişti. Gece Paşa'nın hastalığı birdenbire arttı. Celbedilen doktorların verdikleri ilaçlara rağmen Paşa fenalaştıkça fenalaştı ve nihayet sabaha karşı Saip Paşa ebediyen gözlerini kapadı. Seraskerin vefatı, arz edildiği zaman, Hünkâr iki zıt düşünce karşısında kalmıştı.

Evvelâ, tevehhüm*(evham)* ettiği bir düşmandan kurtulduğuna memnundu. Fakat bu ani ölüm acaba hakikaten tedavisine imkân bulunamıyan bir hasta-

lıktan mı, yoksa şahsı Hümayuna yapılmak istenilen suikastın herhangi bir noktasında ihtilâf zuhur etmesinden dolayı Seraskerin vücudunu izale etmek için verilen zehirden mi ileri gelmişti?

Sultan Hamid, o gece seraskere verilen ilaçların hepsini celbetti. Şişelerin ağzını mühürletti. Kâmil Paşa'ya haber göndertti.

Sadrazam, huzura çıktığı zaman, Hünkâr'ı, büyük bir telaş içinde buldu. Hünkâr, seraskerin böyle birden bire vefatından dolayı beyanı teessür ettikten*(üzüntüsünü belirttikten)* sonra dik dik Kâmil Paşa'nın yüzüne bakarak:

- Ben bu meseleden çok şüpheliyim. Paşa'nın vefatında eceli mev'uttan*(vadolunmuş ecelden)* ziyade bir suikast hissediyorum. Bilirsin ya, ben çok şeyler gördüm. Çok şeyler işittim. Bak, ilaçların hepsini celbettim. Bunları birer birer tahlil ettireceğim. Eğer seraskerin ölümüne bu ilaçlar sebep olduysa, bu cinayetin faillerine yapacağımı bilirim.

Dedi ve masanın üzerinde duran ağzı mühürlü üç şişeyi gösterdi. Maksadı, bu tehdit esnasında Kâmil Paşa'nın haleti ruhiyesini*(ruh halini)* tetkik etmekti. Hâlbuki Kâmil Paşa'nın yüzünde, mutat*(alışılmış)* olan asabi titremeden başka hiçbir tahavvül*(değişiklik)* husule gelmemişti.

Bu meselede de hiçbir ipucu tutamıyan Hünkâr, artık yavaş yavaş Kâmil Paşa'nın bütün manasıyla sadakatine ve Ermenilerle müttefikan*(birlikte)* yapılacağı ihbar olunan hal meselesinin bir vehimden*(kuruntudan)*

ibaret olduğuna kani olmuştu. Fakat uzun sürmedi; bu kanaatini altüst edecek yeni bir hadise zuhur etti*(meydana geldi)*.

Babıâli makam yaverlerinden biri, müstacel*(acil)* kaydıyla bir jurnal takdim etti. Bu jurnal da, "Rusya devleti fahimesi baş tercümanı M. Maksimof bugün öğleye doğru Babıâli'ye gelerek sadrazam Paşa'nın odasına girdi ve bir saat kadar baş başa görüştü" deniliyordu.

Sultan Hamid elindeki jurnali evirip çevirerek buna ne mana vereceğini düşünürken, zaptiye nezaretinden de "gayet müstacel"*(çok acele)* kaydıyla bir jurnal geldi.

Bu jurnal da Babik'i takip eden komiser tarafından veriliyor ve bir müddetten beri Rus sefirinin*(elçisinin)* arabacısıyla görüşen Babik'in, o gün öğleden sonra bu arabacı ile birleşerek sefarethaneye gittiğini ve orada iki saat kadar kaldığını bildiriyordu.

Ve artık işin lamı, cimi kalmamıştı. Sadrazamın, saman altından su yürüttüğü tamamen anlaşılmıştı. Bu adamı sadarette*(vezirlikte)* tutarak bu heyecanları çekmektense, azledip*(görevden alıp)* evine tıkmak ve etrafını da sıkı bir zincirle kıskıvrak bağlamak zamanı gelmişti.

Sultan Hamid, derhal bunu yapmak istedi. Ve yapıyordu da. Fakat ani bir fikir onu durdurdu. Onu acaba, cürmü meşhut*(suçüstü)* halinde yakalıyamaz mı idi? Bu fikir, kendisine pek hoş geldi. Bunu, öyle bir zamanda ve öyle bir surette yapacaktı ki, Kâmil

Paşa bir apansız karşısında kalacak ve ne vaziyet alacağını şaşıracaktı.

Bu kararı veren Sultan Hamid, kendi kendine hafifçe güldü ve başını sallıyarak mırıldandı:

- Hoşnudı Kâmil Paşa, donanma gecesi seninle görüşürüz.

***

Ağustosun on dokuzuncu günü akşamıydı. İstanbul'un, en ücra köşelerine varıncaya kadar her yerinden nurlar fışkırıyordu. Halk ta coşkun ve neşeliydi. O zamanlar, sonunda üç yüz altmış üç gününü, korkunç bir balık gibi sükût ederek geçiren halk, senede ancak iki gün, iki gece coşar, istediği gibi yaşardı. Sarhoşlara en ağır cezalar verilen devirde, bu iki gece müstesna idi*(kaide dışı)*. Bağıran, haykıran, nara *(çığlık)* atan sarhoşlara şayet polis yaklaşacak olsa:

"Şerefi padişahiye..." Demek kâfi gelirdi.

Başka günlerde, düğün ve cenaze için beş on kişinin bir araya gelmesi bile çok şüpheli hareketler meyanında*(ortamında)* görüldüğü halde, biri Veladeti Hümayun diğeri de cülusu şahane'ye tesadüf eden gecelerde, beş on kandil ve fenerin etrafında toplanmak, ubudiyetin şiarı addolunurdu.

Cülüsü şahanenin*(padişahın tahta oturmasının)* on sekizinci senei devriyesi idi. Yıldız tepesi yekpare bir kütle-i nur halinde parlıyordu.

Tebrike gelen vükelâ*(vekiller)* ile ricali devlet avdet etmişlerdi. Şerefsadır olan idarei seniye mucibince akşam yemeğine alıkonulan sadrazam Kâmil Paşa ile şeyhülislâm Bodrumî Ömer Lütfü Efendi meydana nazır olan büyük salona geçtikleri zaman, hünkârın yaveri ekremlerinden ihtiyar Derviş Paşayı orada bulmuşlardı. Henüz birbirlerinin hal ve hatırını sorarlarken salonun kapısı süratle açıldı ve mabeyinci:

"Teşrif-i şahane..."

Sözlerini fısıldadı. Paşalarla şeyhülislâm, geri çekildiler ve bir hizada durdular. Sultan Hamid, vakur adımlarla içeri girdi. Tazim ile verilen selâmlara mukabele etti. Doğruca büyük pencerenin önüne gitti. Meydanda, cephesi saraya gelmek üzere cesim*(büyük)* bir Tak[8] yapılmıştı. Tak'a asılmış olan binlerce fenerden, rengârenk bir nur şelâlesi taşıyor. Uzakta, demir parmaklıların arkasında, temaşaya gelen halkın uğultulu sesleri dalgalanıyordu.

Hünkâr, pencerede görünür görünmez, Muzikai Hümayun bandosu, Marşı Hamidi'ye başlamıştı.

Bu azametli ve tantanalı marşın, daha ilk nağmeleri yüzündeki tebessümü biraz daha genişletmişti.

Hünkâr, geri döndü. Birkaç adım geride, elleri göğsünde duran Kâmil Paşa ile şeyhülislâma yaklaşarak, heyecandan titreyen bir sesle:

- Gerek şahsıma ve gerek saltanatıma karşı gösterdiğiniz sadakat ve sıyaneti takdir ediyorum. Hizmet-

8 Millî bayramlarda veya önemli bir olayı anmak için düzenlenen şenliklerde, geçit yapılacak caddelere geçici olarak kurulan, yazılar ve çiçeklerle süslenen kemer.

lerinizi memnuniyetle yâdedeceğim.

Dedi ve sonra, pencereye yakın olan bir koltuğu, biraz daha pencerenin yanına çekerek oturdu. Karşısına tesadüf eden yaldızlı sandalyeleri işaret ederek:

- Buyurunuz. Oturunuz. Dedi.

Bando, mütemadiyen*(devamlı)* çalıyor ve birbirini müteakip fişekler patlıyordu. Yakılan büyük mehtap ve çarkı feleklerin her an değişen renkli alevleri, Hünkâr'ın zayıf ve solgun simasına aksediyor, onun yorgun ve melül*(usanmış)* çehresini bazan sapsarı, bazan yemyeşil gösteriyordu.

Sultan Hamid başını biraz daha Kâmil Paşa'ya uzattı ve hafif bir sesle konuşmaya başladı:

- Bu yakında o Ermeni bize geldi mi?

Kâmil Paşa birdenbire hatırlayamadı. Titreyen elini, alnına götürerek düşünürken, Hünkâr izah etti:

- Haniya, canım sizin bir Ermeni hafiyeniz varmış. Bazan size mühim ihbaratta bulunurmuş.

Kâmil Paşa, meseleye derhal intikal etti. Bir iki defa yutkundu. Göz kapakları bariz bir asabiyetle birbirine vurdu. Hafif bir sesle cevap verdi:

- Kulunuzun hatırımda kaldığına göre son defa gelişi iki ay evveldi şevketpenahım.

Sultan Hamid, bir mücrimin*(suçlunun)* cürümünü *(suçunu)* itiraf ettirmekten memnun olan bir müstantiğe*(sorgu yargıcına)* benziyordu. Keskin ve nâfiz*(etkili)* gözlerini, Kâmil Paşa'nın çehresine saplamış gibi idi. Kâmil Paşa önüne bakıyordu. Büyük bir

kandil fişeğinden saçılan renkli zıyalar, Kâmil Paşa'nın yüzünü, tahlil edilemiyen akislerle*(yansımalarla)* harelendiriyordu. Sultan Hamid'in mütebessim çehresi, şimdi riyakâr*(ikiyüzlü)* bir şekil almıştı. Biraz daha Kâmil Paşa'ya eğilerek:

- Bu Ermeni'nin, size en son ihbarının neden ibaret olduğunu sormıyacağım.

Bu sözler, mizacı şahane'yi çok iyi bilen Kâmil Paşa'yı titretmişti. Hünkâr'ın bütün kin ve hiddet hislerini, tatlı ve mülayim bir çehre altında gizlemek hususunda çok mahir olduğunu bilirdi. Ve şimdi de bu sözlerden büyük bir fırtınanın yaklaşmakta olduğunu hissetmişti. Derhal cevap vermek ve o Ermeni ile son mülakatın esas ve hakikatini arz etmek istedi. Fakat Hünkâr, seri bir el hareketiyle onu susturdu. Ve sözüne devam etti:

- Yalnız, öğrenmek istediğim bir şey var. Eğer bu adamın sadakatinden emin iseniz, acaba ondan, başka bir suretle de istifade edemez misiniz?

- Ne gibi efendimiz.

- Bu adam, lisan aşina ve pek girginmiş. Bu adamı Rus sefirinin başına musallat ederek sefarethanede cereyan eden ahval hakkında malûmat edinseniz. Kâmil Paşa, dizlerinin üzerine kavuşturduğu ellerine bakıyor. Derin bir hayret ve merakla dinliyor ve neticeyi bekliyordu. Sultan Hamid, birkaç saniye durdu. Düşünür gibi oldu.

- Ve hatta bu adama biraz salâhiyet*(yetki)* verseniz. Sefirin itimadını kazanmak için bizim tarafımızdan

da bazı havadisler vermesine müsaade etseniz.

Kâmil Paşa'nın hayreti artıyor, hünkârın bu garip fikrine şaşırıyor, sanki bu fikir tatbik edilmiş de büyük bir skandal çıkmış gibi kendinde bir ürperme hissediyordu.

Sultan Hamid, cevap bekliyordu. Yavaş yavaş, gözlerini kaldırdı.

Hünkârın: sert, keskin ve nâfiz*(etkili)* gözleri, gözlerinin içinde parladı. Yavaş yavaş gözlerini tekrar ellerinin üzerine indirerek müteenni*(temkinli)* bir lisanla cevap verdi:

- Mübarek kalbi Hümayunları, daima ilhamı rabbaninin*(Alahın ilhamı)* ma'kesi*(yansıması)* olduğu cihetle bittabi*(elbette)* efkârı şahanelerinde de birer hikmeti âliye mündemiçtir. Ancak şevketpenahım, bu mesele hakkındaki maksat ve muradı Hümayun'u anlıyamadığım cihetle...

Hünkâr buna, birdenbire cevap vermedi. Elinde tuttuğu ve asabiyetle buruşturduğu beyaz keten mendili ağzına götürerek hafif hafif öksürdükten sonra, tamamen Kâmil Paşa'nın kulağına eğildi ve cevap verdi:

- Sefarethanede, devletimiz aleyhine birçok fırıldaklar döndüğünü pekala biliyorum. Bunları öğrenmek faydadan hâli değildir. İhtimal ki şu Ermeni kızı da belki başımıza bir iş açacak.

Kızın dayısı, ne zamandan beri sefirin arabacısı ile ahbap olmuştu. Dün de bu adam vasıtasıyla sefire

takdim olunmuş. Her işe burnunu sokan sefir tabili bu işe de lâkayt*(kayıtsız)* kalmayacaktır. Sefire karşı sureti haktan görünen bir Ermeni bu meselede sefirin fikrini çeldirebilir. Bilmem anlayabildiniz mi?

Kâmil Paşa, maksadı şahaneyi daha henüz layığıyla anlıyamamıştı. Önüne bakarak dinliyor ve mütemadiyen ellerini uyuşturuyordu. Hünkâr, biraz daha izahat vermek lüzumunu hissederek sözüne devam etti:

- Mesela, o sizin Ermeni, bu kızla bilvasıta*(dolaylı)* görüşmekte olduğunu ve sarayın dahili ahvali hakkında bu kızdan malumat almakta bulunduğunu ileri sürerek onun sarayda kalmasında ve yanımızda bulunmasında fayda memul olduğunu*(fayda beklendiğini)* sefire söyliyebilir.

Kâmil Paşa'nın hayreti son haddini bulmuştu. Kulaklarına inanmak istemiyordu.

Sırtındaki gömleğe bile itimadı olmayan Sultan Hamid'in kalbi, vicdanı, hissiyatı meçhul bir adama böyle bir sırrın tevdiine nasıl olup ta razı olduğunu havsalasına sığdıramıyordu. Koskoca bir Emirülmüminin ve Halifei Ruyi Zemin'in şahsına ve hususiyetine ait bir meseleye, ne idiği belirsiz bir baldırı çıplağı karıştırarak şuna buna vesilei kılûkal*(dedikodu vesilesi)* olmak görülmüş ve işitilmiş bir şey midir? Böyle bir sırra agâh*(vakıf-haberdar)* olan herif, eline böyle bir ipucu geçirdikten sonra, derhal Avrupa'ya gider Paris'in Opera meydanında zarif bir apartmana yerleşerek az zamanda âşık kemiğini gümüş ederdi.

Kâmil Paşa bütün bunları düşünüyor, fakat düşündüklerini söylemiye bir türlü cesaret edemiyordu. Kâmil Paşa'nın sükûtu devam ettikçe de, Hünkâr fena halde sinirleniyordu. Ehemmiyet verdiği meselelerde sorduğu şeylere derhal cevap almak isteyen Hünkâr, Kâmil Paşa'nın bu uzun sükûtuna manalar vermiye başlıyordu. Bunu Kâmil Paşa anladı. Herhalde bir şey söylemek, hiç olmazsa kaçamaklı bir cevap vermek lazımdı. Tekrar yavaş yavaş başını kaldırdı:

- Şevketpenahım, sefirin pek titiz bir zat olduğu malûmu şahaneleridir. Meseleye kesbi vukuf ederse*(vakıf olursa)* müessif*(üzücü)* hadisatın zuhuru*(ortaya çıkması)* memulu kavidir*(güçlü ihtimaldir)*.

- Nasıl?

- O müteraassıt*(gözleyen)* şahsın bir pot kırması yüzünden sefir meseleye agâh*(haberdar)* olabilir ve aleyhinde casus istihdam*(hizmet)* ettiğimize vakıf olur. O zaman birçok siyasi müşkülat*(güçlük)* karşısında kalınır.

Sultan Hamid, önüne baktı. İnce parmaklar ile çenesini kaşıdı. Sakalının yumuşak telleri, parmaklarının arasından kayıyordu. Yavaş yavaş ayağa kalktı. Elindeki mendili cebine koyarak uzun tespihini çıkardı. Pencerenin önüne doğru yürüyordu.

Kâmil Paşa, göz ucu ile Hünkâr'ı takip ediyor ve onun hiddetinin gittikçe arttığını hissediyordu. Bir aralık gözü şeyhülislâm ile Derviş Paşa'ya ilişti. Padişah ayakta durduğu için onlar da ayağa kalkmışlar ve kulaktan kulağa derin bir bahse dalmışlardı.

Hünkâr, birdenbire geri döndü. Parlak lustrin[9] ve kenarı lastikli potinlerinin ucuna baka baka sadrazamın yanına kadar yürüdü. Sesinde meydan okuyan bir titreyişle:

- Bak paşa; Aleyhimdeki fikir ve tertibatınızı *(düzeninizi)* defeatle arz ve ihbar ettikleri halde ben gene sadakatinizden şüphe etmek istemiyorum.

Sol eliyle İstanbulininin yan cebini göstererek sözüne devam etti:

- Hatta dün yine bir ihbarname aldım. Fakat buna da inanmadım.

Sadrazam, aşikâr bir suretle titremeye başladı. Fena saatler yaşadığına hükmediyor ve Hünkâr'ın bu sui zanlarını tashih edecek*(düzeltecek)* bir şeyler söylemek istiyordu. Kekeliyor:

- Haşa... Sultan'ım, haşa... Kulunuz...

Diyor, fakat sözün arkasını getiremiyordu. Padişah, Sadrazamın kâfi derecede ezildiğini anlamış gibi davranarak birdenbire tavrını değiştirdi. Daha mülayim bir sesle sordu:

- Şu halde bu kız meselesini nasıl bitirmeliyiz?

Kâmil Paşa, çok büyük bir ihtiyatsızlık*(tedbirsizlik)* etti. Padişahın birden bire kesbettiği bu yumuşaklıktan istifadeyi düşünerek Herçi badabat*(ne olursa olsun-herşeyi göze alarak)* bir cüret göstermek istedi:

- Sultan'ım! Fikri şahanenizin her zerresinde bir hikmeti âliye mündemiç olduğuna herkesten ziyade

9 Parlak kumaş kullanılarak yapılmış bir ayakkabı türü.

kani olan bfir abdi memlükünüzüm. Fakat hasbelbeşeriye peygamberani kiram hazeratından bile ara sıra zûhur eden zilleler gibi bu hususta fikri şahanelerinin yanlış bir mecra takip ettiğini muktazayı ubudiyet ve sadakat arzetmiye cüret eyliyorum. Fikri kemteraneme kalırsa, ecanibe ve bedhahlara bir sermayei kılukal vermemek için bu kızı nezdi Hümayun'unuzdan büsbütün tebit buyursanız...

"Sultan'ım, sizin fikirlerinizin her zerresinde yüksek hikmet bulunduğunu herkesten fazla bilen kulunuzum. İnsanlık hali, peygamberlerin bile ara sıra hata yapması gibi, bu konu da da fikirleriniz yanlış yol takib ettiğini kulluğumun ve canı gönülden bağlılığımın gereği olarak size arz etmeye cüret ediyorum. Aciz fikrime kalırsa, ecnebiler ve herkese kötülük istiyenlere dedikodu malzemesi vermemek için, bu kızı yanınızdan büsbütün uzaklaştırsanız..."

Sultan, sarsılır gibi oldu. Fakat kendini derhal topladı. Birdenbire başını Şeyhülislâm ile Derviş Paşa'ya çevirerek sordu:

- Sadrazam Paşa ile söyleşmiye daldık. Sizleri boşladık. Pencereye doğru bakarak bu akşam halkın süruru pek yolunda zannederim?

Şeyhülislâm, derhal cevaba müracaat etti:

- Cenabülhak, ömrü şahanelerini müzdat buyursun*(uzun etsin)*, Saye-i Hümayunlarında*(padişahın himayelerinde)* tebeai sadıkları*(sadık kulları)* her an memnun ve mesrurdur*(sevinçlidir)* Şevketpenahım...

Derviş Paşa'nın da gür ve kalın sesi duyuldu:

- Allah mübarek gölgenizi üzerimizden eksik etmesin padişahım. Sultan Hamid'in gözü, Kâmil Paşa'ya ilişti. Paşamın narin vücudu, omuzlarını ağır bir yük eziyormuş gibi, biraz daha eğrilmiş ve kamburlaşmıştı. Kıvılcımlar ve alevler saçan donanma şenliklerinin akisleri*(yansıması)* onun yüzünü sapsarı gösteriyordu. Dışarıda, mızıka ağır bir vals çalıyor, uzakta donanmayı seyreden halkın kaynaşmasından hâsıl olan uğultu, daha bariz bir surette dalgalanıyordu. Tam o anda, birdenbire, sanki bir şimşek çaktı. Gözleri kör edecek kadar kuvvetli bir alev sütunu parladı. Şiddetli bir tarraka*(gürültü)* koca binayı sarstı. Kırılan camların şangırtısına birçok feryatlar karıştı.

Ve yine bu anda, Sultan Hamid'in yanında bir kılıç şakırdadı. Gür bir ses haykırdı:

- Korkma padişahım, ben hayatta oldukça bir kılınıza bir hata gelmez...

Sultan Hamid, seri bir hareketle penceresinin önünden çekilmişti. Bir anda kalbine hücum eden kanı, yavaş yavaş tekrar damarlarına yayılıyor ve onun nahif vücudunu birer birer susturdu. Yorgun bir halde odasına kapandığı zaman kalbi, gizli bir neşe ile çarpıyor ve dudaklarının ucu titriyordu. Başını çevirdi. Gözlerinde derin bir minnet ve şükranla Derviş Paşa'ya baktı.

Paşa'nın sakalları dimdik olmuş, gözleri korkunç bir mana ile parlıyordu. Elindeki yalın kılıcı aşılmaz bir siper gibi padişahın önüne tutan bu askerin bütün vücudu zangır zangır titriyordu.

Şeyhülislâm, koşmuş, her ihtimale karşı pencerenin kenarına siper olarak dışarıda cereyan eden ahvali tetkik ediyordu.

Derviş Paşa'nın, gene o gür sedası titreyerek yükseldi:

- Büyük padişahım, haremi Hümayun'unuzu teşrif ediniz.

Sultan Hamid de, derhal ceplerindeki revolverlere *(tabancalara)* sarılmıştı. Derhal kapıların açılarak üzerine birçok adamların hücum edeceğini zannediyor ve orada kalmak mı, haremi Hümayuna geçmek mi lazım olacağını bir türlü kestiremiyordu. Bereket versin hadise derhal anlaşıldı. Şeyhülislâm Lütfü Efendi pencerenin önünden haykırdı:

- Elhamdülillâh... Bir şey değil efendim. Kazaen fişekler parlamış...

Sultan Hamid artık duramadı. Yavaş yavaş haremi Hümayuna geçti. Her taraf, Arap ve Arnavut taburlarıyla, yaverler ve silâhşorlarla çevrilmişti. Hünkâr bunların arasından geçerken, nefsi Hümayuna karşı bir anda alınan bu tertibattan memnun oldu.

İştial*(alevlenme)*, haremi Hümayun dâhilinde de büyük bir velveleyi mucip olmuştu. Herkes, bağırıp çağırıyor, saçlarını yoluyordu. Kendisine gösterilen bu alakadan memnun olan Sultan Hamid, bunların hepsinin arkasından şu sözleri mırıldanıyordu:

- Seni keçi suratlı herif seni, Sefarethaneye adam sokmak istemezsin değil mi? Tabii, çünkü burnunu

soktuğun işleri öğreneceğimden korkuyorsun da onun için. İşte seni, böyle aldatırlar, böyle söyletirler. Nihayet, bütün kalbindekileri ağzınla söylettim ya bana bu yeter.

İştial*(tutuşma)* hadisesi, ehemmiyetsiz bir kaza idi. Sarayın karşısına yapılan büyük Takı zaferin altındaki bir sandık fişek her nasılsa ateş almıştı.

Fakat Jurnalciler durur mu? Tahkikat rapor ile beraber birçok jurnaller de yağmıya başladı. Bu jurnallerin bazıları kıymetsizdi. Fakat bazıları da Sultan Hamid'in evhamını tam manasıyla harekete getirebilecek mahiyette yazılmıştı. Maruf imzalarla yazılan bu jurnallerde, âmali seniyeye muhalif harakâtı şiar ittihaz etmekle beraber riyakârane ef'al ile iş bu harekâtını setrü ihfa eyliyen zevati âliye tarafından zatı akdesi hazreti zıllullahiye*(halifeye)* mahsus olan bu mübarek gecenin suru sürurunu*(sevincini)* ihlal maksadıyla tertip edilmiş bir nümayiş olduğu iddia ediliyordu.

"*Herkesçe bilinen kişinin yazğı jurnallerde padişahın hareketlerine muhalefet etmekle beraber riyakârca bu fiili yapıpta gizleyen kişiler halifeni nbu mutlu gününe gölge düşürmek için gösteri tertip etmişlerdir.*"

Esasen Sultan Hamid'in zannı da bu noktada toplanıyordu. Ne olduysa Kâmil Paşa'ya olmuştu. Ve hadiseden iki gün sonra sadrazam azlolunmuştu.

Kâmil Paşa'yı bu suretle başından atıp konağına kapıyan ve konağın etrafını da bir hafiye çember ile sıkı sıkı bağlıyan Sultan Hamid, geniş bir nefes almış-

tı. Sadarete de Müşir Cevat Paşa'yı getirmişti. Bu cihetten de tamamen müsterih olmuştu.

Artık, öteki düşmanlar ile birer birer uğraşacak ve hepsini de sırt üstü yatıracaktı. Yalnız, plânlarının altüst olmaması için Hayal'i sımsıkı kapamak ve onun mevcudiyetini tam manası ile saklamak lâzım geliyordu. Bunun için de daima Neş'edil Kalfa'yı çağırıyordu.

Hayal hakkında haber alıyordu, ona kat'i emirler veriyordu. Fakat Sultan Hamid bilmiyordu ki, korktuğu şey çoktan vaki olmuştu.

Vahak, bütün para ve kafa kudretini sarfederek çalışıyor. Buraya girip çıkan bir vasıta arıyordu. Yıldız Sarayı'nın bulunduğu karşı tepenin sathı mailinde bir mahalle vardır ki burada hemen tamamen aşağı sınıfa mensup bendegân ikamet ederdi. Bu bendegân evlerinin arasında tek tük Ermeni evleri de vardı. Bu Ermeni evlerinin birinde de Nemruz Dudu isminde bir kadın oturuyordu. Nemruz Dudu, henüz dünya evine giremediğini iddia ederdi.

Ve gene iddiasına nazaran sesi vaktiyle çok güzeldi. Hatta gençliğinde bir gün sabahın seher vaktinde meşhur kuzu şarkısını söylerken, karşıki saraydan Sultan Hamid işitmiş ve hemen yaverler koşturarak: sabahın essalâtını bastıran bu kuzuyu kim söylüyor. Varın bakın şuna diye ismini cismini öğrenmiş, ara sıra el altından haber göndererek Kuzu'yu okumasını istermiş.

Vahak, bir vasıta ile bu Nemruz Dudu'yu tanıdı.

Ona icap eden şekilde işi anlatarak saraya girip çıkan bir kadın bulmasını tembih etti. Nemruz bol para mukabilinde bu işi deruhte etti. El altından böyle bir kadın aramaya başladı. Nemruz, aramakta devam ediyordu ve bazan Vahak, bazan da Babik haber almak için Nemruz'un evine gidip geliyorlardı.

Vasıta bulunduktan sonra, Sabin'in resmi bu kadına gösterilecek ve Sabin kolayca bulunarak lazım gelen irtibat temin olunacaktı.

Bir Pazar günü Babik, yeni bir haber var mı, diye Nemruz'un evine gelmişti. Bir saat kadar oturup konuştuktan sonra muvafık*(uygun)* bir haber alamamaktan mütevellit*(doğan)* teessürle*(üzüntüyle)* avdet ediyordu.

Evin önündeki yoldan doğruca Beşiktaş'a inmiyerek karşıdaki Talimhane Meydanı'na yürüdü. Meydanı geçti. Yıldız Cadde'sine çıktı. Ağır ağır yokuştan aşağı iniyordu. İstanbul'a yeni geldiği için her şeye dikkat ve tecessüsle*(gizli merakla)* bakıyordu. Saraya gidip gelen arabalar onun merakını mucip*(neden)* oluyordu. Bu arabanın içindekiler kim bilir kimlerdi?

Beşiktaş Cadde'sinin Yıldız Cadde'siyle birleştiği köşeye geldiği zaman, kalabalık cemaatli bir cenaze ile karşılaştı. Ellerini cebine sokarak köşede durdu. Beklemeye başladı. Tam o esnada yine Yıldız yokuşundan inen bir saray arabası da cenazenin geçmesini beklemek için köşede durmuştu. Arabanın içinde yaşmaklı dört kadın ile arabanın sağında ve solunda atlı iki haremağası bulunuyordu. Arabanın perdeleri, yarı inikti.

Babik, ilk defa gördüğü saray kadınlarının yaşmaklı kıyafetlerine hayretle bakıyordu. Arabanın arka tarafında ve sağda oturan genç bir kadın cenazeye bakmak için biraz eğilmişti. Zar gibi ince yaşmak altından siyah elmas gibi parlıyan bu bir çift göz Babik'e yabancı gelmiyor. Hele o, olgun ve çatlamış bir nar gibi kırmızı ve dolgun dudakların bükülüş ve kıvrılışında büyük bir aşinalık görüyordu.

Babik, daha iyi görebilmek için bir adım daha attı. Kaldırımın kenarına gelmiş ve arabaya yaklaşmıştı. Onun bu hareketi esnasında, sanki manevi bir mıktatisi cazibesiyle hareket ediyormuş gibi dayı ile yeğenin gözleri karşılaştı.

Ve ikisinin ağzından da birer nidayı hayret taşmıştı. Neş'edil Kalfa ile öteki saraylıların gözleri cenaze ile ve dudakları da dua okumakla meşgul olduğu için, ne Hayal'in baktığı yeri ve ne de Hayal'i görür görmez hayretten şaşıran Babik'i görememişlerdi.

Birdenbire çıkardığı sesi de tam o anda önlerinden geçen cenazeye karşı bir sedayı teessür*(üzüntü)* zannetmişlerdi.

Neş'edil Kalfa, kendisine tevdi*(teslim)* edilen kıymetli emaneti daha fazla teessürden men etmek kaygısıyla seri bir el hareketiyle perdeyi aşağı çekerken, Babik'in suratını da şiddetli bir kırbaç darbesi inmişti.

Gözlerinin içinde keskin bir şimşek çakan Babik, elleriyle yüzünü tutarak gözünü kaldırdığı zaman, simsiyah bir çehrede parlıyan iki kanlı gözle, tekrar

inmek üzere kalkan bir kırbaç gördü. Vaziyeti derhal idrak ederek, geriye sıçradı. Ve selâmeti tabanları kaldırıp kaçmakla aradı. İnen kırbacı acısı ve arkadan yetişmesi muhtemel olanların korkusuyla Serencebey yokuşunun köşesine kadar kaçtı. Orada durdu, başını çevirdi.

Arkasına baktı. Takip eden yoktu. Yüzünde duran elinde sıcak bir ıslaklık hâsıl oldu, eline baktı. Bu, kandı.

Bir taraftan yüzündeki kanları silerken diğer taraftan düşünüyordu. Şu anda, arabanın arkasından gitmek ve onun gireceği yeri düşünmekten başka yapılacak hiçbir şey yoktu. O da öyle yaptı. Tekrar caddeye indi. Cenaze epeyce uzaklaşmış, araba da caddeyi tamamen kapıyan cemaatin arkasından yavaş yavaş gidiyordu.

Arabaya yaklaşmıyarak uzaktan takip etti. Nihayet, araba Zekiye Sultan Sarayı'nın araba kapısının önünde durdu. Kapının büyük kanatları açıldı. Araba içeri alındı. Kapılar, tekrar kapandı.

Babik hemen oradan tramvaya atladı. Beyoğlu'nda, Vahak'ı buluncaya kadar helecandan çatlıyacaktı. Hadiseyi olduğu gibi Vahak'a anlattı. Vahak, baştan sonuna kadar Babik'i dinledikten sonra, dudaklarında neşeli bir tebessüm hâsıl oldu:

- Her şeyde bir uğur var derlerse, inan ki doğrudur! Dedi.

HAYAL'İN KALDIĞI SARAY YANARKEN HÜNKÂR ÇILGINA DÖNMÜŞTÜ

Sultan Hamid, geç vakte kadar resmi işlerle meşgul olduğu için yorulmuş ve yatar yatmaz uyumuştu. Uykusunda, tüyleri ürperten acı acı boru sesleriyle uyandı ve derhal yatağından fırladı. Pencereye koştu, hemen perdeyi açtı. Beşiktaş tarafında, kıvılcımlar saçan bir alevin, heyecan veren manzarasıyla karşılaştı. Dikkatle baktı. Yangın, tam Zekiye Sultan'ın sarayında idi.

Dudakları en acı ve en ümitsiz bir tebessümle gerildi, gayri ihtiyari yumruğunu ısırdı.

- Yaaa. Nihayet, düşündüklerini yapıyorlar ha.

Diye haykırdı. Demek işe ateşle başlamışlardı. Evvelâ sarayı tutuşturacaklar o kargaşalıktan bilistifade Hayal'i kaçıracaklar ve sonra da yangın bahanesiyle oraya toplanarak sarayı basacaklardı.

Derhal gitti. Nöbetçi musahiplerle Evsafçıbaşı İsmet Bey'in yattığı odaya merbut*(bitişik)* kapıyı açtı.

Sultan Hamid, bir taraftan yaver üstüne yaver göndererek yangın yerindeki vaziyeti öğrenmeye çalışırken diğer taraftan da saray etrafında müdafaa tertibatı alıyordu. Aynı zamanda musahip Cevher ağayı da talimatı mahsusa ile Zekiye Sultan'ın sarayına göndermişti.

Ve kendisi, lambaları söndürülmüş olan karanlık odanın penceresi önünde, birbiri arkasına çalınan etfaiye*(itfaiye)* borularını, tulumbacı naralarını, halkın feryatlarını işittikçe tiril tiril titriyordu.

Giden yaverler, birer birer avdet etmiye başlamıştı. Bunlardan parça parça alınan malumat şu suretle birbirine eklenerek hadiseyi tavzih ediyordu*(açıklıyordu)*:

Yangın, Zekiye Sultan Sarayı'nın selâmlık kısmından çıkmıştır.

Civar mahallerinin tulumbaları yangın çıkan kısmı her taraftan kuşatmıştır.

Beyoğlu itfaiyesi yangın yerine gelmiştir.

Sarayın harem kısmını muhafaza etmek üzere Tophane'den asakiri şahane de vürut etmiştir*(gelmiştir)*.

Toplanan halk külliyetli*(çok)* miktardadır.

Evvelâ Beyoğlu Mutasarrıfı*(kaymakamı)* ve sonra da Zaptiye Nazırı gelerek itfai harik*(yangının söndürülmesi)* ile meşguldürler.

Beşiktaş muhafızı Hasan Paşa harikin*(yangının)* vukuu anında mahalli harike*(yangın yerine)* vasıl olmuş

ise de, şimdi de, iradeler*(emirler)* tevali etmiye*(ardarda gelmeye)* başlamıştı:

Yangın yerindeki asker kâmilen avdet etsin. Hasan Paşa'nın maiyetindeki zaptiye ve polisler, sarayı muhafazaya kâfidir.

Yangın yerine teraküm eden*(yığılan)* halk, bir üslubu hakimane ile dağıtılsın. Kuvvei zabıtaya en edna*(adi)* muhalefette bulunanlar olursa haklarında tedabiri zecriye*(zorlu tedbirler)* ittihaz edilsin. Fakat bu vesile ile de bir hadisenin zuhuruna meydan verilmesin.

Yangının sebebi zuhuru hakkında muşkâfane *(inceden inceye)* tetkikatta bulunularak sebebi harik*(yangın)* behemehâl zahire ihraç edilsin*(açıklansın)*.

Yangın söndü. Hünkâr'ın kalbindeki evhamın ateşleri bir türlü sönmüyordu. Birbirini müteakip zuhur eden fişeklerin iştiali*(alevlenmesi)* ve yangın hadisesi, filhakika*(hakikaten)* hiçbir zararı dokunmadan geçmişti. Fakat acaba bunlar, kendisine karşı bir tehdit, bir nümayiş*(gösteriş)* onun bütün tedbirlerini anlamak için birer sania*(uydurma)* mahiyetinde telaki ki olunamaz mı idi?

Yangının sebebi zühuru anlaşılamadı.

Fakat yangın zühur eder etmez, ilk gelen tulumbanın, Beşiktaş'taki Ermeni mahallesinin tulumbası olduğu tahakkuk etti.

İşte Sultan Hamid'in istinat edeceği*(dayanacağı)* en kuvvetli delil.

Maamafih; bu meselede Sultan Hamid, hiç haksız değildi. Bütün korktuğu nihayet başına gelmişti.

Artin Vahak 'ın bütün para fedakârlıklarına rağmen Nemruz Dudu sarayla irtibatı temin edecek bir kadın bulamamıştı. Herkes gölgesinden korkuyordu. Bu aciz karşısında Vahak tebdili fikretti*(fikrini değiştirdi)*. Başka vasıtalar düşündü. Bunların hepsini imkânsız buldu. Nihayet, tam bir komiteciye yakışacak bir fikir layih oldu*(tasarladı)*. Tam Sultan Hamid'in düşündüğü gibi, sarayı tutuşturmak ve o karışıklık esnasında Sabin 'le biran olsun temasa imkân bulmak.

Bu fikir etrafında, uzun uzun düşünüldü. Plânlar, projeler yapıldı. Nihayet, işe başlandı.

Evvelâ, Beşiktaş Ermeni mahallesinin tulumbacı reisi ile belli başlı tulumbacılar komiteye alındı ve hiç kimseye hissettirmeden saray etrafında keşifler yapıldı. Nihayet karar verilen gece, Vahak bizzat sarayın selâmlık cihetine kundağı yerleştirdi ve ateşledi. Zaten kulağı kirişte olarak bekliyen Ermeni tulumbası, derhal yangına yetişti.

Vahak'la Babik 'te, tebdili kıyafet ederek tulumbacılarla beraber gelmişlerdir.

Ermeni tulumbacılar, zâhiren çok büyük fedakârlıklar gösteriyordu. Fakat mümkün olduğu kadar da yangını tevsie*(genişletmeye)* ve bilhassa sarayın harem dairesine sirayet ettirmeye*(yayılmasına)* gayret ediyorlardı. Fakat birbirini müteakip, yetişen diğer mahalle tulumbalarıyla Beyoğlu ve İstanbul et-

faiye taburları bütün varlıklarını sarf ederek yangını söndürmeye muvaffak olmuşlardı.

Vahak'ın planı, akim*(neticesiz)* kalmıştı. Çünkü yangın zuhur eder etmez herkes canının ve malının kaygısına düştüğü halde, Neş'edil Kalfa, hemen Hayal ile yanındaki kızları almış, deniz tarafındaki bahçenin köşesine kaçarak Hayal'i saklamıştı. Buna binaen harem dairesini kurtarmak bahanesiyle daima çıkan ve her tarafı dolaşan Vahak'la Babik Sabin'i bulmaya muvaffak olamamışlardı.

Yangına gönderilen Musahip Cevher Ağa, zâhiren Zekiye Sultan'a muavenetle*(yardımcı)* memur edilmişti. Hâlbuki asıl vazifesi, Neş'edil Kalfa ile yanındakileri o gece orada göz önünde bulundurmakla beraber, ertesi gün gene bizzat nezareti altında Yıldız Sarayı'na nakletmekti.

Hünkâr'ın bu iradesi, aynen tatbik edildi*(yerine getirildi)*. Neş'edil ile Hayal'in saraya avdetlerini Hünkâr haber alır almaz, derhal Neş'edil'i huzuruna celbetti. Gece aldıkları vaziyetle hariçten bir kimsenin kendileriyle temas edip etmediğini uzun uzadıya tahkik edildi.

Neş'edil bu hususta rızayı âliye, ne dereceye kadar riayetkâr*(hürmetkâr)* ve kendisinin de ne mertebe ihtiyatkâr*(sakıngan)* olduğunu göstermek için, değil hariçten bir kimsenin temasına, hatta Hayal'i, esen rüzgârlardan bile esirgemek hususundaki itinasına Hünkâr'ı ikna etti.

En ince tahkikatlar neticesinde, ele hiçbir ipucu

geçirilememekle beraber, Hünkâr anlıyamadığı meçhul bir hissin ilhamıyla bu yangında bir kasıt olduğunu düşünüyor ve bu düşünce ile tasavvur ettiği sebeplerini yeniden ve birer birer tahlil ediyordu...

Sultan Hamid, bütün işlerini dama oyununa benzetirdi: İşlerini birer taş farz eder ve o taşları sıra ile oynamak isterdi. Şimdi önünde iki oyun vardı. Bunlardan birincisi Hayal'in dayısına akıl öğreten ve onu her cihete sevk ve idare eden Artin Vahak tan kurtulmak, diğeri de bu Hayal meselesini zarar vermiyecek bir neticei kat'iyeye*(kesin sonuca)* bağlamaktı.

Artin Vahak, Mister Piyers'e mensup olduğu için kolay kolay felce uğratılamazdı. Çünkü hamisi*(koruyucusu)*: hem ecnebi, hem nüfuzlu bir avukat ve hem de gazeteci idi. Adamını kolay kolay feda etmiyeceği aşikâr idi. Vahak hakkında mütemadiyen yapılan takibatta bu adamın her tavır ve hareketi bir fesatçı, bir komiteci olduğunu gösterdiği halde, kendisini tecrim*(suçlu)* edecek hiçbir iz ve delil bırakmıyordu.

Zeki, cevval*(hareketli)*, cıva gibi elde avuçta durmayan bir adamdı. Sefahat âlemine girmiyor, gençliğine rağmen kadın hayatından uzak yaşıyor, pek mahdut*(sınırlı)* kimselerle görüşüyordu.

Komite mesailini*(meselelerini)* her halde ikinci ve üçüncü ellerle idare ediyordu. Buna binaen bu adama kulp takmak biraz müşküldü. Çünkü yapılacak küçük bir hata, Mister Piyers'in nazarı dikkatini celbedecek ve onun her şekilde müdahalesini istilzam*(lüzumlu)* eyleyecekti.

Buna binaen, çok basiretkar davranmak lazım geliyordu.

O aralık Beyoğlu zabıtasında kullanılan ve en entrikalı işleri idare etmekte büyük bir maharet sahibi olan sivil serkomiserlerden Avni Bey[10] bu işe memur edildi. Sultan Hamid, en emin bir vasıta ile Avni Beyi bu işe memur ettikten sonra, neticeye intizar etti*(bekledi)*.

İntizar*(bekleyiş)* çok uzun sürmedi. Vukua gelen bir kaza, meseleyi matlup olan*(istenilen)* neticeye isal eyledi*(ulaştırdı)*.

Mister Piyers, Mısırlıoğlu familyasına ait mühim bir arazi davası deruhte etmişti. Bu davaya ait bazı eski kayıtların çıkarılması zamanında, Vahak sık sık Üsküdar Mahkemei Şeriye'sine gidip geliyordu. Bu gidip gelme epeyce uzadığı halde kayıtlar bir türlü çıkmıyordu. Vahak bir gün, gene hiçbir iş göremedi.

Mahkeme kapısından çıkarken arkasından bir adam geldi. Kendisiyle hususi görüşmek istedi. Oradaki Valide Camisi'nin avlusuna gittiler. Kahvede oturdular. Bu adam Vahak 'a dedi ki:

- Dostum; Yirmi sene daha gidip gelsen, bu kayıtları çıkaramazsın.

Benim, mahkemede dayım var. Açık söyleyeyim; Ben bu işle yaşarım. Peşinen on paranı kabul etmem. Kayıtları çıkarır, eline verirsem bana ne verirsin?

Bu teklif, Vahak'ın arayıp bulamadığı bir nimetti.

10 Bu isim, bir namı müsteardır. Bu zat el'an berhayat olduğu için hakiki ismini söylememek bir zarurettir. Z.Ş.

Vahak, başını kaşıdı. Keyfinden birer kahve daha ısmarladı. Eğer kayıtları çıkarır ve kendisine verirse, helalinden on beş mecidiye vereceğini söyledi. Vasıta olan adam, bunu kabul etmedi. Çünkü para üçe taksim olunacak ve kendisine bir şey kalmayacaktı. Vur aşağı tut yukarı, yirmi beş adet Sim Mecidiye'ye pazarlığı kestiler. O gün, pazartesi idi. Çarşamba günü öğle namazından sonra gene burada birleşeceklerdi.

Vahak, akşam bu müjdeyi Mister Piyers'e verirken arada küçük bir fark vardı. Üsküdar'dan Beyoğlu'na geçinciye kadar mecidiyeler, lirayı Osmanî'ye*(Osmanlı lirası ile)* kalbolmuştu*(değişmişti)*.

Çarşamba günü, geç vakte kadar Vahak Beyoğlu'na avdet etmedi. Piyers, merak etmekle beraber o akşam lüzumundan fazla düşünmedi. Fakat ertesi günü Vahak yazıhaneye de gelmeyince endişesi arttı. O esnada gazeteler gelmişti. Piyers, Levant Herald'i açtı, sütunlara göz gezdirirken dona kaldı.

Zabıta havadisleri arasında şu haber vardı: Dün akşam geç vakit Üsküdar'dan avdet eden bir kayığın Kızkulesi açıklarında küreği kırılmış, kayık akıntıya tutulmuş. Adalar açığına doğru sürüklenmiye başlamış. Deniz dalgalı ve kayıkta çürük olduğu için kayığın içi su dolmuş. O sırada Fenerbahçe tarafından geştügüzar eden*(gezip dolaşan)* polis sandalı, kayıktakilerin feryadını işitmiş ve tahlisi*(kurtarmaya)* cana şitap*(çabukluk)* etmişse de ve vaesfaki mahalli kazaya yetişinceye kadar kayık ile bir nefer yolcusu gark*(suya batmış)* ve nabut*(kayıp)* olmuştur.

Kayıkçı baygın bir halde tahlis edildiği gibi kayığın battığı mahalde henüz denizin üzerinde yüzen bir adet kebir evrak cüzdanı bulunmuştur.

Piyers, derhal Beyoğlu polis ser komiserliğine müracaat ederek mesele hakkında izahat talep etti. Dün akşam adalar açığında vukua gelen bir kazadan Beyoğlu zabıtası, yirmi dört saatte değil – o zamanlar – yirmi dört günde bile haberdar olamazdı. Piyers'e, zaptiye nezareti celilesi müteferrika komiserliğine müracaat etmesi tavsiye olundu. Müteferrika[11] komiserliği, kayıp Üsküdar'a ait olduğu cihetle Üsküdar'a, Üsküdar komiserliği de kol sandalı 'nın Kadıköy'e mensup olması hasebiyle Kadıköy komiserliğine müracaat lazım olduğunu söyledi. Fakat Kadıköy komiserliği, meseleyi kâfi derecede tenvir edemedi*(aydınlatamadı)*. Mister Piyers'i deniz ser komiserliğine gönderdi.

Bütün bu dolaşmalar, müracaatlar beklemeler, cevap almalar, isticvap *(sorgular)* ve istintaklar *(konuşturmalar)*; Mister Pisyers'e tam üç güne mal olmuştu. Deniz serkomiserliğinden*(başkomiserliğinden)* Bidayet Mahkemesi müddeiyi umumiliyine*(Asliye Mahkemesi savcılığına)* gönderilen bir adet kebir evrak cüzdanı ile karşı karşıya geldiği zaman artık Mister Piyers'in de imanı gevremişti.

Piyers, o kadar yorulmuş, o kadar sinirlenmişti ki: gark*(suya batmış)* ve nabut*(kayıp)* olan, Vahak değil, babası bile olsaydı, rahmet olsun canına deyip

11 Güvenlik kuruluşlarında şüpheli kimselerin ilgili yerlere gönderilmek için geçici olarak barındırıldıkları bölüm.

işten vazgeçecekti. Fakat onu bu kadar uzun uzun dolaştıran Vahak'ın çantasındaki evrak idi. Eğer bu evrak ziyan uğramış olsa idi, bir takım fermanlar, hüccetler*(senetler)*, beratlar*(rütbeler)* mahvolacak ve bunları yeniden bulup çıkararak elindeki mühim davaları kazanmak imkânı kalmıyacaktı.

Bilhassa, yirmi beş adet çil lira mukabilinde*(karşılığı)* istihsal*(elde)* edilen Üsküdar mahkemesi şeriye kayıtlarını gördüğü zaman Mister Piyers için düşünülecek hiçbir nokta kalmadı.

Gazetenin verdiği havadis, zabıta tarafından gönderilen bir rapora istinat*(yardım)* ediyordu. Hâlbuki rapor, hiçbir asıl ve esasa istinat etmiyordu. Hakikatte, gark ve nabut olduğu rapor edilen şahsı meçhul Toptaşı Tımarhanesi'nde ikamete memur edilmişti.

Cami avlusuna vaktinden evvel giden Vahak, kayıtları getirecek olan Yusuf efendi'yi dört gözle beklerken, bu işten en karlı çıkan kendisi olduğunu düşünüyor ve seviniyordu. Piyers'ten, bu işe verilmek için yirmi beş adet çil lira almıştı.

Hâlbuki kendisi yirmi beş adet silik mecidiye ile bu işi kapatacak, paranın üst tarafı kendisine kalacaktı. Çok beklemeden Yusuf Efendi geldi. Kayıtları getirdi. Vahak, bir mantara basmamak için birer birer tetkik etti. Cümlesi de aslına mutabıktı. Kayıtları, çantasına yerleştirdikten sonra hemen elini pantolonunun cebine soktu. Fakat Yusuf Efendi, telaş ile eline sarılarak:

- Aman birader efendi, ne yapıyorsunuz? Biz biraz

şüpheli adamlarız. Herkesin gözü bizim üzerimizdedir. Şimdi size evrakı verdiğimi belki gören olmuştur. Mukabeleten*(karşılığında)* sizin de bana para verdiğinizi görürlerse, Raşî*(rüşvet veren)*, Mürteşi*(rüşvet alan)* olarak mahkemeye gittiğimizin resmidir.

Hakikaten, bir gaf yaptığını Vahak ta anlamıştı. Sordu:

- E, paraları size nerede teslim edeyim.

- Şimdi bak dostum: iş tehlikesiz olsun zarar yok, ben, beş on parayı gözden çıkarırım. Şimdi buradan kalkarız. Şuradan bir kapalı arabaya atlarız. Bağlarbaşına doğru çıkarız. Orada tenha bir yerde paraları avucuma sayarsın olur mu?

- Olur.

Uzun uzadıya aramıya hacet kalmadan camii köşesinde kapalı bir kupa arabası buldular, uyuklıyan arabacıyı uyandırdılar. Bağlarbaşına doğru yollandılar. Tam çarşıdan çıkıp ta tenha bir yere gelir gelmez resmi elbiseli iki polis birdenbire önlerine çıkarak:

- Dur...

Diye haykırdı. O anda da Vahak'ın alnına bir tabanca dayandı. Vahak kendisini soyacaklar zannederek:

- Aman kardeşim, canıma kıymayın. Üzerimde ne varsa ben güzellikle vereyim.

Diye yalvarırken Yusuf Efendi ile polisler, çarçabuk Vahak'ın ellerini bağladılar. Yusuf Efendi arabacıya seslendi:

- Haydi bakalım. Doğruca oraya. Çarşıdan süratle geç.

Polisler de arabaya binmiş, Vahak'la Yusuf Efendinin karşısına oturmuşlardı. İlk zamanlar, tenha yerde sakin sakin yalvaran Vahak, araba tam çarşıdan geçerken avaz avaz haykırmaya başladı.

Fakat o devirde, karşısında iki resmi polis oturan bir arabanın içindeki bağırmaya, çağırmaya kim bakabilirdi? Hatta arabayı görenler, başlarına bir bela gelmemek için yüzlerini öbür tarafa çeviriyorlardı.

Araba, Topbaşı Tımarhanesi'nin kapısı önünde durdu. Yusuf Efendi arabadan atladı. İçeri koştu. İcap edenlerle görüştü ve sonra yanında Güllabi başı ile geldi.

- Al bakalım emanetini... Dikkat et ha. Çok azılıdır. Zavallı kadıncağızı boğarken sekiz polisle güç zapt ettik. Sakin zamanlarda, deli olmadığını, avukat kâtibi*(sekreteri)* olduğunu öyle güzel anlatır ki, adeta, senin de inanacağın gelir.

Vahak bağırıyordu:

- Yapmayın yahu. Allah aşkına yapmayın. İnsanı zorla deli edeceksiniz. İsterseniz beş yüz tane şahit getireyim.

Birkaç güllabi[12] daha geldi. Ellerinde, ipler, kırbaçlar, deli gömlekleri vardı. Adeta, vahşi bir hayvana kement*(kayış)* atılır gibi kemali itina ile deli gömleğini Vahak Efendi'nin başından attılar. Boynundan geçirdiler. Sımsıkı sarıldılar. Çeke çeke alıp götürdü-

12 Akıl hastanelerindeki hademelere verilen ad.

ler. Birçok karanlık koridorlardan geçirdiler. Küçük ve penceresiz bir hücreye atarak kapıyı üzerinden kilitlediler.

Ermeni istiklal komitesi İstanbul merkezi kâtibi umumisi Artin Vahak Efendinin bu diriler mezarı'na girdiğinin ikinci günü, gazetelerde şu havadis görülmüştü.

Taltif

Vaki olan hidematı(hizmetler) sadıkasına mebni (kurulan) mütehayyizanı(yer tutan) memurini zabıtadan izzetli Avni Bey'e Karihai(kabiliyet) ilham sahibi cenabı şehriyariden rütbei saniye sınıfı mütemayizi ile üçüncü rütbede nişanı Osmanî ihsan ve inayet buyurulmuştur.[13]

***

- Neş'edil, bu kıza ne oluyor. Günden güne rengi soluyor?

Vallahi aslanım, Saye-i şahanenizde hiçbir şeyi eksik değil. Yiyor, içiyor. İradei seniyeniz mucibince her akşam Hasbahçe de geziyor. Hulâsa hiçbir şeyden mahrum kalmıyor. Böyle olmakla beraber, yine günden güne sararıp soluyor. Hele o Zekiye Sultan'ın sarayına gidip geldikten sonra tuhaf bir hal ârız oldu. Yalnız kaldı mı, başını elleri içine alıyor. Derin derin düşünüyor. Eskiden biraz güler, söylerdi. Şimdi dudaklarının ucu bile gülmüyor.

13 Meydana gelen sadık hizmetlerinden dolayı Zabıta memurlarından şerefli Avni Bey'e "ilham sahibi Cenabı padişahtan" ikinci rütbeden yükselerek, üçüncü rütbede Osmani ihsan ve lütuf buyurulmuştur

- Fakat buna sebep ne. Hiç sormuyor musunuz?

- A... Hiç sormaz olur muyum aslanım. Kaç defalar sordum. Bana bir şeycikler söylemedi. Belki benden sıkılmıştır diye akranı olan öteki kızlarla da ağzını arattım. Bilmiyorum. İçimde bir fenalık var. deyip duruyormuş.

Sultan Hamid, endişe ile ayakta gezinirken, Neş'edil Kalfa, hem padişaha yaranmak, hem de bu gibi işlerde üstat olduğunu anlatmak istedi:

- Malumu şahanenizdir, aslanım. Kul kısmı biraz acayip olur. Ne kadar nan*(ekmek)* ve nimete gark*(gömülmüş)* olsa yine efendisinden başka türlü iltifatlar bekler. Eh, hakkı da yok değil, genç kız, güzel kız. Yaradana kurban olayım, bir vücudu var, sanki balmumundan dökülmüş bir bebek. Böyle bir kız...

Neş'edil Kalfa'nın sözü, ağzında kaldı. Hünkâr, birdenbire arkasını çevirerek sözünü kesti:

- Pekala kalfa gidebilirsin dedi. Madrabaz bir celep gibi canlı et simsarlığına alışmış olan ihtiyar ve tecrübeli Kalfa'nın son sözleri, Sultan Hamid'in canını sıkmıştı. Hayal'in, sihir ve füsun saçan güzelliğini sanki kendisi görmüyor mu? Her görüşte, onun kirpiklerinin gölgesi altında kalbi titremiyor mu idi? Gittikçe; daha ılık, daha şeffaf, daha pembe bir güzellik istihalesi*(değişimi)* geçiren Hayal, tam kıvamına gelen olgun bir meyveden başka bir şey değildi. Fakat yenilmesi memnu*(yasak)* olan bir meyve.

Sultan Hamid'in nâfiz*(tesirli)* ve kalp aşina gözleri, gençliğinin ve güzelliğinin en haşmetli bir devrini

yaşayan Hayal'in, artık yavaş yavaş solduğunu görüyordu. Bu, ne kadar acı, ne kadar ıstırap verici idi. Bütün varlıkların, bütün güzelliklerin tasarruf ve temellük*(kendisine mal)* hakkını mintarafillah*(Allah tarafından)* kendisine mev'ut*(vadedilmiş)* telakki*(kabul)* eden Şehinşahı cihanın; yedirdiği, içirdiği, ipek ve elmaslara gark ettiği böyle güzel bir memlukesinden*(kölesinden)* hakkı mülukânesini*(yakışanı)* alamaması ne kadar feci idi!

Hayal'in ecnebi bir devletin tebeasından olması ve sonra dünyanın kudretli bir hakkıyla ona merbut*(bağlı)* ve malik*(sahip)* bir adamın ortada bulunması onları birbirinden ayıran bir kuvvetti.

Şu anda kocası meydana çıkıpda:

- Karımı bana veriniz...

Derse, buna ne cevap verecekti ve:

- Onu burada ne hakla tutuyorsunuz? Derse buna da ne diyebilecekti? Bütün hürriyet haklarına malik olan bir kadını para ile satın alınmış bir esir sıfatıyla sarayda tutmak, hangi mana ile tevil olunacak*(çevrilecek)* bir keyfiyetti?

Nihayet, herkes gibi bir insandan başka bir şey olmayan Hünkâr'ında beşeri hisleri vardı. Beşeri hislerin en metinini bile harekete getirecek kadar müessir*(etkili)* bir güzelliğe malik olan Hayal'in, şarabı visalini*(kavuşma)* dudaklarına kadar temas ettirdikten sonra, o nefis şarabı aşktan bir yudum olsun içmemek, içememek, hünkârın kalbini hırs ve iştihanın keskin dişleriyle kemirip duruyordu.

Son zamanlarda Hayal'in düşüncesi biraz daha artmıştı. Her akşam bahçeye çıkmasına müsaade eden hünkâr, Neş'edil Kalfa'nın ihzar*(hazır)* ettiği tesadüflerle onu görüyor ve her görüşte renginin biraz daha solduğunu fark ediyordu. Bu solgunlukta Hayal'e daha başka bir güzellik veriyordu. Sertabibi Hazreti Şehriyari Müşir*(Mareşal)* Sait Paşa'ya Hünkârın pek büyük itimadı olmakla beraber, gene Hayal'in bir muayeneden geçirilip geçirilmemesinde müterreddit idi. Esasen Hayal'in hastalığı hünkârca malum idi. Pek çok içli ve hisli olan Hayal'in hastalığına karşı maddi ilaçların hiçbir tesiri olmıyacağına Sultan Hamid çok kani idi.

Hayal meselesini, suya sabuna dokunmadan sebepsizce halledebilmek ve atide*(gelecekte)* bu yüzden bir hadisenin çıkması ihtimalini refetmek için birçok şeyler düşünen Hünkâr, emin bir vasıta ile Hayal'in kocası hakkında tahkikatta bulundu ve bu tahkikat esnasında, Hayal'in babasının da kim olduğunu bir dereceye kadar öğrendi. Filhakika tahkikatı yapan ve Sultan Hamid'e arz eden, komitenin bütün esrarına vakıf olmamıştı. Lakin Sabin'in babası, Hıristofor Mikailya'nın tehlikeli bir adam olduğunu öğrenmişti. Bunu haber alan Sultan Hamid, farkında olmayarak zehirli bir yılanla oynayan gafil bir adama dönmüştü. Hayal'le arasında daima açık duran o uçurum, bu haber üzerine birkaç kat daha derinleşmişti.

Aynı zamanda Kirkor'un Amerika'ya gittiğini de öğrendi. Amerika'da bulabilmek için, Washington sefareti seniyesi sekiz on adres aldı. Hepsine mektuplar

yolladı. Fakat Boenos Ayres'e geçmiş olan Kirkor'un en son adresini bulamadı. Eğer Kirkor bulunsa idi, çok iyi olacaktı. Hünkâr'ın fikri, bir vasıta ile Kirkor'u İstanbul'a getirmek, bir işe yerleştirmek ve bu işe tatlı bir surette nihayet vermekti.

Hünkâr, Neş'edil ile görüştüğü akşam geç vakit bahçeye çıktı. Onları gece havuz başında gördü. Çoktan beri Hayal ile görüşmemişti.

Bu akşam onu yakından görmek ve biraz da görüşmek istedi. Önlerinden geçerken Hayal'e seslendi. Hayal geldi. Fakat Hayal, şimdi, ilk gördüğü saf ve basit kız değildi. Sarayın adap ve usulleri onu da merasimle harekete mecbur etmişti. Şuradan buradan görüşerek Ortaköy üstündeki kameriyeye kadar yürüdüler. Hayal'in gösterdiği merasime rağmen Hünkâr bilakis samimi ve laubali davranıyor, onu, ilk gecede olduğu gibi saf ve basit bir lisanla konuşturmak istiyordu.

Hünkâr, bilhassa Hayal'in son zamanlardaki solgunluğundan bahsederek onu muhtelif surette isticvap ediyordu. Hünkâr, birdenbire durdu. Onu son bir ümit ile ve son defa olarak tecrübe etmek istedi ve gözlerine bakarak şu suali sordu:

- Hayal, seni evlendirmek fikrindeyim. Zengin ve güzel bir yaverim var. Seni ona vereceğim. Ne dersin?

Hayal'in gözleri, sanki bir volkan olmuştu. Bu derin volkanın içinde siyah kıvılcımlar kaynayarak Hayal cevap verdi:

- Ne münasebet şevketlim. Benim nikâhlım yok mu?

Sultan Hamid, kalbindeki en son ümit telinin de kırıldığını anladı ve Hayal'e, mukabil*(karşılık olarak)* bir darbe vurmakla intikam almak istiyerek:

- Var ama hani ya sen hak dinini kabul ettiğini söylüyordun. Artık bir Ermeni ile nasıl evlenebilirsin?

O zaman Hayal'in yüzünde, acı ve müstehzi*(alaycı)* bir tebessüm hâsıl oldu. Hayal gözlerini yere indirdi. Şikâyet ve ümitsizlikle titreyen sesiyle cevap verdi:

- Evet. Şevketlim, hak dinini kabul ettim. Fakat bu suretle yalnız dinimi değiştirdim. Kalbimi değil!

Sultan Hamid, bu cüretkârane*(cesurca)* cevabın ihtiva ettiği mukabil hakareti derhal anladı. Rengi sapsarı oldu. Vücudu buz kesildi. O anda. Hayal'e karşı, çok acı çok sert bir muamelede bulunmak istedi. Fakat derhal kendini topladı. Haksızlığa isyan edebilmek yüzünden gösterilen her büyük cüret, haksız tarafın nasıl başını eğerse, o da başını eğdi. Buna sebep olduğundan dolayı kendini takbih ederek*(kabahatli bularak)* yürüdü.

Yürüdü, saraya avdet etti. Fakat Hayal'in bu cüret ve cevabını da unutamadı. Demek bu kızda daha hala bir Ermeni ruh ve hissi vardı. Ne ona karşı ibzal ettiği*(esirgemediği)* lûtuflar ve iltifatlar ve ne de saray adet ve adabının tesirleri onun kalbindeki varlığı eritecek muhitin hissiyat ve icabatı*(icabı)* ile halleylememişti. Bütün gece, derin derin düşüncelerden sonra Sultan Hamid, şu neticeye vâsıl oldu:

- Zaten ne beklenebilir?

Öyle ya, ne beklenebilirdi? Farisi hocası, Ömer Efendi ona Gülistan okuturken:

Akıbet gürk zade gürk şevet

Gerçi be âdemi büzürk şevet

"Kurt yavrusunun sonucu kurt olur

Bir insan yanında yaşasa bile kurt olur"

Beytini okuyarak tefsir etmemiş miydi?Harem dairesi altüst oluyordu. Birçok saraylılar ve haremağaları, sille, tokat, kırbaç altında kıvranıyor: isticvap ve istintaklarla uyutulmuyor. Hele Neş'edil Kalfa'nın, adeta damla damla kanları ve ilikleri kurutuluyordu. Suikasta delalet eden hiçbir delil bulunamayınca artık Hayal'in intihar ettiğine hükmedilmişti. Zaten bütün muayene ve tetkiklerde bunu gösteriyordu.

İntiharın sebebi, herkesçe meçhuldü. Yalnız, Hayal'in, bir arkadaşı, şayanı dikkat bir ifadede bulunuyordu. Hayal, intiharından iki gün evvel; derin derin içini çekerek:

- Artık bu hayata tahammül edemiyeceğim, demişti.

Birdenbire parlayan bu alev, yine birdenbire söndü. Hünkâr; sarayda ve bahusus Harem dairesinde, hiçbir meselenin uzatılmasını arzu etmezdi. Neş'edil Kalfa, kaydı hayat şartıyla ve bin kuruş maaşla Medine-i Münevvere'de ikamete memur olarak tebit edildi*(uzaklaştırıldı)*.

Hayal'in son sözlerine şahit olan kız da, derhal ihtilâden menolunarak*(nikahı bozularak)*, birkaç gün

bir odada hapsedildikten sonra, seccadecibaşı'nın akrabasından Ömer Efendi isminde bir adama verildi.

Hayal öldü ve esrarını da mezara beraber götürdü. Harem dairesinde, Hayal'in sırrına vakıf olan bir tek kimse yok zannolunuyordu. Hünkâr'ın ona verdiği ehemmiyeti, büsbütün yanlış telakki ediyorlardı*(karşılıyorlardı)*. Buna binaen birçok kadın ve kız da, Hayal'in ölümünden gizli bir sevinç duyuyorlardı. Hünkâr da, kalbinde iki zıt kuvvetin çarpıştığını hissediyordu. Bunun biri muhabbet, diğeri de korku idi. Hayal'in son sözleri Hünkâr'a çok âlâ anlatmıştı ki Erivan dağlarının yalçın kayaları arasında, en haşin ve en mutaassıp milliyet duygularıyla büyümüş olan bu Lusavorcağan kızı; en anut*(inatçı)* bir taassupla mukaddesatına merbuttur*(bağlıdır)*. Ne debdebe, ne darat*(tantana)* ve ne de haşmet, onun kalbini hiçbir zaman değiştirmeyecek. Bütün burada önüne serilen ipek ve elmasların göz kamaştıran manzaralarına rağmen, o gene kalbinde ebediyen yer tutan kirli ve bitli kalpakları arıyacak.

En kıymetli esanslar dökülen muattar*(kokulu)* ve murassa*(süslü)* karyolalar içinde bile kocası Kirkor'un yağ ve ispirto kokan cildini hatırlayacaktır. Ve bunları hatırlaya hatırlaya, belki bir gün karşısına çıkacak:

- Şevketmeap: ne hakkın var? Beni burada ne hakla hapsediyorsun? Bırak beni, kalbimi yakan ateşleri, hasretini çektiğim yurdumda söndüreyim diye haykıracaktı.

O zaman Sultan Hamid ne yapacaktı? Bu haklı isyanı, hangi kudret ve zulümle söndürecekti? İşte bu korku hisleri, zaman zaman Sultan Hamid'in bütün huzur ve sükûnunu ihlal ediyordu. Ve şimdi; ebediyen susan Hayal'in dudaklarından artık bu hasret ve şikâyet feryadını işitmekten azade*(serbest)* kalmıştı.

Fakat bütün bu korku ve endişelere rağmen kalbinin susturulmayan gizli bir sedası vardı.

O, Hayal'i kalbinin bütün varlığıyla sevmişti. Sevmiş, lakin bu sevgiyi söyliyememişti. Hayal'in kalbini ve hissiyatını tahlil ettiği zaman bu sevgiyi söylemekte hiçbir fayda hâsıl olamıyacağını acı acı hissetmişti.

Bir aşk, takdim edilen tarafından, ister kabul, ister reddedilsin; hiç olmazsa onu söylemek, izhar etmekte*(açığa vurmakta)* bir tesellidir. Bir ümittir. Fakat vakarın verdiği cebri sükût, aşkın ıstıraplarından daha büyük bir cezadır.

Sultan Hamid biliyordu ki: Hayal'in bir yalçın kaya gibi sert olan kalbi karşısında fırlatıp atacağı kalbi Hümayun'u, bir cam gibi bin bir parça olacaktır.

Üç yüz elli milyon Müslüman'ın Halifei Zişan'ı olan Zıllullahi*(Halifei)* fil'arz'ın koca dünyaya sığmayan gururunu şahsına karşı bile kendisini riyakârlığa sevk ediyordu.

Hayal'in füsunkâr cemalini haremi Hümayun'u dolduran binlerce dilberlerin müstesna güzellikleri arasında, eritmek, halletmek ve aşkının üzerine, bu yüzlerce güzellerin bir bedel hüsünlerinden bir perde çekmek istiyordu. Sağlığından onu ara sıra görü-

yor, kalbini değilse bile hiç olmazsa hislerine tatmin ediyordu. Hâlbuki talih, onu bu ümit ve teselliden de mahrum bırakmış ve şimdi, bir facia ile hitam bulan bu maceradan Sultan Hamid'e; ancak solgun bir hayal kalmıştı

KOMİTE, İSTANBUL'DA BÜYÜK BİR FACİAYA KARAR VERİYOR.

Rusya'da barınamayan komiteci Ermeniler Avrupa'ya geçiyor, bir kısmı Londra'ya diğer kısmı da Jenev'e[14] yerleşiyorlardı. Artık bu iki medeni belde, asırlardan beri kardeş gibi birbirine irtibat ve itimat ile yaşıyan iki unsuru, Türk ve Ermeniler, birbirine düşman eden, birbirin boğazlamıya tahrik ve iğva eyleyen*(baştan çıkaran)* birer melanet yuvası olmuştu.

Osmanlı ülkesi dâhilinde vuku bulacak harekâtı, Çar hükümeti büyük bir dikkat ve ehemmiyetle takip ve hatta teşvik ediyordu.

Teşvikten maksat: Onlara bir hami gibi görünerek bütün noktai nazarları Osmanlı ülkesi üzerine imale etmek ve bütün ihtiraslarını o ülke dâhilinde teksif

14 Jenev: Genevre

etmek*(yoğunlaştırmak)*. Ve aynı zamanda Türklerle yapacakları cidalde*(mücadele)* onları çarpıştırarak mümkün olduğu kadar zayıf düşürmek, kudret ve mehabetine güvenen muazzam Çarlık, Kafkasya'da Ermenilerle meskûn mahallelerinde, büyük Ermenistan emellerine dâhil olduğunu bildiği halde bundan pek o kadar telaş etmiyordu.

Şayet Ermeniler, Türklere karşı galebe eder*(üstün gelir)* ve muvaffak olur da bundan şımararak Kafkasya'da da harekete geçerlerse, Haşmetlû Çar Hazretleri'nin bir parmak oynatmasıyla dörtnala kalkan Kazak ordular, Ermeni asilerini bir saat zarfında kılıçtan geçirmeye kâfi idi. Ermenilerin bu hususta şüpheleri varsa, Yahudilerden sorabilirdi.

Buna binaen Rus hükümeti Ermeni komitelerinin Rusya'dan çıkmasına mümanaat etmek*(mani olmak)* şöyle dursun ahvali daii iştibah*(durumu şüpheli)* olanları bizzat vatan haricine fırlatıp atıyordu.

İşte bu suretle Rusya'dan kovulanlar arasında bizce mühim bir şahıs vardı ki: Bu da Hristofor Mikailyan'dı. Hristofor'un son zamanlarda Rus hükümetiyle arası açılmıştı.

Kabına sığamayan bu atılgan ve cüretkâr adam, bir taraftan Türkler aleyhine meşgul olurken, diğer taraftan da çar hükümetinin hoşuna gitmiyecek hareketlerde bulunuyordu. Bir defa, çar aleyhinde propaganda yaparken yakalandı, sürgüne yollandı. Fakat üç ay sonra kaçtı. Memleketine avdet etti. Fakat yine rahat durmadı. İkinci defa, yine cürmü

meşhut*(suçüstü)* halinde tutuldu ve tekrar sürüldü. Hristofor, bu sefer, kolay kolay kaçamadı.

Sibirya madenlerinde hidematı şakkaya[15] *(ağır hizmetlere)* mahkûm olduğu için sıkı bir inzibat altında bulunuyor ve kaçması için bir mucize bekliyordu. Nihayet, beklediği mucize zuhur etti ve Hristofor da tekrar firar ederek memleketine avdete muvaffak oldu. Fakat bu avdet, onu tatmin etmedi.

Akraba ve dostlarından birçokları Avrupa'ya geçmişti. Burada kendisini pek yalnız buldu. En faal arkadaşlarından olan Babik Sinayan'da komiteden aldığı emir üzerine İstanbul'a geçmişti. Bu vaziyet, Hristofor'u memnun etti. Komite ile müzakereye girişti.

İstanbul harekâtının yakında başlıyacağını öğrendi. Bu harekâta iştirak etmek üzere o da İstanbul'a geçmeye karar verdi. Bu suretle hem de kızının muhitine girmiş olacaktı. Onu çok düşünüyordu. Filhakika saraya kabul ettirinceye kadar onu takip ettirmiş ve her şeyi öğrenmişti. Fakat sonrasını bilmiyordu.

Bittabi*(doğal olarak)* Sabin'den doğrudan doğruya haber almak mümkün değildi. Yalnız İstanbul'dakilerin bir kolayını bularak onunla rabıta*(bağ)* tesis etiklerini ve Sabin'in dayısı sıfatıyla bu işe herkesten ziyade Babik'in çalışacağını ümit ediyordu.

Bu esnada, zabıta Hristofor'un dalına bindi. En az bir müddet zarfında hudut haricine çıkmaya

15 Taş taşımak, toprak kazmak gibi, mahkûmlara yaptırılan ağır hizmetler.

icbar*(mecbur)* etti. Hristofor bir taraftan komiteye ait evrakı toplarken diğer taraftan da Samoel Fayn namına bir pasaport ele geçirdi.

İngilizlerin siyasetine vakıf olan Osmanlı hükümeti ve bilhassa Yıldız Sarayı'nın, Kafkas Ermenilerine karşı çok itimatsız davrandığını biliyordu. Buna binen bir Musevi pasaportuyla İstanbul'a gittiği takdirde hiç kimsenin şüphesini celbetmiyecekti.

Hakikaten hiçbir müşkülâta maruz kalmadan İstanbul'a girdi. Tabii ilk işi Artin Vahak'ı aramak oldu. Mister Piyers, soğukkanlı bir tebessümle, Artin'in artık avdet edilemeyecek kadar uzun bir yolculuğa gittiğini söylediği vakit sersemler gibi oldu. Fakat tam kapıdan çıkarken, Mister Piyers'in sesi tekrar işitildi:

- Mamafih; Galata'da Borsa hanında kahvecilik eden Babik Sinayan da sizin işinize yarar zannederim.

Hristofor, sevinçten titredi. Dudaklarında manalı bir tebessümle kendisine bakan Mister Piyers'in az kalsın boynuna sarılıp kupkuru yanaklarını öpecekti.

- Teşekkür ederim Mister. Esasen ben de o adamı arıyordum. Çünkü benim akrabamdır.

- Ya... Çok iyi bir adam, çok takdire şayan idi. Başka işlere dair de kendisiyle görüşebilirsiniz.

- Çok ala, çok teşekkür ederim.

Enişte ile kayınbiraderin karşılaşması çok hararetli oldu.

- Söyle Babik. Kızım, Sabin'im nerede?

- Burada. Belli bir yerde.

Hristofor, ömründe ilk defa olarak Allah'ı hatırladı:

- Allah'ım! Sana şükürler olsun.

Babik, en ince teferruata kadar, cereyan eden şeyleri anlattıktan sonra:

- İşte bu yangından sonra ondan hiçbir haber alamadık. Vahak yangından sonra o saraydaki harem ağalarından biriyle ahbap oldu. Bu genç Arap, nasılsa rakıya alışmış. Malum ya, ağalar sarayda böyle şeyler yapamazlar. Vahak iki defa onu davet etti. Gizlice rakı içirdi. Fakat Arap'ı şüphelendirmemek için birdenbire açılmadı. Dostluğu biraz ilerletmeye çalışıyordu.

Fakat aksi şeytan... Vahak'ın birden bire denizde boğulması işi olduğu yerde bıraktı. Hristofor, telaşla sordu:

- Bu Arab'ın ismini biliyor musun?

- Beşir.

- Çok ala.

Hristofor, biraz düşündükten sonra sordu:

- Maksimof bu mesele ile hiç meşgul olmadı mı?

- Olmadı. Çünkü onun vazifesi, yalnız komitecilerle temas etmek, komite işlerine bakmaktır. Sabin hakkında bir teşebbüste bulunursa fena bir netice çıkmasından korkuyordu.

- Şu halde ilk yapılacak iş, bu Arap'ı bulmak...

Bu kararın verildiği günden itibaren, Babik, yerine muvakkaten birini koydu. Artık enişte ile kayınbirader, Beşiktaş Cadde'lerinde mekik dokuyor, kahveden kahveye dolaşıyordu. Rusya'da hafiyelerle uğraşmaya alışmış olan Hristofor, her gün bir plan tertip ediyor ve zabıtanın nazarı dikkatini celbetmemiye çalışıyordu. Dört gün, bu suretle geçti. Beşinci günü öğleye doğru Babik Hristofor'un kolunu dürttü:

- Arap geliyor.

- Şu gelen genç Arap değil mi? Pekala, sen yanımdan savuş.

Hristofor hemen bir dükkâna girdi. Dükkâncı ile birçok afaki şeyler görüştü. Maksat, kendini Arap'a göstermemekti. Arap, ağır ağır, dükkânın önünden geçti. Dolmabahçe'ye doğru ilerliyordu. Hristofor, dükkândan çıktı. Takip etmeye başladı. Akaretlere giden yokuşun başını geçtiler. Artık buralar tenha idi. Hristofor, Arap'a yaklaştı. Yerden kandilli bir temenna ettikten sonra:

- Vay benim Beşir Ağam. Efendim hazretleri, nasılsınız, hoşsunuz?

Beşir, durdu. Hiç tanımadığı bu adamı yukardan aşağı mağrur bir nazarla süzdükten sonra:

- Sen beni nereden tanıyorsun ayol?

Hristofor, tam bir dalkavuk rolü takınmıştı.

- Aman efendim hazretleri, sizin gibi büyük zatları kim tanımaz!

Beşir, kabardı. Adeta hindileşti.

- E, söyle bakalım, ne istiyorsun benden?

Hristofor, hemen elini pantolonun cebine soktu. Bir mercan tespih çıkarıp göstererek:

- Ağa hazretleri. Şu tespih babamdan yadigâr kalmıştır. Kıymetli bir şey olduğu için zatınız gibi kıymet bilir bir kişizadeye satmak istiyorum. Satmam ya, ne yapayım. Parasız kaldım. Bu akşam rakı içmek için bir pulum bile yok.

Beşir, parmağının ucuyla tespihi tuttu:

- Bunu satıp da rakı mı içeceksin sen?

- Ne yapayım efendim. Alışmışım, onu içmeyince duramam...

- Demek sende rakı içersin ha?

- Evet efendim, her akşam rakı içerim.

Beşir'in, gittikçe ağzı sulanıyordu. Tespihi avucuna aldı. Tartar gibi avucundan birkaç defa hoplattı:

- Kaç para istiyorsun buna?

- Sen bilirsin efendim. Ne verirsen ver.

- Rakıyı nerede içersin?

- Aman efendim, benim bir ahbabım vardır. Lokantacıdır. Rakısı gayet güzeldir. Hele mezeleri bütün bütün enfestir. Onun dükkânın üstündeki odaya çıkarım. Oraya benden başka kimse gelmez. Orada oturur yalnızca içerim.

Artık Beşir, damağını şaklatmıya başlamıştı.

- Nerede bu dükkân?

- Galata'dadır efendim.

Beşir, yavaş yavaş çenesini kaşıdı.

- Al bu tespihi, koy cebine. Haydi, git, beni Galata'da tramvayın durduğu yerde bekle. Ben azacık bu saraya uğrayım da gelirim. Zaten bugün izinliyim.

Hristofor, hemen eğildi. Beşir'in eteğini öptü. Geri, geri çekildi. Sevincinden titriyordu. Galata istikametine doğru süratle yürümeye başladı. Dolmabahçe saat kulesinin önünde, Babik arkasından yetişti. Tramvaya atladılar. O zaman Galata tramvayları, iki katlı idi. Üst kata çıktılar. Çok kolay avlayabildikleri Beşir hakkında yapacaklarını kararlaştırdılar.

Galata'ya geldikleri zaman, Hristofor, tramvayın durak yerinde kaldı. Babik, Hacı Nişan'ın lokantasına koştu. Bu lokanta, Galata'da Halilpaşa Hanı sokağında 14 numaralı dükkânda idi. Açılalı da pek çok olmamıştı. Hacı Nişan tenha köşedeki masalardan birinde oturuyor, iki genç Ermeni ile baş başa vermiş konuşuyordu. Babik'Sin telaşla geldiğini görür görmez, fevkalâde bir şey olduğunu anladı. Ayağa kalktı.

Babik, meseleyi kısaca anlattı. Hacı Nişan'ın gözlerinde, meserret nurları parladı. Arkadaşlarının yanına dönerek iki kelime ile onları savdı. Lokantanın üstündeki küçük odada derhal bir masa hazırladı. Aradan çok geçmedi. Hristofor'la Beşir de geldiler. Her şey tabii bir surette geçiyordu. Hacı Nişan, müşterilerini karşıladı. Yukarki odaya aldı. Masa arkadaşlığının verdiği samimiyet, burada da canlandı. Üçüncü kadeh içildikten sonra, artık Beşir'le Hristofor tamamen dost olmuşlardı.

Beşir, esasen çok saftı. Genç, görgüsüz ve biraz da ahmaktı. Hristofor'un bol bir riyakârlıkla izafe ettiği sıfatlar onu şımarttıkça şımarttı. Hristofor, ona kendisini Kafkasyalı bir Gürcü olarak tanıttı. Orada akrabasından birçok dilber kızlar olduğunu ve eğer bu kızlardan getirterek Zatı şahaneye takdim edilirse, hem ona hem kendisine bütün ikbal ve saadet kapılarının açılacağını anlattı. Nihayet söz maksada dayandı. Hristofor sözü şu noktaya bağladı:

- Bizim kızlar, gelir. Hem de memnuniyetle gelir. Fakat onların korktuğu bir şey vardır. Acaba sarayda rahat edebilir miyiz, diye düşünürler. Ben ne kadar yazsam inanmazlar. Ama saraydaki kızlardan onların tanıdıklarından biri bir mektup yazsa, o zaman koşa koşa gelirler. Bu da kolay. Sarayda bizim tanıdıklarımızdan bir kız var. Siz ondan bir mektup alabilirseniz...

Beşir bir kadeh daha yuvarladıktan sonra, yüzünü buruştura buruştura sordu:

- Kim o kız?

- Bilmem ki size nasıl tarif edeyim; saraydaki adını bilmem ki size söyleyeyim. Bu kız, karagözlü, karakaşlı, çok güzel bir kızdır.

- Sarayda güzel kız çooook.

Hristofor, eliyle çenesini kaşıyıp düşünerek:

- Durunuz efendim, aklıma geldi. Siz bu kızı mutlaka tanırsınız. Sarayda bir yangın olmuştu ya.

- Aman onu söyleme.

- Hayır efendim, onu söylemek istemiyorum. Diyeceğim ki. Bu yangından bir ay kadar evvel, Yıldız tarafından bir araba içinde dört kadın gelmişti. Yanlarında da iki harem ağası vardı.Beşir düşündü, düşündü.

- Eyyy?

- İşte onlar gelirken ben tesadüfen gördüm. O kız bizim tanıdıklarımızdandır.

Beşir, birdenbire hatırladı.

- Hani ya, şu kırmızı yanaklı kız mı?

- Evet efendim.

Beşir, bir kadeh daha içti. Eliyle göğsüne vurarak:

- Ah, o kız ah. O, hepimizi yaktı.

Hristofor, birdenbire büzülerek:

- Niçin efendim?

- Niçin olacak. Ben ona bayılmıştım. Bizim kapı yoldaşlarının hepsi de bayıldı.

- Hadi birer tane daha içelim. İç be. Parasını ben vereceğim. Bugün, saye i şahanede. Afiyet olsun.

- Afiyet olsun efendim, işte o güzel kız...Beşir, Hristofor'un sözünü keserek:

- Allah belasını versin o yangının. Ertesi günü o kızı aldılar, götürdüler.

- Aldılar, götürdüler mi efendim?

- Götürdüler ya, eğer kalsaydı, ne iyi olurdu.

- Acaba nereye götürdüler efendim, uzak bir yere mi?

- Yıldız'a.

Hristofor, geniş bir nefes aldı.

- Aa... Bir şey değil efendim. O kadar uzak bir yer değil. İşte şimdi, zatınız onunla bir kolayını bulup görüşseniz. Elinden bir mektup alsanız, haftasında, öteki kızlar buradadır.

Beşir, beyaz dişlerini göstererek kahkaha ile güldükten sonra:

- Oğlan sen deli misin be?

- Niçin efendim.

- Ben o kızı nereden bulayım da mektup alayım?

- Yıldız'da dediniz ya.

- Gitti. Oradan da gitti.

Hristofor'un kanı bir anda kalbine toplandı. Gözleri karardı. İnler gibi bir sesle sordu:

- Gitti mi? Oradan da gitti mi?

- Gitti ya.

- Gittiği yeri biliyor musunuz?

Beşir, bütün hissizliğini gösteren mestane bir kahkaha daha koyverdikten sonra; elini sallayıp uzakları göstererek:

- Hiç bilmez olur muyum? Ahrete, ahrete...

Büyük darbelerin acıları birdenbire hissedilemez. Hristofor da, sanki Beşir'in son sözünü anlayamamıştı:

- Ahrete mi dediniz?

- Ahrete gitti ya. Öldürdü kendini, büyük havuza attı da öldürdü.

Sanki o anda; Hristofor'un kafatası açılmış ve beyni boşalmıştı.

Birdenbire yerinden fırladı. Ciğerlerini yırtan ve camları sarsan bir sesle haykırdı, masanın üstüne bütün kuvvetiyle bir yumruk indirdikten sonra düştü bayıldı.

Bu acı hakikate vakıf olmak üç kalbi bir noktada birleştirmişti. Bu hadiseden sonra Hristofor, Babik ve Hacı Nişan, gene bu küçük odada baş başa vererek konuşulurken, akıllarına gelen en kanlı cinayetleri bile çok hafif buluyorlardı.

Vahak'ın ortadan kaybolması üzerine komite riyaseti hacı Nişan'a tevdi edilmişti. Bu adam da ötekiler kadar Sabin'le alakadardı. Esasen uzaktan akraba oluyorlardı. Sivas'ta doğan ve büyüyen Nişan aslen Kafkasyalı idi.

Bir aralık akrabalarını görmek için Nahcıvana gittiği zaman Sabin yeni doğmuştu. Nişan, Sabin'e Vaftiz babası oldu. Sonra da, dinsiz Hristofor'un dindar karısını, küçük Sabin'le Kudüs'e götürerek Hacı oldu. Buna binaen, Sabin'in ölümü, Hacı Nişan için de bir dağı derun olmuştu. Şimdi, bu üç şahıs kendilerine ait kıymetli bir hayatın sönmesinden mütevellit kini, milli bir intikam ile karıştırıyor ve bütün İstanbul'u bir kan ve ateş dalgası içinde boğmak istiyorlardı.

Aynı zamanda, komite de yeni yeni emirler veriyordu. Bu emirlerin tertip ve ihzarına*(yerine getirilmesine)* Hacı Nişan memurdu. Komite, epeyce zaman onu Sivas'tan İstanbul'a naklettirmiş ve Artin Vahak'la

teşriki mesai etmesi*(birlikte çalışma)* emrini vermişti.

Sivas ve havalisinde gösterdiği faaliyetle komitenin mazharı takdiri olan Hacı Nişan, İstanbul'a geldikten sonra Artin Vahak'ın çok kıymetli bir muavini olmuştu. Her işte kendini çok güzel saklayan Vahak, Hacı Nişan'ı bir maske gibi kullanıyordu. Daimi temas ve ziyaretlerin nazarı dikkati celbetmemesi için Hacı Nişan'a bir lokanta açıldı. Lokantaya herkes gelebilirdi. Binaenaleyh zabıtanın nazarı dikkatini celbetmezdi.

Bu suretle işe girişen Hacı Nişan, az zamanda Hınçak komitesinin nâzımı*(düzenleyicisi)* oldu. Komitenin âmeline*(işlerine)* hizmet edebilecek şahıslar buldu. Faaliyete koyuldu ve Artin Vahak'ın ortadan kaybolması üzerine de onun boş bıraktığı mevkii doldurdu.

Şimdiye kadar komite; yalnız etrafını çoğaltmak, onlara Hınçak ve Troşak gazetelerini okutmak, fikirlerini hazırlamakla meşguldü. Fakat şimdi, ihtilal emirleri de veriliyordu. İstanbul'da çıkarılacak bir karışıklıkla ecnebilerin nazarı dikkatini celbetmek, Osmanlı imparatorluğunun ne kadar aciz ve kudretsiz olduğunu göstermek lazım geliyordu. Anadolu'da, Ermenilerle meskun olan muhitlerde, Ermeni çetelerinin yaptığı ufak tefek isyanlar buna kafi gelmiyordu. Çünkü isyan çıkan mahallerde, halk hükümetten daha evvel davranıyor ve bütün bu fedai çetelerini, ayakaltında ezilen ehemmiyetsiz bir kıvılcım gibi bir anda söndürüveriyorlardı. Halbuki Avrupa ve bilhassa Londra daha büyük bir hareket bekliyordu. Bunu

nazarı dikkate alan komite, Anadolu'da parlayıp sönen bu Kıvılcımların müsmir*(verimli)* olamıyacağını düşündü ve binlerce ecnebinin görebileceği İstanbul sahnesinde, büyük bir haile*(facia)* tertibine karar verdi.

Bir taraftan vazife, diğer taraftan intikam hisleriyle meşbu olan Hacı Nişan'la Hristofor ve Babik; yapılacak şeyleri düşünürken gözlerinin önünü, daima kan ve ateş bürüyordu. Buna binaen, ilk düşündükleri plân; bütün İstanbul'a bir anda ateş vermek meselesi oldu. Lodos rüzgârının şiddetle estiği bir gecede iki yüz fedai birden hareket edecek ve İstanbul'un muhtelif mahalleleri arasına dağılarak iki yüz mahalden ateş verilecekti. Hristofor'un beyninden doğan bu plân, ötekilerin kalbinde en vahşi bir meserret uyandırdı. Gözlerini yumdular. Zifiri karanlık bir gecede, ağaçları kökünden söken bir rüzgâr eserken, İstanbul'un bir anda tutuşan ahşap evlerinden yükselen o kudurmuş alevleri görür gibi oldular.

Koca İstanbul, bütün bu alev dalgaları altında çatırdaya çatırdaya erirken onların yanan yüreklerine serin sular serpilecekti. O zaman, herkes canının ve malının kaygısına düşecek, onlar da, öteki fedailerin başında olarak Yıldız'a hücum edecek ve Sultan Hamid'in yakasına sarılarak:

Kana, karşı kan alıyoruz.

Diye yüzüne haykırdıktan sonra, onu parça parça ederek her parçasını bir sefarethanenin kapısına çivileyeceklerdi. Bu fikri, merkez komitesi reddetti. Bu

fikriniz, en son müracaat edilecek tedbirdir. Bizim için İstanbul'a hâkim olmanın manen ve maddeten imkânı yoktur, bahusus bu yangınlarda Ermenilerin de bütün emval*(malları)* ve emlâki mahvolmak ihtimali vardır. Buna binaen şimdilik yapacağınız iş, gürültülü bir nümayişten ibaret olsun. Dedi.

Bu emir, Hacı Nişanla ötekilerin hiç işine gelmedi. Maamafih, bunda da bir teselli noktası vardı. Herhangi bir suretle İstanbul'a ecnebi müdahalesini sokabildikleri takdirde Sultan Hamid'in yakasına sarılmak, onu adi bir mücrim gibi mahkemeye sürükleyerek orada gene:

"Kana karşı kan isteriz!"

Diye haykırmak mümkün olacaktı.

LES MASSACRES D'ARMÉNIE

Les Massacres de Constantinople
L'ENLÈVEMENT DES CADAVRES DANS LES RUES DE GALATA

Dönemin Avrupa basınında çıkan, Babıâli Baskını olaylarını yanlış ve maksatlı anlatan illustrasyonlar

BABIÂLİ BASKINI

1311*(1895)* senesi Eylülünün on altıncı cumartesi günü akşamı sadrazam Sait Paşa ile Hariciye Nazırı Turhan Paşa Mabeyne çağrılmışlardı. Paşalar akşam yemeğini yedikten sonra huzura çıkmış ve gecenin alaturka saat beşine kadar Hünkârla müzakerede bulunmuşlardı. Müzakere mühimdi. Sekizinci kafile olarak İstanbul'a gelen mavzer tüfeklerinin parası verilememiş ve tüfekler de vapurda kalmıştı. Bir taraftan fabrikatörün vekili, diğer taraftan da vapur kumpanyası, hükûmeti ve hünkârı sıkıştırdıkları halde silâhları vapurdan çıkarabilmek için para tedariki mümkün olamıyordu.

Hiçbir netice vermeyen bu uzun müzakere muvakkaten bitmiş, sadrazam ile Hariciye nazırı henüz avdet etmişti. Sultan Hamid, ateş gibi yanan başını elleriyle uyuşturarak Haremi Hümayuna geçmek

üzere idi. Başkâtip Paşa, telaşla Huzuru Hümayuna girerek Zaptiye nezaretinden gelen müstacel bir arizayı*(dilekçeyi)* Hünkâra takdim etti. Arizeye bir de jurnal merbuttu*(iliştirilmişti)*. Bu jurnal isim ve ahvali meçhul bir Ermeni tarafından İstinaf Mahkemesi[16] reisine verilmiş, reis de derhal zaptiye nazırına göndermişti. Hünkâr, jurnalı okur okumaz, yüzü mosmor kesildi. Çünkü yarın veyahut öbür gün beş yüz silâhlı Ermeninin Babıâli'yi basacakları haber veriliyordu.

Her ne kadar Saye-i kudretvayei hazreti hilafet penahide hiçbir ferdin böyle bir hareketi mecnunaneye tasaddisine imkân yok ise de Hüdanegerde böyle bir hal tahaddüs ettikte ne suretle icrai hareket olunacağı da Zaptiye nazırı tarafından soruluyordu.

Her ne kadar Hazreti halife'nin kudretine sığınmış, nasiplenmiş hiçbir ferdin böyle bir delice harekete girişmesine imkân yoksa da Allah göstermesin böyle bir hal var olursa ne biçimde bir hareket uygulanacağı da zaptiye nazırı tarafından soruluyordu

Sultan Hamid, kızdı, köpürdü. Sanki ihbar olunan bu vakanın müşevvik*(teşvik eden)* ve mes'ulü karşısında imiş gibi ağzına geleni söyledikten sonra:

- Şimdi Sadrazama yaz. Böyle bir şey oturan bu herifleri silâhla defetmek caiz olur mu? Bana kalırsa olur. Geçenlerde Berlin'de vaka çıkaran Nihilist'lere nasıl şiddetli muameleler yapıldığı malumdur. Bu

16 Huk: Dâvâ Mahkemesinin verdiği hükmü beğenmeyip bozulmasını daha üst mahkemeden istemek. Dâvâ mahkemeleri ile Temyiz Mahkemesi arasındaki bir derece yüksek mahkemeye verilen isim.

misalden biz de istifade edebiliriz. Hem bu meseleden, sefirler de haberdar olmalıdır. Hemen şimdi Sadrazama yaz, gönder; cevabını bekliyorum.

Sultan Hamid, o geceyi uykusuz geçirdiği gibi ertesi gün de hiçbir yerlerde durup oturamadı. Her ihtimale karşı sarayın müdafaası için en sağlam tertibat alınmakla beraber yine Hünkâr, huzur ve sükun bulamıyordu. Aynı zamanda, sadrazam ile dâhiliye ve zaptiye nezaretleri mütemadiyen muhabere ediyordu. Ve şayet ihbar tahakkuk ederse muhacimlerin*(saldırganların)* kuvvetlerini birbirinden ayırmak için zaptiye süvarilerinden kollar tertip olundu. Adliye nezaretine tezkere yazılarak Mezahip*(Mezhepler)* Müdürü vesayai lazimede*(gereken nasihatlarda)* bulunmak üzere Ermeni patriğine gönderildi. O gün ve o gece sükûnetle geçti. İhbarın –ekseriya olduğu gibi- bir düzenbazlıktan ibaret olduğunu düşünerek Hünkârın yüreğine de biraz su serpilmişti. Fakat ertesi günü, öğleye doğru işin rengi değişti. İhtilalcılar, harekete geçmişlerdi.

Eylülün ilk gününden itibaren İstanbul komitesinin icra heyeti her gün içtimaa*(toplantıya)* başlamıştı. İçtimaa muhtelif yerlerde yapılıyor ve Avrupa merkezlerinden gönderilen seri ateşli revolverler, fedailere dağıtılıyordu.

İlk verilen karar, eylülün on dokuzuncu Pazar günü, ayini ruhani bahanesiyle bütün fedailer patrikhane kilisesinde toplanacak ve oradan her tarafa sevk olunacaktı.

Buna patrik itiraz etti. Bu itirazı, mukaddes bir mahallin bir cinayet menba olmasını istememekten ziyade, pazar gününün işe karıştırılmaması fikrinden ileri geliyordu. İhtilal menfi bir şekilde neticelenirse, hükümet, Pazar günleri dini ayinlerin yapılması için bile içtimaa*(toplantıya)* müsaade etmiyebilirdi.

Aynı zamanda ikmal edilemeyen işler de vardı. Buna binaen ihtilal, pazartesi gününe kalmıştı.

Güneş doğmadan evvel bütün fedailer, kilisede toplanmaya başladılar. O güne kadar Ermeniler arasında bile meçhul olan icra komitesi kilisesinin arkasındaki camekânlı odada toplanmıştı. Bunların ekserisi Kafkas Ermenilerinden olup o gün ilk defa olarak meydana çıkmışlardı.

Fedailer, semt semt gruplara ayrılmışlardı. Bu grupların başındaki kumandanlar da gene Kafkaslılardı. Bunlar kendi çeteleri arasında dolaşıyor, hepsine ayrı ayrı son telkinleri icra ediyorlardı. Bütün bu telkinler şu noktada toplanıyordu.

Bütün Ermenistan'ın talihi ve mukadderatı, bugün öğleye kadar hallolunacak ve asırlardan beri esir Ermenistan bugün hürriyet kazanacaktı. Ortada korkacak hiçbir şey yoktu. Hükümet, bu büyük kahramanlık ve fedakârlık karşısında şaşıracak, bir şey yapamayacaktı. Cuma günleri İstanbul ve Galata Cadde'sinden borularını öttürerek geçen asker alayları da hiçbir şey yapamıyacak. Çünkü ellerinde tüfekleri olan bu askerin çantalarında bir tek bile fişekleri yoktur. Hem buna meydan kalmayacaktı. Çünkü

ilk harekette Babıâli'ye hücum olunacaktı. Babıâli zapt olunur olunmaz, ecnebi sefirleri koşup gelecek ve kahraman Ermeni fedailerini tebrik edeceklerdi.

Şu dakikada İngiliz zırhlıları Çanakkale'de bekliyor. İlk silâh patlar patlamaz bu zırhlılar boğazı geçecek, iki saat zarfında da İstanbul'a gelecek Sarayburnu'nun önünde demirleyecektir. Gün; bugün saat bu saattir. Analar, bütün bu kahramanları, ancak bugün için doğurmuştur.

Bu propaganda ve nutuklardan sonra, bir takdim ayini başlamıştı. Ölgün, ziyalı kandillerin hoş ve sarı ışıkları altında kürsüye çıkan ihtiyar bir papaza, titrek ve yorgun bir sesiyle:

- Der voğomya. Der voğomya.

Münacatıyla ayine başlar başlamaz, bütün başlar, eğilmişti.

Boğucu bir günlük ve zeytinyağı kokusu nefeslerden taşan alkol buharıyla karışık ve hıncahınç kilisenin havasını bütün bütün ağırlaştırıyordu.

Alaturka saat iki buçukta, hareket emri verdi. Kilisenin büyük kapıları, ağır ağır açıldı ve fedai grubu:

- Getzi... Getzi...

Nidalarıyla kapıdan fırladı. Bunların en önünde, üç fedai vardı ki, bunlar, bütün fedakârlıklarının ilhamını, milli bir membadan*(kaynaktan)* ziyade, kalplerinin acı ve ıstıraplarından almışlardı.

Birbirini müteakip çıkan gruplardan biri, Kumkapı'daki dört yol ağzından geçerek Kadırga meyda-

nına geldi ve orada durdu. İkinci grup aynı yoldan ilerleyerek Dizdariye yokuşundan çıktı ve Sultanahmet Meydanı'nda tevakkuf etti*(durdu.)* Üçüncü ve en büyük grup, Gedikpaşa Yokuşu tarikiyle*(yoluyla)* Sultanmahmut Türbesi önüne geldi ve orada kaldı. Bütün bu gruplarda bayrak ve açıkta taşınan büyük silâh yoktu. Hepsi de hafif silâhlarla, revolver ve kamalarla teçhiz olunmuşlardı. Bağırıp çağırmıyorlar. Sükûnetlerini tamamen muhafaza ediyorlardı.

Türkler, bu içtimalara*(toplantılara)* hiçbir mana veremiyor, neticenin ne olacağına uzaktan bakıyorlardı. Ve bu bakanlar arasında, siyah feslerinin sol kaşlarının üstüne eğerek bıyıklarını büke büke düşünen, yeşil kordonlu polisler de vardı. Bunlar, böyle bir hadise vukuunda ne yapacaklarına dair hiçbir emir ve talimat almamışlardı.

Zaptiye nazırı, üç gün evvel vaki olan ihbarı usulen Mabeyni Hümayuna arz etmekle vazifesini hitam bulmuş addediyordu.

Filhakika, bu ihbarın Sadrazama havale olunması üzerine bazı tedbiri lazime*(alınması gereken önlemler)* ittihazı tezekkür olunmuş*(konuşulup kabul edilmiş)* ise de süvari zaptiyelerden birkaç kol tertibinden başka ciddi hiçbir tedbir alınmamıştı. Zaptiye nazırının kendi kendine hiçbir şey yapmak imkânı yoktu. Çünkü böyle bir şey yaparsa, ortada fol yok, yumurta yokken, âlemi dağdağaya vermekle itham ve azlolunurdu. Buna binaen gece yarısından itibaren fedailerin kilisede içtima*(toplantı)* ettiklerinden haberdar

olan zaptiye nazırı, bu hareketi icap eden makamata arzı keyfiyete bile lüzum görmemişti. Fakat Ermenilerin; Kadırga, Sultanahmet ve Sultanmahmut türbesi önünde içtima*(toplantı)* ettiklerini haber alır almaz telaşa başladı. Hemen, yaverlerinden birini Sadrazam Sait Paşa'ya koşturdu. Bu yaverin elinde vukuatı hikâye eden kısa bir jurnal vardı. Yaver, Fındıklı önünde sadrazamın arabasına tesadüf etti ve jurnali verdi. Sait Paşa arabanın penceresinden eğildi. Yavere:

- Serian*(çarçabuk)* zaptiye nezaretine git, nazırı gör. Kendisine de ki:

Ermenilerin Babıâli'ye hücumlarını menetsin. Kan dökülmeden cemiyetlerini dağıtmak için ne lazımsa yapsın. Sonra da Babıâli'ye gelsin. Ben de geliyorum.

Yaver, sadrazamı selâmladı. Tekrar atına atladı. Geri döndü ve atını dörtnala sürmeye başladı.

Sadrazam birdenbire arabasını yürütmedi. Biraz durdu ve düşündü. Acaba hemen Mabeyni Hümayuna giderek arzu keyfiyet etmek mi, yoksa kemali vakar ve heybetle Babıâli'ye gitmek mi lazımdı? Birinci şeklin ihtiyarında hiddeti Hümayunu*(Padişahın hiddeti)* celbetmek ihtimali olduğu cihetle tevekkel tü taalallah*(Allah'a yaslandım)* deyip ilerlemeyi muvafık gördü. Tekrar başını pencereden uzattı. Yaverlerden birine:

- Çavuşlardan biri ilerden gitsin. Münasebetsiz bir hale tesadüf ederse dönsün bize haber versin. Siz de arabanın etrafında topluca gidiniz. Emrini verdi. Sait

Paşa'nın rengi kireç kesilmiş ve sakalı bir kirpi gibi diklenmişti.

Kısa martin tüfeği dizine dayalı olan bir çavuş, atını ileri sürdü. Sağ, sol taraftaki yaverlerle, tüfeklerinin namluları havaya çevrilerek dipçikleri sağ dizlerine dayalı olan dört süvari çavuşu da atlarının burunlarını arabanın arkasına dayıyarak tekrar yola düzüldüler.

Sadrazamın gözleri etrafında idi. İstanbul halkı vukuatı ne çabuk haber almıştı. Bir taraftan dükkânlar kapanıyor ve halk, telaşlı büyük caddelerden sokak içlerine sapıyordu. Her yerde, büyük fırtınalardan evvel görünen, manalı bir sükûnet vardı.

Babıâli'ye yaklaştıkça Sait Paşa'nın yüreği oynuyor ve yan sokaklardan birdenbire bir kafilenin fırlayarak arabasının üzerine atılacağından korkuyordu.

Araba, Babıâli'nin kapısından girerken Sait Paşa'nın korkusu, telaş halini almıştı. Kapının önünde, iki polisle, beş altı süvari zaptiyeden başka kimse yoktu. Selâm duran sekiz on kavas*(güvenlik görevlisi)* ne işe yarıyacaktı? Sait Paşa, odasına girer girmez, derhal mektupçu beyi çağırttı. Ayakta durarak Mabeyn başkitabetine şu telgrafı yazdırdı:

Zaptiye nezaretinin şimdi alınan teskeresi üzerine Ermenilerin içtimaını(toplantısını) men için lazım gelen tedabir ittihaz olundu(tedbir alındı). Tafsili başkaca arz olunacaktır.

18 Eylül 311

O zaman, henüz telefon yoktu. Mabeyni Hümayun ile Sadaret ve Babıvalayi Seraskeri birbirine telgraf hatlarıyla merbuttu*(bağlıydı.)* Müstacel*(acil)* meselelerde telgrafla muhabere olunurdu. Bu telgraf Sultan Hamid'e verildiği zaman o esasen telaş içinde idi. Çünkü bu havadisi alalı, iki saatten fazla olmuştu. Saray civarında bulunan Hassa Orduyu Hümayun'unun ikinci fırkasına mensup alaylarla Fesli zühaf[17] ve Sarıklı zühaf taburları silâh başına emri almış ve Tüfenkyanî Hazreti Şehriyari bütün kapılara taksim edilmişti. Beşiktaş zabıtasının burnundan ter damlıyordu.

Muhafız Hasan Paşa pak abdest alarak iki rekât namaz kıldıktan sonra, bir darbede Ali Suavi merhumun kafasını parçalıyan meşhur sopasını duvardan indirmiş, yanına koymuş bağdaş kurarak oturduğu köşe minderinde selatu selâm çekiyor, din ve devlet hainlerinin muhtemel hücumlarını bir aslan heybetiyle bekliyordu.

Vaziyeti en müşkül ve elemnak olan, zavallı sadrazamdı.

Sadarete vürudundan biraz sonra dâhiliye nazırı Halil Rıfat Paşa imdadına yetişti. Arkasından da Zaptiye nazırı odadan girdi. Gelir gelmez yaver gönderdiği adliye ve mezahib*(mezhepler)* nazırı da geç kalmadı. Bunların içinde sadra şifa verecek ancak adliye nazırı idi. Sait Paşa, ümit ve necat*(kurtuluş)* dilenen bir sesle sordu:

17 Afrika Müslümanlarının oluşturduğu alaylar

- Buyurun bakalım Paşam. Ne oluyor? Kapının muhafazası inşallah tahtı temine alınmıştır*(sağlanmıştır)*.

Nizam Paşa ellerini ovuşturarak cevap verdi:

- Vallahi efendim, Saye-i şahanede vukuat bastırılacak ise de, maalesef şimdilik Babıali'yi muhafaza için birkaç süvari zaptiyeden başka elimizde kuvvet yoktur. Koğuşta ne kadar zaptiye varsa hepsini polislerle cemiyet mahallerine gönderdi. Fakat bu zaptiye ve polisler, eşhassı müçdemüyanun *(şahısların toplucasının)* miktarına nisbeten*(oranla)* hiç menzilesidedir*(derecesindedir)*. Asakiri nizamiye sevki içinde serasker Paşa hazretlerine müracaat ettimse de henüz cevap alamadım.

Sadrazam, sakalını karıştırarak etrafındakilere sordu:

- Ne buyurursunuz efendim. Evvelemirde Babıâli'nin tahtı muhafazaya alınması elzemdir, değil mi?

Paşalar cevap verdi:

- Ona ne şüphe efendim. "Hafazanallah" asiler bir cehalete uyup da...

Sadrazama, dâhiyane bir fikir layih olmuştu*(aklına gelmişti)*. Dahiliye nazırına döndü:

- Tarafı devletinizden bir ilan name yazalım. Sanki Tarafı senaveri den tefhim edilmiş*(bildirilmiş)* gibi bir şey olsun. Bunu asilere tebliğ ettirelim. Bilmem, muvafık mı Efendim?

- Çok münasip efendim.

Sadaret mektupçusu, kapının yanında divan duruyordu.

Sait Paşa, masanın önünü işaret etti:

- Efendi; şöyle buyurun da bir şey kaleme alıverin.. Mektupçu efendi sadrazamın masasına ve karşısına tesadüf eden sandalyeye ilişti. Yazmak için düşündü.

(Saye-i satvetvayei...) diye başladı. Bunun da arkası gelmedi. Vakit geçiyor, Sait Paşa sinirleniyordu. Bu yazıp bozmanın arkasını almak için:

- Ben söyliyeyim siz yazın..

Dedikten sonra, eliyle alnını sıkarak yavaş yavaş dikte ettirdi:

"Ermeni Patrik'i Efendi. Muteberan ve ahali!

Şimdi... Cemiyetinizi... dağıtmanızı... emrederim. ifadeniz.. her ne ise, patrik efendi.. meclisi ruhani cismani.. azasından birer kişi alıp.. derhal Babıali'ye gelip.. tebliğ etsin.. cemiyetin dağılmasını.. tekrar emrederim."

Balade muharrer.. İlannameyi.. fahametlu.. devletlu paşalar hazaratı ile.. verdiğimiz karara mebni ilan.. ediyorum...

Yüksek makama yazılı, ilannameyi büyük devletlü paşalarla verdiğimiz karara dayanarak ilan ediyorum

- Bu kadar. Tarihini at. Dâhiliye nazırı Paşa hazretlerine de ver. İmza buyursunlar.

Sait Paşa'nın ilan dediği beyanname yazıldı. Mesele, bunu asillere tebliğ ve tefhim etmekte idi. Sad-

razam bunun da çaresini buldu. Hemen kaşlarını çatarak zaptiye nazırına döndü:

- Padişah din ve devlete ve alelhusus*(özellikle)* zatı akdesi şahane ye hizmet, cümlemiz için vecibei zimmettir. Bu uğurda icap ederse canı azizi dahi feda eylemek vazifei ubudiyettir*(kulluk vazifesidir)*.

Zati aliniz bugüne bugün Devleti aliyenin Zaptiye nazırısınız. Hükümetin bu emrini asilere tebliğ ile satveti hükümeti*(hükümetin kuvvetini)* göstermek size düşer...

Nazım Paşa'da, hoşafın yağı kesilmişti. Gözleri kan çanağına dönen bir alay sarhoşun, fedainin karşısına geçerek bu emre okuyabilmek için demirden bir aslan vücudu, çelikten bir manda yüreği lazımdı. Nazım Paşa'nın bu tereddüdünü Sadrazam hissetti. Onun cevap vermesine meydan bırakmadan ayağa kalktı:

- Evvelâ, civara toplanan saillerin*(saldıranların)* cemiyetlerine uğrar ve bu ilanı okursunuz. Sonra da Patrikhaneye gider, Patriğe tebligatta bulunursunuz. Cenabı hak muininiz*(yardımcınız)* olsun... Dedi.

Nazım Paşa için artık yerle beraber temenna, edip çıkmaktan başka yapacak başka iş kalmamıştı. Dâhiliye nazırı Rıfat Paşa zeki ve hassas bir adamdı. Beyaz camlı gözlüklerinin altından Nazım Paşa'nın hali pür melalini görüp anlamış. Elini ağzına götürüp hafifçe öksürdükten sonra Sadrazama döndü:

- Müsaade buyurulursa bir maruzatta bulunayım efendim.

Sadrazam da vaziyetin ağırlığını anlamıştı. Verdiği emri geri almak vakarı sadarete yakışmayacağı için o da bir sebep ve bahane arıyordu. Rıfat Paşa'ya derhal cevap verdi:

- Buyurun Efendim.

- Nazır Paşa'nın muhtelif mecma'lara*(toplantı yerlerine)* uğraması acaba bir fayda temin eder mi? Malumu daverileridir ki içtima eden kesan *(toplanan insanlar)*, reyihotlarıyla *(kendi düşünceleryle)* hareket etmeyip şüphesiz tahrik eden bir makamları vardır. Bu da olsa olsa, Patrik Efendinin malumu olan bir mahaldedir. Buna binaen, mecmai eşkıya olan mahallere*(eşkiyaların toplandıkları yerlere)* uğrıyarak izaai vakit edileceğine*(vakit geçirileceğine)* bu mahallere Nazır Paşa tarafından münasibi olan zatlar memur olsa da, Nazır Paşa doğruca patrikhaneye azimet buyursa*(yola çıksa)*...

Nazım Paşa'nın ateş gibi yanan yüreğine sanki bir bardak soğuk su serpilmişti. Sadrazam, adliye nazırının yüzüne bakarak sordu:

- Ne buyurulur efendim?

- Paşa hazretlerinin buyurdukları çok münasipse de gene irade efendimizin. Nazım Paşa, bu fırsatı fevtetmedi*(kaçırmadı.)* Hemen dile geldi:

- İradei fahimanelerinin icrasını bir vazifei akdes *(kutsal görev)* addederim. Ancak, kulunuzun sesim pek o kadar gümrah*(gür)* olmadığı için asilere ismaı kelam edememekten*(sesimi yükseltememekten)* korkarım. Paşa hazretlerinin buyurdukları gibi bu işi daha ehil

olanlara tevdi ederek kulunuz doğruca Patrikhaneye gitsem daha nafi*(faydalı)* bir iş görülmüş olursa da...

Sait Paşa, biran evvel vaziyeti ıslah etmek için bahsi kısa keserek:

- Pekala Paşa Hazretleri, pekala. Siz biran evvel Patrikhaneye gidin. Dedi.

Nazım Paşa sadrazamı selâmlıyarak çıkıyordu. Fakat durdu. Tekrar sadrazama dönerek niyazkar bir sesle:

- Vaziyet vehamet kesbetmeden bir miktar asakiri nizamiyenin gönderilmesi için Serasker Paşa hazretlerine zatı fahimaneleride irade buyursanız.

Nazım Paşa, kapıdan çıkar çıkmaz, Babıâli karakol kumandanını istedi. Kumandan esasen kapının önünde idi. Derhal içeri girdi. Sait Paşa, emir vermiye başladı:

- Şayet asiler tarafından Hüdanekerde *(Allah saklasın)* buraya bir taarruz vaki olursa, divanhanedeki nöbetçiden maada*(başka)* ne kadar asker varsa alır, karşılarına çıkarsınız. Evvelâ, lisanî münasiple geri çekilmelerini teklif edersiniz. Şayet isga etmiyerek*(söz dinlemeyerek)* silâh istimaline*(kullanmaya)* cur'et ederlerse siz de mukabeleten silâhla, defleri esbabına teşebbüs edersiniz.

Kumandan derhal cevap verdi:

- Baş üstüne efendim. Fakat bu emrin icrasına imkân yoktur.

Sadrazam, korku ve hayretle duraladı. Acaba ku-

mandan da asiler tarafına mı meyletmişti?

Fakat zabit, açık ve dürüst bir lisanlar devam etti:

- Çünkü efendimiz, maiyeti acizede seksen beş, şey efendim, altmış beş nefer mevcuttur. Fakat maalesef bir tek tane dahi mermimiz yoktur.

Kumandanın bu açık ve veciz cevabını derin bir sükût takip etti. Uzaktan, birçok sesler ve gürültüler geliyordu. Odanın derin sükûtu üzerinden sanki bir soğuk ölüm dalgası geçiyor ve hepsini de titretiyordu.

Tam bu anda kapı açıldı. Seryaver göründü. Rengi uçmuştu. Sadrazamın önünde durarak:

- Asiler, İran sefarethanesinin önünde toplanıyor efendim! Haberini verdi.

Sadrazam, birden yerinde doğruldu. Cesur bir kumandan gibi elini kaldırarak gür bir sesle karakol kumandanına emir verdi:

- Çabuk askere süngü taktır. Dairenin etrafını kuşat.

Zabit, vazifesinin taayyün etmesinden*(ortaya çıkmasından)* mütevellit*(doğan)* bir meserretle*(sevinçle)* hemen dışarı atıldı. Sadrazamın sesi, tekrar gürledi:

- Mektupçu efendi, Serasker Paşa'ya bir telgraf yaz: Ermenilerin cemiyeti çoğalmakta olduğunu şimdi zaptiye nezareti ihtar etti. İhtiyaten bir tabur asker hazır bulundurunuz.

Sait Paşa, bu telgrafı imza ederken Mabeyn Başkâtibinden bir telgraf geldi.

Ermenilerin Babıâli'ye hücum edip etmedikleri ve hadisenin ne merkezde olduğu soruluyordu. Sait Paşa, buna da cevap verdi:

"..... Ermenilerin Babıâli'ye geldikleri sahih değildir. Kilise meydanında, Kadırga Limanı'nda vuku bulan cemiyetlerine dağıtmak için Patrik'e, muteberana hitaben yazılan tebliğname Zaptiye nazırına verilip gönderildi. Patrikle meclisi ruhani ve cismani azasından birer kişinin Babıâli'ye gelmeleri tebliğ olundu. Nazırı Müşarünileyhle(adı geçen nazırla) Dairei Askeriyeye talimat verildi. Mücerret(sadece) Babıâli'yi muhafaza için civarda bir tabur kadar asker bulundurulmasını telgrafla Serasker Paşa'ya bildirildi."

18 Eylül 311 Sait

Sultan Hamid, bu telgrafı aldığı zaman fena halde telaş etti. Herhangi şekilde olursa olsun, bir asker kıtasının harekete gelmesini hiç muvafık bulmuyordu.

İşe, asker karıştığı takdirde mesele büyüyecek ve belkide kan dökülecekti. Halbuki Sultan Hamid kan kelimesinden ürküyor ve bir damla kanın Avrupa gözünde koca bir umman kesileceğini pekala biliyordu.

Sadarete derhal cevap verildi:

"Babıâli civarına asker celbolunduğu takdirde birçok kulikali(dedikodu) mucip olacağından asker celbinden sarfı nazar olunarak vaziyetin polis ve zaptiye marifetiyle idare olunması ve silâhbedest(silâhlı) olarak hükümete karşı isyan gösterenlerin bir üslubu hakimane ile(usulünce) derdest edilerek(tutuklanarak) asayişin kan dökülmeksizin iadesine sarfı mesai de bulunulması" ferman buyruluyordu.

Sait Paşa, bu cevap karşısında şaşırmış kalmıştı. Yapılacak şeyi düşünürken patrikhaneye giden zaptiye nazırı da telaşla avdet etti ve patriğin hasta olduğunu bahane ederek yatak odasından çıkmadığını söylemekle beraber, sokaklardaki izdihamın da pek fazla olduğunu ilave etti. Artık vaziyetin ne kadar gergin olduğu her şeyden istidlal olunuyordu*(anlaşılıyordu)*. Kadırga meydanıyla Sultanahmet'teki Ermeniler vaziyetlerini muhafaza ediyorlardı. Fakat Sultan Mahmut türbesine İran sefareti önündeki gruplar, bir med-cezir halinde bazen ilerliyor ve bazen geriliyordu.

Bunların etrafında dönen dolaşan üç beş polisle birkaç jandarma uzaktan bakmakla iktifa ediyorlardı.

Şuurlu bir programdan mahrum olan ihtilalcılar de ne yapacaklarını bilmiyorlardı. Gruplarda, her kafadan bir ses çıkıyor. Geceden alınan alkoller buhar oldukça, saatlerden beri ayakta dolaşan ihtilalcılar, açlıktan ve yorgunluktan şikâyet ediyordu. Bu esnada, zaptiye nazırı namına, dâhiliye nazırının emrini tebliğ etmek için Taburağası Servet Bey, Divanyolu yokuşundan atını sürerek çıktı ve türbenin önünü işgali eden gruba doğru yürüdü. Nal seslerini işiten Ermeniler derhal kendilerini toplamış ve vaziyet almışlardı.

Servet Bey, Ermenilerin önüne gelir gelmez atının başını çekti, durdu. Eliyle işaret etti ve haykırdı:

- Toplanın... Toplanın. Hükümetin emri okunucak.

İhtilalcılardan, bir ses yükseldi:

- Dinlemiyoruz. Geri.

Şimdi, ihtilalcılar arasında bir münakaşa başlamıştı:

- Bırakın okusun.

- Nemize gerek.

- Dinliyelim.

- Hayır dinlemiyelim.

- Hükümet evvelâ istediğimizi versin. Sonra dinleriz.

Servet Bey atının başını kastı. Üzengilere bastı. Kaşlarını çatarak daha gür bir sesle haykırdı:

- Lakırdıyı kesin. Hükümetin emrini dinleyin.

İhtilalcilerin en önünde duran Hacı Nişan, bir adım daha ilerliyerek Servet Beyin yüzüne haykırdı:

- Hangi hükümetin emrini dinliyelim. Biz böyle hükümet istemiyoruz. Biz adalet istiyoruz. Hürriyet istiyoruz. Bizi hür yaşatacak bir yurt istiyoruz.

.

Ve geriye ihtilalcilere dönerek:

- Yekpayner!.. Getzi.. Getzi.. Getzi.. Hayestan...

Bütün ihtilalcılar, çılgın bir coşkunlukla haykırdılar:

- Getziii

Tam o anda, birbirini müteakip iki silâh patladı. Kurşunlar Hacı Nişan'ın başının üstünden geçti ve

Servet Bey, tam bir feryadı müteakip, atının üstünden yere devrildi.

Silâhın patlaması ve Servet Bey'in yere yuvarlanması, ihtilalcıları bir anda şaşırttı, onlara bir anlık bir sükûnet verdi. Fakat bu sükûnet, çabuk geçti. Yine bir feryat dalgalandı:

- Getziiii.

- Getziiiii.

Hacı Nişan, geri dönerek Hristofor'un bileğinden tuttu. Hristofor titriyordu.

- Acele ettik.

Hristofor, revolver tutan elini sıktı. Boğuk bir sesle cevap verdi. Nişan bu cevabı işitemedi. Çünkü o anda, karşı taraftan iki el silâh patladı. Kurşunlar başlarının üstünden geçti.

Bu defa da Nişan'ın yanında bir silâh patladı. Elindeki Karadağ tabancasından duman çıkan polis, yüzünün üstüne yuvarlandı. Nişan başını çevirdiği zaman, Babik ikinci bir atışa hazırlanıyordu.

Artık ihtilal, filen başlamıştı. Bir tarafa ve bir damla kan, artık bütün şuurları yakıp kavuran bir sihir olmuştu. Artık, olan olmuştu. İlk adım atıldıktan sonra geri dönmek muvafık olamıyacaktı. Buna binaen, Hacı Nişan başını geri ihtilalcilerin tarafına çevirdi ve bütün kuvvetiyle haykırdı:

- Haydi, kardeşler, ileri!

Saflar, dalgalandı ve İran sefarethanesine doğru akmıya başladı.

Fakat Nuruosmaniye Cadde'sinin başına geldikleri zaman, köşe başlarında duran birkaç polisle zaptiye, önlerine atıldı. Genç bir üçüncü komiser ihtilacilerin önüne, kollarını gerdi ve bağırdı:

- Yasak, geri dönünüz...

İhtilalcilerden bir ses cevap verdi:

- İleri...

Bu sesten daha acı bir silâh sesi işitildi. Ve genç komiser, yüz üstü yere serildi.

- İleri... Koşa koşa ileri.

- Çabuk Babıâli'yi tutalım.

- Getziiii

- Getzeliiii...

İran sefarethanesinin köşesiyle, şimdiki Maarif müdüriyetinin köşesinde evvelce gelen ve bekliyen grubun fedaileri gelenlere cevap verdiler:

- Getziiiii

Ve yine bu anda, Babıali'nin yanındaki Tomruk Karakol'unun önünde bir emir yükseldi:

- Süngü tak! ileri.

Elinde, beyaz menevişli büyük bir revolver parlıyan kumandan bizzat ileri atıldı. Koşar adımlarla ilerleyen asker Babıali'nin kapısı önünde sıralandı.

Siyah martin tüfeklerinin ucundaki uzun ve dört köşeli süngüler parıl parıl parlıyordu.

Yokuşun yarısına kadar inen fedailer, birdenbire karşılarına çıkan bu mangadan şaşırdılar...

İçlerinden biri bağırdı:

- Asker. Asker.

Ve yine o anda Cağaloğlu tarafından feryatlar başladı:

- Arkadan çevirdiler...

Bu seslere birçok revolver sesleri karıştı.

İhtilalcıların hücum safları birdenbire durdu. Birbirine sıkıştı. İleri çevrilen revolverler yana düştü. Koşa koşa indikleri yokuşu, şimdi adım adım gerileyerek çıkıyorlardı.

Hristofor, Nişan'ın kolunu tutarak sordu:

- Partiyi kaybediyoruz. Ne yapalım?

Bu suale Babik cevap verdi:

- Ölünciye kadar vuruşalım, ne dersin Nişan?

Nişan arka taraftan gelen revolver sesleriyle feryatlara kulak kabartıyordu:

- Ölüm, en sonra düşünülecek şey. Şimdi, kardeşlerimizi boş yere kırılmaktan kurtaralım. Gelin bakalım. Arka tarafta ne oluyor?

Üçü birden safların arasına daldılar. İlerledikçe saflar gevşiyor ve fedailerin arasındaki boşluklar genişliyordu. Nişan Babik'in koluna sarılmasa idi, yere kapanacaktı; yerde yatan bir ölü ayaklarına dolaşmıştı.

Köşelerde siper alanlar, ileri doğru ateş ediyor ve ilerden gelen kurşunlar da, onların başları üzerinden geçiyordu. Hristofor, Nişan'ın kolunu tuttu:

- Burada ateşi kestirelim. Hep birden tekrar Babıâli'ye hücum edelim.

Nişan meyusane*(ümitsizce)* başını salladı:

- Ya arkadan gelenler. Görmüyor musun? Üç tarafımız çevrilmiştir. Açık olan bir burun var.

Hakikaten İran sefarethanesinden Mahmutpaşa'ya gidilen cadde açıktı. Orada hiçbir hareket yoktu. Babik cevap verdi:

- İşte bu çok iyi. Arkadaşları buraya alalım. Hiç olmazsa, arkası açık.

Bu fikir fena değildi. Hacı Nişan her tarafa seri bir göz gezdirdikten sonra, geri dönerek haykırdı:

- Arkadaşlar. Buraya...

Arkadan kimin olduğu belli olmayan bir ses duyuldu:

- Hani ya. Sefirler nerede? İlk silâh patlar patlamaz geliceklerdi?

Başka bir ses buna cevap verdi:

- Sefirin, mefirin geleceği yok arkadaş. Her taraf çevriliyor. Başımızın çaresine bakalım...

- Gemisini kurtaran kaptandır.

- Dağılın, sokakların arasına dağılın.

- Ne olmuş yahu?

İhtilal çıkarmak çok kolay, fakat idare etmek çok zordur. İlk atılan kurşun ve ilk dökülen kandamlasından sonra, şuursuzluk ve şaşkınlıklar başlar. Bütün bunları, bütün bu ihtilalin muhtelif yerlerdeki muhtelif safahatını hatta, her ihtilalcinin fiilini ve fikrini görecek çok kuvvetli bir göz ve bütün bunları

ayrı ayrı idare edecek kadir bir el olmalıdır.

Bu işi yapanların içinde ne bu göz, ne bu el ve ne de bu kudretli idareci vardı. İlimden ve irfandan mahrum oldukları için kendi yurtlarında bile ciddi bir mevki tutamıyan, hayat ve istikballerini ancak avantüryelikle*(macera)* arayan beş on Kafkas Ermenisiyle bunların vaatlerine aldanan cahil ve iptidai ruhlu kimselerin yapacağı nümayiş ve ihtilal ne bir manayı ve ne de beklenen faydayı temin edemedi.

Ermenilerin beylik istemek için ayaklandıkları havadisi şayi olur olmaz, Ayasofya ile Sultanahmet'in arası, vakayı merak eden halk ile dolmuştu.

Bunların ekseriyeti azimesi de, o civar medreselerindeki talebei ulumdu. Kalabalığın kesafetine rağmen ne yüksek bir ses çıkıyor ve ne de bir mukabil nümayiş, hiç kimsenin aklından geçmiyordu.

Dikili taşların arasında, içtima eden*(toplanan)* Ermenilerin kin ve gayz ile parlıyan gözleri küstah ve manalı tavırları bile İslam ahalinin üzerinde hiçbir tesir yapmıyordu. Fakat ilk silâhın Ermeniler tarafından atılarak vazifesini insanca ifa etmekten başka hiçbir kabahati olmayan Servet Bey'le bir polisin şehit olduğu haberi, bir yıldırım gibi bu insan kütlesine çarpınca iş değişti. Kurulmuş bir yay gibi gerilen sinirler, bir anda boşandı. Nereden ve kimin tarafından çıktığı anlaşılamayan bir ses yükseldi:

"Vurun!"

Artık, ne mantık ve ne şuur kalmıştı. Meydanları dolduran talebei ulûm*(dinî tahsil eden öğenciler)* birer

Kolan[18] kesilmişti. Başlarındaki kavukları bastılar. O zaman cüppelerinin eteklerini kıvırarak arkalarına soktular ve yumruklarını sıkarak ileri atıldılar. O gün sabahtan beri Defterhanei Hakani nezaretine kışlık odun taşınıyordu. Nezaret kapısının önünde küçük bir tepe gibi odun yığılı idi. Halk bu odun yığınına hücum etti. Bir anda o kocaman odun yığını eridi..

"Vurun!"

Artık vuruyorlardı. Asrın en tekâmül etmiş silâhıyla karşılarına çıkan asi ve nankörlerin kafalarına bu odunlarla vuruyorlardı. Ne vızıldayan kurşunlar ve ne de güneşten parlıyan keskin bıçaklar bu çılgın hücumu durduramıyor, her odun darbesi bir ihtilalcinin beynini parçalıyordu.

"Ermeniler, Babıâli'yi basmış."

Bu haber, odunlu silâhşörlerin cephe ve istikametini derhal tebdil ettirmişti. Bir kısmı, Yerebatan Cadde'si, diğer kısmı da Divanyolu tarikiyle*(yoluyla)* Babıâli'nin imdadına koştular. İran sefarethanesi önünde patlıyan silâhlar hiç kimseyi yıldırmıyordu. Eğer asiler uzaktan bu sopaları görür görmez, derhal sokak içlerine dağılmış olsalardı şüphesiz hepsi de en feci bir akibete uğrıyacaklardı.

Kaçanlar meyanında; Histofor, Hacı Nişan, Babik de vardı. Dar ve dolambaçlı yollardan Nuruosmaniye'ye çıkmışlar ve oradan da Mahmutpaşa'nın arka sokaklarından dolaşarak Unkapanı tarikiyle*(yoluyla)* Beyoğlu'na can atmışlardı.

Odalarının kapılarını kilitleyerek bir sandalye-

18 Meşhur Gal şövalyesi

nin üzerine yarı baygın bir halde yığıldıkları zaman, Hristofor boğuk bir sesle haykırdı:

- Kaybettik, Partiyi kaybettik.

Hacı Nişan, insan sesine benzemiyen bir homurtu ile cevap verdi:

- Hayır. Hiçbir şey kaybetmedik. Henüz işe yeni başlıyoruz.

Ve Babik, buna ilave etti:

- Son adamımız kalıncaya kadar.

***

Şehirde bu hadisat cereyan ederken Yıldız'da da esrarengiz bir vaka olmuştu.

Sarayın, yüksek duvarlarının çelik süngülerle çevrilmesine rağmen, o gün Hadikai Hümayunda devriye gezen silâhşörlar, havuz başına yakın bir yerde bükülmüş kıvrılmış bir kâğıt bulmuşlar ve derhal hünkâra yollamışlardır.

Bu kâğıtta güç okunan bir yazı ile şu satırlar yazılı idi:

"Hain ve zalim padişah!

Seni unutmayan ve affetmeyen bir Allah vardır. Ve bu Allah mazlumların intikamını senden alacaktır. "

Hayal...

Hünkâr, bu kâğıdı okuduğu zaman çıldırıyordu. Hayal, ölmüştü. Bundan zerre kadar şüphesi yoktu.

Demek bu kâğıt Hayal namına yazılmış ve oraya atılmıştı. Buna kim cesaret edebilirdi? Demek hayatı tasavvur edemeyeceği kadar büyük bir tehdit altında idi.

Bu kâğıdın ihtiva ettiği manaya bakılırsa ne etrafını kuşatan çelik süngüler ve ne de her biri Zaloğlu Rüstem'e benziyen o sadık tüfekçiler, birer bostan korkuluğundan başka bir şey değildi. Nefsi şahanesinin muhafazası için bu kadar itina gösterilen ve saray civarından kuş bile geçirilmeyen zamanda böyle bir tehditname almak. Hünkar bunu bir türlü havsalasına sığdıramıyordu.

Zaman inceden inceye tahkikat yapmaya müsait değildi. İhtilalin safahatına dair raporlarla bendegânı sadıka*(güvenilir kullar)* tarafından takdim edilen Jurnaller gittikçe kabaran bir yığın teşkil ediyordu.

Bir tanesi bile insanı vehimden çıldırtmaya kâfi gelen bu jurnaller karşısında Sultan Hamid, dört elle babı tevekküle sarılmaktan başka çare göremiyordu. Yalnız zaptiye nazırını çağırttı. Sözlerinin kimsenin işitemeceği kadar yanına yaklaştı:

- Size vaktiyle bir Ermeni takip ettiriyordum, bunu hatırlarsınız değil mi? O adamı behemehâl bulduracaksınız. Ve sessizce tevkif ederek bana yollayacaksınız.

Sultan Hamid bu adamı ne yapacaktı. Onunla anlaşacak mı idi?

Hünkâr, o gece sabaha kadar yatmadı, uyumadı. İhtilali durdurmak için sabahlara kadar uğraştı. Her

tarafa, haber üstüne haber, emir üstüne emir yolladı. Gündüz, sopa darbeleri altında canlarını kurtarabilen asilerin bir kısmı evlerine kaçmış ve kapanmış, bir kısmı da patrikhane kilisesine saklanmıştı. Sabaha karşı bunlar da dağıldı. Hiçbir mantığa istinat etmiyen şuursuz ihtilalden kilise avlusunda yerlerde yatan kanlı cesetlerden başka artık hiçbir eser kalmamıştı.

Sultan Hamid, bütün bu hadisattan hâsıl olan hiddetin acısını Sait Paşa'dan almıştı.

Devleti aliyenin kaffei umurunu*(bütün işlerini)* eline tevdi ettiği veziriazamı bu meselede dilhahı âli dairesinde*(can-ı gönülden)* hizmet etmemişti. Hünkâr, ihtilali Avrupa'ya karşı ehemmiyetsiz göstermek için işe askerin karışmasını hiç istemiyordu.

Halbuki sadrazam, Makamı Sadareti Uzma'nın istilzam ettiği*(gerektirdiği)* vakar ve sekineti*(sakinliği)* unutarak can kaygısına düşüyor ve maiyetine yaver, Babıali'yi muhafazaya asker göndermediği için seraskeri zaferpeyker Rıza Paşa ile Yıldız'da ki Meclisi Vukela da pençe pençeye geliyordu.

Salı gecesi, yatsı ezanları okunurken melûl mahzun konağına dönen sadrı sabık Sait Paşa:

- Ne yapalım; kader, kısmet bu kadarmış.

Diye teselli bulmaya çalışırken Zaptiye nazırı Nazım Paşa da durup dinlenmeden Babik Sinayan'ı arıyordu. Bir zamanlar, izi kaybedilmeden sıkı sıkıya takip olunan Babik, Hayal'in vefatından sonra Hünkâr'ın emriyle ihmal edilmişti. Bu işe memur

olan taharri*(araştırma)* komiseri, Beyoğlu'nda dolaşarak, aramadık yer bırakmadı.

Fakat Babik'i bulamadı. İhtilalcilerin arasına karışmıştır da belki bir yerde düşüp ölmüştür diye, şurada burada ölen ve Şehremaneti arabalarıyla patrikhane kilisesine nakledilen cesetlere bakıldı. Babik, yoktu. Ortadan kaybolmuştu.

ERMENİLERİN ÇIKARDIĞI KANLI İHTİLAL BASTIRILDIKTAN SONRA

Bu kadar hazırlıklar ve fedakârlıklar mukabilinde yapılan bu ihtilal, boş yere birçok kanların dökülmesinden başka hiçbir netice vermemişti. Acaba bu, asilere kâfi derecede bir dersi ibret olacak mı idi? Hayır, çünkü bu ihtilal, Londra Petersburg diplomatlarının senelerden beri hazırladıkları bir siyasetin mukaddimesi idi*(başlangıcıydı)*.

Bunun esasına gelince: 1856 senesinde neşrolunan Gülhane Hattı Hümayun'u mucibince Rumeli vilayetlerinde az çok ıslahat yapıldığı halde Anadolu vilâyetlerinde Hattı Hümayun'un vaat ettiği ıslahat ve tanzimattan hiçbir şey yapılmamıştı.

Halbuki Anadolu'da ve bahusus şark vilayetlerinde oldukça mütekasif bir halde Ermeniler vardı. Ermenilerin büyük bir kesafetle meskûn oldukları Osmanlı vilayetleri 1878 de Ruslar tarafından zapt

olunmuştu. Ruslar Osmanlı hükümetinin elinde kalan ve kısmen Ermenilerle meskûn bulunan vilayetleri de ele geçirmek, kendi himayesinde müstakil bir Ermenistan vücuda getirmek fikrinde idi.

Fakat o zaman siyaseti, henüz buna müsait değildi. Bu mesele, Ayastafanos muahedesinin akdine kadar olduğu gibi kaldı. Ruslar, bu muahedede bu mühim fırsatı kaçırmadılar. Muahedenin on altıncı maddesini şöylece yazdılar ve Osmanlılara imzalattılar:

"Ermenistan'da, Rusya askerinin tahtı istilasında bulunup Devleti Osmaniye'ye iadesi lazım gelen mahallerin tahliyesi, oralarca devleteynin münasebatı hasenesine(devletlerarası iyi ilişkilere) zarar verebilir. Buna binaen Devleti Osmaniye, Ermenilerin sakin olduğu vilayetlerde lazım gelen ıslahatı derhal icra etmeyi ve Ermenilerin Kürtlere ve Çerkeslere karşı emniyetlerini temin eylemeyi taahhüt eder."

Ruslar, muahedenameye bu maddeyi ilave ettirmekle, Osmanlı Ermenilerinin minnet ve muhabbetini kazanıyor ve bütün Ermenileri Açmiyazen manastırında ikamet eden en büyük Ermeni reisi ruhanisinin nüfuzu altında tutmuş oluyordu. Yine bu muahede mucibince, Ruslar, Osmanlı imparatorluğundan bir milyar dört yüz on milyon ruble tazminatı barbiye istiyorlardı. Halbuki bu parayı vermek, Osmanlılar için muhal idi. Ruslara para yerine arazi vermek suretiyle borcun bir kısmını tesviyeyi*(azaltmayı)* teklif ettiler.

Ruslar, bu parlak teklifi kabul etti. Tarafeynin mu-

vafakatiyle Rumeli'de, Tolçi sancağiyle Tuna'nın deltasını teşkil eden adalar, Anadolu'da da Batum, Kars, Ardahan ve havalisi Ruslara terk edildi.

Rusya'nın gayesi biraz daha tatmin edilmişti. Fakat Avrupa bu vaziyeti hüsnü telakki etmedi. Bilhassa İngilizler, küplere binmişlerdi. Asya milletleri nazarında, İstikbalin ne büyük imparatorluğu telakki olunan Rusya hükümetinin bu son muvaffakiyetini, bir türlü hazmedemiyorlardı.

Derhal Babıâli'ye müracaat ettiler. Ruslar, memaliki şahaneye karşı bir tecavüzde bulunursa silâh kuvvetiyle müdafaada bulunacaklarını taahhüt ve buna dair tedafül*(savunmalık)* bir ittifak mukavelenamesi akdettiler. Ancak devleti aliyece memaliki şahanede derhal ıslahata başlanılacağına dair vaatte bulunmakla beraber İngiltere hükümetince taahhüdatı vakıasının icrasına muktazi*(gerektiren)* vesaiti temin edebilecek bir hale koymak için Kıbrıs adasının bu işe tahsis ve orada İngiliz askerinin yerleşerek adayı idare etmesini de bu mukaveleye ilave ettirmeyi ihmal etmediler.

Bu suretle Kafkasya'nın cihan hazinelerine değen bibedel iklimi, mağlubiyet ve zaruret yüzünden kaybedilirken, Kıbrıs gibi mühim ve servet taşan bir ada da, siyaset ve hamakate*(ahmaklığa)* kurban olmuştu.

Artık ortada bir ıslahat teranesidir yükseliyordu. Acaba bu ıslahattan, kimler, ne kastediyordu? İngiltere'nin ıslahat hakkındaki teklifleri: adliye, zabıta, maliyenin tanzimi, Hıristiyanlardan da jandar-

ma kaydı ve jandarmaya kumanda etmek üzere bir miktar ecnebi zabitin kabulü, ecnebi hukukşinaslarla karışık muhtelif mahkemeler tesisi, aşarın ilgasıyla yerine yeni bir verginin ikamesi, valilerin ve diğer memurların intihabında dikkat edilmesi ve bunlar sık sık tebdil edilmiyerek mucibi mes'uliyet halleri görüldüğü zaman bir heyet huzurunda muhakemeleri ve bunlara dair teferruattan ibaretti.

Babıâli: bermutat*(alışılagelen)* vaatlerde bulundu. Fakat bu vaatte diğerleri gibi derhal unutuldu. Lakin İngiltere, unutulan bu vadi hatırlatmak için Bahrisefit filosunu İzmir'e yolladı. Bu filonun nümayiş topları gürlemiye başlar başlamaz, Babıâli gözlerini açtı, kımıldandı. Hemen ıslahata başlamak üzere paçaları sıvadı. Beker Paşa unvanı verilen bir İngiliz zabiti vilayatı şahaneyi tetkik ve teftişe yollanırken, Zatı şahanenin efkârı Hümayunları tebaal mülûkânesinin tertibi tebanın merkezinde olduğu beyannamelerle ilan olundu.

Aynı zamanda, derdesti icra olan ıslahattan mütevellit fevaid*(faydalar)* ve muhassenatı*(hayırlı işleri)* yakında göreceği, İngiltere'ye bir daha vadolundu. Babıâli, bu defa da İngilizleri atlatmıştı.

Fakat Gladston, İngiltere reisi vükelalığını *(başbakanlığını)* deruhte eder etmez iş değişti. Türklüğün ve İslamlığın bu edebi ve ezeli düşmanı, derhal Düvveli muazzamanın*(büyük devletlerin)* nazarı dikkatini celbetti ve Babıali'ye müşterek bir nota verdirdi. 12 Haziran 1880 tarihli bir notada, 1878 senesinde ta-

ahhüt edilen hususat ile bilhassa ahalisi Ermeni olan eyalatta icapeden ıslahatın acilen icrası kat'i bir lisan ile ihtar ediliyordu.

Bir taraftan bu siyasi hareketler vukua gelirken, diğer taraftan da Şark vilayetlerindeki Ermenilerin feryat ve figanı göklere çıkıyordu. Filhakika Şark vilayetlerinde ve Kürt muhitlerinde şekavet*(eşkıyalık)* mevcuttu. Kudretsiz ve mürtekip*(rüşvetçi)* bazı memurların Kürt rüesasiyle*(reisleriyle)* gizli şirketler tesis etmesi yüzünden birçok müessif haller zuhura geliyordu.

Fakat bu hal ve hareketler, doğrudan doğruya ve munhasıran Ermeniler aleyhine olmayıp, o havalide yaşıyan Türkler de bu zülum ve şakavetten*(eşkıyalıktan)* zarar görüyorlardı.

Hatta etraflıca düşünülecek olunursa, Türklerin zararı daha büyüktü. Ermeniler, askere alınmadıkları için rahat rahat köylerinde kalıyor, hepsi birer sanatta çalışıyor, kazanıyor, evlerinin ve köylerinin umranına*(imarına)* çalışarak, ledelicab*(icap ederse)* Kürtler tarafından bir baskına uğrarlarsa mallarını ve canlarını hep birden müdafaaya imkân buluyorlardı.

Fakat Türkler? O zaman askerlik altı sene idi; ve gidenlerden çoğu da geri dönmezdi. Vaktiyle kurulmuş olan Türk köyleri, her sene üçer, beşer evladını kaybetmekten ıssız kalıyor, yıkılan yurtlar yapılamıyor.

O dilber ve nazik Türk kadın ve kızları, açlıktan, hastalıktan kırılıyor. Sonra da, şakilerin ve tahsildar-

ların tecavüzlerine mukavemet edemiyerek evindeki son tenceresinden ambarındaki son buğday tanesine kadar nesi varsa hepsinden feragat ederek derin bir tevekkülle sürüne sürüne mahvolup gidiyorlardı.

Ve bütün bu ciğerler parçalayan facialar devam ederken, makamı saltanata sarılan Zatı akdesi Hazreti Şehriyari yalnız taç ve tahtını, yalnız dört günlük fani hayatını düşünüyor; buz gibi sırmalara müstağrak*(gark olmuş)* vezirlerinin cehalet ve cebaneti*(korkaklığı)* yüzünden bütün Kudreti şahanesini Bizansın surları arasına gömerek Düveli muazzama siyasetlerini vadi vaitlerle oyalamakta devam ediyordu.

Islahat sözlerinin arkası gelmeyince, terane değişti. Islahat istenilen şark vilayetlerinde, şimdi Muhtariyet*(özerklik)* talep ediliyordu.

Ermeni rüesai ruhaniyesinden*(ruhani reislerinden)* Mığırdıç Kerinyan ile Horem Narbikyan'ın Berlin kongresine takdim ettikleri muhtaranın tetkik ve tatbikine zaman gelmişti.

Bu muhtıra verildiği zaman, *"Ne Kürtlere ve ne de Ermenilere muhtariyet verilemez. Çünkü bu iki unsur, henüz bunu idare edebilecek mahiyette değildir"* diye bağıran İngilizler, şimdi, muhtariyet fikrinin en baş mürevvici*(taraftarı)* kesilmişlerdi.

Fakat İngilizlerin bu fikri, Ermenileri sıyanetten *(korumadan)* ziyade, Ruslara karşı hissettikleri rekabetten ileri geliyordu. İngilizler, Ermenilere muhtariyet verilecek olursa, Rusya'nın Maverai

Kafkas'tan*(kafkastan gerisinden)* aşağı inemeyeceğini düşünüyorlar, İran ve Arabistan'daki siyasetleriyle Rus istilasının arasına Ermenilerden kurulmuş bir hail*(perde)* teşkil etmek istiyorlardı.

Halbuki ilk zamanlarda Rus himayesi altında vasi bir Ermenistan teşkiline taraftar olan Ruslar, böyle bir teşekkülün diğer milletleri de coşturarak muazzam Rus ittihadını haleldar etmesinden korkuyor ve Rus imparatorluğu başvekili prens Lobanof *"Ermenilerden mürekkep yeni bir Bulgaristan teşkil etmek istemiyoruz"* diye feryat ediyordu.

Rusya'nın bu muhalefeti Tiflis'te, Erivan'da, Ermeni münevverlerini harekete getiriyor ve artık Londra'dan verilen ilhamlarla Ermeni istiklal komitelerinin gizli gizli esasları vazediliyordu.

Rus istibdadı, bu komitelere göz açtırmıyordu. En kapalı kalplere kadar nüfuz eden istibdattan gözü, imparatorluğunun en küçük menfaatine zarar iras etmesi*(vermesi)* muhtemel olan her ferdin yakasına yapışıyor. Onu, kırbaçlar altında didik didik ettikten sonra, kazakların mızraklarının ucuna takıyor, Sibirya'nın buz sahralarına fırlatıp atıyordu.

Bu komitelerin Rusya'da müessir olamıyacağını anlıyan İngilizler, Ermeni komitecilerine yeni bir fikir ilham ettiler; Evvelemirde komite merkezlerinin Avrupa'ya nakli ve sonra da İstanbul ve Anadolu'daki Ermenilerin tahriki. Eğer İstanbul ve Anadolu'daki Ermeniler teşebbüslerinde muvaffak olurlarsa, o zaman komşuları olan Rus Ermenilerinin de kendileri-

ne iltihak edeceği ve İngiliz siyasetince matlup olan Ermenistan'ın teşekkül edivereceği şüphesizdi.

Fakat 18 Eylül 311 ihtilali gösterdi ki: Bu meselenin husulü, düşünüldüğü kadar kolay değildir. Filhakika ortada atıl bir Osmanlı hükümeti ve bu hükümetin başında da gölgesinden korkan bir hükümdar vardı. Bunlarla oyun oynamak belki pek kolaydı. Fakat, bir anda göze görünmeyen diğer bir kuvvet vardı ki bu, hiç hesaba katılmamıştır. Türk milleti!

Çantasında bir tek fişeği olmıyan Osmanlı askerinin bu tehlikeli vaziyete karşı seyirci kalmak mecburiyetine düştüğü dakikada, Türk milleti ortaya çıkmış ve kendi hakkını bizzat müdafaa zaruretinde kalmıştı.

Netekim, Anadolu'da da böyle olmuyor mu idi? İdarenin aciz ve zillet gösterdiği her yerde; millet, umulmaz kudret ve mevcudiyet gösteriyordu.

18 Eylül ihtilalinin üzerinden bir iki gün geçer geçmez; ihtilalin, bütün unsur ve avamili*(sebepleri)* bir anda ortadan silinivermişti. Hatta ihtilal gününün akşamı, elinde kanlı bir odunla Mabeyne giderek:

"*Bakınız, Türkler Ermenileri, bununla öldürüyor.*" Diye Ermenilerin hukukunu müdafaa etmiye yeltenen Rusya devleti fahimesinin baş tercümanı Mösyö Maksimof bile saraydan ve Babıali'den ayağını çekmişti. Hele ilk silâh patlar patlamaz, Çanakkale Boğazı'na dayanacağı rivayet olunan İngiliz Bahrisefit filosu Malta civarında talimlerle meşguldü. İhtilalin bidayetinde çok telaş eden Sultan Hamid, netice-

nin bu şekli almasından çok memnundu. Demek ki geçen buhranda hatıra gelen tehlikelerin hepsi birer vehim ve hülyadan ibaretti.

Evvelâ, son sistem silâhlarla mücehhez*(donanmış)* olan Ermeni fedailerinin kafası halkın beş on sopa darbesiyle ezilivermişti. Sonra da hadise, işe asker müdahale etmeden ve bir Avrupa meselesi şeklini kesbeylemeden sönüvermişti. Ve daha sonra da, Şahsı Hümayun'una karşı yapılan tehditler hiçbir fiili eser göstermeden unutulup gitmişti.

İhtilalde alakadar olan Ermenilerden ele geçenler sathi bir surette muhakeme edildi. Diğerlerinin şuraya buraya firar edecekleri tabii idi. Bunların firarına müsamaha edilmesini hünkâr çok muvafık buldu. Uzun uzun tahkikatlarla sinirleri oynatmak, yeniden vehimler uyandırmaktansa, bu işi tatlıya bağlamak ve Ermenileri odundan aldıkları bu ibret dersiyle baş başa bırakmak daha iyi olacaktı ve böyle de oldu.

Hadiseyi müteakip, hiçbir şey olmamış gibi Hacı Nişan tekrar dükkânını açtı. İşine devama başladı. Ortada görünmiyen, yalnız Hristofor'la Babik'ti. Acaba bunlar, nereye gitmişti? Bunu, biz de bilmiyoruz. Ancak bir sene sonra bunları yine iş başında görüyoruz.

Pubken(Papkin) Siuni

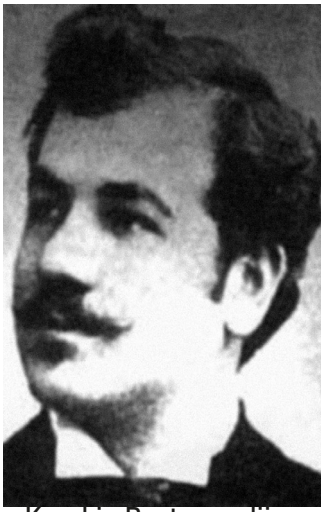

Karekin Bastermadjian

Osmanlı Bankası baskını için Marsilya'dan gelen çete üyeleri

OSMANLI BANKASI – REJİ İDARESİBASKINI

GALATA SEMTİ HARP MEYDANINI ANDIRIYORDU

1313 senesi; Ağustosun 14'üncü cumartesi günü idi. İstanbul, tabii bir sükûnet içinde. Herkes işiyle, gücüyle meşguldü. Galata'daki Osmanlı bankasıyla reji idaresinin muazzam binasında memurlara mahsus lokanta, öğle yemeğine hazırlıkla meşgul oluyordu.

Caddeden geçen tramvay hayvanlarının nal sesleriyle demir tekerlikli arabaların gürültüsü caddeyi dolduruyordu.

Bankanın karakol kumandanı mülazim[19] Mehmet Efendi o sırada alt katta merdivenlerin karşısına tesadüf eden odada idi. Kapının önünde patlıyan silâh seslerini işitir işitmez, belindeki kılıcı kavrıyarak odadan fırladı. Fakat o anda, ellerinde revolverlerle

19 Eskiden askerlikte yüzbaşıdan aşağı rütbelerin derecesi, ünvanı.

kapıdan giren ve merdivenlerden çıkarak koridorlara dağılan Ermenilerle karşılaştı. Mehmet Efendi'nin tabancası yoktu. Onun için derhal kılıcına davrandı. Fakat kılıcını kınından bir karış bile çekmiye muvaffak olamadan yere kapandı. Müteaddit revolverlerden üzerine boşanan kurşunlarla göğüs ve başı parçalandı.

Memurlar, odalardan fırlamış, korku ve telaşla merdivene koşmuşlardı. Fakat bütün koridor ve merdiven başları, ellerinde revolver ve bombalar bulunan, Ermenilerle tutulmuştu.

Aşağı inmek ihtimali olmadığını gören memurlar, yukarı katlara koşmıya başladılar. Bankaya bitişik olan reji dairesi ile müşterek büyük bir tarasa*(teras)* vardı. Bu tarasadan reji binasına geçmek istiyorlardı. Fakat bu tarasaya koştukları zaman reji dairesinin de işgal edilmiş olduğunu gördüler.

Bu esnada mütemadiyen silâhlar atılıyor ve bombalar patlıyor, bunların arasında acıklı feryatlar işitiliyordu.

Banka direktörü, Sir Edgar Vensan şaşırmış bir halde oradan oraya koşuyor, bütün bu gürültü arasında bankanın soyulmasından korkuyordu.

Bir elinde bomba, diğer elinde revolver bulunan redingotlu, beyaz boyunbağlı genç bir Ermeni, direktörün odasına girdi. Soğukkanlılığını bütün bütün kaybeden direktör, bu adamı görür görmez, gayri ihtiyari bir hareketle ellerini yukarı kaldırarak ne istediğini sordu. Bu geç Ermeni, büyük bir sükûnetle,

elindeki bomba ile revolveri direktörün masasının üzerine koyduktan sonra, sağ elini redingotun iç cebine soktu beyaz bir kâğıt çıkardı. Amerika şivesi İngilizce ile şu küçük nutku söylemiye başladı:

- Sir! Müessesenize karşı yapılan şu hareketten dolayı çok müteessiriz. Fakat takip ettiğimiz gaye, bunu icap ettiriyor. Ermeniler, maksatlarına varmak için her şeyi yapmıya karar vermiştir.

Direktör, biraz kendine geldi. Vaziyeti derhal kavradı. Türkleri layıkıyla tanımıyan Mister Vensan bu vakayı yanlış tefsir etmiş, bankayı yağma etmek için Türklerin bastığını zanneylemişti. Şimdi karşısındaki genç Ermeninin bu sözlerini işitir işitmez, geniş bir nefes alarak müstehzi bir lisanla sordu:

- Fakat dostum, yanlış kapı çaldığınızı zannediyorum. Bu bina, Entrenasyonal bir bankadır. Burada hürriyet verilmez para verilir.

- Evet direktör efendi, bunu biz de biliyoruz. Maksadımız, böyle mühim bir ecnebi binasına karşı bir hareket yaparak Avrupa devletlerinin müdahalesini celbetmektir.

- O halde, Beyoğlu'ndaki sefarethanelerin yolunu öğrenmeniz lazım gelirdi. Herhalde yanlış hareket ettiğiniz anlaşılıyor. Ne ise, söyleyiniz bakalım. Benden ne istiyorsunuz?

Genç Ermeni, elindeki kâğıdı direktöre uzatarak:

- Sizin vasıtanızla Osmanlı hükümetinden şunları istiyoruz.

Direktör, kâğıdı aldı. Okumıya başladı. Uzun uzun Ermenilere karşı Anadolu'da yapılan zulümlerden bahsedildikten sonra, Ermenilerle meskûn vilayetlere muhtariyet verilmesi talep olunuyor ve bu talep kabul edilmediği takdirde bankanın bombalarla havaya uçurulacağı tehdidi ileri sürülüyordu.

Direktör, fena halde sinirlenmişti. Elindeki kâğıdı masanın üzerine atarak haykırdı:

- Fakat efendi, ben bir bankacıyım. Bir tüccarım. Bi iş adamıyım. Beni bu işe ne hakla sokuyorsunuz, anlamıyorum. Bana ait olmayan bir iş için hükümete ne sıfatla müracaat edebilirim?

Genç Ermeni, buna birdenbire cevap veremedi. Kapıya kadar yürüdü. Kapıyı açtı. Kapının önünde, üç dört şalvarlı Ermeni duruyor ve ellerindeki zembilde bombalar görünüyordu.

- Buyurunuz direktör efendi, koridora kadar geliniz. Sözünüzün cevabını orada göreceksiniz.

Edgar Vensan, kapıya doğru yürüdü. Hindistan cevizinden daha büyük cesamette*(büyüklükte)* olan yuvarlak el bombaları, ağacından henüz düşen, kabuklu ve dikenli atkestanelerine benziyordu.

Direktör, koridora çıkar çıkmaz titredi. Koca binanın ortasındaki boşluk ve bütün koridorlar, duman içinde idi. Ağır bir barut ve dinamit kokusu, adeta nefesi tıkıyordu. Orta yerdeki açıklığın mermer parmaklığına doğru yürüdüler. Alt kat gezinti mahalli ile kapının önü ve mermer merdivenler, kan içinde kalmıştı. Şurada burada, kollar ve bacaklar görünü-

yor. Yerlerde yatan parçalanmış cesetlerden kanlar sızıyordu.

İki üç Ermeni, büyük sokak kapısının altını kazıyor. Zembiller içinde gerilen bombalar yerleştirmeye uğraşıyorlardı.

Direktör, derin bir nefret ve istikrah*(iğrenme)* ile geri çekildi. Odasına geldi. Düşündü. Vaziyet, çok ciddi idi. Bu adamların gösterdikleri vahşet, daha büyük şeylere de cüret edebileceklerini ihsas ediyordu. Artık saraya koşarak bu vaziyeti Sultan'a anlatmaktan başka çare yoktu.

Fakat saraya nasıl gidecekti? Bankayı ihata eden*(kuşatan)* sokaklarda da bila fasıla silâhlar patlıyor ve kanlı müsademelerin*(çarpışmaların)* devam ettiği anlaşılıyordu. Bu sırada odaya iki Ermeni daha girdi. Bunlardan biri, Hristofor, diğeri de Hacı Nişan'dı. Hristofor, sert ve tehditkâr bir lisanla sordu:

- Ne oluyor Kirkor?

Genç Ermeni cevap verdi:

- Direktöre, her şeyi anlattım. Kâğıdı da verdim. Düşünüyor.

Hacı Nişan söze karıştı:

- Fakat vakit geçiyor. Etrafı tamamen asker çevirdi. Arkadaşlar birer birer vuruluyor.

Direktör, Ermenice konuşulan bu sözlerden hiçbir şey anlamıyordu. Buna binanen sordu:

- Efendiler, ne söylüyor?

Kirkor, büyük bir karamsarlıkla kaşlarını çattı. Yeleğinin cebinden saatini çıkararak cevap verdi:

- Direktör Efendi. Efendiler, binanın her tarafına bombalar yerleştirildiğini ve her şeyin hazır olduğunu söylüyorlar. Şu halde komitenin tayin ettiği vakit de gelmiştir. Eğer üç dakika zarfında hareket etmezseniz bombaların fitillerine ateş verilecektir. Şuna emin olunuz ki, siz de, biz de, son dakikalarımızı yaşıyoruz.

Bir anda bankanın arka tarafındaki caminin avlusundan başlayan şiddetli bir yaylım ateş direktörü titretti. Silâh seslerini müteakip kırılan camların şangırtısı ve ölüm feryatları işitiliyordu. Tüyleri ürperen direktör, eliyle dışarıyı göstererek:

- Fakat görüyorsunuz; bu halde nereye gidebilirim?

Kirkor, ötekilerle müşavereden sonra cevap verdi:

- Bankada şüphesiz bir İngiliz bayrağı vardır. Yanınıza bir hademe alırsınız. Hademenin bir elinde İngiliz bayrağı, öteki elinde beyaz bir bayrak bulunur. Kapıdan çıkarsınız. Bizim arkadaşlara söylendi size ateş etmezler. Bayrakları görünce tabii Türkler de ateş etmiyeceklerdir.

Direktör de, artık bu kan ve ateş mahşerinden çıkmak istiyordu. Bu teklifi muvafık buldu. Masanın üzerinde duran kâğıdı cebine soktu. Zile bastı. Fakat hademe gelmiyordu.

Kirkor, yukarıya terasa koştu. Oraya iltica eden

memurlar arasında direktörün hademesini buldu. Direktör, merdivenlerden inerken ve koridorlardan geçerken gördüğü kanlı manzaralardan ürküyordu. Sokak kapısının eşiğinde mermerler sökülmüş ve bombalar yerleştirilmişti. Bombaların fitilleri, beyaz birer yılan gibi görünüyor ve bunların yanında dört Ermeni, ellerinde kibritlerle bekliyordu.

Direktör, yüreği çarpa çarpa bunların üzerinden atladı. Fakat asıl tehlike, bundan sonra başlamıştı.

Caddenin alt ve üst taraflarından mütemadiyen silâhlar patlıyor ve kurşun vızıltıları, kulakları yırtıyordu. Beyaz bayrakla İngiliz bayrağı görünür görünmez ateş bir anda durdu. Direktör, emin olmak için birkaç saniye kapının önünde tevakkuf ettikten*(durakladıktan)* sonra, duvar kenarını takip ederek Galata tarafına doğru ilerledi.

Direktör, Karaköy fırınının önünde ilk tesadüf ettiği kira arabasına binerek Mabeyni Hümayuna gidiyordu. Beşiktaş'a gelir gelmez iki polis arabayı durdurdu. Beşiktaş Cadde'sinden, kuş uçurmuyorlardı. Zavallı adam, derdini güç anlattı. Bir sivil komiser, yukardan aşağı kadar direktörün üstünü aradıktan ve üzerinde silâh bulunmadığına emin olduktan sonra, polisin birini arabacının yanına diğerini de direktörün yanına bindirdi ve ancak bu suretle Mabeyne gönderdi. Yollar, sıkı bir tarassut altında idi. Her tarafı, asker kuşatmıştı.

Direktörün vücudunu ve Ermenilerin mütalebatını *(isteklerini)* haber alan Sultan Hamid, derhal meclisi

vükelaya topladı. Mabeyindeki Vezir odasında içtima eden*(toplanan)* heyet; vaziyetin tamamen aleyhinde idi. Saye-i şahanede bunca nimet ve refah içinde yaşıyan Ermeni cemaatinin sadakat ve ebediyetinde şüphe yok ise de cemaat namına hareket eden erbabı fesada geçen sene Babıâli'yi basmak teşebbüsünde bulundukları gibi şimdi de bankayı basmaları müsamaha ile görülemiyecek bir cüret telakki ediliyor ve behemehâl tedipleri*(cezalandırılmaları)* isteniliyordu.

Fakat Sultan Hamid bu fikri kabul etmiyordu. Zira tedip için asker bankaya hücum ettiği zaman, ya bombalara ateş verilir de berhava banka edilirse... O zaman Avrupa efkârı umumiyesine ne cevap verebilirdi? Pekala, ne yapılacaktı? Ermenilerin mütelabatı kabul edilerek:

- Efendiler, ne istiyorsunuz? Pekala, verdim mi diyecekti. Filhakika Zatı mülükaneleri Karadeniz sahillerinden, Sahrayı Kebire kadar dayanan Memaliki vesisi şahanenin yegâne sahip ve maliki olmak hasebiyle mülkünü dilediği gibi tasarruf etmek hakkına malik ise de, ipsiz, sapsız üç beş herifin yaygarasına bu kadar çabuk pabuç bırakmakta pek gülünç bir mevkiye düşmek demekti. Sultan Hamid, mütemadiyen geziniyor, hiçbir şeye karar veremiyordu. Vakit geçiyor. Sir Edgar Vensan telaştan durup oturamıyor ve her dakika cevap bekliyordu.

Gelen haberler de çok fena idi. Banka civarında şiddetle devam eden müsademe, Köprübaşına, Eminönü'ne ve Sirkeci gümrüğü cihetlerine sirayet

etmişti. Bütün o civarın kürt hamalları Ermenilere hücum ediyor ve ele geçen Ermeniler, Kürtlerin sopa darbeleri altında can veriyorlardı.

O esnada, Sultan Hamid'e arz ettiler:

- Rus sefarethanesi baş tercümanı M. Maksimof geldi. Sultan Hamid, telaşla sordu

- Ermeni meselesi için mi?

- Hayır, efendim, bu meseleden hiç bahsetmiyor. Başka işler hakkında görüşüyor.

Sultan Hamid, eliyle sakalını karıştırdı. Düşündü. Maksimof'un gelmesi, şüphesiz bu mesele ile alakadardı. Çünkü bu herifi bu meseleye bağlıyan birçok rabıtalar vardı. Bunların hepsini Sultan Hamid pekala biliyordu. Bundan maada, her şeyin fevkinde olarak Maksimof'un sefil bir menfaatperest olduğuna da vakıftı. Ermenileri bankadan çıkarsa çıkarsa Maksimof çıkarabilirdi ve böyle de oldu.

Bu işi deruhte etmek için evvelâ nazlanan Maksimof refikai muhteremesine takdim edilmek üzere pırıl pırıl parlıyan murassa*(süslü)* bir gerdanlık ile beheri beş adet altın lira kıymetinde olan bank kaimesinden sekiz parmak kalınlığında bir paketi görür görmez, mahza hatırı şahaneye hürmeten bankaya şitab etti*(koştu)* ve ihtilalcilere müzakerata girişti.

İhtilalciler, bankada çok fena bir vaziyete girmişti. Altmış kişi ile bankaya hücum ettikleri halde on yedi kişi kalmışlardı.

Şayanı hayret bir cüretle atıldıkları bu maceranın

daha ilk safhasında, bütün ecnebi sefirlerinin işe müdahale ederek hem bankayı, hem de kendilerini kurtaracaklarını ve bu suretle de emellerine muvaffak olacaklarını kat'iyetle ümit ettikleri halde, ne gelen ve ne de giden olmuştu. Gözlerinin önünde yerlere serilen kanlı cesetler, akıbetin ne kadar feci olduğunu gösteriyordu. Bu hal biraz daha devam ederse, artık her tarafa yerleştirilen bombalara ateş vermekten başka çare yoktu. Çünkü teslim olup buradan çıksalar bile ahali onları parçalayacaktı. Öğle vaktinden beri halka ve askere karşı attıkları bomba ve kurşunlardan şüphesiz ki kanlı bir intikam hissi uyanmıştı. Bundan maada Papkin Süni ölmüş ve Hristofor da sol kolundan yaralanmıştı.

Hacı Nişan'la Kirkor'un çenelerini bıçak açmıyordu. Ellerindeki revolverler, mütemadiyen ateş etmekten simsiyah bir hale gelmişti. Şimdi lokantadaki uzun masanın kenarına oturmuş, hem silâhlarını temizliyor, hem de konuşuyorlardı. Masanın üzerinde, yemekler olduğu gibi duruyor ve bunların arasında da bir yığın bomba bulunuyordu.

Hacı Nişan sordu:

- Ne yapacağız... Daha bekliyecek miyiz?

Hristofor cevap verdi:

- İşin sonunu alıncaya kadar bekliyelim diyorum.

- İşin sonu gelmezse?

Buna Kirkor cevap verdi:

- Biz getiririz.

Bir dakika sükût ile geçtikten sonra, elindeki revolverin topunu süratle çeviren Kirkor devam etti:

- Ben Amerika'dan gelirken Sabin'in ruhuna yemin etmiştim. Onun intikamını alıncaya kadar elimden silâhı bırakmıyacağım.

Hristofor, yavaş yavaş başını kaldırdı:

- Senin karın, benim kızım. Onun intikamını almak için her şeyi yapmak şüphesiz hakkımızdır. Buna yemin etmiye bile hacet yok.

Kuvvetin bir kısmı dağılır ve erirse, elde kalanları toplamalı, geri çekilmeli, yeniden kuvvet alarak bir daha hücum etmelidir. Tıpkı, bir kan dalgası gibi... Hacı Nişan, elindeki revolverleri masanın üzerine koyarak tabakasından bir cigara aldı:

- Benim, hiç ümidim kalmadı. Hristofor sordu:

- Bugün için mi? Yarın için mi?

- Ne bugün için, ne yarın için?

Hristofor, sağ eliyle masanın üzerine bir yumruk vurarak ayağa kalktı ve haykırdı:

- Nişan, sen, korkak ve imansız bir adamsın.

Hacı Nişan, dudaklarından hiç eksik olmıyan tebessümü biraz daha genişleterek başını eğdi. Cigarasından bir nefes çektikten sonra mütevazı bir sesle cevap verdi:

- Ben belki çok yavaş bir adamım. Fakat korkak değilim.

- Peki, ümidini niçin kesiyorsun?

- Ne çıkar? Şu dakikada hepimiz müsaviyiz. Ya burada beraber öleceğiz... Ya buradan çıkarken beraber parçalanacağız.

Kirkor, birdenbire ayağa kalkarak sözlerini kesti:

- Durunuz, yukardan haykırıyorlar.

Tarasaya iltica eden memurların artık tab ü tuvanı kesilmişti. Açlık, susuzluk, neticesi ölüme müncer olmak*(dayanmak)* ihtimali bulunan bu vaziyet; onları fena halde sinirlendirmişti. Şimdi, haykırıyorlar, kendileri hakkında bir karar verilmesini ihtilalcilerden rica ediyorlardı.

Bunların bağırıp çağırması, nazarı ehemmiyetle alınacak bir şey değildi. Fakat komiteciler için bunlar da bir tehlike teşkil edebilirdi. Zaten her tarafları ateşle çevrilmişti. Bunlar da her şeyi göze alarak yukardan üzerlerine hücum ederlerse, işin neticesi çok fena bir hale gelebilirdi. Derhal görüştüler ve karar verdiler.

- Reji memurları, reji kapısından çıkabilir.

Bu suretle, hiç olmazsa, beş on banka memuru kalıyor ve ekseriyeti teşkil eden reji memurları giderek başlarındaki tehdit kuvveti azalıyordu. Kirkor koridorda dolaşan arkadaşlarından birini daha aldı. Tarasaya çıktı. Memurlarla görüştü.

Yalnız reji memurlarının, reji kapısından çıkıp gidebilecekleri hakkında verilen kararı tebliğ etti.

Bu esnada birdenbire her tarafta ateş kesildi. Pencerelere koşan komiteciler, direktör sir Edgar

Vensan'la Maksimof'un geldiğini gördüler.

Yanlarında birkaç yaver vardı. Kirkor'la Hacı Nişan gelenleri kapıdan karşıladı. Ellerinde bombalar ve revolverler vardı. Direktörle Maksimof merdivenler de koridorlarda gördükleri feci manzaradan ürkmüşlerdi. Hristofor, daha evvel direktörün odasına gitmiş, gelenleri odada bekliyordu.

Müzakere, epeyce uzun sürdü. Birkaç defa Yıldız'a yaverler gidip geldi. Sultan Hamid, ancak komitecileri affetmekle iktifa ediyordu. Başka bir talep tanımıyordu. Komiteciler bir araya toplandılar. Maksimof'u da aralarına aldılar. Son ve hararetli bir müzakereden sonra, bankayı terketmiye muvafakat ettiler. Maksimof bizzat saraya giderek komitecilerin bu kararını arz etti.

Bu hadisenin vahim bir şekil almadan bu suretle neticelenmesine Sultan Hamid çok sevindi. Şerefsadır olan iradei seniye mucibince komiteciler Maksimof'un refakatinde olarak, etrafı süvarilerle muhafaza edilen arabalara bindirildi. Tophane Rıhtımı'na indirildi. Tersane-i Âmire'den gönderilen istimbotla Mesajeri Maritim kumpanyasının Senegal vapuruna nakledildi.

Ve komiteci efendiler, yaldızlı ümitlerle atıldıkları kanlı bir maceradan hayatlarını bu kadar ucuz kurtardıklarına memnun ve mesrur olarak Marmara'ya doğru uzaklaşırken, İstanbul'da bıraktıkları binlerce millettaşları gümrük hamallarının sopaları altında can veriyorlardı. Gözlerini kan bürüyen avam taba-

kası, önüne gelen yere dalıp çıkıyor, Ermeni arıyor ve bulduklarını yumruk ve sopa darbeleri altında öldürüyordu. Sultan Hamid, bu mukatelenin*(kavganın)* önüne geçmek istiyordu. Taarruzdan kurtarabilmek için Ermeni mahallelerinin etrafını askerlerle kuşattı. Sopalarla şuraya buraya koşan halkı devriyelerle toplattı.

Fakat bu kanlı facianın hızını durdurmaya muvaffak olamadı. Ermeniler, mahallelerinin etrafını kuşatan ve kendi hayatlarını kurtarmıya çalışan askerlerden büsbütün kuşkulandılar. Çocuk ve ihtiyarları, Patrikhane kilisesine doldurarak tahtı muhafazaya aldılar. Eli silâh tutanları da sokakların geçit yerlerindeki evlere kapanarak askerin üzerine silâh atmıya başladılar. İhtilal bu suretle yeni bir safhaya girdi. İki gün iki gece devam etti. Ve bu müddet zarfında, asıl mücrimlerin yerine cezayı, birçok zavallı ve masumlar çekti.

Şehirde bu kanlı facia devam ederken, sarayda da Sultan Hamid, en şedit sinir buhranları geçiriyordu. Sarayın aldığı bütün emniyet tertibatına rağmen, Hünkâr gene bir tehditname almıştı. Bu da tıpkı ötekine benziyordu. Hayal imzasını taşıyan bu kâğıt parçasında; gene o kan dalgasından bahsediliyordu. Artık, hünkâr anladı ki: Sarayın bir köşesine sinen gizli bir yılan vardır.

Şüphesiz bu yılan, en munis bir maske taşımaktadır. Bunu keşfetmek... Bu mümkün mü? Önünde, herkes eğiliyor. Karşısına çıkan her ferdin yüzü, bir

tavrı âbidane ile*(kul olarak)* yerlerde sürünen bu çehreleri görmek kabil olmuyor ki onların taşıdığı manayı okumak mümkün olsun.

Ne kadar korkunç olursa olsun, büyük vakalarda sükûnetini muhafaza etmeyi çok iyi bilen Sultan Hamid, bu defa da buhranlarını ruhundan dışarıya fazlaca taşırmadı. Yalnız daha kuvvetli bir emniyet tertibatı aldı.

Tekerrür eden bu Ermeni vakaları onu bütün yabancı unsurlara karşı ihtiyatkârlığa sevk ediyordu. En büyük inam ve ihsanına gark ettiği; Çerkes, Arap ve Arnavutların da bir gün olup böyle duygularla harekete gelmiyeceğini kim temin edebilir ki? Fakat etrafına topladığı bu yabancı unsurları da bir anda dağıtamazdı.

Sultan Hamid, acele etmedi. Bu fikrinin etrafındaki yabancı unsurlara emniyetsizlik hissi vermemesi için onları yine Nanü nimetine gark etmekle beraber, düşündüğünü yaptı. Daire-i Hümayun'un etrafını Söğüt'lülerle kuşattı. Ceddi Kayıhan'la beraber Söğüt yaylalarına yerleşen bu öz Türk evlatları, Daire-i Hümayun'unun etrafında yalın kılıçla nöbet teslim aldıkları gece, Sultan Hamid kalbinde geniş bir emniyet ve itminan*(güven)* duydu. O gece, tamamen müsterih bir uyku uyudu.

1887
ՀՂԱՓԱԿ
1887
ԱՂԵՐՍԵՐ
1907
ՅԱՅԼ ՊԱՀԱՆՋԵ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՏ
ԱՐՇԱԿ
ԱՐՇԱԿԻ ՄԱՀՎԱՆ ՏԵՂԸ
ԱՐՇԱԿԻ ԱՂՈՒԲԸ
ԱՐՇԱԿԻ ՀՈՒՇԱՐՁԱՆԸ
ԱՐՇԱԿԻ ՀՈՒՆԱՐԱՀԱՆԴԵՍ

YEDİ SENE SONRA FAALİYETLER TEKRAR BAŞLAMIŞTI

İhtilal geçmiş, İstanbul'un tabii hali yerine gelmişti. Herkes işiyle, gücüyle meşguldü. Bankayı basanlar meyanında İstanbul'dan çıkarılan Hacı Nişan bir kolayını bularak Bulgaristan tarikiyle*(yoluyla)* İstanbul'a gelmiş, gene lokantasını açmıştı. Kirkor Varşam, muvaffakiyetsizliğin verdiği teessürle Amerika'ya avdet etmiş. Hristofor Mikailyan Jeneve'ye çekilmişti.

Bunların içinde, en ziyade içi yanan Hristofor'du. İki defa teşebbüs olunan kanlı hareket hiçbir netice vermeden kendi kendine sönüvermişti. O, bunları düşündükçe teessürü artıyor ve ona yeni teşebbüsler ve maceralar hatırlatıyordu. Bankayı terkederken, kayınbiraderi Papkin Süni'nin kanlı cesedi yanına diz çökmüş, onun mermer gibi soğuk elini tutarak:

- Papkin! Seni bırakıp gidiyorum. Fakat tekrar geleceğim. Demişti.

Vapurda, garip bir hadise oldu. Aynaroz açıklarına geldikleri zaman vapur, birdenbire durdu. Bu ani tevakkufu*(duraklamayı)* merak eden Hristofor, kamarasından güverteye çıktığı zaman vapurun baş tarafında bir kalabalık gördü ve oraya yürüdü. O esnada denize bir cisim atıldı ve acı bir feryat kulaklara çarptı:

- Anacığım. Anacığım...

Bu feryat, sanki Hristofor'un kalbine saplandı. Koştu. Kalabalığa karıştı. Herkes, on bir yaşlarında bir kızın etrafına toplanmış, onu teselliye çalışıyorlardı. Kız ağlıyor, saçlarını yoluyordu. Vapur Batum'dan hareket ederken, bu fakir ana kız vapura binmişlerdi. Kadın hasta ve perişandı. Çar hükûmeti, bu kadını anarşist grupları arasında vasıtalıkla maznun*(sanık)* addederek kız ile beraber hudut haricine atmıştı. Bunlar Marsilya'ya çıkacak ve kendilerine iş arıyacaklardı. Vapur Trabzon'a geldiği zaman kadın fena halde hastalandı.

Kaptan kadını dışarı çıkarmak istedi. Fakat Osmanlı zabıtası muvafakat etmedi. Vapur ilerledikçe kadının hastalığı da ilerledi. Nihayet, Çanakkale'yi geçtikten sonra kadın vefat etti. Şimdi ölüyü, usulen denize atmışlardı. Fakat kimsesiz kalan bu kızı ne yapacaklardı?

Hristofor, yanındakileri dirseğiyle itti, kızın yanına gitti. Onu bir hamlede kucağına alarak kama-

rasına getirdi. Bu, ani vaziyetten şaşıran kız susmuş, nemli gözleriyle Hristofor'a bakıyordu. Hristofor, kızın büyük ve siyah gözlerine bakarak derin derin içini çekti. Bu gözler, onun sevgili kızı Sabin'in gözlerine çok benziyordu.

- Adın ne senin kızım?

- Robin.

- Asıl nerelisin?

- Bakü'de doğdum. Berlin'de büyüdüm.

- Demek benim hemşerimsin? Ben de Kafkasyalıyım.

- Bilmem

- Sen Sabin'e ne kadar benziyorsun.

- Sabin kim?

- Benim kızımdı?

- O ne oldu şimdi?

- Öldü.

- İşte bak, benim de anam öldü.

- Sen benim kızım olur musun Robin?

- Olurum. Zaten benim babam da yok.

- Babana ne oldu?

- Ben küçükken Sibirya'da ölmüş.

- Neden ölmüş?

- Onu bana annem hiç söylemezdi.

- Öyle ise ben sana söylerim.

- Babamın niçin öldüğünü sen biliyor musun?

- Evet...

Artık Hristofor, yalnız değildi. Robin onun için bugün bir teselli idi. Yarında ona bir muavin*(yardımcı)* olamaz mı idi? Hristofor, Marsilya'dan Paris'e, Paris'ten de Londra'ya gitti. Oradaki komite ile anlaştıktan sonra, geri döndü. Jenev'e geldi ve orada yerleşti.

***

Aradan tam yedi sene geçmişti. Hafif yağmur serpeliyen bir teşrinievvel*(ekim)* gecesiydi. Lokantacı Hacı Nişan, akşam yemeğine gelen müşterilerini savmış, o günün hesaplarıyla meşguldü. Kapı açıldı. İçeri iki kişi girdi.

- Geceler hayrolsun Hacı Nişan.

Nişan başını kaldırdı. Karşısında duran, gözlüklü ihtiyarla genç kıza baktı. Tanıyamadı.

- Hakkın var Hacı Nişan. Senin tanıyamıyacağın kadar ihtiyarladığımı biliyorum.

Nişan, hemen yerinden fırladı. İhtiyarın boynuna sarıldı.

- Hristofor. Ah Hristofor'um.

O da ona sarılmakla beraber itiraz etti:

- Dikkat et azizim. Ben Hristofor Mikailyan değilim. Samuel Fayn isminde bir Yahudi'yim. Dur da

sana kızımı tanıtayım. İşte bu da kızım. Adı da Robina Fayn derler. Eğer inanmıyorsan, pasaportumuzu göstereyim.

- Ala. Çok ala. Fakat bu kız?

- Hele oturalım da onu da anlatırım.

Oturdular ve birbirlerine yedi senelik hayatın tarihini anlattılar. Anlatılan şeyler, yalnız hayatlarının hususiyetinden ibaret değildi. Daha ziyade, yedi senelik komite faaliyetine aitti. Bu müddet zarfında Hristofor Jenev'de neşrettiği Troşak gazetesini muntazaman Hacı Nişan'a göndermiş, Hacı Nişan da bunları İstanbul'daki komite azalarına muntazaman tevzi eylemişti*(dağıtmıştı.)*

Bu bilançonun hülasasını Hristofor yaptı:

- Maksadınıza muvaffak olmak için artık umumi hareketler yapmıyacağız. Kalabalık kitleleri sevk ve idare güç oluyor. Anadolu'da ve İstanbul'da bu kadar kan ve can kaybettik.

Sanki bundan ne kazandık? Bu sefer, bütün bütün ayrı bir program takip edeceğiz. Şimdiye kadar bizi teşvik edenler, bize hiç yardım etmediler. İlk silâhlarımızın patladığı anda İstanbul'da demir çemberle kuşatacaklarını vadedenler bile kımıldamadılar. Pekala. Biz onları da harekete getirmenin çaresini bulacağız. Ve öyle bir şey yapacağız, öyle bir şey yapacağız ki. Bir kıvılcımla bütün dünyayı tutuşturacağız.

Hacı Nişan dinliyor ve dinledikçe, yüzündeki tebessüm genişliyordu. Hristofor sözlerini bitirdiği za-

man, gözleri karşılaştı. Bu gözlerde ölmez ve sönmez bir kinin alevleri parladı. Birkaç saniye süren sükûtu Hacı Nişan ihlal etti:

- Pekâlâ, biz hazırız. Sonuna kadar beraber yürüyeceğiz. Söyle bakalım, şimdi işe nereden başlıyacağız?

Hristofor, çenesinin iki tarafından sarkan kısa ve sert sakalını kaşıyarak:

- İlk yapacağımız iş, emin bir yere yerleşmek. Şimdi biz Kroker otelindeyiz. Burası bizim için tehlikelidir. Her an bir tanıdık adama tesadüf edeceğimden korkuyorum.

- Çok doğru. O halde size bir yer bulmalıyız.

- Bir yer değil, iki yer. Çünkü yalnız değilim. Yanımda bir karı koca daha var. Bunlar da emin bir yere yerleşmeli.

- Bunlar kim?

- Liparips ile karısı Sofi, Moskofçasını sorarsan, Sonya... Hep bir arada oturmamız doğru değil. Onlar da bizim yanımızda ayrı bir yer bulmalı.

Hacı Nişan, bir an düşündükten sonra cevap verdi:

- Pekala. Şimdi siz otele dönünüz. Yarın, akşam yemeği bahanesiyle gelir, benden cevap alırsınız.

İki gün sonra, Hristofor'la kızı, Beyoğlu'nda Cezayir sokağında Avusturya Devleti Fahimesi tebeasından Miradovir 'in apartmanında Joris isminde biri-

nin işgal ettiği katın iki odasına yerleşti. Liparips ile zevcesine de, yine o civarda Yemenici sokağında 30 numaralı handa küçük bir apartman bulundu.

Bunlar yerleştikten sonra, artık Joris'in salonunda içtimalar*(toplantılar)* başlamıştı.

Joris kimdir? Bir Ermeni mi idi? Hayır, O sadece bir anarşistti. Fakat hayalinde daima kanlı facialar yaşatan bu adam, garip tesadüfle Ermeni komitesinin işlerine iştirak etmişti.

Belçika'da, Anvers şehrinde tevellüt eden*(doğan)* Joris, şurada burada muhtelif işlerde bulunduktan sonra, 1902 tarihinde Doyçe Levant Limie vapur kumpanyasının vekili mösyö Tonelen'in tavsiyesiyle İstanbul'a gelmişti. Bu kumpanya da kâtiplik eden Joris, bir sene sonra Singer kumpanyasına geçti. Orada on iki lira aylıkla çalışıyordu.

Joris İstanbul'a geldikten bir sene sonra Nellens Anna Kornel isminde Anvers'li bir kızla tanışmıştı. Siyah gözlerinden zekâ ve cüret fışkıran bu kız, Joris'i derhal teshir etmişti. Fakat bu sihir, Anna'nın gözlerinden daha ziyade fikrine ve temayüllatına*(eğilimlerine)* aitti. Bu kız da tıpkı Joris gibi kanlı facialar yaratmak aşkıyla çırpınan bir anarşistti.

Ermeni Devrimci Federasyonu Fedaileri!

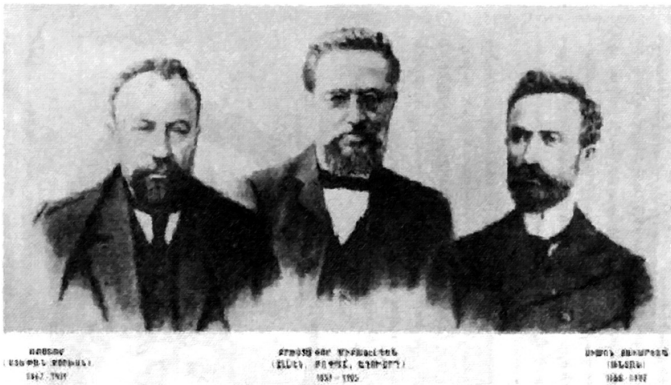

Stepan Zorian Christapor Mikaelian Simon Zavarian

Ermeni Devrimci Federasyonu Kurucuları

SULTAN ABDÜLHAMİD'İ BERHAVA ETMİYE KARAR VERDİLER

Müteredditi*(soysuz)* ruhlar çok çabuk anlaşır, çok çabuk birleşirler. İşte bunlar da, derhal anlaştılar ve derhal birleştiler. Artık yapılacak iş, mariz hislerini tatmin edecek bir kaile yaratmaktı. Onlar, bir taraftan bu hallerin hülyalarıyla yaşarlarken diğer taraftan da çalışıyorlardı.

Anna terzilik ediyordu. O, bu sanatı, maddi bir istifade ve meşguliyetten ziyade, birçoklarının harimine girmek ve kafasına uygun olanları seçerek kalbinin zehirlerini onların da kalbine damla damla dökmek için ihtiyar etmişti*(seçmişti)*.

Joris'in Ermeni komiteleriyle temas ettiğini haber verdiği gece, Anna, haris ve pür şehvet bir kadın gibi gerindi. Biranda kollarında, sarılıp sıkmak kırıp koparmak ihtiyacı hissetti. Çılgın bir iştiha ile Joris'in

boynuna atıldı. Sevişmek. Kan ve ateşe ait sözler konuşarak sevişmek istedi. Hayalinde canlanan kan kokusu ve ateşlerin alevi, sanki ona dayanılmaz bir hırs ve şehvet veriyordu.

Ve şimdi, bu taşkın ve mariz ruhlu karı koca, tasavvur ettikleri haileleri canlandıracak olan Hristofor'un şeytanetkar simasını görür görmez, bütün hayallerinin hakikat olacağına tamamen kani olmuşlar ve bundan büyük bir zevk ve meserret duymuşlardı.

Onları en ziyade cezbeden, harekete getiren Robin idi. Robin'in, narin vücuduna çok yaraşan isterik çehresi, donuk ve esmer rengi, iri siyah gözleri biraz büyük ve kemerli burnunun altında ince ve kansız dudakları onların ruhunu tamamen cezbetmişti. Bu rakik*(yufka yürekli)* kızın, umulmaz bir cüret hazinesi olduğunu hissettikçe onu esatiri*(efsanevi)* bir ilahe gibi taabbüt etmek*(tapınmak)* istiyorlardı.

İçtimalar, daima Hristofor'un riyaseti altında vuku buluyordu. İlk içtimalar*(toplantılar)* Hristofor'la Robin ve Lipa ile Sonya ve bir de Hacı Nişan'dan müteşekkil iken birkaç gün sonra şu şahıslar da bunlara iştirak etti:

Vram Şabuh Kendiryan, Silviyariç, Karl Yuvanoviç, Trase Yuvanoviç, Madam Aşkova. Bunların da iştirakı ile artık İstanbul komitesi icraat heyeti fevkalâdesi teşekkül etmiş oldu.

Bu heyet, Jenev'deki Ermeni komitesi merkezi umumisine karşı, İstanbul'da yapılacak ihtilalin bütün mes'uliyetini deruhte etmişti. Şimdi burada,

biraz şahıslar üzerinde duralım ve bunları ayrı ayrı tanıyalım.

1 – Lipa Rips; Herkül gibi, güçlü kuvvetli bir adam. Bu adamın iri yarı vücudunun üstünde, açık alnından kumral saçlar dalgalanan dik bir başı vardı. Bakü'de doğmuş ve orada tahsil görmüştü. Bakü'de, bir İranlıyı öldürdüğü için yirmi sene hapis cezasına mahkûm olmuştu.

Hapishanede birkaç sene kaldıktan sonra firar etmişti. Tam on beş senedir komite işlerinde yoğruluyordu.

2 – Madam Sofi Rips; Tam yirmi dokuz yaşında, kısa boylu, zayıf, sarı saçlı, mavi gözlü, bir kadın.

Bu kadın, Lipa'nın ismini taşımakla beraber, doğrusu, onun karısı değildi. Onları da birleştiren yine o kanlı gaye idi. Sofi'nin babası, Zayiç isminde bir Almandı.

Bu Alman, Kafkasya'ya gelmiş ve orada teehhül etmiş*(evlenmiş)*, Sofi dünyaya gelmişti. Sofi çok zaman Sonya ismini taşırdı. Fakat onun asıl vaftiz adı Mari idi, Mari Zayç. Sofi, genç yaşında, Kafkas ihtilal komitesine dâhil olmuştu. Pekala ama Ermeniler arasında ne işi var, diyeceksiniz?

Bunu da izah edelim. O zamanlar, Kafkasya'da başlıca iki ihtilal unsuru vardı.

Biri, Rus Kafkas ihtilalcileri diğeri de Ermeni Kafkas ihtilalcileri.

Bu iki unsur arasında sıkı bir rabıta mevcuttu.

Birbirlerine lazım gelen muavenetten*(yardımdan)* geri durmazlardı. Jeneve'de, Troşak ve Hınçak komitelerinin iştirakiyle yapılan içtimai umumide, İstanbul'da yeni bir ihtilal çıkarılması kararlaştırıldığı zaman, bu ihtilali tertip ve idare etmek için seçilen İcraat heyeti aliyesi'ne muavenette bulunmak üzere Sofi, Rus ihtilal komitesinden istenilmişti. Çünkü Sofi, büyük işlerin teferruatını tatbik ve takipte büyük maharetler göstermekle maruf bir kadındı. Rus komitesi, Sofi'yi maalmemnuniye*(memnuniyetle)* jenev'e gönderdi. Jenev'deki komite, Sofi'yi Hristofor'la Lipa'ya takdim etti.

Lazım gelen planlar tertip edildi. Robin, Hristofor'un kızı ve Sofi de Lipa'nın zevcesi sıfatıyla 1904 senesi teşrinievvelinin bidayetinde*(başlangıcında)* hep beraber İstanbul'a geldiler.

3 – Madam Aşkova. Tiflisli olan bu kadının asıl ismi, Ancova idi. Kırk beş yaşında mavi gözlü, çirkin bir kadındı. Beyoğlu'nda, Alman hastanesinin yanındaki çıkmaz sokakta oturur ve münzevi bir hayat yaşardı. Kafkas ihtilal komitesinin yetiştirdiği bu kadın, bütün cemiyeti beşeriyeye karşı, en derin bir kin ve nefret beslerdi. İstanbul'da yapılacak ihtilalin ciddi bir şekil alması üzerine komite bu kadını da İstanbul icraat heyetine yardım için göndermişti.

Madam Aşkova'nın da mühim bir marifeti vardı ki o da, her türlü muhaberatı kemali maharetle idare etmekten ibaretti.

4– Vram Şabuh Kendiryan. Zehirli yılanlar

nasıl sık otlar arasında saklanırsa bu adam da, Arnavutköyü'nün ücra bir köşesine çekilerek kalbinin zehirlerini dökecek zaman ve mekan arıyan bir komiteciydi. Joris'in, anarşistlik gübresiyle feyyaz*(gür)* bir hale gelen mefkûre*(ideal)* tarlasına, ilk ihtilâl tohumunu serpen, Kendiryan olmuştur. Joris, İstanbul'a geldiği zaman, kafa dengi bir arkadaş ararken tesadüf, karşısına Kendiryan'ı çıkarmıştı.

Birbirilerini bir hayli tecrübeden geçirdikten sonra, Joris yeni dostuna anarşistliğin akidelerinden bahsetmiye başladı. Kendiryan, bütün bunları dinleyip kabul ettikten sonra:

- Dostum, sen bir cevhersin. Günün birinde Ermeni ihtilâllerinin üzerine murassa*(süslü)* bir çelenk konulmak lazım gelirse, sen bu çelengin en kıymetli taşı olabilirsin.

Dedi ve artık, o günden itibaren onu Ermeni ihtilal komitelerinin gaye ve mefkuresini o kadar derin bir kudretle aşıladı ki, Ermeniliğe hiçbir rabıta ve alakası olmıyan bu Belçikalı Katolik, az zaman içinde mutaassıp bir Ermeni'den ziyade Ermeni taraftarı olmuştu.

Aynı zamanda, Joris'in zevcesi Anna Nellens'in taşkın fikirleri de akacak bir mecra bulmuştu. Üç kişiden ibaret olan bu sacayak, artık altındaki ateşi yakacak bir kıvılcım ve üstünde kaynatacak bir kazan arıyordu.

Hacı Nişan Minasyan, bunlara bu fırsatı tamamen temin etti. Komite işleri dolayısıyla ara sıra

Kendiryan'la temasta bulunan Hacı Nişan, bir gün koşa koşa Arnavutköyüne gitti.

Hristofor Mikailyan'la kızının ve Lipa Rips ile karısının İstanbul'a geldiklerini Kendiryan'a tepsir*(haber verip)* ve vazifelerini izah ettikten sonra, bunları Kroker otelinden çıkararak münasip bir yere yerleştirmek lazım geldiğini söyledi. Kendiryan'ın çukur gözleri, gözlüğün camları arkasında parladı. Uzun bıyıklarını bir iki defa büktü. Çenesindeki küçük sakalını birkaç defa kaşıdı. Uzun sürmiyen bir müzakereden sonra, Hristofor'la kızının, Joris ailesi nezdine, Lipa ile karısının da Yemenici sokağına yerleştirilmesine karar verildi.

Kendiryan'ı da bu suretle tanıdıktan sonra, gene bu komite azasından mühim bir şahsa geçelim.

5 – Vahan... Bu adam, komitenin en garip bir rüknüdür*(üyesidir)*.

Müteaddit mahallerde, Köse Aristidi – Koço – Alfons – Silviyoriçi isimlerini taşıyan bu adam, erkek rolü oynıyan bir kadına benziyordu. Sesi, bir kadın gibi ince ve yüzü tamamen tüysüzdü. Beyoğlu'nun her köşesine girer çıkar, çirkin bir şehvet hayatı yaşardı.

Tarlabaşında Lale sokağında 13 numaralı evde oturan Yunan tebeasından Mari ismindeki bir kadın; bu garip adamın metresi idi. Fakat aynı zamanda bu adam da birçok genç ve gürbüz delikanlılarla görüşür, onlara çil Fransız liraları ibzal eylerdi*(bolca sarfederdi)*. Ne iş görürdü? Bu meçhul... Onu herkes, ayrı

ayrı işlerin sahibi bilirdi. Yalnız onun mütehassıs olduğu bir şey varsa, silâh ve saat tamirciliği ile bilhassa elektrikçilik idi.

Vahan da, hem Kendiryan'ın hem de hacı Nişan'ın dostlarındandı. Fakat Vahan, hacı Nişan gibi Jenev, komitesine mensup olmayıp, banka hadisesinden sonra, İstanbul'dan Bulgaristan'a firar eden Ermeniler tarafından, Bulgaristan'da teşekkül eden Ermeni komitesinin İstanbul ajanı idi. Ve bunlar, birbirlerine her temas ettikçe yekdiğerine komitelerin vaziyetlerinden haberdar ederlerdi.

Bunlardan başka, Trase Yuvanovi ve Torkum isimlerini taşıyan Ardaş Kaptanyan ve Şarl Yuvanoviç diye tanılan Karabet veledi Ohannes isminde iki adam daha vardı ki bunlar da komitenin erkânındandı.

Hacı Nişan ve Vram Şabuh Kendiryan'ın himmetiyle Joris'in evini merkez ittihaz eden komite, ilk içtimalarında*(toplantılarında)* vaziyeti tespit ettikten sonra, yavaş yavaş icraata geçmiye başlamıştı. Plan, şu idi. Az adamla, büyük bir iş görmek ve mutlaka Avrupa'nın müdahalesini celbedebilmek... Uzun ve hararetli münakaşalardan sonra, bütün fikirler gene Osmanlı bankasının üzerinde temerküz etti*(yoğunlaştı)*. Sermayedarlarının büyük bir kısmı, Avrupalılardan mürekkep olan bu banka, berhava edildiği takdirde alakadar olan ecnebiler derhal hiddete gelecek ve şüphesiz İstanbul'u işgal edeceklerdir.

Bu fikri, Jenev komitesine yazdılar ve muvafık ce-

vap aldılar. Birkaç gün, muhtelif şekillerde, bankanın etrafını gezdiler. Nereden berhava edilebileceğini keşfettiler. En münasip yer, bankanın tam karşısına tesadüf eden Karagözyan isminde birinin dükkânı idi. Bu dükkânda fotoğraf alât ve edevatı satılıyordu. Bu dükkânı ele geçirilerek banka binasının altına bir tünel açılacak olursa maksat tamamıyla hâsıl olacaktı. Dükkân sahibi ile temas etmiye Vahan memur edildi.

Vahan, vazifesini maharetle ifaya başladı. Karagözyan'la görüştü. Esasen Rus tebaasından olan Karagözyan ve o esnada Rusya'ya gitmeye mecbur idi. Askerlik dolayısıyla konsoloshane sıkıştırıp duruyordu. Vahan, dükkânı Karagözyan'dan teslim aldı.

Ve artık, komite de işe başladı. Evvelâ dükkânla banka arasında bir tünel kazılacaktı. Fakat çıkan topraklar ne yapılacaktı? Bunun da çaresini buldular. Fotoğraf alât ve edevatı devam etmekle beraber, aynı zamanda boyacılığa da başladılar. Dükkâna büyük boya fıçıları taşıttılar. Tünel kazılırken çıkacak topraklar, bu fıçılara doldurulacak ve içerde kalarak kimsenin dikkatine çarpmıyacaktı.

Bir taraftan bu hazırlıklar devam ederken, diğer taraftan da Vahan boş durmuyordu. O zamanlarda, İstanbul ile Varna ve Burgaz limanları arasında işliyen Bulgar vapurlarının kaptanlarıyla ahbap oldu.

Bunlar vasıtasıyla Bulgaristan'dan dinamit getirtiyor ve bunları İstanbul'da bulunan muhtelif komite azasına tevzi ile saklatıyordu.

Bu ihrazat[20] yapılırken, bir fikir daha hâsıl oldu. Yalnız banka binasını berhava etmek kafi görülmedi. Aynı zamanda Tünelde de bir sui kast yapılmak, maksadı daha kolaylaştırıyordu. Akşamları Tünel çok kalabalık oluyordu. Ve bu kalabalıkta da şüphesiz pek çok ecnebi bulunuyordu. O karanlık dehliz içine kolaylıkla yerleştirilecek olan bombaların bir anda patlaması, bütün dünyayı sarsacak bir velvele olacaktı. Bir anda parçalanacak olan yüzlerce adamın arasında tabii her devletin tebaasından birkaç kişi bulunacaktı ve bu devletler, tebaalarının kanını ve hakkını aramak için şüphesiz Sultan Hamid'in sakalını tutacaktı. Yine bu arada Serkil Doryan da hatıra geldi. Serkl Doryan, tamamen bir ecnebi mahfili idi. Masonların en büyük locası burada bulunuyordu. Bir büyük bomba da burada yerleştirilmeye karar verildi. Şu halde, üç yer birden berhava edilecekti. Biri banka diğeri tünel diğeri de Serkl Doryan. Bir taraftan Bulgar vapurları ile, dinamit ve melinit[21] paketleri celbedilirken diğer taraftan da Ermeni sanatkarları, gizli gizli bombalar yapmıya başlamışlardı.

Fakat Bulgar komitecileri bunu derhal haber aldı. "Büyük Bulgaristan" emelinin baş serdarı olan Sarafof hemen Bulgaristandaki Ermeni komiteleriyle Jenevdeki Troşak komitesine müracaat etti.

Yapılacak işin menfi netice vermek ihtimali olduğunu izah ettikten sonra, Ermeni – Bulgar komiteleri arasında bir ittihat*(birleşme)* yapılmasını teklif eyledi.

20 İhzarat, herhangi bir imalat için gerekli malzemenin önceden alınarak şantiyede stoklan ması işlemidir.

21 Aslı pikrik asit olan patlayıcı bir madde.

Jenev komitesi düşündü. Sarafof'un teklifini çok doğru buldu. Ermeniler, yaptıkları işte, hiçbir iz bırakmıyarak, bankanın tünelin ve Serkil Dorya'nın berhava edilmesini Türklere affettirmeye çalışacaklardı. Fakat bunun aksi sabit olduğu zaman, bütün bu işlerde alakadar olan devlet ve milletlerin efkarı umumiyesi, Ermenilerin aleyhine dönmiyecek mi idi? Jenev merkezi, İstanbul komitesine derhal şu emri verdi:

"Bu teşebbüslerinizi olduğu yerde bırakınız. İşe, daha basit ve daha ameli bir noktadan yol arayınız. Öyle bir hareket yapınız ki maslahatın ucu ecnebilere dokunmakla beraber o işin yapılmasında komitenin de özrü makbul olsun. Böyle bir iş arayınız ve yakında Jenev'de toplanacak kongreye bir murahhas(üye) yollayınız."

Bu emir okunduğu zaman, Hristofor ağız dolusu bir küfür savurdu.

Daima sakin bir halde duran Robin bile:

- Korkak herifler...

Diye haykırdı. Hele Vahan, küplere bindi. Bankanın altına tünel kazmak için bu kadar emek ve gayret sarf ettikten sonra bu işin yarıda bırakılmasına deli oluyordu. Masanın üzerine bir yumruk indirdikten sonra, sokağa fırladı. Bozulan asabını teskin etmek için biraz su almıya ihtiyacı vardı. Bu işe en ziyade müteessir olan, Joris'le karısı idi. Anna Nellens, ellerini dizlerine vuruyor:

- Ah yarabbi, ne büyük sukûtı hayal! Diye sızlanıyordu.

İşi, en soğukkanlılıkla karşılayan Vram Şabuh Kendiryan oldu.

Düşündükten sonra komiteyi haklı buldu ve üç gün sonra akdedilen ictimada*(toplantıda)*, şu teklifte bulundu:

- Komite, bizi bütün bütün icraattan menetmiyor. Yalnız bize, cephemizi tebdil etmemizi emrediyor. Malum ya, her işte bir randıman aranır. Komite bu işi karlı bulmamış. Ne yapalım. Biz, emir kuluyuz. Şimdi yapacağımız şey, yeni bir şey aramak ve bulmaktır. Ben, şöyle bir şey düşünüyorum, ne dersiniz?

Masanın ortasında petrol lambasının koyu abajurundan süzülen ziya, şimdi onların, sinirleri gerilen simaları üzerinde koyu gölgeler yapıyordu. Dirsekleri masaya ve çeneleri avuçlarına gömülmüş bir halde hepsi de başlarını Kendiryan'a çevirmiş, dinliyorlardı. Gözlüğün arkasından siyah birer kıvılcım gibi parlıyan gözlerini onların gözleri üzerinde dolaştırdıktan sonra Kendiryan sözüne devam etti:

- Ben diyorum ki. Bütün Avrupa'yı kurnazca elinde tutan ve bizim istikbalimize de ancak bu suretle mani olan ortada bir Sultan Hamid var. Bu, bizim düşmanımızdır. Bu düşmanımıza hücum ettiğimiz için bize herkes hak vermiye mecburdur. Mesela; bir Cuma selâmlığında biz, Sultan Hamid'e bomba atarız. Bunu öyle bir yerde yaparız ki orada ecnebiler de bulunur. Tabii o zaman ortalık karmakarışık olur.

Bütün oradaki askerle bomba atılan yere hücum eder. Ve o hiddetle, orada kimi bulurlarsa parça parça didiklerler...

Anna Nellens'in kalbinin üzerine bir şey gıcırdayarak dokundu. Sanki kalbinden soğuk bir süngünün demiri geçmişti. Dişlerini sıkarak heyecanla sordu:

- Ya biz, biz ne oluruz?

Kendiryan, soğuk bir tebessümle, başını biraz geri alarak cevap verdi:

- Tabii biz de mahvoluruz.

Derin bir sükût içinde, Robin'in göğsü, sık sık işleyen bir körük gibi dalgalanıyordu. Sol eliyle göğsüne bastırıyor ve dişlerini birbirine çarpıyordu. Birdenbire sağ elini kaldırdı.

- Kabul...

Diye haykırdı. Şimdi, bütün gözler, onun gözlerinde toplanmıştı. "İsteri" buhranının sarasıyla gerilen solgun çehresinde onun siyah gözleri, donuk bir alev gibi parlıyor.

Cuma selâmlıkları için Sultan Hamid'in değişmez bir programı vardı. Pek ender istisnaları bertaraf edilirse, hemen her Cuma Sultan Hamid, sarayın yanındaki Hamidiye camiine selâmlık ederdi. Camiinin karşısında bir taraça vardı. Burası ecnebi ekâbirine*(ileri gelenlerine)* mahsustu. Sultan Hamid, haşmet ve saltanatını ecnebilere göstermek için sefaretlerden tavsiyelerle gelen zevatın bu taraça üzerine bulunmasına müsaade etmişti. Sultan Hamid'in arabası, bu setin önünden ve pek yakınından geçerdi.

Komite, el bombasıyla sui kast kararını verdikten sonra, Rus sefarethanesine müracaat etti, konsolos

vasıtasıyla Lehistan muteberanından*(ileri gelenlerinden)*, Samuel Fayn ve kerimesi, Robina Fayn namına sefarethaneden bir tavsiyename alındı.

Hristofor'la Robin, o Cuma günü mükellef bir kıyafetle selâmlık resminde bulundular. Vaziyeti tetkik ettiler. Burası bomba atmıya çok müsaitti. O akşam içtima*(toplantı)* ettikleri zaman, sabırsızlıkla bekliyen arkadaşlarına izahat veren Hristofor:

- Hülâsa. Sultan Hamid'i Allah bile bizim elimizden kurtaramıyacaktır. Sözleriyle meşhudatına*(şahit olduklarına)* nihayet verdi.

Fakat bir tecrübe kafi değildi. Ertesi gün Sofi Rips ile Robin bir daha selâmlığa gitmeye karar verdiler. Vaziyette bir değişiklik olup olmadığını tetkik etmekle beraber, el çantalarını calibi dikkat bir hale getirecekler ve bunların taharri*(kontrol)* edilip edilmeyeceğini tecrübe edeceklerdi ve öyle yaptılar. Tekrar sefaretten tavsiye aldılar. Ellerinde taşıdıkları ridikül kol çantasını mendil ve zararsız şeylerle doldurdular. O Cuma da selâmlığa gittiler. Vaziyette hiçbir tebeddül*(değişme)* yoktu.

Sultan Hamid, aynı saat ve dakikada sarayından çıkıyor, ayni şekil ve surette taraçanın önünden geçerek camiye gidiyor, gene muayyen*(belli)* olan zamanda avdet ediyordu. Ellerindeki çantalar, epeyce şişkin olduğu halde, hiçbir memurun nazarı dikkatini celbetmemiş ve kimse de bunları taharri*(kontrol)* etmemişti. Şu halde, mesele tamamdı. Şimdi iş, bombaların atılma tecrübesine kalmıştı.

Yusuf Kamil Paşa

BOMBALAR BULGARİSTAN'DA TECRÜBE EDİLMİŞTİ

Bu tecrübeleri, Türkiye dâhilinde yapmak imkânsızdı. Bunun için en müsait yer Bulgaristan'dı. O hafta, Hristofor Robin'le Bulgaristan'a gitti. Sofya'ya yarım saat mesafede Balibaba Köyü'ne yerleşti. Bu köy, bilhassa intihap olunmuştu. Çünkü köyün bir kısmında Bulgarlar, diğer kısmında da Bektaşiler meskûndu. Bulgarlar esasen müttefikti. Bektaşiler ise kimsenin işine karışmazlardı. Onun için burada rahat rahat çalışıyorlardı.

Bir taraftan Bulgaristan'da bulunan Ermeni komitecilerle görüşüyor, diğer taraftan da köyün civarında bomba endahtı*(atış talimi)* tecrübelerine devam ediyorlardı. O esnada Jenev'deki kongre açılmış ve İstanbul komitesi namına delege sıfatıyla ve Joris'in pasaportuyla Kendiryan kongreye gitmişti. Kongre uzun sürmedi. Birçok kararlar meyanında, İstan-

bul'daki suikast teşebbüsünü de alkışlarla kabul ettikten sonra dağıldı.

Evvelce verdikleri karar üzerine Kendiryan doğruca İstanbul'a avdet etmiyerek, Sofya'ya geldi ve Hristofor'a iltihak etti. Bir kişi tarafından atılacak bombanın tesadüf edememek ve yahut iştial eyliyememek*(ateşleyememek)* ihtimali vardı. Buna binaen Kendiryan da tecrübelere başladı. Bomba talimleri yaptıran Dimitri Lapof isminde bir Bulgar'dı.

Artık ikisi de lüzumu kadar maharetle bomba atmayı öğrenmişlerdi. Esasen bu iş, o kadar da güç bir şey değildi. Ancak, harbi umumi zamanında kullanılan bombalara nazaran pek iptidai bir halde bulunan bu bombalar, pek tehlikeli idi.

Bunlara biraz şiddetli temas derhal iştial etmelerine*(ateşlenmelerine)* kâfi geliyordu. Bu bombalar tıpkı atkestanesinin kabuklu şekline benziyordu. Üzerinde birçok memeleri vardı. Bu memelerin hepsine, av tüfeklerinde kullanılan adi kapsüller geçiriliyordu. Bunları kullanmak, maharetten ziyade cesaret meselesi idi.

İlk tecrübeler, bombaların içi boş olarak yapıldı. Artık son defa olarak dolu bombalarla bir iki tecrübe daha yapılacak, bombaların intişar*(yayılma)* sahası anlaşılacaktı.

Bu tecrübede hazır bulunmak üzere Lips Rips ile Sofi de İstanbul'dan gelmişlerdi. Bir salı akşamı idi. Güneş gurup ediyordu. Balibaba Köyü'nün nihayetinde küçük bir çiftliğe benziyen Tajova da Talyan

ismindeki kadının evinden birer birer çıkan insanlar, köye bir çeyrek mesafede olan kireç ocaklarına gidiyorlardı. Tajova'da komiteye mensup bir kadındı. İstanbul'dan gelenleri, kendi evinde misafir ediyordu. Kireç ocaklarına gittikleri zaman orada birkaç kişiyi kendilerini bekler buldular. Bunlar, Bulgar komitelerinin maruf bombacılarından, Todor Yorganciyef, Panayot Pançef, Aleksandır Boynof, Boris Midof ile Sofi Areşef isminde bir kadındı. Bu meraklı komiteciler, son tecrübeleri tetkik için gelmişlerdi.

İçi pamuk dolu bavullara yerleştirilmiş olan bombalar çıkarıldı. Dimitri Lapof ile Robin bunların memelerine kapsülleri geçirdi. Fakat bu, o kadar kolay bir iş değildi. Çok maharete mütevakkıftı*(ihtiyaç var)*. Kapsülleri geçirirken, biraz fazla tazyik etmek ve yahut kazaen bombayı elinden düşürüvermek, mahvolmak için kâfi idi.

Nihayet, bombalar hazırlandı. Ortada yalnız Hristofor'la Kendiryan kalarak ötekiler, intişar sahasından geriye açıldı. İlk bombayı, Hristofor attı. Müthiş bir tarraka*(gümbürtü)* ortalığı sarstı. Bombanın düştüğü yerde, derin bir hufre*(çukur)* açıldı. Bir daha, bir daha...

Fakat, altıncı bombayı atan Kendiryan, atış vaziyetinin aksülameliyle bir adım geri çekilirken, vücudunun muvazenesini muhafaza edemedi. Sendeledi. Ayağına büyücek bir taş takıldı. Yanında duran Hristofor onu tutmak için kollarını uzattı. Fakat zapt edemedi. Kendiryan arka üstü yere düştüğü yerde henüz

atılmamış bombalar duruyordu. Bunların üstüne düşer düşmez, Evvelâ, göz kamaştıran bir alev parladı. Sonra bir müthiş bir tarraka*(gümbürtü)*...

Ötekiler, çılgın bir feryat kopardılar ve ileri atıldılar. Semaya kalkan, duman ve toprakların arasında, parça parça olmuş iki cesetle karşılaştı.

1905 senesi martının dokuzuncu günü idi. Sofya'daki Ermeni kilisesinden arka arkaya iki tabut çıkarılıyordu. Öndeki tabut, Hristofor Mikailyan'ın, arkadaki de Vram Şaboh Kendiryan'ın parçalanmış cesetlerini ihtiva ediyordu. Kilise kapısının önündeki koca meydanla, mezarlığa giden caddenin iki tarafı hınca hınç dolmuştu. Bir tek tanesi müstesna olmamak üzere Bulgaristan'da ne kadar Ermeni ve Bulgar komitecileri varsa, hepsi bu cenaze merasimine iştirak ediyordu.

Bulgar hükümeti, şimdiye kadar Sofya'da emsali görülmemiş olan bu tehlikeli kalabalıktan endişe ederek jandarma kuvvetlerini piyade ve süvari kıtalarıyla takviye etmişti. Cenaze arabası, siyah tüller ve kreplerle süslenmişti.

Tabutların üzerine Troşak arması işlenmiş birer bayrak örtülmüştü. Arabanın önünde, yüzü mütecaviz büyük çelenk gidiyor ve bu çelenklerin çiçekleri arasından, turuncu, kırmızı, yeşil renkli kurdeleler dökülüyordu. Bir asker ve bir de sivil bando vardı. Bunlar münavebe ile matem marşı çalıyorlardı. Şehirde, bir tek araba kalmamıştı. Hepsi de, merasime iştirak eden kadın ve ihtiyarları taşıyorlardı.

Robina arabaya binmemişti. Cenaze arabasını yayan olarak takip ediyordu.

Siyah elbise onun rengini daha solgun gösteriyor ve narin vücudu, bir hayal gibi sürükleniyordu. Sağında Lipa Rips, solunda Dimitri Lapof bulunuyor, başı göğsünün üstüne düşen bu genç kızın kollarını derin bir hürmetle tutuyorlardı. Bütün o binlerce halkın nazarları, cenaze arabasından ayrıldıktan sonra, Robin'in üzerinde temerküz ediyor*(toplanıyor)*, bütün kalplerde ona karşı derin bir hürmet ve teessür kaynıyordu.

Prens Ferdinand'ın bütün saray halkı, bu alayı seyretmek için caddedeki evlerden birine gelmişlerdi. Bunların arasında Prensin hemşiresi de mütenekkiren bulunuyordu.

Prens, önünden geçen alaya hayretle bakarak yanındakilere sordu:

- Kralların cenaze alayı da bundan muhteşem olamaz, değil mi?

- Sonra cenaze arabasını takip eden Robina'yı gördüğü zaman, bütün bütün şaşırdı ve:

- Şu anda, şu kızın yerinde olmadığıma ne kadar müteessifim. Diye haykırdı.

Robina Fayn birdenbire, hakikaten şayanı gıpta bir mevki kazanmıştı. Hayatını feda eden Hristofor Mikailyan'ın kızını, bütün oradaki Ermeniler şerefli bir taç gibi başlarında taşımak istiyorlardı. Robina'ya gelince; o da mevkiini takdir ediyordu. Nihayet

ölümle hitam bulacak basit bir hareket, Milli bir kahraman olmıya kâfi geliyordu. Ölüm ise, dünyada en korkulmıyacak birşeydi.

Mademki insanlar; elli sene, yüz sene, yüz elli sene yaşasalar bile akibet ölmiye mahkûm idiler. Şu halde bu ölümü bir an evvel tercih ve kabul edivermekte ne beis vardı? Robin düşündü; esasen hayatı mustarip ve istikbali karanlık bir kızdı. İsterik ruhu, onu daima alil*(hasta)* ve mariz*(illetli)* yaşatıyordu.

Hristofor'dan ve arkadaşlarından aldığı ilhamlar ise bu maraziyeti*(hastalıklar)* her an arttırıyordu. Bu düşünceler, Robina Fayn'in âsabını gerdikçe geriyor ve onun hayaline daha büyük genişlikler veriyordu. Onun böyle düşüncelerle gözlerini yumup uzun uzun ağladığı oluyordu.

Hristofor'un ölümü, onun kalbinde yeni bir vazife canlandırdı.

Cenazenin defnini takip eden gece, komitenin aksettiği büyük bir içtimada*(toplantıda)*, Hristofor'la Kendiryan'ın başladığı işi geri bırakılmayarak takip edilmesi hakkında bir karar verildiği zaman, son sözü Robina Fayn almış ve o işin ikmali kendisine mevdu*(emanet edilmiş)* bir vazife olduğunu söyliyerek hararetle alkışlanmıştı.

***

Sultan Hamid'in bendegânı sadıkası*(sadık kulları)*; mübarek ve mukaddes nefsi nefisi şahane'yi sıyanet*(koruma)* maksadı ubudiyetkâranesi ile bir-

birlerinin ve birçok Türklerin ayağına ip takmakla, mevhum jurnaller tertip ve takdim ederek külâh kapmak ve bol bol rütbe, nişan ve ihsanlar almakla meşgul olurlarken ölüm perisi, Yıldız Sarayı'nın üzerine yavaş yavaş kanatlarını geriyordu. Hristofor'la Kendiryan'ın ölümü üzerinden tam beş ay geçmişti. Temmuz ayının yedinci Perşembe gününün gecesi.

Havanın sıcaklığına rağmen Joris'in evindeki salonun pencereleri kapanmış ve perdeleri de sıkı sıkıya indirilmişti. Salonda, Joris'in zevcesi Anna Nellens ile Lipan'ın zevcesi Sofi Rips, Madam Aşkova ve Silviyoriçi'den başka, bütün komite azaları bulunuyordu.

Salon adeta bir mabet haline getirilmişti. Köşede yüksek bir yer yapılmış ve üzerine bir masa kurulmuştu. Masanın üzerinde, mumlar yanan şamdanların arasında, siyah kreplere sarılmış olan Hristofor'la Kendiryan'ın resimleri bulunuyordu.

Masanın önünde bir koltuk bulunuyordu. Bu koltuk sırmalı bir örtü ile Taht haline konulmuştu. Bu tahtta, düz beyaz elbiseler giymiş olan Robina Fayn oturuyordu. Mumların titrek ve solgun ziyaları, herkesin yüzündeki gölgeleri daha derinleştiriyor ve bütün bu simaları daha ziyade hüzün içinde gösteriyordu. Salon derin ve hürmetkâr bir sükût içinde idi.

Uzaktan taş kaldırımlar üzerinde yuvarlanan demir çemberli araba tekerleklerinin gürültüsü ve atlı tramvayların düdük sesleri işitiliyordu. Uzun ve siyah sakallı bir Ermeni papazı, saatin gümüş kapağını

hafif bir çıtırdı ile kapattıktan sonra yanında oturan Kirkor Varşam'a dönerek:

- Vakit... Dedi.

Kirkor, düşünüyordu. Titriyerek ayağa kalktı. Yürüdü. Robina Fayn'ın oturduğu kanepenin sol tarafında durdu. Bir iki saniye düşündü. Oradakilere bir göz gezdirdi.

- Ey aziz kardeşler... Bu gece bizim "ebedi veda" gecemizdir. Gidiyoruz. Biz, sizleri bu fani dünyada bırakarak gidiyoruz. Nereye gidiyoruz biliyor musunuz? Bizleri çağıran, şu azizlerin, şu muhterem Hristofor Mikailyan'la Vram Şabuh Kendiryan'ın davetlerine icabet ediyoruz.

Salonda hafif hafif hıçkırıklar işitiliyordu.

Kirkor, sustu. Ellerini gökyüzüne kavuşturarak durdu.

Robina Fayn yavaş yavaş kalktı. Sol eliyle koltuğun kenarına dayanarak doğruldu. Başı, dik ve mağrurdu. Hep bir ağızdan bir şarkı tutturdular.

Fakat ikmal edilemedi. Sesleri boğulmuştu... Şarkı biter bitmez; papaz ayağa kalktı. Ön sırada oturan Lipa'nın yüzüne baktı. Derin bir vecit ve istiğrak içinde olan Lipa da titreyerek kalktı. Robina Fayn'ın yanına yaklaştı. Sağ tarafında durarak ellerini üstüne bağladı.

Papaz cebinden bir altın haç çıkardı ve elini yukarı kaldırarak salladı. O anda bütün oturanlar, sandalyelerinden inerek yere eğildiler ve diz çöktüler. Robina,

Lipa ve Kirkor Veryan da diz çökmüşlerdi.

Papaz bunlara yaklaştı. Elindeki altın salibi bunların başının üstünde gezdirerek, ağır bir sesle ölüm duasına başladı.

- Dervoğumya... Dervoğumya...

1321 senesi temmuzunun sekizinci*(Cuma)* günü...

***

O gün Sultan Hamid garip bir iç sıkıntısı ile uyanmıştı. Gece gördüğü karışık rüyalara hiçbir mana veremiyordu.

Birkaç defa, Ebülhüda'yı çağırtarak gördüğü rüyaları tabir ettirmek istedi. Fakat yine sarfınazar etti.

Biliyordu ki gene kendisini birçok evham ve hayalat ile dolduracaklardı.

Sultan Hamid, Cuma günleri neşesiz bulunmayı hiç istemezdi. Biliyordu ki o gün herkesin nazarları kendisine müteveccihtir. Bu nazarlar karşısında daima zinde, daima kadir ve daima neşe saçan tatlı bir sima ile bulunmak lazımdır.

En çok aynaya baktığı günler, Cuma günleri idi. Renginin solgun olduğu zamanlar, yanaklarını hafif bir kırmızılıkla boyar ve böylece maddi ve manevi ıstıraplarını saklardı.

Saray halkı, büyük bir telaş içinde Cuma selâmlığına hazırlanırken, şehirde büyük bir sükûn ve lâkaydi cereyan ediyordu.

Vakit, öğleye doğru yaklaşıyordu. Beşiktaş zabıtası mutat olan inzibat tertibatını almıştı. Davutpaşa kışlasından hareket eden mızraklı ve hafif süvari alayları, babıvalai seraskeride yangın kulesi dibinde mola veriyor, piyade taburları silâh çatılarının yanında hareket emrine intizar ediyordu.

Bu emrin vürudu*(gelişi)* çok uzun sürmezdi.

- Silâh başına...

- Hazır ol...

Boruları, dairesi umuru askeriyenin yüksek duvarlarına çarparak titrek akisler yaparken silâh çatıları açılır, dört sene devam eden askerliğin makineleşmiş terbiye ve süratiyle, bütün silâhlar bir yay gibi omuza atılırdı.

Hassa orduyu Hümayun'una mensup birinci Plevne taburu en önde giderdi. En uzun ve en cüsseli efrattan seçilen bu mümtaz tabur, Türk kahramanlığının seyyal bir timsali gibiydi. Yeşil şeritli dar ve siyah setrelerinden bütün endamı görülen bu sülün gibi Türk delikanlılarına bu kıyafetleri çok yaraşırdı.

Bu taburun yürüyüşünü seyretmek, zevkine doyulamıyan bir bedia*(benzersiz güzellik)* hissi verirdi. Taburun önündeki borazanlar, borularının uçlarını biraz havaya kaldırarak, sol kollarını biraz daha geriye doğru açık sallıyarak yürüyüş havasını çalarken, hava tabakaları yırtılıyor gibi gelirdi.

Pilevne taburunu diğer iki piyade taburu ve bunları da süvari alayları takip ederdi. Bunlar, Babı seras-

keriden hareket ederken bahriye silâh endaz taburu Tersaneden ve topçular da Tophane kışlasından çıkar ve hepsi de aynı zamanda, Beşiktaş camii pişgâhında içtima*(toplantı)* ederdi.

Burada da hafif bir mola verildikten sonra, Yıldız'a çıkılır ve selâmlık resmi âlisine hazırlanılırdı.

Selâmlıkta, her taburun muayyen*(bilinen)* bir yeri vardı. Pilevne taburu; saltanat kapısının yanından itibaren Hamidiye camiisinin dış kapısının karşısına kadar dizilirdi.

Bunun karşısında Sarıklı zühaf denilen Arap taburu ile Fesli zühaf denilen Arnavut taburu mevki alır, diğer kıtalar da, saat kulesinin teşkil ettiği dirsekten itibaren Beşiktaş'a doğru inen Yıldız Cadde'sinde ve cami duvarının karşısında dururlardı.

Selâmlık resmini seyretmiye gelenlerin yeri, süvari alaylarının arkasındaki saha idi.

Binlerce halk buraya toplanır ve uzakta parlıyan üniformalar ve nişanlarla bunların gözleri kamaşırdı.

Gelenlerin arasında birçok ecnebiler de bulunurdu. Sefarethaneler tarafından tavsiye ile gelen mer'iyyülhatır*(itibarlı)* zevat, züvvarı ecnebiye*(yabancı ziyaretçiler)* için sureti mahsusa'da yapılan ve Pilevne taburunun arkasına müsadif olan teras üzerine alınır. Diğerleri ise, süvari alaylarının arkasında ve ahali arasında kalırlardı.

Hamidiye Camii Cuma selamlığı

ŞIK VE ÇOK GÜZEL BİR FAYTON MERASİM AVLUSUNA GİRDİ

Şehzadeganı civanbabtan ve Salatini aliyye-tüşşan hazeratıyla Vukelai kiramın arabalarından maada, hiçbir araba, Hamidiye caminin hizasından yukarı geçemezdi. Bütün bu yabancı arabalar da hep bir yerde olmak üzere yine süvari alayının arkasında ve Hamidiye Camii ile saat kulesinin arasına tesadüf eden hizada dururlardı.

Birçok kimseler ve alelekser *(çoğunlukla)* mer'iyyülhatır*(itibarlı)* olmıyan ecnebiler, araba ile gelirler ve merasimi arabaların üstüne çıkarak seyrederlerdi.

İşte bu Cuma günü de gene selâmlık resmi âliri ayni tarzda ve şekilde tertip ve tanzim olunmuştu. Askerler gelmiş, yerlerini almış, süvarilerin arkasına da bir hayli seyirci ve araba toplanmıştı. Ezanın okunmasına henüz on dakika kadar bir zaman vardı.

Beşiktaş tarafından gelen bir araba, Talimhane kapısından girerek bu kalabalığa karıştı.

Başka bir zamanda olsaydı bu araba çok nazarı dikkati celbederdi. Fakat şimdi herkes meşguldü. Bütün gözler ileriye çevrilmiş, vücutlar dimdik, ayak parmaklarının ucuna basarak yükselmiye çalışan halk Sultan Hamid'in haşmet ve saltanatının kırıntılarını görmiye çalışıyorlardı. Yalnız Karlovalı İbrahim oğlu Hasan, yanındaki meslektaşı Süleyman'ı koluyla dürterek:

- Ulan Süleyman be. Arabaya bak. Arabaya. Dedi.

Süleyman, önündeki hamalın omzuna abanıp ayaklarının ucuna basarak muvazenesini*(dengesini)* güç muhafaza ediyor ve cami avlusunda, saat kulesinin karşısına sıra ile dizilen büyük üniformalı müşiranı izam hazeratı'nın*(üst düzey askerlerin)* safbestei ihtiram olmasını*(saygılı bir şekilde sıra olmasını)* temaşa ediyordu. İbrahim'in dürtmesi üzerine bir lahza başını çevirip arabaya baktıktan sonra yine o parlak manzaraya dönerek cevap verdi:

- Önüne bak yahu. Şimdi araba değil ya, babam mezardan çıksa bakacak vaktim yok. Şu ak, pak paşalara bak. Mektep çocuğu gibi nasıl sıra sıra diziliyorlar.

Araba, İbrahim oğlu Hasan'ın nazarı dikkatini celbedecek kadar vardı. Biri açık, diğeri koyu doru bir çift güzel hayvan koşulu olan bu araba, pırıl pırıl, yepyeni meylor sisteminde bir faytondu. Hem de tekerlekleri lastikli idi.

O devirde İstanbul'da ancak birkaç tane lastik tekerlekli araba vardı. Hasan, bir taraftan selâmlığa, ara sıra da arabaya bakarak kendi kendine şu mütalaayı yürütüyordu:

- İçindekiler Hıristiyan... Herhalde bu araba, elçilerden birinin olacak. Araba çok narin... Çok güzel... Fakat arabanın sandalyesi çok kaba, çok hantal. Galiba, yem torbalarından başka şeyler de koymak için. Fakat içindeki kokona amma kuruluyor. Kalkıpta alaya bakmayı bile canı istemiyor. Beyaz fistanının etekleri de ne kadar kabarık...

Arabacı Hasan, mütaleasını ileri götüremedi. Tiz bir boru sesi, hava tabakalarını yırta yırta dalgalandı:

- Hazır ol!

Binlerce asker, sanki bir yay ile müteharrik gibi harekete geçti. O zaman, Hasanın zihnini yoran faytonun içindeki Robina Fayn yanında oturan Lipa Rips'in elini tuttu. İkisinin eli de buz gibi idi. "Hazır ol" kumandasını müteakip, o kadar derin bir sükûn başlamıştı ki, sinek uçsa kanadının vızıltısı işitilebilirdi. Sanki buradaki binlerce fert, erimiş, bitmiş, benliğinden geçmişti.

Süvari alayının mızraklarındaki gelincik rengi flamalar bile kıpırdamıyordu. Arabanın üzerinde oturan Kirkor Varşam hafifçe başını çevirerek Lipa'ya baktı. Onun da rengi kireç kesilmişti.

Hamidiye Camisi'nin narin minaresinden yanık sesli bir müezzin, ezan okumıya başlamıştı. Bu tiz sesin nağmeleri, dalga dalga etrafa yayılırken, bir boru sesi daha aksetti:

- Selâm dur...

Binlerce el, binlerce silâha vurdu. Ve binlerce silâhtan çıkan, maden ve kayış sesi, bir anda çıktı ve boğuldu. Yine o boru sesi, tiz bir feryatla uzadı:

- Ti i i i i...

Saat kulesinin dibinde duran Mabeyni Hümayun bandosu, Marşı Hamidi'yi çalmıya başladı.

Bu anda, saltanat kapısı açıldı. Önünde, buz gibi sırma işlemeli çirkin ve şalvarlı elbisesi, beyaz konçları tersine çevrilmiş pırıl pırıl siyah rugan çizmeleri, mavi püskül sarkan narçiçeği renginde al fesi ile tebdil eskisi*(sivil zabıta)* göründü. Elleri belindeki ipek Trablus kuşağının üzerine kavuşturulmuş olarak gerdunei saltanatın önünde mevzun hatvelerle*(ölçülü adımlarla)* yürüyordu.

Koşumlarında, altın alevler parlıyan dört yağız at koşulu olan gerdunei saltanat, kapıdan çıkarken*(Marşı Hümayun)* devam ediyor, müezzinin okuduğu ezanın nağmeleri, bandodan taşan haşmetkâr ahengin üstünde geziyordu.

Sultan Hamid, mutadı veçhile, kül rengi Avniye giymiş, arabanın sağ köşesine çekilmiş, beyaz eldivenli eliyle iki tarafına hafif hafif selâmlar veriyordu.

Karşısında Seraskeri zaferpeyker Rıza Paşa kemali tazim ile elleri kavuşturulmuş olarak oturuyor, arabanın etrafı piyade yaverler ve tüfekçiler ile muhat*(çevrili)* bulunuyordu.

Araba yavaş yavaş yokuşu indi. Saat kulesinin

yanındaki kapıdan caminin avlusuna girdi. Mermer merdivenin dibindeki binek taşına yanaşınca Sultan Hamid arabadan indi. Yavaş yavaş merdivenleri çıkarak camlı kapıdan girdi.

O zaman, aşağıda, süvari alaylarının arkasındaki fayton da, gıcırdayarak sarsıldı. Arabanın sandalyesinde oturan şişmanca vücutlu Kirkor Varşam yere indi ve Robina Fayn'ın yanına geldi. Arabanın sol tarafında oturan Lipa da o tarafa başını eydi. Üçü baş başa verdi. Kirkor sordu:

- Revolverleriniz hazır mı?

- Hazır.

- Ne tarafa çekileceğiz?

Lipa, başıyla sol tarafı göstererek:

- Ben gelirken baktım. Bu taraf daha tenha idi. Hemen şuradaki arabaların arkasına döneriz. Yalnız, dikkat edin. Kat'iyen lüzum olmadıkça revolverlerinizi çıkarmayın.

- Şüphesiz. Şüphesiz.

Robina Fayn ilave etti.

- Unutmayalım. Son kurşunlar kendimizedir ha. En evvel, siz beni vuracaksınız, sonra da kendi kendinizi.

- Evet.

- Evet.

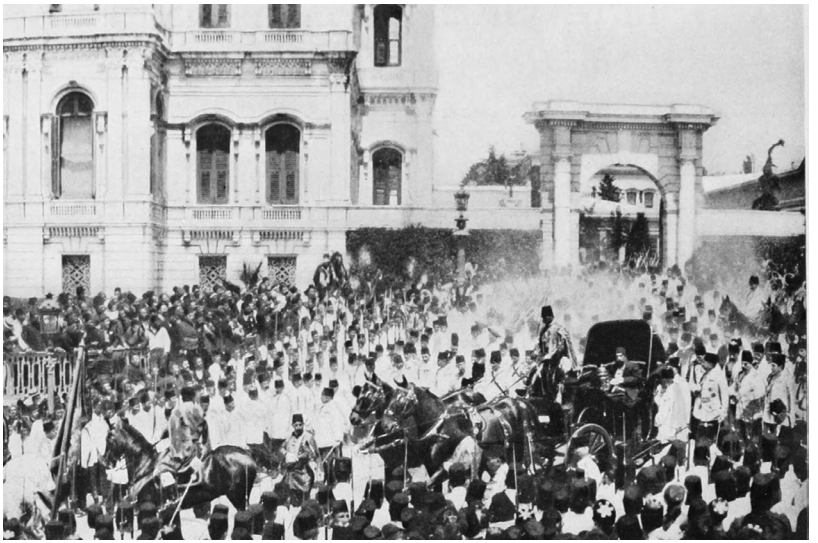

Sultan Hamid Cuma Selamlığına giderken

Bombanın patladığı anı tasvir eden illustrasyon

HER ŞEY TAMAMDI VE HÜNKÂR TAM CAMİDEN ÇIKACAĞI SIRADA

Yarım saat helecanla geçmişti. Lipa, avucunun içindeki kronometre saatten gözünü ayırmıyor, Robina Fayn, arabanın arkasına dayanmış, hafif kıpırtılarla sarsılıyor. Kirkor, yerde elleri pantolonun cebinde kısa adımlarla arabanın yanında gezinerek tarassut edilip edilmediklerini tetkike çalışıyordu.

Lipa birdenbire sarsıldı. Dişleri birbirine çarptı. Bir şey söyliyecekti. Fakat çenesi açılmadı. Robina oturduğu yerden doğruldu eliyle kalbini bastırdı. Kalbi göğsünü yırtacak gibi çarpıyordu. Bütün kanının, kalbinden dizlerine doğru boşandığını zannediyordu. Buz gibi elini, Lipanın elinin üstüne koydu. Onun eli de buz gibiydi. Ve o da titriyordu. Kulağına eğilerek sordu:

- Vakit geldi mi?

- Evet...

- Öyle ise haydi...

- Acele etme. Şimdi boru çalıcak...

İki saniye geçmeden, tekrar hazır ol borusu çaldı. Sultan Hamid, camiden avdet ediyordu. Yine herkes sıklaştı. Ayaklarının ucuna basarak öndekilerin omuzlarına abanarak avdeti şahaneyi*(padişahın gelişini)* görmiye çalışıyorlardı.

Lipa, Kirkor'a, arabanın sol tarafına geçmesini şart etti. Kirkor, sol tarafa geçerek, basamağın önünde durdu. Buradaki körüğün açık yerine vücudu ile siper almıştı. Lipa, birbirine çarpan dişlerinin arasından:

- Haydi Robin. Sen de in.

Dedi, Robin kımıldadı. Fakat dizleri o kadar titriyordu ki vücudunun ağırlığı altında bükülecek gibi geliyordu. Lipa tekrar etmiye mecbur oldu:

- Haydi Robin. Atsana. Vakit geçiyor.

O zaman, Robin'in dimağına ince bir iğne batar gibi oldu. Evvelâ, olduğu yerde doğruldu ve sonra, başını eğerek ayağını basamağa koydu. O da, arabanın sağ tarafındaki açıkta bir siper oldu.

O anda, keskin bir boru sesinden:

- Selâm dur!

Kumandası taşıyordu.

Lipa eğildi, arabacı sandalyesinin altından sarkan siyah çuha örtünün kenarını kaldırdı. Orada, küçük

bir kapak vardı. Bu kapağı açtı. Cansız bir saat meydana çıktı. Lipa, sağ elinin şahadet parmağını, saatin ayar ibresi üzerine koyarak dolaştırdı. Ve 5,27 rakamı üzerine getirdikten sonra kapağı kapadı. Örtünün ucunu bıraktı. Kısık bir sesle:

- Hadi...

Dedi ve o da arabadan indi...

Sultan Hamid, Cuma namazını kıldıktan sonra, derhal camiden avdet ederdi. Avdete hazırlandığı zaman, orada bulunan borizen'e işaret olunur, bütün kıtaata hazır ol borusu çaldırılırdı. Bu boru çalındıktan sonra, Sultan Hamid, cami merdiveninin üstündeki camlı kapıya takarrüp eder etmez*(yaklaşır yaklaşmaz)*, ikinci boru, selâm dur kumandasını verirdi.

Artık bu kumanda verildikten sonra, Sultan Hamid hiç tevakkuf etmeden*(duraklamadan)* derhal camlı kapıdan çıkar, merdivenleri iner, bazen atla, bazen de bizzat kullandığı çift at koşulu brik[22] ile avdet ederdi. Bugün, brikle avdet edeceğini ferman buyurduğu için binek taşının önünde, bir çift doru hayvan koşulu bir brik bulunuyordu. Sultan Hamid, bermutat Mahfili Hümayun'dan çıktı.

Kapının önünde, Tüfenkyani Hazreti Şehriyari'den Küçük Tahir Paşa nöbet bekliyordu. Yavaş yavaş yürüdü. Koridorun köşelerinde, Tüfenkyan bölüğüne mensup Arnavutlar, parlak, beyaz menevişli martin tüfekleriyle selâm duruyorlardı. Koridorun nihayetinde, camlı kapının yanında birkaç müsahip ve Ma-

22 Önde çok yüksek bir oturma yeri, arkada da boylamasına yerleştirilmiş oturacak yerleri bulunan dört tekerlekli, yaylı at arabası.

beyn kâtibi ile Şeyhülislâm Cemalettin Efendi Safbestei ihtiram olmuşlardı. Sultan Hamid, bunlara takarrüp edince*(yaklaşınca)* eliyle mütebessimane selâm verdi. Artık camlı kapıdan çıkmak üzere idi.

İşte bu anda:

- Selâm dur...

Borusu çalmıştı. Binlerce silâh, şırrak diye bir ses çıkarak selâm dur vaziyeti almış, Mabeyni Hümayun bandosu, selâm havasını çalmıya başlamış. Ve o anda da Lipa Rips arabadaki saatin yelkovanını dolaştırarak 5.27 rakamı üzerine bırakmıştı. Her zaman bila tevakkuf*(durmadan)* kapıdan çıkan Sultan Hamid'in arabaya binip hareket etmesi ve binek taşından itibaren saat kulesinin dibindeki kapının önüne vâsıl olması, bir dakika yirmi iki saniye sürerdi.

Mutadı şahane*(padişahın alışkanlığı)* muayyen*(belli)* olduğu için bittabi*(elbette)* bugün de böyle olacaktı. Netekim, Hünkâr, camlı kapının önündekileri selâmlıyarak, kapıdan çıkmak için ilk adımını da atmıştı. Fakat birdenbire durdu. Biraz evvel, mahfili Hümayun'dan cami içinde namaz kılanlara bakarken, saf saf Cava*(Endonezya)* hacılarının bulunduğunu görmüştü.

Mahza, Didarı Hilafetpenahi'yi rü'yet*(görme)* şerefine nail olmak ve emirülmüminin'le*(halife ile)* namaz kılmak bahtiyarlığını kazanmak için makamı muallâi hilâfete kadar gelen bu hacıları taltif etmek hatırına geldi.

Dışarıda, selâm havası çalıyor, binlerce asker, bin-

lerce halk hep bir ağızdan padişahım çok yaşa diye haykırıyor. Ve arabadaki siyah örtünün altındaki saat, hain ve sinsi bir çıtırdı ile işliyor, yelkovan 5,25 rakamını geçiyordu.

Mutadın hilâfı olarak Sultan Hamid'in böyle birdenbire durması, orada bulunan sair bendegân gibi Şeyhülislâm efendinin de nazarı dikkatini celbetti. Herkes, bir şey irade buyurulacağını hissederek müteyakkız bir tavır almıştı. Sultan Hamid, Şeyhülislâma dönerek seslendi:

- Efendi hazretleri.

Cemalettin Efendi Bu gayri memul hitaptan mütehayyir olarak, derhal nezdî şahaneye tekarrüp etti*(yanaştı)*. Sultan Hamid, sözüne devam etti:

- Namaz kılanlar arasında birçok hacılar gördüm.

Onlara, kahve, şerbet verin. İkram edin. Tarafımdan da selâm söyleyin. Cemalettin Efendi; telâkki ettiği irade-i seniye'ye mukabil yerle beraber temenna ederken, mütemadiyen selâm havası çalıyor. Selâm duran binlerce askerle, binlerce halk, *"Padişahım çok yaşa"* diye haykırıyor, akrep ve yelkovan 5,26 rakamı üzerine geliyordu.

Sultan Hamid sözünü bitirir bitirmez, yürümiye başlamıştı. Camlı kapıdan geçmiş, yavaş yavaş merdivenleri iniyordu. Henüz üçüncü basamağa inmişti ki, gözleri kör edecek kadar keskin bir şimşek parladı. Tahammül edilemeyecek kadar şiddetli bir tarraka*(gümbürtü)* kulakları parçaladı. Sanki bir volkan patlamıştı. Saat kulesini aşarak, minarenin bo-

yuna kadar yaklaşan bir toprak sütununun tepesi bir şemsiye gibi açıldı ve havadan taş, toprak ve parçalanmış kol, kafa, bacak yağmıya başlamıştı.

Bir saniye evvel çalmıya başlıyan marşın yerine şimdi acı feryatlar, yürekleri parçalıyan enin*(inilti)* ve figanlar kaim olmuştu. Herkes, şaşırmış, herkes canının kaydına düşmüştü. Şaşırmayan yalnız bir adam vardı: O da, Sultan Hamid...

Her zaman, her şeyden korkan, hatta vakitsiz bir sinek vızıltısından bile havf*(korku)* ve haşyet*(dehşet)* ve şeamet*(uğursuzluk)* duyan Sultan Hamid, büyük korkuların en cebin*(korkak)* insanlarda bile husule getirdiği bir aksülamelle o zamana kadar görülmemiş bir cüret gösterdi. Ne yapması lazım geldiğini düşündüren ve bir an süren tereddütten sonra süratle merdivenleri indi. Binek taşında bir lahza tevakkuf ettikten*(durakladıktan)* sonra sol elini başına götürerek fesini bastırdı. Arabaya atladı. Dizginleri eline aldı. Hayvanlar, esasen bu cehennemi velveleden ürkmüşlerdi. Tebdil eskisi ile yamakları, iki elleriyle hayvanların başını tuttukları halde, güç zapt ediyorlardı. Sultan Hamid, bunlara haykırdı:

- Bırakın...

Hayvanlar, serbest kalınca, evvelâ şahlandılar ve sonra ileri atıldılar. Sultan Hamid, ayakta duruyor ve büyük bir maharetle dizginleri kullanarak artık azmış ve kudurmuş hayvanları idare ediyordu. Binek taşının önünden büyük bir kavis çevirterek arabaya avlu kapısı istikametini verdi. Hayvanlar, bütün kuvvetleriyle arabayı sürüklüyordu.

İlk şaşkınlık anı geçerek zatı şahanenin masun kaldığı*(korunduğu)* anlaşılır anlaşılmaz, herkes vazifesini hatırlamıştı. Yaverlerden bazıları, arabanın arkasından koşuyor, avlu kapısıyla saltanat kapısı arasında sıralanan askerle yine selâm duruyorlardı.

Araba, avlu kapısından sağa büküldü. Aynı süratle yokuşu çıkıyordu. Ecnebilerin bulunduğu tarasın önünden geçerken bir alkış koptu. Bütün orada bulunan ecnebiler şiddetle ellerini çırpıyor ve bütün kuvvetleriyle:

- Viva.

- Bravo.

Diye haykırıyorlardı.

Set üzerinde bulunan İngiltere sefiri, yanında bulunan İran sefiri prens Rıza Daniş hanın kulağına eğilerek:

- Dikkat ettiniz mi? Ne kadar korkmuştu.Dedi.

Prenste ayni surette eğilerek İngiliz sefirine mütebessimane cevap verdi:

- Senelerden beri kendisinden korkan Avrupalılar gibi...

Hadisenin verdiği dehşet zail olduktan sonra, o müthiş infilakın vuku bulduğu yer, bendegânı sadıka*(sadık kullar)* ile dolmuştu. Vaka mahali, derhal asker ve polisten mürekkep bir zincirle kuşatıldı. Hafiyelerden ve polislerden bir kısmı da, Yıldız Sarayı'na müntehi olan yollara saldırdı. Gün; bugün. Saat, bu saatti. Tam, külâh kapacak zamandı. Suikast failleri-

ni bulan, tutan, hiç olmazsa bu iş hakkında en zayıf bir ipucu yakalıyan bile, şüphesiz düdüğü çalacaktı. Şu selâmlık mahallini dolduran binlerce bendegân arasında öyle adamlar vardı ki.

İşini, gücünü, geceleri rahat uykusunu terkederek jurnal tertip ve takdimi ile uğraştıkları halde daha henüz sadakatlerinin mükâfatını lâyıkıyla görememiş ve hayallerinde besledikleri mevki ve makamları ihraz edememişlerdi. İşte şimdi, nazarı Hümayun'u celbedebilmek için, tali büyük bir fırsat husule getirmişti. Hiç bu fırsat, fevtedilir mi idi? Daha henüz, vaka hakkında ciddi bir tahkikat ve tetkikat bile başlamadığı halde Sultan Hamid'e binlerce jurnal yağmıya başlamıştı.

Hadiseyi müteakip, derhal daireyi Hümayuna çekilen ve etrafını Söğüt'lü kahramanların yalın kılıçlarıyla ihata ettiren Sultan Hamid, musahip ve mabeyincilerin mütemadiyen taşıdığı bu jurnalleri, büyük bir dikkatle takip ediyor, fakat alışkın zekâ ve muhakemesiyle, bütün bunların bermutat, adi ve basit tezvirattan ibaret olduğunu anlıyordu. Sultan Hamid kadar, etrafını tanımış kimse yoktu. Etrafındakilerin böyle mühim ve cüretkârane bir işi, ne tertip ve ne de tatbik edecek kudret ve kabiliyette olmadıklarını bilen Sultan Hamid Türklerin de bu işle alakası olamıyacağını tahmin ediyordu. Vaziyet çok ciddi idi. İstanbul un en ücra köşelerine kadar yayılmış olan müthiş bir hafiye şebekesine, bu kadar zabıta ve asker kuvvetlerinin mevcudiyetine ve bahusus son zamanlarda vuku bulan ihbarlara bina-

en her tarafta fevkalâde tedbirler ittihaz olunmasına rağmen suikast faillerinin en kuvvetli bir inzibat sahası olan selâmlık mahalline kadar sokulmaları, Abdülhamid'in bütün emniyet ve itimadını selbediyordu. Bu işin behemehâl meydana çıkarılması, akla hayret verecek derecede büyük bir cüret gösteren bu düşmanların her ne bahasına olursa olsun anlaşılması lâzımdı.

Jurnalcilerin telâş ve tezviratı ile*(yalan dolanıyla)* hiçbir şey anlaşılamayacağına kani olan Sultan Hamid, derhal tahkikatın adliye memurları tarafından yapılmasını ve bunların işine de hiç kimsenin karışmamasını irade etti.

Esasen vazife, adliyeye aitti. Ortada, aklın ve tasavvurun kabul edemiyeceği kadar büyük ve kanlı bir cinayet vardı. Hadise mahalli, tüyler ürpertecek derecede feci bir sahne olmuştu. Geniş bir saha; parçalanmış cesetler, kanlar içinde inleyen mecruhlarla*(yaralılarla)* dolmuştu.

Bir taraftan mecruhlar*(yaralılar)*, Gümüşsuyu ve Hamidiye Etfal Hastanesi'ne sevk olunurken diğer taraftan da maktuller*(cesetler)* bir hizaya sıralanıyordu. Hurdahaş olmuş arabaların enkazı altından lime lime olmuş araba ve süvari beygirlerinin arasından çıkarılan bu maktullerden birçoklarının insan cesedi olduğunu kestirmek bile müşküldü. Bunların bazısı, adeta erimiş gibi bir hale gelmişti. Birçoklarının, kolları ve kafaları mevcut değildi.

İki, üç yüz metre uzaklara kadar fırlıyan, kol-

lar ve bacaklar toplanıyor ve ancak elbiselerinin müşabehetinden*(benzerliğinden)* istidlâl*(istifade)* olunarak bunların koptuğu cesetler anlaşılabiliyordu. Vaka mahalline gelen adliye heyeti, büyük bir itidali demle meselenin ehemmiyeti nispetinde bir ciddiyetle işe başlamışlardı. Mecruhlar*(yaralılar)* hastaneye, maktuller*(cesetler)*, teşhis edilmek üzere Beşiktaş camiinin avlusuna gönderildikten sonra, arabaların enkazı toplanmıya başlanmıştı.

On yedi arabanın enkazı toplandı ve Beşiktaş İskelesinde, belediyeye ait olan kum ambarına yollandı. Derhal arabacılar kâhyasıyla araba imal ve tamir eden ustalar celbolundu. Bu arabaların kime ait olduğu soruldu.

On altı arabanın sahipleri bulundu. Fakat on yedinci arabanın kime ait olduğu anlaşılamıyordu. Bu araba, tamamen hurdahaş olmuş bir enkaz halinde bulunuyordu. Parçalanmış tekerleklerinin etrafında dört köşe lastikler sarkıyordu. Aynı zamanda, vaka mahallinde de tetkikat icra olunuyordu. O müthiş infilakın vuku bulduğu yerde, bir buçuk metre arz ve yetmiş santimetre umrunda bir çukur vardı. Bu çukurun dibinde, toprağa gömülmüş demir parçalarıyla eğrilmiş bir araba dingili görünüyordu.

Uzaklara kadar fırlıyan ve şuradan buradan toplanan üç milimetre kalınlığındaki demir, çukurun içinde bulunan demir levhalardan ayrıldığı vazıhan*(açık açık)* anlaşılıyordu. Orada bulunan demir dingil çıkarıldı. Beşiktaş'a götürüldü. Parçalanmış aksamı

mümkün olduğu kadar birleştirilen sahipsiz arabaya tatbik olundu. Dingil, o arabadan kopmuştu.

Artık bu feci cinayetin izi bulunmuştu.

O zamanlar İstanbul'da lastik tekerlekli arabalar henüz taammüm etmemişti*(yaygılaşmamıştı)*. Ancak, malum olan birkaç zatta bulunuyordu. Bunlar, derhal sorduruldu. Herkesin arabası duruyordu. Demek bu araba İstanbul'a yeni gelmiş ve sahipleri de tanınmıyordu. İnfilak noktasında bulunan arabanın sahipleri acaba ne olmuştu? Bu, tamamen meçhuldü.

Adliye heyeti, bu meselede cidden büyük bir zekâ gösteriyordu. Arabanın tekerleklerinin biri, tamamen harap olmamıştı. Bu tekerleğin ortasındaki pirinç tasta bir marka ile bir rakam okunuyordu.

Bu marka ve numaradan arabanın Viyana'da Nesel Dörmez Fabrikası tarafından yapılan (11,123) numaralı araba olduğu anlaşılıyordu. Bu hususta tahkikat icrası için, derhal Viyana sefareti seniyesine bir telgraf çekilmekle beraber yine mahallinde tahkikat yapılmaya başlandı. Şimdi, adliye heyetine birçok fen adamları da iştirak ediyordu. İnceden inceye yapılan tetkikat neticesinde tamamen anlaşılıyordu ki infilak eden bu müthiş bomba, bu araba ile getirilmiş ve bombayı patlatan cani, "Selâm dur" kumandasından itibaren anı iştiale*(ateşleme anına)* kadar güzeran*(geçiş)* olan takriben otuz, kırk saniyelik bir zaman içinde patlıyacak surette bombaya bir tapa tanzimi ile ateş vermiştir.

Çukurun içinden çıkan eğilmiş dingil ile demir

levha parçaları, tetkik heyetinin kanaatini takviye ediyor ve bütün fikirleri, o meçhul araba üzerinde topluyordu.

Vakıa, bombanın iştial ettiği*(patladığı)* anda, herkes avdeti şahanenin temaşası ile*(padişahın çıkışını seyretmekle)* meşgul olduğu için, hiç kimse bombanın araba dâhilinde patladığını görmemişti. Hatta hadise yerine en yakın bulunan mecruhlar*(yaralılar)* bile bu hususta bir şey söylemiyor. Fakat bütün zahiri ve fennî delâil*(deliller)*, en birinci cürüm aletinin bu araba olduğunu gösteriyordu.

Şu halde vakit geçirmeden araba meselesini ehemmiyetle takip etmek icab ediyor. Derhal, Rüsumat emaneti celilesine müracaat olundu. Arabanın ne suretle İstanbul'a geldiğine dair kayıtlar bulundu. Araba, Loit kumpanyasının Dalmaçya vapuru ile Tiryeste'den gelmiş ve vakadan tam iki ay evvel,*(9 Mayıs 321 tarihinde)* gümrük tellallarından Trabzon'lu Mateo isimli bir adam tarafından gümrükten çıkarılmıştı. Artık, tahkik heyeti, ipin ucunu tamamıyla yakalamıştı.

Beyoğlu'nda Yazıcı sokağında oturan Mateo, derdest ve isticvap olundu. Mateo, arkadaşlarından Mihal isminde yine bir gümrük tellalı ile arabayı gümrükten çıkarmıştı. Araba Tiryeste'den Silviyoriçi namına gelmişti. Silviyoriçi, araba gümrükten çıkar çıkmaz, bir çift hayvanla bir arabacı getirmiş ve arabayı alıp götürmüştü. Silviyoriçi, kimdi? Uzun boylu, yüzü tamamen tüysüz, sesi bir kadın gibi ince,

beyaz renkli, kumral saçlı yirmi beş yaşlarında, tuhaf bir delikanlı idi. Beyoğlu'nda oturur ve daima, Balıkpazarı'nda Manol'un birahanesinde bulunurdu.

Tahkik heyeti, bütün zabıta kuvvetlerini hareket getirerek harıl harıl Silviyoriçi'yi aratıyor, fakat bir türlü bulduramıyordu. Bu garip tabiatlı adam hakkında verilen malumat şu noktalarda toplanıyordu. Silviyoriçi, bol para sarf ediyor. Elindeki paralar, daima Fransız lirasıdır. Hemen her gün Manol'un birahanesine gelir. Pek çok kimselere bira içirir.

Daima Rumca konuşur. Sesi güzeldir. Ara sıra tam bir hanende gibi şarkı söyler. Genç ve gürbüz delikanlılara bayılır. Mamafih kadınları da sever. Hatta Annik kadının umumihanesinde Anastasya isminde bir dostu bile vardı.

Tahkikat, çorap söküğü gibi devam ediyordu. Zabıta, sırasıyla, bu adamın muhtelif ikametgâhlarını, elbise yaptırdığı terzileri, görüştüğü ahbapları birer birer buluyor fakat aynı şahsın kendisini muhtelif isimlerle tanıttığı anlaşılıyordu. Birçoklarının Silviyoriçi tesmiye ettikleri*(ismini verdikleri)* bu adamı, bazıları Köse Aristidi, bazıları da Alfons ismiyle tanıyordu. Hatta ikametgâhlarının sahipleri Alfons ismi üzerinde duruyor ve elindeki İtalyan pasaportunda bu ismin muharrer*(yazılı)* olduğunu iddia ediyorlardı.

Bu sırada, Viyana sefaretine yazılan telgrafın cevabı da gelmişti. Bu cevapta, Nesselddorfer Wagenbean Fabriks Geselsckaft denilen fabrika tarafından arabanın fabrikada alınmış bir resmi gönderilmekle beraber şu izahatın verildiği münderiçti*(içermekteydi)*:

Geçen nisanı efrencinin ikinci haftasında, Marya Zayç ismindeki bir kadın, yanında uzunca boylu, büyücek sakallı bir adamla fabrikanın satış mağazına gelerek(11,123) numaralı arabayı beğenmiştir. Ancak, arabada, seyisin oturduğu yerin biraz daha büyük olmasını arzu etmiştir. Bu sistem arabalarda, seyisin oturacağı yerin, 30-38 santim kıtasında olması arabanın zarafeti itibariyle kabul edilmiş bir kaide olduğu halde, kapının bu kıtayı 40-45 santimetreye iblağ ettirmesine hiçbir mana verilememiştir. Bu tarzda yapıldığı takdirde arabanın çirkin olacağı anlatılmış ise de, müşteri bu şekilde tadil hususunda ısrar ettiğinden, istenilen tadilat yapılmış, Viyana'dan Jozef J. Layn Kavf ismindeki komisyoncu vasıtasıyla İstanbul'da Riçi Silviyo namına yollanmıştır.

Fakat Silviyoriçi, ortada yoktu. Arabayı gümrükten çıkaran Mateo ile Mihal de arabanın nereye gittiğini bilmiyorlardı. Şimdi zabıta, bu işin peşine düşmüştü. Bütün taharri*(kontrol)* memurları Beyoğlu'ndaki arabaları dolaşmaya ve tahkikat yapmaya başladılar. Tahkikat uzun sürmeden mesele anlaşıldı. Arabanın şeklindeki hususiyetle, tekerleklerinin lastikli olması tahkikatı pek kolaylaştırmıştı. Yavaş yavaş, arabayı muhtelif zamanlarda, muhtelif yerlerde görenler meydana çıkıyor ve bunların ifadeleri muzlim*(meçhul)* hakikati aydınlatmaya yardım ediyordu. Nihayet arabanın Tiryeste'den geldikten sonra hadise gününe kadar, Şişli'de Tatavla Cadde'sinde Hazaros efendinin arabalığında kaldığı anlaşıldı. Bunun üzerine, o arabalıkta derhal taharriyat*(araştırmalar)* yapıldı.

Fakat iki eski şapka ile bir Ermenice ve üç Rusça kitaptan başka bir şey bulunamadı. Tahkikat tamik olundu*(derinleştirildi)*. Bütün o civardakiler, gerek arabayı ve gerek arabacıları tanıyorlardı. İlk zamanlar arabayı idare eden, Sivaslı Mığırdıç Garipyan'dı. Bunun yanında, Hasköylü Yervant Frangülyan isminde de bir seyis vardı. Fakat şimdi, ikisi de ortadan yok olmuşlardı. Mığırdıç'ın, Ohannes Garipyan isminde bir kardeşi olduğu haber alındı. Bu adam Gravye apartmanında kapıcılık ediyordu.

Bir de, Osep Topalyan isimde bir yeğenleri vardı. İkisi de yakalandı. İfadeleri alındı. Bunlar, Mıgırtıc'ın orada arabacılık ettiğini itiraf etmekle beraber, son zamandaki vaziyetinden haberdar olmadıklarını iddia ediyorlardı.

Gerek Ohannes ve gerek Oseb'e fazla bir şey söyletmek kabil olmadı. Yine başkalarından tahkikata devam olunurken o civarda oturan Bahriye Nezareti Muhasebecisi Baha Bey'in arabacısı Rusçuklu Ramazan ağa isminde bir adam, epeyce mühim beyanatta bulundu.

Resmi gösterilen arabanın sahibi, Beyoğlu'nda tünel civarında Yemenici sokağında oturan ve Moskoflu tesmiye olunan*(adlandırılan)* bir adamdı. Mığırdıç'la Yervant da arabayı idare ediyorlardı. Ancak, hadiseden on beş, yirmi gün evvel kırmızı yüzlü ve yakışıklı bir adam peyda olmuştu. Mığırdıç arabaya koştuğu zaman bu adam da yanına oturuyor. Hadiseden bir hafta evvel Mığırdıç'la Yervant ortadan kayboldu.

Ondan sonra arabanın idaresi, o, kırmızı yüzlü adama kalmıştı.

Rusçuklu Ramazan ağanın bu ifadesi, o civardaki arabacılardan Mehmet ağada teyit eyledikten sonra diyorduki:

- O Moskofin denilen herifin adına Rips derler. Arabanın asıl sahibi odur. O kırmızı yüzlü, şişmanca herif, arabacı değildi. Ama kendini öyle gösterdi. Ben onu birkaç defa arabanın üstünde gördüm. Arabacıdan ziyade efendiye benzerdi. Bir gün Mığırdıca sordum. Arabacılığa hevesi var. Onu İstanbul'un sokaklarını öğretiyorum dedi. O Moskofin denilen herif, her zaman arabaya binmezdi. Ama onun Belçikalı bir dostu vardı. Çok zaman madamasıyle onu arabada gördüm. Hatta bir gün araba, Beyoğlu'nda Cezayir sokağında bir apartmanın kapısında bekliyordu.

İfade, kâfi gelmişti. Derhal Yemenici sokağında Rips'in ikametgahıyla Cezayir sokağında, Mehmet ağanın gösterdiği apartmanda taharriyat*(araştırmalar)* yapıldı.

Lipa Rips'in evi bomboştu. Evin içinde bulunan pek az eşya, olduğu gibi bırakılmıştı. Yemek odasında, üç kişinin yemek yedikten sonra her şeyi olduğu gibi bırakarak bir daha buraya avdet etmedikleri anlaşılıyordu.

Fakat Mehmet Ağa'nın Cezayir sokağında gösterdiği apartmanda oturan Belçikalı derdest olunmuştu. Bu adam Edvar Joris tesmiye olunuyordu. Mesele mühimdi. Hadise ile alakasında şüphe olmıyan ilk şahıs, bir ecnebi olarak ele geçiyordu.

Bu adamı hodbehot*(kimseye danışmadan)* tazyik ve isticvap etmek*(sorgulamak)*, siyasete dokunurdu.

Binaenaleyh: Selâmlık resmi aksi esnasında irticabı cinayeti mel'unanede bulunanların tahkik ahvali ve hakikatin izharı zamanında teşkil buyrulan komisyonu mahsusu reisi, Nafia*(bayındırlık)* nezareti celilesi müsteşarı Devletlü Necip Melhame Paşa Hazretleri tarafından Belçika sefirine bir teskere yazılarak beyanı hal olundu.

Joris, Belçika sefiriyle baş tercüman Mösyö Margeniç hazır olduğu halde isticvap olunmaya başlandı. Uzun uzun tercemei halini anlatan Joris, sorulan suallere daima müphem ve kaçamaklı cevaplar veriyor, hadisedeki alakasını külliyen inkar ediyor, zekâ ve şeytaneti ile tahkik heyetini iğfale çalışmakla vakit geçiriyordu. Joris, ifadelerini bile müstehzi*(alaycı)* bir tarzda veriyordu.

Evvelâ, ecnebi olduğuna ve sonra da, bir Avrupalı zekâsının, Türklere karşı hiçbir zaman mağlup olamıyacağına büyük bir emniyet ve kanaat besliyordu.

Fakat, Joris bu hesabında çok aldandı. Kendisini derin bir itidali demle dinliyen heyet içinde komisyon namına, kendisine hitap eden genç bir zat vardı. Bu adam Jorisin bütün o müstehzi inat ve ısrarlarını yakıp kavurmuştu. İstinaf müddeiumumîlik makamını işgal eden ve Necmettin Molla Bey tevsim edilen*(denilen)* bu zat şimdiye kadar Joris'in isticvaplarına*(sorgularına)* sakitane *(sessizce)* dinlemekle beraber, gerek evinin ve gerek müstahdem*(hizmetli)*

bulunduğu Singer idaresindeki yazıhanesinin taharrisinde *(araştırmasında)* çıkan bazı evrak vesaire ile ve bunlara istinaden hariçte de tevsi edilen tahkikat neticesinde Jorisi itham edecek bütün delaili cürmiyeyi toplamıştı. Ve artık Joris'in inkar ettiği hakikatler, acı bir tokat gibi yüzüne çarpılıyordu. Şimdi, o mağrur ve müstehzi Joris silinmiş, onun yerine, bütün bu ithamlar altında aciz ve meskenetle*(bitkinlikle)* kıvranan bir adam gelmişti. Bu suretle mukavemet imkânı kalmıyan Joris, artık itiraflara başlamıştı.

İstanbul'a nasıl ve niçin geldiğini, evvelâ Kendiryan'la ve sonra da öteki komite azalarıyla nasıl tanıştığını, bankaya, Tünele, Serkldoryan'a karşı tasavvur olunca suikastları, Bulgar komitecilerinin bunlara mümanaat etmesinden*(engel olmasından)* sonra doğrudan doğruya Sultan Hamid'e el bombalarıyla hücum etmek fikrini ve bu fikrin husulü için Bulgaristan'da bomba tecrübeleri yapan Hristofor Mikailyan'la Vram Şabuh Kendiryan'ın ne suretle telef olduklarını tamamen anlattıktan sonra, diyordu ki:

- Bütün bu tasavvurlarımızın birer birer suya düşmesi azmimizi kırmamıştı. Komitenin verdiği karar, karardı. Ne suretle olursa olsun, Sultan Hamid bir kan dalgası altında boğulacaktı.

Aynı zamanda, bu gaye uğrunda fedai hayat edenler de bize bir vazife bırakmışlardı. Bu vazife, yapılacaktı. Evvelce müteveffa Hristofor tarafından ileri sürüldüğü halde müşkülatından dolayı reddedilen

bir fikir vardı. Bu, içinde bomba bulunan bir araba ile selâmlığa gitmek ve o bombayı tam zamanında iştial ettirerek*(tutuşturarak)* Sultan Hamid'i öldürmek. Lipa Rips bu fikrin tertip ve tatbikini tekrar teklif etti. Bunu kabul etmek zaruri idi. Ve nihayet kabul ettik ve tatbikata da giriştik. Komiteden istediğimiz tahsisat geldi. Ve Lipa ile Sonya Viyana'ya gitti. Orada, matlubumuza muvafık bir araba mübayaa edeceklerdi*(satın alacaklardı)*. Nihayet araba İstanbul'a geldi. Lipa ile Sofi de avdet etti.

Aramızdaki vazifeler tamamen taksim edilmişti. Tertip kısmını Vahan deruhte etmişti. Silviyoriçi isminden başlıyarak Köse Aristidi, Karlo, Alfons, Vogan, Koço isimlerini taşıyan bu adam, İstanbul'un her deliğine girip çıkıyor ve her şeyde zabıtayı ve memurları aldatmak çarelerini kolaylıkla buluyordu.

Vahan, derhal işe başladı. Fransa'ya sipariş edilen dinamit ve melinitleri[23] evvelâ doğruca Bulgaristan'a naklettiriyor ve sonra da Bulgaristan'ın Varna Limanı'ndan gelen vapurlarla bunları küçük paketler halinde İstanbul'a getirtiyor, Bulgar vapurunun kaptanları vasıtasıyla dışarı çıkartıyor. Lokantacı Hacı Nişan'ın riyaset ettiği komite efradına dağıtarak muhtelif yerlerde saklatıyordu.

Bir taraftan bu hazırlık devam ederken, diğer taraftan da Lipa Rips ile Matmazel Robina Fayn her cuma selâmlığa gidiyor ve sureti mahsusada getirttiğimiz kronometre saatlerle Sultan Hamid'in camiye azimet ve avdet saatlerini dakikası dakikasına

23 Aslı pikrik asit olan patlayıcı bir madde.

ve hatta saniyesine kadar tespit ediyorlardı. Artık, lüzumu kadar dinamitle melinit celbolunmuştu. Bu dinamit ve melinitler; bir büyük bombaya doldurularak, arabacının oturduğu yerin altına konacak ve saate merbut*(bağlı)* bir elektrik teli vasıtasıyla istenilen anda patlatılacaktı.

Ben, bu fikri kuvvetsiz buldum. Bomba, lüzumu kadar tazyik yapmıyacak ve tahribatta az olacaktı. Buna binaen, arabacı iskemlesinin alabileceği derecede büyük bir demir sandık yaptırılmasını tavsiye ettim. Bu demir sandığın içine yalnız melinit koymak kâfi değildi. Buna "klorat dü potas" koymak, melinitin patlama tesirini arttıracağı gibi Mitray denilen demir parçalarını da karıştıracak olursak, demir sandığın tahribatını birkaç misli arttırmış olacaktık. Arkadaşlar, bu fikrimi derhal kabul ettiler. Demir sandığı, Paşabahçeli Milto ile Manol isminde iki Rum demirciye yaptırdık. Elektrik tertibatını da bu işte mahareti olan Vahan bizzat yaptı.

Bu esnada sureti mahsusada celbedilen Kirkor Varşam İstanbul'a geldi. Kirkor, milli mefkûresine pek merbut*(bağlı)* olmakla beraber, zevcesi Sabin'le kayınpederi Hristofor Mikailyan'ın intikamını almak için de yanıp tutuşuyordu. Bütün tertibatı anlattık. Çok muvafık buldu ve derhal ileri atıldı. En mühim vazifeyi üzerine aldı.

Kendisi esasen araba idare etmesini biliyordu. O günden itibaren Mığırdıç'la beraber arabaya binerek selâmlığa giden yolları öğrenmiye başladı.

Artık, yapılacak hiçbir şey kalmamıştı. Her şey hazırdı. Suikast günü kararlaştırıldı. Zevcem Anna Nellens ile Madam Sofi'yi, Silviyoriçi denilen Vahan'ı, arabacı Mığırdıç ile seyis Yervant'ı, her ihtimale karşı vakadan on gün evvel Viyana'ya yolladık ve tehlikeden uzaklaştırdık. Burada, benimle beraber, Lipa Rips, Matmazel Robina Fayn, Kirkor Varşam kalmıştı. Robina Fayn, Lipa ile beraber en tehlikeli bir işi deruhte etmişlerdi. Bombanın saatini onlar tanzim edecek ve elektriğe cereyan vereceklerdi. Eğer bu müddet zarfında, bombanın tahrip sahasından uzaklaşabilirlerse, ne ala... Uzaklaşmadıkları takdir de onlar da mahvolacak ve bombanın kurbanları arasına karışacaklardı. Aynı zamanda hem Robin, hem Lipa ve hem de arabayı idare edecek olan Kirkor Varşam, seri ateşli revolverlerle mücehhez bulunacaklardı. Tahrip sahasını aşmıya muvaffak olsalar bile, gene tanınmak ve tutulmak ihtimalleri vardı. İşte o zaman son kurşuna kadar kendilerini müdafaa edecek ve son kurşunlarla da birbirlerini öldürerek ele geçmiyeceklerdi.

- Pekala, bunlar ne oldu?

Joris, bu suale müsterihane cevap verdi:

- Üçü de kurtuldu. Her şey evvelden düşünüldüğü gibi bu da düşünülmüş ve pasaportları hazırlanmıştı. Bombanın patladığı günün akşamı, Sirkeci'den hareket eden konvansiyonel trenine bindiler ve doğruca Viyana'ya gittiler.

Komisyonun mesaisinden günü gününe haberdar

olan Sultan Hamid, asıl faillerin bu suretle firar etmiye muvaffak olduklarını öğrendiği vakit hiddetinden çıldıracaktı. Ancak ve ancak nefsi şahanesi'nin vikayesi*(korunması)* için, bunca nanü nimet'e garkettiği bendegân*(kulları)* ve hafiyeleri bu kadar zamandır uyuyorlar mı?

İçtimalar, müzakereler, tasavvurlar, tertipler oluyor. Kanına susamış düşmanları; o kadar inzibat kuvvetine, alaylarla askere rağmen açıktan açığa burnunun dibine kadar sokuluyor...

Koca bir cehennem makinesi ateşleniyor. Otuz yedi kişi ölüyor. Yetmiş üç kişi yaralanıyor ve Zatı şahane'si ancak Savnı sıyaneti samadani ve hıfzı ruhaniyeti risaletpenahi ile bu caniyane ve cüretkârane suikasttan kurtulabiliyor da sonra bu cinayetin failleri, ellerini, kollarını sallıya sallıya çıkıp gidiyor. Bu, görülmüş, işitilmiş bir şey mi? Lanet olsun. O, buz gibi sırmalara, pırıl pırıl nişanlara gark olarak kapıların önünde, merdivenlerin dibinde nöbet bekliyen tüfenkyanı hazreti şehriyarilere... Lânet olsun, heybetlerinden insanı titreten o zuhaf alaylarına, Lânet olsun, her gün avuçlarla, torbalarla ihsan alan o hafiye güruhuna... Şu sui kast yapanlar, bari ele avuca sığmaz bir adamlar olsa, ne ise. Halbuki bir kadın, bir kız. Hasta, sinirli bir kız. Utanmalı, sıkılmalı Ecdadı izanının bir kılının düştüğü yerde kellesini düşüren o eski bendegân*(kullar)* nerede? O, bir lokma ekmeğin kırk yıl hakkını ödemek için canını fedaya hazır olan kapı kulları nerede?

Sultan Hamid; bağırıyor, çağırıyor, önüne geleni haşlıyor ve kendi kendine söyleniyordu:

- Ne Arap'ından, ne Arnavut'undan, ne Çerkes'inden hayır var. Eğer şurada beş on tane Söğütlülü olmasa, düşmanlarım gözümü oyacak!

Ve sonra, elindeki jurnalde, Hacı Nişan'ın ismini gördükçe titriyor ve bütün bütün hiddet ve asabiyet kesbediyordu. Demek Hacı Nişan, tekrar İstanbul'a gelmiş, senelerce burada kalmış ve bütün tertibata karışmıştı.

Sultan Hamid, sekiz sene Hacı Nişan'ın korkusuyla yaşamıştı. Bankanın basıldığı gün o kan ve ateş tufanının en büyük kahramanı olan Hacı Nişan, diğer arkadaşlarıyla beraber affı şahaneye mazhar olarak Rus baş tercümanı Maksimof'un refakatinde Mesajeri vapuruna bindirilmişti. Yine o gün, Ermenice bilen birkaç hafiye de, bunların ahvalini tarassut etmek ve konuştuklarını haber vermek için müstear namlarla ve yolcu sıfatıyla Pire'ye kadar bunları takibe memur edilmişti.

Bu hafiyeler, avdet ettikleri zaman, Sultan Hamid'e yığın yığın jurnal verdiler. Bunların hepsini kemali dikkatle okuyan Sultan Hamid, bilhassa bir tanesinin üstünde durdu. Uzun uzun düşündü. Bu jurnalde aşçı Hacı Nişan Minasyan ismindeki adam, vapur hareket ederken ayağa kalktı. Yumruklarını sıkarak Yıldız Sarayı Hümayunu'na doğru salladı. Hâşâ, ağza ve kaleme alınmayacak derecede galiz tefevvuhatta*(küfürde)* bulunduktan sonra:

"Ey kanlı padişah; Ben şimdi gidiyorum. Fakat tekrar geleceğim. Senden zavallı Sabin'imin intikamını almadıkça ölmiyeceğim."

Diye haykırdı; deniliyordu.

Sultan Hamid, bu jurnale çok ehemmiyet vermiş ve bu adamın bir daha Memaliki mahrusai şahaneye girememesi için en kat'i emirler vermişti. Halbuki, bütün bu kat'i iradelerine rağmen bu mel'un yılan, yine bir delikten sokulmuş ve hayatına kast etmek istiyenlerle buluşmuştu.

Bereket versin ki Hacı Nişan, firar etmiş.. Ele geçirilerek hapsedilmişti. Hacı Nişan'ın tevkifine sebep, yalnız Joris'in itirafatı arasında onun da isminin geçmesi değildi. Onu itham eden daha başka sebepler de vardı. Silviyoriçi denilen Vahan taharri olunurken*(araştırılırken)* Mari Paskal isminde bir kıza tesadüf olunmuştu. Birçokları bu Rum dilberi için, Vahan'ın nişanlısı diyorlardı. Mari, evvelâ bir şey bilmediğini iddia etti.

Fakat herkesi bülbül gibi söyletmekte mahareti olan komisyonu mahsus Mari'nin de gül goncası kadar güzel olan dudaklarını açmanın çaresini buldu. Mari, Vahan'ın Avusturya hastanesi kapıcısı Arakel ile mahrem temaslarda bulunduğunu haber verdi. Tabii derhal hastaneye müracaat olundu. Arakel, uyanık bulunmuştu. Hastane kapısının yanındaki adam taharri olunduğu*(araştırıldığı)* zaman, hiçbir şey zuhur etmedi. Fakat sefarethanesinin muvafakati istihsal olunarak hastane dâhilinde taharriyat*(araştırma)*

yapılınca, ameliyat salonundaki dolabın içinde otuz iki kilo melinit ile birçok eczai müthişei nariye ve bu meyanda bir yığın evrakı fesadiye*(suça ait belgeler)* meydana çıkarıldı.

Bunlar tetkik olundu. Troşak komitesiyle İstanbul heyeti merkeziyesinin muhabere evrakı olduğu anlaşıldı. Bütün bu evrakta Hacı Nişan Minasyan'ın oynadığı rol vazıhan*(açık açık)* görülmekle beraber, komitenin Hacı Minas'a verdiği bu üzerine yazılı büyük bir şehadetname de evrak arasında bulunuyordu.

Arakel isticvap olundu*(sorgulandı)*, bunların ne münasebetle kendi nezdinde bulunduğu soruldu. Hastane, Emakini resmiyet ecnebiyeden madut olduğu*(Resmi mekânı yabancı sayıldığı)* için taharriden*(araştırmadan)* masum kalacağı*(aramadan korunacağı)* fikriyle komitenin mühim evrak ve emanetlerinin Vahan ve Hacı Nişan tarafından kendisine tevdi edildiğini Arakel itiraf etti.

Derhal, Hacı Nişan Minasyan da tevkif olunmuştu. Bütün o muhabere evrakında, Hacı Nişan'ın komiteci kudretli bir şahsiyet olduğu anlaşılıyordu.

Hacı Nişan'ı elde etmek, bütün komitenin esrarıyla teşkilat ve efradını da ele geçirmek demekti. Alelhusus*(özellikle)*, bu adamın çok dikkat ve ehemmiyetle isticvap olunması hakkında da iradei seniye şerefsadır olmuştu. Bütün bunlar, Hacı Nişan'ın şahsı üzerinde temerküz eden itinaları bir kat daha arttırıyordu.

En mühim mesele, komisyonu mahsus ta bulunan bir iki zata tebliğ edilen mahrem bir iradei seniye idi.

Bu iradei saniye mucibince, Hacı Nişan'ın Saray'a ve bilhassa Haremi Hümayuna girip çıkanlardan kimlerle münasebette bulunduğu anlaşılacaktı.

Zaman zaman, Sultan Hamid'in aylarca uykusunu kaçıran, onu rahat ve huzurdan mahrum bırakan o gizli tehditnameler, şüphesiz komitenin elde ettiği şahıslar vasıtasıyla saraya sokulmuştu. Komitenin Efkârı fesadiyesinden daha ziyade, bu noktanın öğrenilmesine gayret olunacaktı.

Sultan Hamid, büyük bir endişe ve merak içinde, bu isticvabın neticesini beklerken, komisyon da Hacı Nişan'ı kemali maharette istintakta devam ediyordu. Hacı Nişan, çok metin, çok mütevekkil görünüyordu. Sorulan suallere, güler yüzle ve büyük bir nezaketle cevap veriyor. Heyeti fesadiyenin şimdiye kadar tasavvur ettiği tertibat ile son hadisenin bütün esrarını izah ve itiraf ediyordu. Nihayet, Mahrem iradei seniye ile tebliğ edilen sualler başlamıştı.

Hacı Nişan, bir lahza düşündü. Güldü. Bunlara da cevap verecek gibi bir tavır aldı. Ayağa kalkıp karnını tutarak:

- Bu suallerin cevabı uzun sürecek. Sıkıntım var. Apteshaneye gitmeme müsaade eder misiniz? Dedi.

Komisyon; bu tabii ihtiyaca bir şey diyemedi. Komisyonu mahsusun bulunduğu bina, içerden ve dışarıdan tamamen kordon altında bulunmakla beraber her türlü firar ihtimaline mani olmak için dört polisin refakatinde olarak Hacı Nişan apteshaneye götürüldü.

Polisler, bittabi*(tabiatıyla)* apteshaneye de beraber giremezlerdi. Kapının önünde duruyor ve bekliyorlardı.

Beklediler. Epeyce beklediler. Beş. Sekiz. On. Hatta on dört dakika beklediler. Hacı Nişan çıkmadı. Kulaklarını kapıya dayayarak dinlediler. Hiçbir ses duyulmadı. Keyfiyeti derhal komisyona arz ettiler. Aldıkları emir üzerine kapıyı kırarak içeri girdiler. Fakat girer girmez de geri çekildiler.

Hacı Nişan, bir kan dalgasının altında boğulmuş gibi arka üstü yatıyordu. Geniş, beyaz mermer taş, alkanlara boyanmıştı. Hacı Nişan'ın başı, duvara dayanmış, açık kalan gözlerinden, fersiz bir ışık süzülüyor. Her zaman mütebessim duran dudakları şimdi derin bir ıstırap ile geriliyordu. Arkasındaki ceketi ve gömleği, boynundan, karnına kadar tamamen açıktı. Gırtlağının iki tarafında açılan delikten taşan kanlar, köpüre köpüre boynunun iki tarafına akıyor, midesinin üzerindeki pürüzlü yaradan kaynıyan kanlar göğsünün kılları üzerinde pıhtılanıyordu. Karnı deşilmiş, bütün bağırsakları dışarı fırlamıştı. Sıvalı olan sağ kolunun şiryanı*(atar damarı)* parçalanmış.. Buradan fışkıran kanlar, bağırsaklarının üstüne akıyordu. Sol eli, sıkı sıkı yumulmuştu. Bu yumuk avucun içinde, keskin bir teneke parçası parlıyordu.

Polisin biri, kapının karşısına tesadüf eden duvarı gösterdi. Duvarda keskin bir şeyle çizilmek suretiyle yazılan birkaç satır yazı görünüyordu. Hadiseyi haber alan komisyon, altüst oldu. Hemen doktorlara

haber koşturuldu. O civardan tedarik edilebilen, Mabeyni Hümayun Doktoru Fahrettin, Hamidiye Etfal Hastanesi operatörlerinden Yüzbaşı Mehmet Raif Yıldız Hastanesi cerrah kolağalarından Hüseyin Şevket Beyler tarafından Hacı Nişan muayene olundu.

Manzara, hiçbir insan kalbinin tahammül edemiyeceği derecede feci ve vahşetkârdı. En küçük bir şikâyet ve ıstırap feryadı bile çıkarmadan gırtlağını, midesini kolunun şiryanını*(atardamarını)* ve nihayet karnını parçalayabilmek için, insan tahammülünün çok fevkinde bir inada malik olmak lâzımdı.

Hacı Nişan'ın sol avucunda parlıyan şeyi aldılar. Bu bir teneke parçasıydı. Hacı Nişan, oradaki teneke ibriğin kolunu koparmış ve bunu keskin bir bıçak gibi kullanmıştı. Bu tenekenin üzerinde kan ve beyaz yağ parçaları vardı.

Doktorların muayeneleri uzun sürmedi. Çünkü müşahedelerini havi*(ihtiva eden)* bir rapor yazmaktan başka yapılacak hiçbir işleri kalmamıştı.

Duvardaki yazıyı muayene ettiler, üzerinde hiçbir kan lekesi olmadığı için bu yazının intihardan evvel yazıldığı anlaşılıyordu. Tercüman getirdiler ve okuttular. Yazılan şey şundan ibaretti:

"Yaşayıp da söylemektense, ölüp de susmayı tercih ediyorum. Sorulan sualden O'nun ne öğrenmek istediğini anladım, söylemiyeceğim. Onu ebediyen korku altında yaşatmak. Ebediyen mustarip etmek için söylemiyeceğim ve bu sırrı, beraber götüreceğim. H.N"

Acıya ve ıstıraba karşı insan tahammülünün çok

fevkinde bir kudret gösteren Hacı Nişan'ın bu feci intiharı, birçoklarına büyük bir ibret dersi olmak lâzım gelirdi.

Mevhum ve hayali bir gaye uğruna aziz canını feda eden, küçük bir teneke parçasıyla gık bile demeden vücudunu parça parça bir hale koyan Hacı Nişan'ın kanlı cesedi karşısında, bilhassa Sultan Hamid bendegânın bir lâhza olsun durması, düşünmesi ve ibret alması icap ederdi.

Fakat ibret almak şu tarafta dursun, bilâkis bu hadise yine birçok menfaatperesti harekete getirmişti. Her şeyden, her vakadan ve en ehemmiyetsiz hadiselerden bile binlerce mana ve maksatlar yaratan, dünyanın en geniş hayali romancılarını bile hayretle parmak ısırtan Sultan Hamid'in bu bendegânı*(kullar)*, bu büyük hadisenin verdiği fırsat kaçırmadılar. Sultan Hamid'e, jurnal üstüne jurnal yağdırdılar. Hasedin, kinin, gayzın riyakârlığın en çirkin nümunelerini gösterebilmek için kalemlere sarılarak birbirleriyle adeta yarışa çıktılar. Sultan Hamid'in çok ehemmiyet verdiği komisyonu mahsus azalarını lekelemek ve onların mevkiini elde etmek için akıl ve hayale gelmiyen iftiralar yarattılar. Bütün bu jurnallardan çıkan ve anlaşılan manaya nazaran, Hacı Nişan intihar etmemişti. Komisyonu mahsusta bulunan bazı zevat onu katlettirmişlerdi. Bundan maksat ise, Sultan Hamid'i ecnebiler nazarında küçük düşürmek, saray civarındaki dairede isticvap ettirdiği maznunların*(sanıkların)* ne büyük tehlikelere maruz olduğunu ecnebilere göstererek bu işe onların müdahalesini celbetmek...

Maamafih, bu faciayı haber alır almaz, Sultan Hamid de aynı vehim ve hayale kapılmış. Eğer bir başka zaman olsaydı, kendisinde hâsıl olan bu evham üzerine hissiyatını tahrik eden o jurnaller de verildikten sonra, bütün komisyonu mahsus azalarını toptan bir vapura doldurarak Fizan'a kadar nefyederdi. Fakat bomba hadisesinin ilk dakikasından beri bütün manasıyla sükûn ve itidalini muhafaza eden Sultan Hamid bu son kanlı hadiseyi müteakip de gayet makul ve mantıki düşündü. Evvelâ, dimağına hücum eden vehmi yendi. Sonra da bu rezilâne iftiralara hiç ehemmiyet vermedi.

Komisyonu mahsusa tayin edilen azalardan bir tanesi müstesna olmak üzere diğerleri en bitaraf ve sarayla hiç alakası olmayan zevattan ibaretti. Bunların başında da Necip Melhame Paşa gibi bir Hıristiyan bulunuyordu. Sultan Hamid'in bu işi Necip Melhame'ye tevdi etmesi, birçok dedikoduyu mucip olmuştu.

Fakat fikri şahanesindeki isabeti, şimdi Sultan Hamid, bizzat takdir ediyordu. Eğer komisyon, tamamen, Türkler ve Müslümanlardan mürekkep alsaydı, maznunlara*(sanıklara)* zulüm ve işkenceler yapılarak onlara cürümlerinin itiraf ettirildiği, belki de Hacı Nişan'ın bilintizam öldürüldüğüverdiği lafı edilebilirdi. Fakat Necip Melhame'nin komisyondaki mevcudiyeti bu meselede adeta bir sigorta mahiyetinde idi.

Mamafih Sultan Hamid, Hacı Nişan'ın intihar ha-

disesini tevsik ettirdi.*(17 Eylül 321)* tarihli zabıt varakasında, Hacı Nişan'ın sureti kat'iyede intihar ettiğinin fennen muhakkak bulunmuş olduğu bir heyeti fenniye tarafından tespit edilmişti.

***

Halbuki Sultan Hamid'i üzen ve mustarip eden başka bir mesele vardı. O; Hacı Nişan'dan öğrenmek istediği şeyi öğrenememişti. Komiteye ait mesail*(meseleler)* hakkındaki tahkikattan ziyade buna ehemmiyet veren Sultan Hamid, şimdi ne yapacaktı? Hayatı ilânihaye, daimi bir şüphe ve endişe içinde mi geçecekti? Bütün saray bendegânını, bütün Haremi Hümayun halkını değiştirmek tabii mümkün olmazdı. Fakat çok yakınında en kavi, en cüretkâr ve en küstah bir düşmanı olduğuna da tamamen kanaati vardı.

Hayatını daimi bir tehdit altında tutacağına şüphe olmıyan bu cesur düşman bulunmadıkça onun her dakikası, her saniyesi en acı bir azap ve ıstırap içinde geçecekti. Sultan Hamid, bu meseleye o kadar ehemmiyet veriyordu ki, eğer Hacı Nişan bunu söyleseydi, belki de onu affedecek ve altınlara gark eyleyecekti.

Fakat Hacı Nişan'ın harap ve hurdahaş olan kanlı cesediyle bu büyük sır da ebediyen mezara gömülmüştü. Artık Sultan Hamid için pek çok müteyakkız*(tetikte)* bulunmak ve yeni suikastlara karşı icap eden mânia tedbirlerini almaktan başka çare kalmamıştı.

İlk tedbir olmak üzere hususi dairei Hümayun'u değiştirdi. O zamana kadar Haremi Hümayun dairesinin ikinci katında şarka nazır köşede ikamet ederken, binanın garbinde ve üst katta bulunan daireye nakletti.

Harem halkıyla bile ihtilatını*(görüşmeyi)* kesti. Yanında yalnız, Ayşe Sultan'ın validesi bulunuyor, bu sadık ve sevgili Kadın Efendisi, bir taraftan onun bütün hizmetlerine bakarken diğer taraftan da onu, bir siyanet*(koruma)* meleği gibi, esen rüzgârlardan bile koruyordu.

Sarayda, günler böylece bi bir tekayyüt*(özen)* ve tedbirlerle geçerken, bomba hadisesinin tahkikatı da hitama*(sona)* ermişti.

Nafia Nezareti Müsteşarı Necip Melhame Paşa'nın riyaseti altında "mahkemei Temyiz başmüddeiumumisi" Cemalettin, şurayı devlet tanzimat dairesi azalarından Nazif Süruri, Edirne Vali Muavini Rüknettin, İstinaf Müddeiumumîsi Necmettin, Telgraf ve Posta Nezareti azasından C. Harfuş, Bidayet Müddeiumumîsi Etem, Dersaadet müstantiklik azalarından Ali Rıza, Sadrettin, Esat ve Beyoğlu müstantik azalarından Şevki, Şevket, İhsan Beylerden mürekkep olan komisyonu mahsus tahkikatını bitirmiş ve fezlekesini de tanzim eylemişti.

Tahkikat evrakı, bin sayfayı mütecavizdi. Hadise, bütün an'ani ve teferruatıyla meydana çıkarılmıştı. Artık tamamen tahakkuk etmişti ki cinayeti mel'unanenin illet ve gayei tertip ve ihdası; mücerret

emniyet ve asayişi memleketi ihlalden ibaret olmayıp, sefarethane ve hastane ve banka gibi emakin*(mekân)* ve müessesatı ecnebiye ve maliyeyi tahrip ve berhava etmek gibi birçok cinayeti mefsedetkaraneye içtisar ve bu suretle ecanibin menafii maddiyetlerini ihlal ile maazallahütaala devleti Osmaniye ile düveli ecnebiye beyninde caygir olan ahengi vifak ve meveddeti nakisedar etmek gibi efkârı leimane ve harekâtı vahşiyane müstenit idi.

Araştırma evrakı, bin sayfayı aşkındı. Olay bütün anani ve ayrıntısıyla ortaya çıkarılmıştı. Artık tamamen gerçekleşmişti ki melunca yapılan bu cinayetin, sebep ve tertip etme amacı ve kurgulanması, yalnız emniyet ve memleket asayişini bozmaktan ibaret olmayıp, elçilik, hastane ve banka gibi mekân ve yabancı kurumları ve maliyeyi havaya uçurmak gibi birçok cinayete cüret ve bu yolla yabancıların menfaatlerini ihlal ve Allah muhafaza Osmanlı Devleti ile yabancı devletlerin beynine yerleşen barış ahengine ve dostluğuna kusur bulmak gibi alçakça bir düşünce ve vahşice bir harekete dayanıyordu.

Aynı zamanda komitenin İzmir'deki şubesi de meydana çıkarılmıştı. Orada da birçok evler taharri edilmiş*(araştırılmış)* ve külliyetli miktarda alât ve edevatı sâriye ve eczai muzırra*(zararlı ilaç)* derdest edilmişti*(yakalanmıştı)*.

Bütün bu ihtilal şebekesinin bir ucu Pire'ye bağlı idi. Orada birleşen komite azaları adeta bir depo vazifesi ifa ediyorlardı. Bütün bu eczalar ve bomba-

lar, Pire'de toplanıyor ve sonra İzmir ve İstanbul'la Anadolu'nun icap eden yerlerine sevk olunuyordu.

Bütün bunları birer birer tesbit eden komisyonu mahsus; tanzim ettiği fezlekeyi, şu büyük cümle ile nihayetlendiriyordu.Firaren Jenev'de bulunan Lipa Rips namı diğer Safo ve refikası Sofi Rips namı diğerleri Mari Zayç ve Robina Fayn'ın ve kezalık firaren Filibe'de bulunan mevkuf Joris'in zevcesi Anna Neliens ve Silviyoriçi namı diğeri Vahan ve Odesa'da bulunan madam İşkova ile esasen Filibe'de mütemekkin*(yerleşmiş)* bulunan Antuvan Koş Amca Alacacıyan ve arabacı Jorj Petri Varşamof yani Kirkor Varşam ve Yervant Alacacıyan ile Sofya'da tuhafiyeci Takver Agopyan'ın ve Varna'da bulunan Yervant Frangülyan ile Rusçuk'ta Hayık Malakyan nezdinde mukim Ardaş Veledi Haçik namı diğer Torkun'un ve İtalya tarikiyle*(yoluyla)* Amerika'ya gittiği anlaşılan Mığırdıç Garipyan ve Bulgaristan'da bulunan Karebet Aşod'un ve keza Bulgaristan'a firar eden Karakin Varşak ve Ovakim'in bir taraftan celp ve istirdatlarına müteallik olan muamelatı kanuniyenin alelûsul ifa ve ikmaliyle beraber haklarında gıyaben ve mevkuf Belçikalı Joris ve kapıcı Manok ve kahveci Nişan ve Avusturya Hastanesi kapıcısı Erakel ve Mıgırdıc'ın biraderi Ohannes ve yeğeni Osep ve Bitlisli Fıro ve kitapçı Agya ve Yervant Honenyan ve kulüp müstahdiminden Manok ve Bogos ve Haçik ve diğer Manok'un dahi vicahen ve mahkemei cinayetçe nümunei ibret ve intibah olmak ve filcümle tertibat ve ihrazatı mel'anetkâranenin Saye-i muvaffakiyetvayei Hazreti

Hilafetpenahide meydanı vuzuha isal kılınmış olduğu irade edilmek üzere alenen icrai muhakemeleri zımnında müddeiumumi ve müstantiklikçe iddianame ve kararname tanzimi ve heyeti ithamiyece alelûsul herbiri cinayetle itham kılınarak mahkemei cinayete sevk ve teslimleri ve, lastik tekerlekli arabanın gümrükten çıkarılması emrinde bilfiil muavenet ve delaletleri anlaşılan simsar Mihal ve Mateo ile demir sandığı imal ve ihzar eden Milto ve Manol'ün eşhası leime'nin makasıt ve niyatı mel'unanelerini ve hal ve vaziyetlerini bilerek müşareket edip etmedikleri mahkemece takdir olunmak üzere merkumunun dahi mahkemeye irsalleri muktezidir.

13 Teşrinievvel 1321 tarihli olan bu fezleke, açık bir direktifti. Adliye şüphesiz bu fezleke mucibince*(gereğince)* icrai amel*(hareket)* edecekti. Maznunlardan*(sanıklardan)* bazıları, hadiseden beş, on gün evvel; asıl hadisenin kahramanları da o günün akşamı İstanbul'dan firar etmişler ve bu firariler, muhtelif ecnebi memleketlerine dağılarak her biri bir yerde yerleşmişlerdi. Fezlekede, bunların o ecnebi memleketlerinden celp ve istirdatları talep olunuyordu. Acaba bu celp ve istirdat mümkün mü idi? Bunun cevabı, acı bir handeden*(gülüşten)* ibarettir

Osmanlı imparatorluğu, hudutları dâhilinde bile ecnebilere hudutsuz bir imtiyaz veren, Türk'ün her hakkını yabancıların kahir ve cebbar kuvvetleri altında ezdiren Osmanlı Hükûmeti; hangi ahdine, hangi kudretine güvenerek bu adamları celp ve istirdat edebilecekti? Filhakika Sultan Hamid'in, satvet, kud-

ret ve mahabet saçan bir sayesi vardı. Fakat bu saye, Osmanlı hudutlarının kenarından bir santim ileri taşamazdı. Ne kadar gariptir ki; bu gülünç celp ve istirdadı ileri süren komisyon, bunun icra kabiliyeti olmadığını da tasdik eder gibi, alelusul kaydını ilave etmeyi de unutmadı.

BÜYÜK CİNAYETİN TARİHİ MUHAKEMESİNE BAŞLANDI

Av, avlanmış. Tav, tavlanmış. Atı alan Üsküdar'ı geçerek aziz canlarını ceza pençesinden kurtarmıştı. Lakin ele geçen dertmenler*(tutuklular)*, acaba bunlar ne yapacaklardı? Sultan Hamid, ancak bir harika eseri olarak atlatabildiği o büyük suikastın helecan ve ıstıraplarını kolayca unutacak mıydı? Ya sonra, hiçbir suç ve günahları olmadığı halde parça parça olan zavallı insanlar, bunların masum kanları bedava mı akmış olacaktı?

Her yerde ve herkeste büyük bir asabiyet vardı. Mesele Sultan Hamid'in nefsi nefisi şahanesinden ziyade milletin kalbinde ve gururunda derin bir yara açmıştı. Bunu, Sultan Hamid'de hissediyor ve gürültülü işleri uzatmayı hiç sevmediği halde bu meselenin aleni bir muhakemede rü'yet edilerek*(görülerek)*

mücrimlerin kanun dairesinde mahkûm ve bu suretle de efkârı umumiyenin tatmin edilmesini çok istiyordu.

Komisyonu mahsus fezlekesinin müsveddesini gören Sultan Hamid, derhal münderecatını*(içeriğini)* tasvip etti. Fezlekenin tebyiz edilerek*(temize çekilerek)* mahkemeye verildiği gün, Derseadet bidayet mahkemesi müddeiumumîliği iddianamesi tanzim ettiği gibi aynı günde de müstantik kararnamesi yayılmış ve dava evrakı, kâmilen istinaf müddeiumumiliğine takdim olunmuştu.

Bütün bu evrakta müttehimlerin*(zanlıların)*, Ceza kanunnamesi Hümayun'unun elli beşinci maddesiyle elli sekizinci maddesi zeylinin fıkrai ulası mucibince tecziye edilmeleri*(cezalandırılmaları)* talep ediliyordu. Talep edilen ceza müthişti. Ve tabii mahkemede bunu kabul edecekti.

Şu halde, ele geçenlerin hepsi, hayatlarının son günlerini yaşıyorlardı.

Muhakeme günü, İstanbul'da çarçabuk şayi olduğu için daha erkenden Adliye dairesi akın akın gelen halk ile dolmuştu. Merdivenlerden ve koridorlardan geçilmiyordu.

Cinayet mahkemesinin Marmara'ya nazır olan büyük salonu, bir insan mahşeri halini almıştı. Fakat bunların hepsi meraklı halktan mı ibaretti? Hayır. Bütün bu kalabalık arasında birçokta hafiye vardı. Emniyet ve inzibatı temin için merdivenlerde bekliyen polislerden maada, Adliye dairesinin kapısı civa-

rına kuvvetli bir polis müfrezesi de ikame edilmişti.

Bu ihtiyat kuvvetinin ikamesine, gene birçok jurnaller sebep olmuştu. Bu jurnallerin bazılarında, mevkufların*(tutukluların)* adliye dairesine getirildiği esnada, bazı Ermeni fedaileri tarafından muhafızlara hücum olunarak istirdat edilecekleri*(geri alacakları)* mevsukan istihbar*(sağlam haber)* kılındığı yazılı olduğu gibi bir kısmında da, bazı bedhahlar tarafından ahalinin asabiyeti tahrik edilerek mevkufların*(tutukluların)* parçalatılmasına teşvik olunacağı, bu suretle ecanibe*(yabancılara)* karşı bir müdahale zemini açılmasına meydan verileceği ihbar olunuyordu.

Bütün bu tertibat alındıktan sonra, mevkuflar, Mehterhane denilen umumi hapishaneden altışar altışar hapishane arabasına bindirilerek adliye dairesine getiriliyorlardı.

Her tarafı kapalı simsiyah bir sandığa benziyen bu arabanın önünde, arabacının sol tarafında, Zaptiye Nazırı Şefik Paşa'nın en gözde kahramanı olan meşhur Mehmet Pehlivan, iri vücuduyla heybet saçarak oturuyor ve sol kolunun yeni içindeki revolveri sağ eliyle tutuyordu. Arabanın arkadan açılan kapısının eşiğine iki jandarma asılarak ayakta duruyor ve arabanın etrafı süvari jandarmalardan mürekkep bir müfreze tarafından ihata olunuyordu*(çevriliyordu)*.

Bütün bu tedbir ve ihtiyatların sebebi; biraz evvel bahsettiğimiz jurnallerden ileri gelmekle beraber aynı zamanda tedhişe matuf*(şiddete eğilimli)* olan bir nümayiş manasıyla de tefsir olunabilirdi.

Mevkuflar*(tutuklular)*, çökmüş ve zayıflamış bir halde idi. Yalnız Joris, lâkayt ve müsterih görünüyordu. Arabadan indiği zaman, birdenbire karanlıktan aydınlığa çıktığı için gözlerini birkaç defa süratle açıp kapadı. Ve sonra, aydınlığa alışan gözleri, halk kütlesinin üstünde dolaştı. Dudaklarında hafif bir tebessüm vardı. Sol elinin baş ve şehadet parmaklarıyla kısa ve sert sakalının ucunu karıştırdıktan sonra gideceği istikameti sorar gibi etrafındaki muhafızların yüzüne baktı. Bir sivil komiser, Joris'e yol gösterdi. Diğer mevkuflar da*(tutuklularda)* sırasıyla Joris'i takip etti.

Muhakeme salonunda, heyeti hâkime mevkiinin arka tarafındaki köşelere sandalyeler dizilmişti. Bunlar sefarethanelerden gelecek tercümanlar içindi. Bu tercümanlar, muhakemesinin bütün safahatını dinliyecek, yapılan büyük cinayetin bütün önceliklerini öğrenecek ve sonra da Mahakimi Osmaniyenin verdiği adilane kararı göreceklerdi. Buna bilhassa Sultan Hamid pek çok arzu ediyordu. Çünkü Avrupa'da bulunan Ermeni komite merkezleri mütemadiyen onu bir katil, bir hunhar, bir canavar olarak tavsif ediyor ve bütün cihana karşı böyle tanıtmaya çalışıyorlardı.

Bu mütemadi propagandalar yüzünden artık Avrupalılarca da bu şekilde tanınmaya başlayan Sultan Hamid, bu mahkemede Avrupalıların da bulunmaları ve bu kanlı hadiselerin iç yüzüne vâkıf olmalarını çok istiyordu.

Sultan Hamid ahdetmişti. Hele bir kere muhake-

me bitsin herkes ve bilhassa Avrupa, bu meselenin nefret veren teferruatını öğrensin. O zaman bütün cihana, bütün cihanın diplomatlarına karşı haykıracaktı:

- Gördünüz mü Efendiler? Asıl cani, asıl katil, asıl hunhar, asıl canavar kimmiş. Ben mi, onlar mı? Ermenilerin, kendilerini kuzu beni de kurt gibi göstermelerine inanmayınız. Bunlar, nankördürler..

Bunlar, benim gibi bir velinimete isyan eden hainlerdir. Benden ne istiyorlar? Kendilerinden asker almıyorum. Vergi için zorlatmıyorum. Kazanç ve ticaretlerine karışmıyorum. Bilakis onlara geniş bir refah veriyorum. Bakınız, içlerinden kaç tanesini vezir yaptım. Buz gibi sırmalara garp ederek göğüslerine pırlantalı nişanlar taktım. Yine öyle iken benim kıymetimi bilmediler. Bana bomba attılar. Allah beni kurtardı. Fakat orada parçalanan zavallılar, bunların ne kabahati vardı?..

***

Muhakeme başladı ve devam ediyordu. Ve esnai muhakemede Osmanlı Kanunlarının adaletinden daha üstün olarak Türk vicdanlarının insaf ve bitarafisi görülüyordu. Osmanlı mahkemelerinde; şimdiye kadar bu derece muazzam ve heyecanlı bir muhakeme rü'yet edilmemişti*(görülmemişti)*. Yalnız halkta değil, heyeti hakimede bile bir hayret ve tereddüt vardı. Muhakeme günleri, daha sabahleyin erkenden koca mahkeme salonu hınca hınç doluyor ve muhakeme,

muhtelif celselere bölünerek geç vakte kadar devam ediyordu. Bazen, akşam ezanlarına kadar bitmiyen muhakeme, yakılan petrol lambalarının sarı ve ölgün ziyaları altında yatsı ezanlarını bile buluyordu.

Muhakemenin safahatı, perde perde açıldıkta, mevkufların*(tutukluların)* başları biraz daha göğüsleri üzerine düşüyor, vicdanları ezen ağırlık arttıkça, omuzları daha çok eğiliyordu. Ekseriyesi; Anadolu'nun saffet ve sükûneti içinde doğmuş ve büyümüş, asırlardan beri Türk'ü öz bir kardeş gibi tanımış olan mevkufların*(tutukluların)* çehrelerine bakıldığı zaman acı bir nedametin karanlık gölgesi görünüyordu. Bunların bazısı, Ermenice bile bilmiyor, bütün tavır ve hareketleriyle, dessas şeytanların iğvasına*(azdırmasına)* uyarak bu ağır günahı, tıpkı bir sairfilmenam*(uyurgezer)* gibi hissiz ve idraksiz bir surette işledikleri pek açık görülüyordu.

İçlerinde, nedamet ve vicdan azabından çok uzak görünen bir tek adam vardı. Bu da, Belçikalı Joris'ti. Ötekilerin, sakin ve mütevazı; nadim ve mahcup tavırlarına mukabil, Joris'in, mağrur ve mütecasir*(cüretkar)*, küstah ve pervasız hareketleri, görenlerin asap ve vicdanı üzerinde çok menfi bir tesir hâsıl ediyordu.

Birçok suçsuz ve günahsız insanların hayatına mal olan ve bu insanların arkasında gene birçok zavallı öksüz ve yetimi boynu bükülü bırakan bu büyük cinayet, eğer bir başka memlekette olsaydı, o memleket medeniyetin herhangi terakki merhalesine vasıl

olmuş olursa olsun, bu cinayetin failleri şüphesiz linç yapılırdı.

Halbuki her unsura büyük bir mertlikle muamele eden Türkler; dişleri sökülmüş bir canavar gibi karşılarında duran bu kıpkızıl canilere derin bir sabır ve tahammülle bakarak en küçük intikam hareketi bile göstermiyorlar ve her şeyi kanuna bırakıyorlardı.

Sofya'da Olup Bitenler

İstanbul'da, bütün bu tahkikat ve muhakemat cerayan ederken Sofya'da oldukça mühim hadisat zuhur etmişti. Bunları daha iyi anlatabilmek için yakın bir maziye rücu edeceğiz*(döneceğiz)*.

Sultan Hamid'in tam camiden çıkacağı esnada Cehennem Makinesi'nin saatini tanzim edecek arabayı terkeden Lipa Rips, Robina Fayn ve Jor Petri Varşamof oradaki arabaların arasından süratle dolaşmış ve Talimhane Meydanı'na çıkmışlardı.

Lipa, hem yürüyor, hem de talimat veriyordu:

- Acele etmeyin. Telaş göstermeyin. Robin! Sen gel. Koluma gir. Varşam! Sen bir iki adım geri kal. Bak bakalım arkana. Gelen var mı?

Mabeyni Hümayun bandosu selâm havası çalıyordu.

Tam, meydanın son noktasına gelmişlerdi. Lipa'ya yetişmek için adımlarını aça aça yürüyen Robin, dişleri birbirine çarparak sordu:

- Acaba patlamıyacak mı?

Lipa, yürümesine devam ederek başını çevirdi. Arkasına baktı. Karışık arabaların ilersinde, süvari mızraklı alayının kırmızı flamaları taze gelincik çiçeklerinden yapılmış bir hat gibi uzanıyor ve bunların üstünde, mızraklarına beyaz ve çelik uçları parlıyordu...

Bir saniye süren bu bakıştan sonra, Lipa, Robin'e verecek bir cevap ararken, o müthiş cehennemi tarraka*(gümbürtü)*, Robin'in sualine en sarih cevabı vermiş oldu. Oh! Bu an onların hayatında ebediyen unutamayacakları bir heyecan hâsıl etmişti. Üç muhtelif kelime, üç muhtelif çığlık birbirine çarptı.

Robin – Oh Mayrik...

Lipa – Aste fahi...

Ve arkadan gelen Varşam:

- Megaaaa....

Diye haykırmışlardı.

O anda, bütün kanlarının meçhul bir ateşle yanıp tutuştuğunu, bu yanıp tutuşan kanların gene o anda, kalplerinden damarlarına, damarlarından kalplerine dolup boşaldığını duymuşlardı.

Robin, sendeledi. Sanki omuzlarına iki kuvvetli yumruk vurulmuş gibi dizleri büküldü. Ayakları birbirine dolaştı. Dişleri birbirine çarpa çarpa söylendi:

- Aman Safo. Bitiyorum. Kabil değil yürüyemiyeceğim...[24]

Lipa Rips, arkasında bıraktığı kanlı izi görmekten korkuyor gibi başını daha ziyade eğerek insan sesine

24 (Safo) Lipa Ripslerin komite adıdır. Z.Ş.

benzemiyen bir homurtu ile cevap verdi:

- Yürü! Sen ölümüne mi susadın? Sade kendini değil, bizi de parçalatacaksın.

Varşam; ikisinden de cüretkâr çıkmıştı. Süratle yürüyüşünde devam ederek başını çevirmiş, arkasına bakmış ve kudurmuş bir ejder gibi şahlanan o ateşin sütunun semaya doğru fırladığını görmüştü. Ölümün verdiği korkuya karışan vahşi ve katil bir zevkle ilerlemekle devam etti.

Talimhane'nin arkasındaki yoldan Beşiktaş'a indiler...

Her cani ve her katil gibi, cinayet mahallinden uzaklaştıkça, yavaş yavaş sükûn ve itidallerine de sahip olmuşlardı. İlk rast geldikleri kapalı arabaya girdiler.

Ve arabacıya sadece:

- Beyoğlu'na... Dediler.

Tepebaşında arabadan indiler. Daha hala, takip edilip edilmediklerine emin değildiler. Jori ile Lipa'nın sağ elleri pantolonlarının cebindeki revolverin kabzasını tutuyordu. Robin de, içinde revolveri bulunan çantanın sol kolunun altına sıkıştırmış ve çantanın ağzını açık bulunduruyordu.

Telaş göstermemek için yavaş yavaş yürüyerek bahçesinin duvarını takip ediyorlardı. Halkta aşikâr bir heyecan vardı. Şurada burada ikişer üçer kişilik gruplar toplanarak fısıldaşıyor, kaş ve göz işaretleriyle birbirlerine bir şeyler anlatıyorlardı.

Lipa, başını yarı çevirerek kısık dişlerinin arasından mırıldandı:

- Biraz yürüyün. Çabuk gidelim. Ortada fazla görünmeyelim.

Otel Ruvayyal'in yanından saptılar. O hizayı takip ederek 12 numaralı evin kapısı önünde durdular. Kapı derhal açıldı. Kapıyı, Sofi Rips açmıştı. Sofi, bir adım geri çekilerek ellerini açmış, hepsini bir anda kucaklamak istiyor gibi kollarını gelenlere uzatmıştı. Heyecan ve meserret taşan bir sima ile adeta haykırdı:

- Yaşayın, yaşayın, büyük kahramanlar...

Lipa, sağ elinin şahadet parmağını dudaklarının üstüne koyarak, korkudan boğulan bir sesle mukabele etti:

- Aman Sofi yavaş söyle. Şu anda, bütün İstanbul'un... Bütün İstanbul'un taş ve topraklarının birer kulak kesildiğini unutuyorsun.

Hepsi içeriye girmiş ve kapı kapanmıştı. Ne yapacaklarını henüz kestiremediklerinden hepsi de ayakta duruyorlardı. Sofi, aynı heyecanı muhafaza ederek söyledi:

- Emin olunuz ki, ben sizden daha müşkül bir vaziyette kaldım. Önümdeki saate baktıkça, onun saniyelerini saydıkça, ne ıstıraplar çektiğimi size tarif edemem. Nihayet o saniye. Heyecandan bütün vücudu ürpererek devam etti. Nihayet o saniye. Oh, onu ebediyen unutamıyacağım. Sanki o müthiş infilakı,

en evvel kalbim, sonra kulağım duydu. O zaman, diz çöktüm. Sizin sağ ve selâmet kurtulmanız için duaya başladım.

Robin, etrafına bakındı. Şikâyetkâr bir sesle mırıldandı:

- Dizlerimde duracak hal kalmadı. Aman biraz oturalım.

Jori, büyük bir itidali demle*(soğuklanlılıkla)*:

- Ben de açlıktan bayılıyorum.

- Benim de susuzluktan dilim damağıma yapışıyor.

Son sözü, Lipa söylemişti. Sofi, bunların hepsine birden cevap verdi:

- Bereket versin, hepsini hazırladım. Buyurun.

Dedi ve aralık duran oda kapısını iterek içeri girdi. Burası, pis ve kirli bir oda idi. Badanasız duvarlarında kurşun kalemiyle, kömür parçalarıyla yapılmış iptidai resimler, anlaşılmaz yazılar vardı. Pencerelerden yırtık tüller ve bez parçaları sarkıyordu. Örtüsüz bir masanın üstüne gazeteler yayılmış ve sofra örtüsü yapılmıştı. Ortada, büyük bir tabağın içinde haşlanmış etle iki tabak kızarmış patates ve iki büyük tabağın içinde salata bulunuyordu.

Lipa; daha oturmadan evvel masanın üstündeki büyük şarap şisesini sarılarak önündeki bardağı tamamen doldurduktan sonra bir hamlede yarısına kadar içti. Ve sonra geniş bir nefes alarak; duvarın yanındaki sandalyeye yarı baygın bir halde oturarak

Robin'e sordu:

- Robin! İster misin?

Robin, başını duvara dayamış ve gözlerini kapamıştı. Lipa'nın suali üzerine gözlerini açtı ve başını kımıldattı:

- Oh. Elbet. Elbet.

Lipa, evvelâ Robin'in bardağını, sonra ötekileri doldurdu... Ve yarım kalan kadehini tutup, odanın basık tavanına dokunduracak kadar kaldırarak:

- Haydi arkadaşlar. Bu büyük günün şerefine içelim.

Hepsi birden:

- Bu büyük günün şerefine.

***

Hem yemek yemişler, hem de cereyan eden hadiseyi Sofi'ye nakletmişlerdi. Fakat netice ne olmuştu? Bunu, hiçbiri bilmiyordu. Acaba, bu kadar büyük fedakârlıklarla yaptıkları iş matlup neticeyi vermemiş miydi?

Sultan Hamid ölmüş mü idi? Yoksa sadece yaralı olarak mı kurtulmuştu? Ve sonra, düşündükleri gibi, padişahın ölmesinden yahut yaralanmasından müteessir olan askerlerle Sultan Hamid'in bendegânı, ecnebiler üzerine hücum ederek selâmlık mahallinde bir vaka çıkmış mı idi?

Jorj, daha serin kanlı ve daha mantıki düşünüyor ve diyordu ki:

- Her halde pek büyük bir şey olmadı zannederim. Eğer büyük bir şey olsaydı: sokakların, caddelerin biraz daha karışık olması lazım gelmez miydi?

- Fakat vaka buralara kadar henüz aksedemez. Biz, çok çabuk geldik. Herhalde biraz beklemek lazım.

Jorj, bir teklifte bulundu.

- Ben, şöyle dolaşıp geleyim mi?

Buna, hepsi birden itiraz ettiler...

- Hayır!

- Hayır!

- Hayır!

Fakat Joris'te gelmedi. Sofi, cevap verdi:

- Joris gelmiyecek.. Onunla öyle görüştük... Joris, her günkü itiyadını hiç bozmıyacak her günkü gibi tam vaktinde işinin başına gidecek çalışacak. Eğer bu esnada, ortalık karışarak büyük bir ihtilal çıkarsa ve bu da bizim lehimize bir mecra takip ederse o zaman gelecek ve bizi hadiseden haberdar edecek...

- Joris'in gelmemesine nazaran...

- Henüz mühim bir şey yoktur.

- Ne kadar bekliyeceğiz?

- Alaturka saat on bire kadar...

Alaturka saat on bire kadar bekledikleri halde Joris gelmedi. Bu müddet zarfında boş durmamışlar, hazırlanmışlardı. Evvelâ hadise mahallinde giydikleri elbiseleri kâmilen*(tamamen)* değiştirdiler.

Jorj, arkasından çıkan mavi bir gömlekle iç çamaşırlarını ve çoraplarını bir paket yaptı. O aralık gözüne ilişen kartvizit kutusunu da bunların içine sardı. Bodrum katına indi. Çamaşır ocağının yanındaki tuğlalardan birini de bu pakete sıkı sıkı bağlıyarak hepsini birden kuyuya attı.

Saat, tam on bire geldiği zaman, son kararı verdiler. Artık firar saati gelmişti. Sofi araba getirmek için gitti. Robin, Lipa ve Jorj'daki revolverlerle kendi revolverini arka arkaya masanın üzerine dizdi. İki yüz kırk adet fişekten ibaret olan ihtiyat cephanesini de bir küçük torbaya koyarak, revolverlerin yanına vazetti*(koydu)*. Ve sonra, bir beyaz kâğıdın üzerine Fransızca olarak şu kelimeleri yazdı:

Filibe: Anton Kuş...

Jenev: Adel Berşiye...

Ve bu kâğıdı, nazarı dikkati celbetmek için revolverlerin kabzasının arasında görünecek bir tarzda yerleştirdi. Bu, Joris ile aralarında bir şifre idi. Neticeyi anlamak için bir müddet İstanbul'da kalması lazım gelen Joris bu adresler vasıtasıyla kendileriyle muhabere edecekti.

Bu esnada, Lipa elinde bir Rus bayrağı olduğu halde dolaşıyordu. Bu, Robin'in nazarı dikkatini celbetti ve sordu:

- Onunla ne dolaşıyorsun Sofi!

- Her iş bitti. Bunu düşünüyorum. Ne yapayım?

- Yak.

- Olmaz. Koku, nazarı dikkati celbeder.

- Beraber al.

- O da olmaz. Gümrükte muayene ederlerken görürler. Şüphelenirler.

- Öyle ise bırak.

- En doğrusu da o.

Lipa, bayrağı avuçlarının içinden buruşturdu ve eski bir kanepenin köşesine sokuşturdu. Artık yapacak bir şey kalmadığı zaman Sofi de gelmiş ve bir kapalı araba getirmişti.

Arabacı, küçük bir bavuldan ibaret olan eşyaları arabaya taşıdıktan sonra kendileri de birer birer çıktılar ve arabaya bindiler. Sofi en sona kaldı. Kapıyı kilitledikten sonra anahtarı kapının yanındaki pencerenin kırık camının arkasına sakladı. Evvelce verilen karar üzerine Joris geldiği zaman, anahtarı burada bulacak eve girerek onların bırakacakları şeyleri alacaktı.

Araba Beyoğlu'ndan Sirkeci İstasyonu'na gelinceye kadar epeyce heyecan geçirdiler. Caddelerde ve sokaklarda, hissolunur derecede bir telaş ve heyecan vardı. Fakat bu hemen hemen Beyoğlu ve Galata cihetlerine munhasır*(has)* olup İstanbul tarafı tamamen sessiz ve halk, çekingen bir halde idi. Hatta Cuma günü akşamları Eminönü, Bahçekapı ve Sirkeci semtleri daima kalabalık olurken bugün, nazarı dikkati celbedecek kadar tenha idi. Dükkanların çoğu kapanmıştı. Halk, başlarını önlerine eğmiş, bir-

birlerine selâm verirken bile ictinap eden*(çekinen)* bir tavırla gidip geliyordu.

Firariler tam zamanında gelmişlerdi. Gar epeyce kalabalıktı. Bu kalabalıkta ve kumpanyanın büyük bir tasarruf maksadıyla pek az yaktığı hava gazı lambalarının loş ziyası altında onları tanımak ihtimali de çok azdı. Zabıtanın ve hafiyelerin büyük bir şaşkınlık devri geçirerek henüz İstanbul'dan çıkılacak mahalleri tekayyüt vazetmediği*(dikkate almadığı)* her zaman mutat olan merasimde fazla bir sorgu ve sual yapılamadığından anlaşılmakta idi. Bütün bu haller firarilerin maneviyatını kuvvetlendirdi.

Lipa Rips ile zevcesi Sofi Rips'in muntazam pasaportları vardı. Jorj ile Robin de, müteveffa*(ölmüş)* Hristofor Mikailyan'ın pasaportunu kullanıyordu. Bu pasaportta muntazamdı. Gümrük muayenesi ve pasaport muamelesi tabii olarak cereyan ettikten sonra, firariler kendilerini kompartıman içinde buldukları zaman, geniş bir nefes aldılar.

Kompartımanda kendilerinden başka iki kişi daha vardı. Biri, ihtiyar ve sağır bir Fransız rahibesi, diğeri de orta yaşlı bir Türk. Firariler, meraklarını teskin edebilecek arkadaşlara tesadüf edeceklerini ümit ederken bu ümitlerinin boşa çıktığını gördüler.

Evvelâ; o mübarek Allah kadınının haline ve bilafasıla titreyen kafasına bakılırsa, değil Yıldız'da; burnunun dibinde bile atılan bombadan haberdar olamıyacağı aşikardı. Diğeri Türk'tü. Ve bundan havadis almaya kalkışmak, çok tehlikeli olabilirdi.

Buna binaen, hepsi de kalplerini ezen endişe ve merakın ağırlığı içinde dalgın ve mütefekkir*(düşünceli)* yolculuklarına devam ettiler.

Filibe'ye muvasalat ettikleri*(ulaştıkları)* zaman, daha hâlâ, arkalarında bıraktıkları kanlı izin ne şekilde olduğunu bilmiyorlardı. Uzun bir tren yolculuğundan ziyade manevi yorgunluktan hitap bir haldelerdi. Etrafları, izahat istiyen komiteci arkadaşlarla sarılmadan evvel, biraz istirahat etmek istiyorlardı. Zaten isteseler de, ne söyliyeceklerdi? Bomba patlamış, fakat netice anlaşılamamıştı.

Fakat tren Filibe İstasyonu'na vasıl olduğu zaman Anton Kuş'u karşılarında buldular. Anton, Ermeni ihtilal komitesinin Filibe merkezi reisi idi.

***

İstanbul'da kalan Joris; hiç kimseyi şüphelendirmemek için her zamanki gibi geç vakit apartmanına avdet ettiği zaman akşam ezanı okunmak üzere idi. Apartmana muttasıl olan küçük evin önünden geçerken pencerelere baktı. Ne bir ses, ne bir ziya vardı.

Apartmana gireceği zaman kapıda Marko'ya rast geldi. Marko, heyecanla ona bugünkü vakadan bahsetti. Joris, bu işle alakası pek az olan bir ecnebi tavrı takınarak Marko'yu isteksiz bir halde dinledi. Tam ayrılacakları zaman Marko ona başka bir havadis verdi:

- Dostlarınızın bugün gittiğinden haberiniz var değil mi?

Joris, hafifçe sarsıldı:

- Evet, diye cevap verdi. Zaten kaç gündür gitmek istiyorlardı.

İşim olmasaydı, onları istasyona kadar giderek geçirmek isterdim.

Marko, teessüfle sözüne devam etti:

- Yazık, ben de göremedim. Saat on birde arabaya binmişler. Çıkıp gitmişler. Acaba bu Madam Muradoviç'le bir hesapları var midi? Tabi madam benden soracaktır.

Joris, omuzlarını silkerek tekrar cevap verdi:

- Zannetmiyorum. Hem benim bildiğime göre tekrar avdet edecekler...

- Evet. Eşyalarını burada bıraktıklarına bakılırsa...

Joris, merdivene doğru yürüdü. Öğrenmek istediği en mühim şeyi de öğrenmişti. Demek evvelâ, o müthiş cehennem makinesinin ölüm saçan intişar sahalarından sağ selâmet kurtulmuşlardı.

Sonra, izlerini kaybetmiye muvaffak olarak buraya kadar gelmişler. Ve daha sonra da buradan kemali emniyetle arabaya binip istasyona gitmişlerdi. Joris, geç vakte kadar odasından çıkmadı. Odada lamba yakmadı. Karanlıkta, açık pencerenin önünde kendini göstermemiye çalışarak mütemadiyen sokağı tarassut etti. Yatsı ezanı okunmuş ve epeyce de geçmişti.

Eğer istasyonda bir aksilik zuhur ederek tevkif

edilmiş olsalardı, şimdiye kadar çoktan evin de tarassut altına alınması, hatta taharri olunması*(araştırılması)* icap ederdi. Fakat onu şüphelendirecek en küçük bir sebep bile yoktu.

***

Aşağı indi. Marko merdiven dibindeki odasında, karısı ile cilveleşiyordu. Onlara görünmeden kapıdan çıktı. Bir hırsız gibi duvarlara sürünerek yandaki eve yürüdü. Orada Madam Rips ile karşılaştıkları camın arkasında saklanan anahtarı aldı. İçeri girdi. Kapıyı kapadı. Simsiyah karanlık ve ağır bir rutubetle küf kokan bu küçük taşlık, ona bir mezar kadar soğuk geldi. Kısa sakallarının birer kirpi tüyü gibi sert ve diken diken olduğunu hissediyordu. Birkaç saniye, hareketsiz kaldıktan sonra gözleri biraz karanlığa alıştı. Zaten alışık olduğu merdiveni kolayca buldu. Üst kata çıktı, kapı aralıktı.

Karşıki binaların pencerelerinden akseden solgun ışıklar, perdelerin tülleri arasından süzülüyor odayı müphem ve esrarlı gösteriyordu. Bir şeye çarpmamaya ve gürültü çıkarmamaya çalışarak masaya yaklaştı. Revolverleri gördü. Onları birer birer alarak ceplerine koydu. Fişek torbasını da, ceketini açarak koltuğunun altına soktu.

Masanın üstüne eğilerek küçük kâğıdı da aldıktan sonra daha ziyade eğilerek masanın üzerini elleriyle ve gözleriyle aradı. Başka bir yerde, başka bir şey bırakılmadığına emin olduğu için odadan çıktı.

Yavaş yavaş merdivenlerden inerek kapıyı sessizce örttü ve yine bir hırsız gibi, görünmekten içtinap ederek*(çekinerek)* odasına döndü.

Odasına avdet ettiği zaman revolverle fişekleri bir tarafa bırakarak evvelâ o küçük kâğıt parçasını muayene etti. Robin'in yazısını tanıdı. Pusulada kısaca:

Filibe: Anton Kuş.

Filibe: Adel Berşiye.

Adreslerinden başka bir şey yazılı değildi. Hemen yazı masasına oturdu ve şu telgrafı yazdı:

Filibe: Anton Kuş.

Safo, Mari, Rubin ve Jorj yoldadır. Sıhhatim yolundadır. Piyasa hakkındaki son mektubumu bekleyiniz.

İşte, bu telgraf firarilerin Filibe'ye muvasalatından evvel Anton Kuş'a vasıl olmuş ve o da hemen istasyona koşmuştu.

Ayak üzerinde kısa bir mukâlemeden sonra bir ermeni tarafından idare edilen bir otele gittiler ve orada yerleştiler. Gelenlerden, bir iki saat zarfında bütün komite azası haberdar olmuştu. Aynı zamanda; Viyana ve Sofya tarikiyle*(yoluyla)* gelen bir ajans telgrafından da İstanbul hadisesi pek müphem bir şekilde şuyu bulmuştu.

Bütün komite azası, merkez binasında içtima*(toplantı)* ederek gelenleri biran evvel görmek, bu büyük ve cüretkârane muvaffakiyetinden dolayı onları tebrik etmek istiyorlardı.

Ve öyle de oldu. Robin önde olduğu halde salona girdikleri zaman, çılgın bir tezahürle karşılaştılar.

Her türlü insani ve vicdani hakları unutan bu, kana susamış insanlar, derhal kollarını açarak gelenlerin boyunlarına sarıldılar. Onların, kan ve cinayet kokan yüzlerini, gözlerini, derin bir aşkın ihtiraslarıyla kokladılar.

***

"*Yaşasın Jan Dark. Bizim Jan Dark'ımız. Ermeni Jan Dark'ı.*"

Bu nümayiş feryadı; içtima*(toplantı)* salonunda çılgın bir kasırga yaratmıştı. Birdenbire bir ses yükseldi. Komite rüesasından Amca Alacacıyan:

-Kürsüye! Kürsüye! Bu menkıbeyi bizzat alâkadarlardan işitmek isteriz.

Umumi arzu, buna inzimam etti. Hep bir ağızdan haykırdılar...

- Kürsüye! Kürsüye!

Robin, bütün bu nümayiş tezahürlerin verdiği bir gurur ile yavaş yavaş kürsüye çıktı. Yeni ve çılgın bir alkış tufanının verdiği tatlı bir sarhoşlukla, sesi titreye titreye:

- Kardeşler! Cesur kardeşler!

Diye bir nutka başladı. Bu nutuk, bazen göz yaşları, bazen de alkışlarla boğuluyor ve geniş fasılalarla devam ediyordu. Robin, bu nutkunda İstanbul komi-

tesinin bütün mesaisini tamamen izah ettikten sonra bu işte hayatını hiçe sayarak fedakârlık gösterenlerin isimlerini de birer birer zikretti. Bu meyanda Hristofor Mikailyan'la Vram Şabuh Kendiryan'ın ismi geçtiği zaman, bütün salon, heyecan ve alkıştan yıkılıyordu.

Bu esnada, Sofya'da bulunan komite reisi, Tuhafiyeci Takvor Agopyan'dan müstacel*(acil)* bir telgraf geldi. İstanbul'dan gelenlerin, ilk trenle Sofya'ya gönderilmesini komite istiyordu.

***

Neticesi meçhul ve hayali bir zaferin sermestîsi ile akşama kadar binlerce çılgınlıklarda bulunan komitecilerin bütün neşe ve sürûru, gece yarısına doğru ağır bir darbeyle müthiş bir inkisara uğradı*(kırıldı)*. Her gün muayyen*(bilinen)* zamanda gelen İstanbul treni o gece de tam muayyen*(bilinen)* zamanda gelmiş, İstanbul postasını getirmiş ve postanın getirdiği gazeteler de bomba hadisesinin neticesini komitecilere öğretmişti.

Evvelâ, Sultan Hamid, ölmek şöyle dursun, yaralanmamıştı bile. Sonra; asıl kuvvetle ümit edilen ve beklenen şey selâmlık mahallinde asker tarafından ecnebilere kanlı bir ihtilaldi. Halbuki bu da olmamıştı.

Netice, on yedi neferi sebep olmak üzere otuz yedi kişi ölmüş ve yetmiş üç kişide yaralanmıştı. İstanbul'da sükûn ve asayiş berdevamdı*(sürüp gidiyordu)*.

Bu havadis, komitecilerin, bütün o zafer ateşleri püsküren kalplerinin üzerine birer kova buzlu su döküvermişti.

Bütün İstanbul gazeteleri, hatta Ermeni matbaası da dâhil olmak üzere; Mukaddes nefsi şahanenin bu büyük suikasttan masum kaldığına şükürler ve tebrikler yazdıktan sonra canilerin şiddetli takibata ve çok ağır cezalara maruz kalacağına da ilave ediyorlardı.

Ya süfera*(sefirler)*... Hani ya böyle bir hareket vukuunda İstanbul'a donanmalarını çağıracaklarını ümit edilen ve beklenen o ecnebi süferası*(sefirleri)* .Ve bilhassa; İngiltere, Rusya, Amerika sefirleri. Onlar bile hadisenin akabinde bizzat saraya koşmuş ve en hararetli bir lisanla Sultan Hamid'i tebrik etmişlerdi...

Demek hadise, büyük bir aksülâmelle*(tepkiyle)* neticelenmişti...

En çok endişnak*(endişeli)* olan Joris'in zevcesi Anna Nellens'ti. On gün evvel, Silviyoriçi ve öteki arkadaşlarıyla İstanbul'dan firar ederek burada kocasını, kocasının pek çok çalıştığı bu işte kazanılacak o büyük zaferi beklerken, şimdi ne kadar elim bir inkisarı hayalle karşılaşmıştı.

Etrafındakilerin verdiği ümit ve tesellilere rağmen, ağlıyor, haykırıyor feryatlarla saçlarını yoluyordu. Derhal Joris'e telgraf çekilerek biran evvel firar etmesinin tavsiyesi düşünüldü. Fakat bu çok tehlikeli bir işti. Şüphesiz şu anda bütün telgraf muhaberatı sansür altında idi. En mahrem ve en şüphe vermiye-

cek kelimelerden mürekkep komite şifresiyle yazılmış bile olsa yine telgraf Joris için büyük bir tehlike teşkil edebilirdi.

Nihayet mektup yazılmasına karar verildi. Esasen madam Rips ile Joris'in arasında bazı şifreli cümleler kararlaştırılmıştı. Aynı zamanda Joris'in Almanya postahanesinde bir kutusu vardı. Şüphesiz bu kutu en emin bir muhabere vasıtası idi. Madam Rips oturdu ve Almanca olarak Joris'e şu mektubu yazdı:

" Azizim Mösyö Kirim!

Konsolosta eğlencede bulundunuz mu? Son mektubun vusul gününde size verdiğim şeyi buraya gönderiniz. Mektubu, Kuvvet adresi altında gönderiniz. Artık bizi daha ziyade merakta bırakmayarak hemen yazınız. Şayet hasta olucak olursanız para sarfından çekinmeyiniz. Ve hemen bana malumat veriniz.

O zaman burada bir meclis cemederek sizin için en müsait çareleri taharri ettireceğim. Zevcimden ve Robina'den selâm."

Sofi

Bu mektup derhal gönderildi. Fakat maksadı temin edemedi. Çünkü Joris'in eline geçemedi. Joris, tevkif edilmiş ve bu mektuptan istifade edememişti.

Robina ile Rips Sofya'ya pek ezgin bir halde gittiler ve Sofya komitesinden de barit*(soğuk)* bir muamele gördüler. Ademi muvaffakiyet*(başarısızlık)*, hepsinin hâleti ruhiyesini alt üst etmişti.

Robina, bir anda kazanıverdiği o büyük şöhretin sarsıldığını gördükçe bitiyor, harap oluyor, yavrusunu kıskanan bir kaplan gibi etrafına saldırmak için bahaneler arıyordu.

Sofya'da Hallaçyan isminde birinin evin de içtima*(toplantı)* etmişlerdi. Robina, sarsılan şöhretini takviye etmek için Sofya'daki bütün Ermenilere karşı bir konferans vermek ve bütün mesaisinin bilançosu ve efkârı umumiyetin önüne dökmek istiyordu.

Lipa, onu bir tarafa çekerek:

- Robina, bu fikirden vazgeç.

Dedi. Robina, bir adım geri çekilerek Lipa'yı müstehzi bir nazarla yukardan aşağıya kadar süzdükten sonra sordu:

- Niçin?

Lipa, munis bir lisanla cevap verdi:

- Çünkü bu, hepimiz için çok tehlikeli bir şey olur.

- Tehlikeli mi? Demek siz, tehlikelerden korkan bir adamsınız.

Ve Lipa'nın cevabını beklemiyerek, süratle geri dönü:

- Efendiler! İşitiyor musunuz? İçimizde korkaklar var.

Diye haykırdı. Bir anda her şey durdu ve herkes sustu. Bütün başlar, Robin'e çevrilmişti. Robin, dikilmiş kafası, geriye atılan omuzları, gerilmiş vücuduyla tıpkı bir heykele benziyordu. Göğsü şiddetle kalkıp

iniyor, burnunun delikleriyle dudakları titriyordu.

Lipa, başına bir yumruk yemiş gibi sersemlemişti. Bu derin sükût içine onun ölgün sesi, âdeta eriyerek akar gibi oldu:

- Fakat... Ben...

Robin, sert bir el işaretiyle onun sözünü keserek, yüksek sesle devam etti:

- Durunuz Safo Efendi! Henüz sözüm bitmedi. Ben, söyliyeceklerimi söyliyeyim. Sonra siz kendinizi müdafaa edersiniz.

Sükût, daha derinleşmiş, alaka ve heyecan daha bariz bir şekil kaybetmişti. Robin, yavaş yavaş yürüyerek ortadaki masaya dayandı, sözüne devam etti:

- Efendiler! Safo korkuyor, neden korkuyor biliyor musunuz? Efkârı umumiyeye*(halkın düşüncesi)* hesap vermekten. Fakat daha evvel, omuzlarına bu ağır yükü yüklemekten korkmalı idi.

Türkleri kandırarak onlara ecnebileri öldürteceğiz. Ve bu suretle de ecnebi devletlerini Türklerin boğacak bir kan dalgası vücuda getireceğin diye, tam üç yüz bin frank para sarf ettik. Şimdi soruyorum size efendiler, buna mukabil ne kazandık? Hiç, değil mi. Sadece bir... Hiç.

Lipa çok müşkül bir vaziyette kalmıştı. Karşısında bu sözleri söyliyen kimdi? Şu, cılız, sinirli, isterik Robin mi? Yoksa hiddet ve infial*(kızgınlık)* ile bir ejder gibi şahlanan Ermeniliğin timsali mi?

Ve en çok şunu anlamıyordu ki, bu hiddet ve infial

niçindi? Bu, nereden doğmuştu? Robin'le beraber el ele tutuşarak, yüzde yüz muhakkak bir ölüme karşı beraber yürümüş ve o ölüme parmaklarıyla dokunduktan sonra, yine öylece el ele tutuştukları halde beraber dönmüşlerdi. O zamanlar o kadar sakin, o kadar mütevazı o kadar halim ve mütevekkil olan Robin ile; şimdi karşısında şahlanan, zehir ve ateş saçan bu ejder arasında ne münasebet vardı?

Saniyeler geçiyor ve gittikçe derinleşen bu sükût içinde Lipa, ayaklarının bir boşluğa doğru kaydığını hissediyordu. Birdenbire silkindi, kendini topladı.

- Beni ne ile itham etmek istiyorsun Robin? Açık söyle?

- Muvaffakiyetsizlikle...

- Fakat bunda müşterek değil miyiz?

- Hayır. Ben vazifemi yaptım. Hem, çok iyi yaptım.

- Ya ben?

- Sen yapmadın. Yapamadın...

- Niçin?

- Şunun için ki, bütün mukadderatımız bir tek saniyeye bağlanmıştı. O bir saniye, ya zafer veya mağlubiyetti. O bir tek saniye zarfında bütün tali ve hayatımız değişecekti. Sen, bu ince ve hesaplı vazifeyi deruhte ettin. Fakat bunu, bu büyük vazifeyi yapamadın. Düşün. Hatırla. Ben sana söylememiş miyim? Bırak Safo, saati ben ayar ederim, denemiş mi idim? Niçin bana bırakmadın?

- Ben saatin ayarında hata ettiğimi hiç zannetmiyorum.

Robin, acı ve intikam alıcı bir gülüşle cevap verdi:

- Şu halde, biz de Türkler gibi mukaddes bir kuvvete inanalım. O mukaddes kuvvetin padişahı kurtardığına kani olalım.

- Buna niçin inanmıyorsun Robin?*(Selâm dur)* kumandası verildikten sonra arabasına binen padişahın caminin avlu kapısına kadar olan mesafeyi tam bir dakika kırk iki saniyede kat ettiğini kaç cuma selâmlığa giderek beraberce hesaplamadık mı?

Robin müstehziyane*(alaycı bir şekilde)* gülerek:

- Demek ki bu cuma fevkalâde olarak, mukaddes bir melek...

Lipa, Robin'in sözünü keserek:

- Kim bilir, belki; fevkalâde bir hal olabilir. Niçin bu kadar acele hüküm veriyorsun. Niçin beni haksız bir itham altında eziyorsun? Biraz sabredelim, bekliyelim. Henüz vaziyet layıkiyle inkişaf etmemiştir*(ortaya çıkmamıştır)*. Şüphesiz bunu öğreneceğiz. Eğer padişah her zaman ki gibi aynı dakika, aynı saniyede hareket etmişse, o zaman ben, hatayı kabul ediyorum.

Dinliyenler arasından bir ses yükseldi:

- Safo'nun hakkı var. Belki padişah birkaç saniye geç kalmıştır...

Ne olursa olsun, artık Lipa Rips ile Robina Fayn'in arası açılmıştı. Hassas ve sinirli bir kadın kıskançlığı

Robin'in kalbini yiyip bitiriyor ve Lipa'ya hiçbir meselede hak verdirmiyordu.

Robin, konferans vermesine mani olan Lipa'yı, kendi şöhretine haset etmekle itham ediyordu. Halbuki Lipa, vaziyeti büsbütün başka türlü düşünüyor ve tahlil ediyordu.

Her kadın gibi şöhrete haris olan ve Filibe'ye gelir gelmez baş döndürücü alkışlarla ve tarihi unvanlarla birdenbire şımartılan Robin, kendisinde her kuvvetin fevkinde esatiri*(mitolojik)* bir hak buluyordu. Bulgaristan toprağına ayak basmak, aynı zamanda ona büyük bir pervasızlık vermişti. Komitenin tertip ettiği bu tarihi hailede en yüksek rolü oynamış bir sıfatıyla, bütün takdirlerin, bütün alkışların, bütün o göz kamaştıran şöhret ve şereflerin yalnız kendisine hasredilmesini istiyordu. Filhakika bu cinai teşebbüste, tam manasıyla muvaffak olamamışlardı. Fakat o şahsen deruhte ettiği*(üstlendiği)* vazifeyi tam manasıyla yapmış ve kendi hesabına, aslen payına hak kazanmıştı.

Fakat Lipa, daha makul fikirler üzerinde yürüyor ve diyordu ki:

- Bulgaristan, büsbütün ecnebi ve müstakil bir hükümet değildir. Henüz Osmanlı imparatorluğunun bir cüz'üdür. Koca Avrupa diplomatlarını her meselede envai şekillerde kafese koyan ve siyasi işlerini herhangi şekilde olursa olsun suya sabuna dokunmadan yürütmiye muvaffak olan Sultan Hamid'di: olabilir ki, Bulgaristan'ı aleyhlerine harekete getirebilir. Bul-

garistan, şimdilik Ermeni komitelerinin en emin bir melcei*(sığınak)* ve Osmanlı toprağına en yakın ve en faal bir merkezidir.

O, her şeye kadir ve kurnaz Sultan Hamid; şayet büyük bir tesir yapar ve Bulgaristan da büyük bir mecburiyet karşısında kalarak bu tesire uyar da bütün buradaki komitecilerin elini kolunu bağlıyarak İstanbul'a yollarsa o zaman ne yapılabilir?

Sultan Hamid kadar kurnaz olan Prens Ferdinand Ermeni komitecilerini el altında bulundurmakla filhakika, Osmanlı İmparatorluğuna karşı büyük bir oyun oynamaktadır.

Bir taraftan kan kusturmakta, diğer taraftan da altın leğen tutmaktadır. Fakat siyaset bu. Komitecilerin ellerini kollarını bağlayıp İstanbul'a göndermese bile, Bulgaristan toprağından çıkarıp atmıya icbar olunabilir*(zorlayabilir)*. O takdirde Ermeni komiteleri, büyük bir üssülhareke [25] kaybetmiş olmaz mı?..

Lipa'nın bu fikri çok makul ve mantıklı idi. Bu noktai nazara binaen Bulgaristan'ın serbestliğine güvenerek komitenin âmal ve efkârına, mazi ve istikbaline dair konferanslar vermekteki mahzuru komite de derhal idrak etti ve Lipa'nın fikrine iştirak ederek Robin'in ona isnat ettiği korkaklık vasfına iştirak etmedi. Fakat Robin; daha ziyade temayüz etmek, isminin ve şöhretinin etrafında daha gürültülü bir velvele husule getirmek için Lipa Rips ile mücadelede devam etmiye karar vermişti.

25 Askerî harekâtın başlangıcına esas olan

Şimdi, bomba hadisesi, yeni ve eski dünyada, yalnız Ermenileri değil; Osmanlı imparatorluğunun neresi olduğunu bile bilmedikleri halde Sultan Hamid'in ismini işiten her milleti işgal eden büyük bir hadise olmuştu. Bütün dünya, bu hadiseyi yaratan, Sultan Hamid gibi efsanevi bir hükümdara el uzatan kimselerin cüretkârlıklarına ait hikâyelerle meşguldü. Robin; sinirlerinin ve hislerinin verdiği derin bir ihtiyaçla, bu büyük hadisede tek bir kahraman olarak tanınmak ve kalmak istiyordu. Bunun için, bütün insaf ve şuuru bir tarafa atmış, o eski ölüm ve tehlike arkadaşını tam kalbinden vurabilmek için Lipa'yı en amansız bir yerinden yakalamıştı. Robin, Lipa Rips'ten açık bir sual soruyor ve diyordu ki:

-Cehennem makinesinin ateşleneceği zaman, arabada yalnız ben bulunacaktım. Lipa, yanımda sadece bir yardımcı vaziyetinde kalacaktı. Bu, tamamen müzakere edilmiş ve kararlaştırılmıştı. Hatta Cuma günü sabahı, Lipa selâmlığa bile gitmekte tereddüt ediyor ve karısı ile evde kalmak istiyordu.

Nitekim bunu hisseden Joris, kendine sormuş "galiba siz gitmek istemiyorsunuz." demiş o da "bakalım!" cevabını vermişti. Hal böyle iken niçin, işi bana bırakmadı? Niçin cehennem makinesinin idaresini ben elimden aldı?

Lipa, buna cevap veriyor ve diyordu ki:

-Ben bir kadın zaafından korktum. Bu kadar mühim ve muazzam bir meselede Robin gibi sinirli ve isterik bir kızın biran zaaf ve teşevvüş*(bulanıklık-*

karışıklık) gösterivermesi ihtimalinden korktum. O nazik dakikada, küçük bir korku, ufak bir tereddüt, ehemmiyetsiz bir buhran ne feci felaketlere sebep olurdu.

Lipa, bu cevabı vermekle beraber, Hallaçyan'ın evinde Robin'i bir köşeye çekiyor, ona bu mücadeleden vazgeçmesini niyaz ediyor.. Bu mücadelelerin kendilerinden ziyade umumun istikbalini üzerinde fena tesirler yapacağını söylüyordu.

Lipa'nın bu zaafına anlıyan Robin, onu bu ihtarından dolayı da şiddetle tevbih ettikten sonra:

-Siz mi bana akıl öğreteceksiniz Safo.

Diye yüzüne haykırıyordu

İSTANBUL'DAN GİDEN HABER SOFYA'DA BOMBA GİBİ PATLAMIŞTI

Filibe ve Sofya'da bu hadise ve mücadelelere devam ederken, İstanbul'daki tahkikat ilerliyordu. Vaka mahallinde bulunan araba tekerliğinin tası, bu küçük ve ehemmiyetsiz bakır parçası; tahkik heyetinin elinde bütün bu büyük bir sırrın anahtarı olmuştu. Tahkikat, umulmadık bir süratle inkişaf ettikçe*(ilerledikçe)* tevkifatta*(tutuklamalar da)* tezayüt ediyordu*(artıyordu)*. Nihayet Sofya ve Filibe'dekilerin başına, yıldırım gibi bir havadis geldi: Joris; tevkif olunmuştu.

İşte o zaman; zaten güçlükle zapt olunan Joris'in zevcesi Anna Nellens, artık bir çılgın haline geldi.Vaziyetten Anna Nellens kadar komite de müteessirdi. Başta Rojin olmak üzere İstanbul komitesi, tamamen ele geçmiş ve tevkif edilmişlerdi. Bu tevkifat bu kadarla kalsa bir şey değildi. Sultan Hamid kim bilir

daha kimlere kadar bu işi teşmil edecekti. Ve sonra, bütün tevkif edilenler, kim bilir ne işkenceler, ne eziyetlerle öldürülecekti. Haniya; o sefirler, o Ermeni komitecilerinin sinir ve dimağlarındaki ateşi daima körükliyen o siyasi efendiler nerede idi? Donanmalarıyla Çanakkale Boğazı'na dayanıp geçtikten sonra, Kabataş önünde demir atarak ve toplarının ucunu Yıldız'a doğru kaldırarak:

- Ey Sultan Hamid. Evvelâ hapsettiğim komitecileri hapisten çıkarıp bize teslim edeceksin. Sonra da Ermenilere Beylik vereceksin. Yoksa görüyorum ya, topların ucunu. Hiç şakamız yok. Alimallah, Yıldız Sarayı'nı başına yıkar, seni de cayır cayır ateşlerde yakarız. demiyecekler midi?

Hayır. Deniliyor ve bu işi üzerlerine bile mal etmiyorlardı. Her yerde ve her işte kına gibi un öğütmenin esrarını çok iyi bilen "Diplomatlar diplomatı" Sultan Hamid, ecnebilerinin Ermenilere müzaheretine*(arkadan yardım etmeye)* meydan vermek şu tarafa dursun, kapitülasyonların bütün şiddet ve dehşetine rağmen, Avusturya Hastanesi'nin ameliyat odasında saklanmış, melimit, dinamit paketleriyle komitenin en mühim evrakını buldurup çıkartıyor, kapısının üzerinde haşmetli siyah kartallar nigehban olan Almanya devleti fahime ve azimesinin postanesini taharri ettirerek*(araştırtarak)* Joris'e gelen mühim mektupları da ele geçiriyorlardı.Hele bu mektuplardan biri, ne kadar mühimdi. Doğrudan doğruya, Rusya devleti fahimesinin hayatına aitti.

Almanya konsoloshanesi baştercümanı Mösyö Nort tarafından teslim olunarak Belçika sefareti baş tercümanı M. Morgniç'in müvacehesinde*(karşısında)* açılan ve tetkik edilen bu mektuplardan biri; merkezi Londra'da bulunan Angleo Beljyan Silorsand kumpanyasının Anvers acentesi Jakope E Kompani imzasını taşımakta idi. Joris'e hitaben yazılmış olan bu mektupta deniliyordu ki:

Beyan eylediğiniz iş hakkındaki tebligatı sabıkamıza atfen, mevzu bahis olan heyetin vekili olan zat bizi ziyaret etti. İcap edilen şeyler görüşüldü. Ne suretle muamele ifası iktiza edeceği(gerektiği) kendisine söylenildi. Bu mülakat, on beş gün evvel vaki olmuştur. Bu zat; bu mesele hakkında tekrar bize müracaat edeceği vadiyle müfarakat etmişti(ayrılmıştı). Mamafih bu zat,(endişe ve tarassut) içinde olup yeni bir şey hâsıl olduğu takdirde tebliğde kusur edilmeyecektir.

Tamamen şifre ve rumuzdan ibaret olan bu mektubun hakiki manasına gelince Rus çarlığı aleyhine isyanı hazırlanan Kafkas Rus İhtilal Komitesine on bin adet tüfek lazım olmuş. Bunların mübayasıyla*(satın alınmasıyla)* gizli bir ücrette Batum'a sevki lazım gelmiş. Aynı zamanda Kafkas Rus İhtilal Komitesi azasından da olan Joris, bu on bin silâhın tedarik v.s. Batum'a sevki hususunu da deruhte etmiş. Bu meseleyi şifahen halletmek için ihtiyarı külfet ederek Anvers'e kadar adam göndermiş. Bu mektupta, bu meselenin cevabı imiş.

Bunu, komisyonu mahsus huzurunda böylece

bülbül gibi şerh ve izah eden, doğrudan doğruya Joris Efendi Cenapları idi. O Joris efendi ki; Ermenilikle hiçbir alakası olmayan bir Belçikalı ve Belçikalı bir anarşist olduğu halde, mahza canavar ruhunun yırtıcı ihtiraslarını dindirmek için, Kafkas Ermenilerinin kanlı maceralarına burnunu sokmuş, İstanbul İcra Komitesi Fahri Azalığı kâfi gelmiyormuş gibi, Kafkas dağlarında kan döktürmek için Kafkas Rus İhtilalcileri komitesine de müzahir*(destekleyici)* olmuştu.Bu kadar mühim oyunlara giren adamın, çok mahir ve daha çok, gayet ketum bir oyuncu olması lazım gelirken; Yıldız Sarayı'nın o sihir ve füsun ile malamal*(dopdolu)* olan havası Joris Efendinin bütün oyunlarını bozmuş ve tunçtan, demirden, çelikten, daha metin olması lazım gelen bu beynelmilel komiteciği adeta cılız, zayıf ve geveze bir mektep çocuğu haline koymuştu.

Sultan Hamid, bu mektupla Jorisin bu izahnamesini görür görmez derhal Rusya devleti Fahimesinin sefirine haber göndererek, Muhibbi hassulhası Çar hazretlerini bu büyük tehlikeden haberdar etmekte ve bu vesile ile de dostane bir cemile göstermekte vakit ve fırsat fevtetmedi*(kaçırmadı)*.

İşin bir ucu da İngilizlere dokunuyordu. Çar hazretlerinin mukaddes sinelerine çevrilmek için tedarikine teşebbüs edilen bu silâhlar; İngiliz fabrikalılarında imal edilmiş ve merkezi Londra'da bulunan bir kumpanya tarafından teminine söz verilmişti.

Bir taraftan, bütün rüzgâr gelen delikleri, altınlar ve pırlantalarla kapıyan ve diğer taraftan, "tazıya tut

tavşana kaç" siyasetini tam yerinde yapmıya muvaffak olan Sultan Hamid, bu suretle Ermenileri, bütün ecnebi müzaheretinden*(desteklerinden)* birer birer tecrit etmişti.

Bütün ümitleri birer birer kırıldıktan sonra en acı hakikatlerle karşı karşıya kalan Ermeni komiteleri; bir taraftan vaziyeti ıslaha çalışırken diğer taraftan da bütün dünyadaki rakik*(ince duygulu)* kalpler üzerinde bir tecrübe daha yapmıya karar verdiler.

İstanbul'dan kaçan kaçmış, kurtulan kurtulmuştu. Fakat ya orada kalanlar. Bunlar ne olacaktı? Ve sonra da Sultan Hamid'in, keyfema yeşa*(istediği gibi)* idare ettiği Memaliki vesiai şahanesindeki milyonlarca Ermeniler... Bunlar, acaba ne gibi feci akıbetlerle karşılacaktı?

Robin, meseleyi büyütüyor.. İnce ve hassas bir kadın tavrı takınarak, en acıklı, en heyecanlı fikirler ve kelimelerle bütün komitenin kalbini harekete getiriyordu. Nihayet, Jenev'deki Garp bürosu; bütün cihana karşı hazin bir şikayetname neşrettiği gibi en başta Amerika olmak üzere, İngiltere'ye, Mısır'a ve daha sair Ermenilerle meskun*(oturulan)* yerlere birer hatip göndermiye karar verdi. Bunlar, gidecek, alnının kara yazısını*(!)* her yerde, herkese karşı yana yakıla hikâye edeceklerdi.

Robin, bütün bu heyecan ve hareket veren sözlerinden sonra:

- Ah, ah. Ne yazık ki, acemice bir komitecilik, bazen insanları pek müşkül mevkilere koyuyor.

Diyor ve içini çekiyordu.

Aynı zamanda, Bulgar komitecileri de bu mesele ile yakından alakadar oluyor ve bu kadar büyük ve mahirane tertibatın ümit edilen neticeye vermemesinden pek müteessir görünüyorlardı.

Bir gün, Robin'le Sarafof, karşı karşıya konuşuyorlardı. O esnada Sarafof, Makedonya ihtilal komitesinin icra riyasetinde bulunuyor ve bütün Balkanları kan ve ateşe boğan Bulgar çetelerini idare ediyordu.

Bu genç, cüretkâr komiteci, sarı bıyıklarını bükerek Robin'e sordu:

- Anlamıyorum Matmazel.. Bu işte nasıl oluyor da muvaffak olamıyorsunuz? Kullandığınız tahrip vasıtası, az bir şey değildir. Seksen kilo Melinit, iyi kullanıldığı takdirde bir şehri bile berhava etmiye kâfidir.

Halbuki bu kadar para... Bu kadar emek... Bu kadar fedakârlık sarf edildiği halde bu iş ancak, otuz yedi kişinin ölümü, yetmiş üç kişinin de mecruhiyeti*(yaralanması)* ile neticeleniyor. Ben eminim ki, eğer sizin elinizdeki vasıta iyi kullanılmış olsaydı, mutlaka o camiyi Sultan Hamid'in başına yıkardı.Sarafof gibi tecrübeli bir komitecinin bu fikir ve mütalaası Robin'in gözlerini parlattı. Demek, tertibatta herhalde bir noksan vardı.Şu halde, bütün bu tertibattaki, mes'uliyeti üzerine alan Lipa Rips'i itham edecek sebepler bulunduğu aşikârdı.Robin, bu meselede Sarafof'un fikrini almak ve Lipa'yı tamamen ezecek kahir bir darbe vurmak için:

-Ben de sizin fikrinize iştirak ediyorum. Gospodin Sarafof. Dedi ve bir lahza, gözlerini süzerek düşündükten sonra sözüne devam etti.

-Size daha garibini anlatayım. Maşin Enfernal yapılmasına başlanacağı zaman Melinitlerin tahta bir sandığa doldurulması düşünülmüştü.Sarafof, yerinden sıçradı. Elini dizine vurarak kaba bir kahkaha savurduktan sonra:

- Vay canına. Ne söylüyorsunuz Matmazel? Tahta sandık ha.

- Evet.

- Sonra?

- Sonra, Joris buna itiraz etti. İnfilak kuvvetini arttırmak için mutlaka demir sandık yapılmak lazım geldiğini ileri sürdü. Ve hatta bunu da kâfi görmedi. Melinitin iştial*(patlama)* kuvvetini artırmak için bunun içine klorat dö potas ilavesine de lüzum gösterdi.

- Fena fikir değil. Joris, herhalde anlayışlı bir adam imiş...

- Şüphesiz... Hatta melinit ve klorat dö potasla karıştırılan mitray dedikleri demir parçalarını da gene Joris'in fikrine medyunuz.

Eğer bombanın içinde bunlar olmasaydı, emin olunuz, bütün bu büyük gürültü ve patırdı yalnız bizim arabanın parçalanmasına münhasır kalacaktı.

Sarafof bıyıklarını bükerek düşüne düşüne cevap verdi:

- Çok hesapsız bir iş. Şu halde demir sandık yapılırken de bunun tazyik ve mukavemeti inceden inceye hesap edilmemiş.

- İnceden inceye değil. Hemen hiç hesap edilmedi bile. Hatta demir sandık yaptırıldı. Sonra bu, arabaya büyük geldi. Kenarlarından kestirildi. Ve ondan sonra arabaya vazedildi.

- Hata, baştanbaşa hata. Görüyorsunuz ya. Fena bir komitecilik.

İşte bu muhavere, Robin'in eline büyük bir silâh verdi. Ve o, bu silâhı Lipa'nın aleyhine çevirdi.Robin, derhal oturdu. Lipa'nın aleyhine bir ithamname yazdı. Bütün icra mes'uliyetini üzerine alan Lipa'nın bu işi büyük bir ehliyetsizlikle idare ettiğinden uzun uzadıya bahseyledikten sonra, bu beceriksizlikten sonra Osmanlı ülkesinde yaşıyan Ermenilerin maruz kalacağı fena akibetin mes'uliyetini de tamamen Lipa'ya tahmil etti*(yükledi)*.

MAHKEME, KOMİTECİLER HAKKINDA İDAM CEZASI HÜKMETMİŞTİ

Filibe ve Sofya'da firariler arasında bu mücadeleler devam ederken İstanbul'da da kalanların muhakemesi hitama ermişti. Her celsesinde, mühim bir halk kütlesi ve buna inzimam eden bütün sefaret başterçümanları ve ecnebi gazete muhbirlerinin önünde cereyan eden bu muhakeme esnasında maznunların*(sanıkların)* sarih*(açık)* itirafları; halkın hayret ve heyecanını, ecnebilerin de nefret ve istikrahını*(tiksinmelerine)* mucip*(sebeb)* oluyordu.

Belçikalı olmak hasebiyle Jorisin en ehemmiyetsiz hareketini, en kıymetsiz sözünü bile Kemali ehemmiyetle takip eden Endepandans Belj gazetesinin muhabiri, Newyork Herald muhabirine diyordu ki:

- Çok ihtilal tarihi okudum, çok heyecanlı, çok

ateşli anarşistlerin fikirlerine ve icraatlarına muttali oldum. Fakat bu adamlar kadar kana ve ateşe susıyan hiçbir kimse tanımıyorum. Evet, doğrudur, hiçbir kıyam mantıkla yürümez, hiçbir komiteci tam bir şuurla hareket edemez. Fakat ne de olsa, düşünülecek bir şey vardı ki o da, masum insanlardır. En kudurmuş bir katil bile, yapacağı cinayeti yaptıktan sonra, silâhını bir tarafa atar, yaptığı cinayetin kanlarını etrafa sıçratmamıya çabalar. Fakat bunlar, bu adamlar, bilmem nasıl düşünmüşler, bir insan kalbi, bir insan kafası içinde bu kadar kanlı, bu kadar karışık işleri nasıl düşünüp, nasıl karar vermişler?Nevyork Herald muhabiri, bir Amerikalılık yapmak istedi ve muhatabını hayrette bırakan şu sözlerle mukabele etmek istedi:

- Şark, dostum, şark. Medeniyet ne kadar ilerlerse ilerlesin, şarklılar, kan koklamaktan ve kızıl alevler yaratmaktan vazgeçmiyeceklerdir. Bu, onların ruhunda..

Endepandas*(İndependent)* muhabiri, derhal bu sakat fikir ve muhakemenin önüne geçti:

- Hayır azizim. Bu fikrinize iştirakte mazurum. Şu, karşınızda gördüğünüz adamlardan biri, tam bir Garplıdır. Anvers gibi; medeniyetin, irfanın, ticaret ve insaniyetin hararetle kaynadığı bir memlekette doğmuş, büyümüştür. Böyle olduğu halde bu kanlı işlere nasıl girmiş?

-Ve nasıl idare etmiştir?

Bunu söyliyen, Taymis*(Times)* muhabiri idi. Ötekiler konuşurken yanlarına sokulmuş ve muhavereleri-

ni dinlemişti. Belçikalı sözüne devam etti:

- Bravo... Nasıl idare etmiştir? Parmağının ucuyla maznunların*(sanıkların)* mevkii üzerinde bir kavis çevirerek görüyorsunuz ya, şu adamların bütün simaları, bütün hal ve tavırları gösteriyor ki bu adamlar; saf ve hatta ahmak adamlardır. Ne dimağları ve ne de fikirleri henüz tekâmül etmemiştir. İçlerinde, medeni kıyafeti kabul edenler bile bir, iki tanedir. Hepsi de Anadolu'nun birer ücra köşesinden gelmiştir. Dikkat ettiniz mi, hepsi de bir Türk gibi Türkçe söylemektedir. Ben bunlarda milliyetlerini temsil eden bir hususiyet, bir mümtaziyet*(üstünlük)* göremiyorum. Demek ki bu adamlar yalnız başlarına kalmış olsalardı bu işi yapamıyacaklardı.

Anut*(inatçı)* Amerikalı, fikrini müdafaa etmek için sordu:

- Pekâlâ bunlara cinayet fikrini veren, o Avrupalı mı oldu? Ben buna pek inanmıyorum.. Benim kanaatime göre, o Avrupalı anarşist, ancak bu adamların arasına karıştıktan sonra fikirlerinin tatbikine bir saha, bir meydan buldu. Belçikalı, artık kızmıştı.

- Bu adamların. Bu ahmak köylülerin arasına karıştıktan sonra mı? Hayır. Hayır. Çok yanılıyorsunuz dostum. Medeniyetin ve medeniyet muhitinde yaşıyan insanların bir mana ve bir mefhumu vardır. Medeniyet; mümkün olduğu kadar az yıkar ve çok yapar.. Medeniyet; mümkün olduğu kadar az öldürür, daha çok yaşatır. Taymis*(Times)* muhabiri kısa bir kahkahadan sonra söze karıştı:

-İşte, tam mantık buna derler. Mesela o gün selâmlık resmi alisinde faraza biz de bulunsaydık ve bomba patladıktan sonra bu adamların düşündükleri ihtilal kopsaydı da, biz de o ihtilalde askerlerin süngüleri altında parçalansa idik. Acaba, şu kıymetli vücutlarımıza o soğuk demir parçalarını sokmıya çalışanlara dönerek: "Bravo efendiler, ihtilal yapıyorsunuz. Binaenaleyh bizi de öldürmek hakkınızdır mı diyecektik? Belçikalı, bir taraftar bulmaktan memnun, cevap verdi:

-İşte ben de bunu demek istiyordum. Ermeniler; Sultan Hamid'i öldürmek istiyebilir. Fakat bu emellerini tatbik ederken birçok masum insanların hayatını da düşünmek lazım gelir. Sultan Hamid'den intikam alacağız, diye; İstanbul gibi koca bir şehri kan dalgası altında ezmek, silmek yok etmek.Amerikalı, acele acele gülerek sözünü kesti:

-İşte, diyorum ya size. Şark, azizim, şark ruhu. Belçikalı, bunu hiç işitmemiş gibi devam etti:

-Ve çok gariptir ki bu hareketin önünde, Ermenilik davasıyla hiç alakası olmıyanları da görmek.. istikrah ile yüzünü buruşturarak bugünkü medeniyet ve insaniyet namına çok acı bir şeydir. Taymis muhabiri sordu:

-Bu meselenin sonunu nasıl tahmin ediyorsunuz?.

Belçikalı, omuzlarını kaldırarak cevap verdi:

-Bunu tahmin etmek için ne büyük bir avukat, ne de bir hukuk alimi olmıya hacet yok. Şu dakikada maznunları*(sanıkları)* sigorta edecek hiçbir kumpanya

tasavvur edemiyorum.

-Demek ki sizin fikrinize göre.

-Caniler, hak ettikleri en ağır cezayı çekeceklerdir.

İnsaf ile düşünen ecnebilerin bile masumlara hak verdiği bu davada; caniler kanunun en ağır cezasıyla karşı karşıya geldiler. Bu ceza bittabi*(elbette)* idamdı. Bu hüküm tefhim edilirken, yüzlerce insanın hınca hınç doldurduğu mahkeme salonuyla koca koridorlarda bir sinek kanadı bile kımıldamıyordu. Artık son günlerini yaşıyan mahkûmlar bile, sanki nefes almaktan korkuyorlardı.

Cinayet mahkemesi heyeti bu müthiş ölüm cezası üzerinde karar kılmakla, tahkikat heyeti mahsusasının noktai nazarını kabul etmiş oluyordu. Necip Melhame'nin riyaset ettiği komisyonu mahsusun mülhem olduğu memba ve merkez malumdu. Haklarındaki ölüm hükmünü dinliyen ve anlıyan maznunlar*(sanıklar)* şimdi donmuş birer et ve kemik külçesinden farksızdı. Hükmün ağırlığı ve dehşeti, onları kıpırdamaz ve dudaklarını bile oynatamaz bir hale getirmişti.

Fakat düşünülecek ve ağır başlıkla teemmül olunacak*(üzerinde durulacak)* mühim bir nokta vardı: Acaba cinayet mahkemesinin bu idam hükmü karşısında Zatı şahane ne gibi bir mütalea ve nasıl bir fikir yürütecekti?

Saltanatına ve mevcudiyetine uzanan tehlikeli elleri kırmak ve yaşatmamak hususunda çok haris ve azimkâr davranan Abdülhamid bu son hükmü

nasıl telakki edecekti? Suikastın kana susamış faillerini dolduran bu ölüm hükmü, Abdülhamid'i de titretmemiş ve ürpertmemiş denilemezdi. Fakat Zatı şahane'nin bu karardan sonra asıl korktuğu ve endişe ettiği mesele çok daha başka ve onun kanaatine göre, çok daha mühimdi.

Koskoca Adliye dairesini dolduran ecnebi kütlesi tarafından büyük bir sükut ile dinlenen ve karşılanan mahkeme kararının bir de siyasi cephesi vardı ki Abdülhamid'i endişeye düşüren de bu nokta idi. Evvelce suikastın kanlı tafsilatından bahseden ecnebi matbuatı, hadisenin mahiyet ve sebeplerini araştırırlarken daha ziyade kendi karanlık ve dumanlı gözlüklerini kullanmışlar, hakikatin parlak ışığını ihmal etmişlerdi.

Hiç şüphesiz hadiseye daha bidayetinden büyük bir ehemmiyet veren ecnebi matbuatı, maznunlar*(sanıklar)* hakkında verilen son idam kararından da bahsedeceklerdi.Fakat bunların bu hüküm etrafında, şu veya bu saiklerin*(sebeplerin)* tesiriyle serdecekleri*(ileri sürecekleri)* mütalaaların*(düşüncelerin)* pek garip mahiyetler arz etmeleri ihtimali de çoktu. Ve muhakkak ki Avrupa efkarı umumiyesi bu mütaleaların tesiri altında kalacaklardı.

İşte düşünülmesi ve teemmül olunması*(derin düşünülmesi)* lâzım gelen en mühim mesele bu idi ve yine muhakkak ki Abdülhamid bu endişe ile hayli sıkıntılı ve üzüntülü buhran saatleri geçirecekti.Cinayet mahkemesi tarafından verilen İdam hükmünün, bü-

tün kanuni merasimi ikmal olunmuş ve bu hükmün tasdik ve infazı için mazbata, Sultan Hamid'e arz olunmuştu.

Herkeste, bütün Avrupa'da ve hatta Amerika'da heyecanlı bir intizar*(bekleyiş)* vardı. Acaba, mahkûmlar nasıl idam olunacaktı?Halbuki günler geçiriyor ve hususta hiçbir iradei seniye sadır olmuyordu*(ortaya çıkmıyordu)*. Ve böylece günler, intizar içinde geçtikçe bu mesele ile alakadar olanlar Sultan Hamid'in pek kanlı bir intikam hazırladığı zihabında*(zannında)* bulunuyordu.

Sultan Hamid'e gelince: Her gün, masasının üzerinde duran hüküm mazbatasını alıyor, baştan nihayete kadar bir defa daha okuyor. Elindeki kalemi hokkaya batırıyor. Hatta kâğıdın üzerine dokunduruyor. Fakat saatlerce böyle, bu vaziyette düşündüğü halde, kalemi bir türlü kâğıdın üzerinde yürütemiyordu. Acaba, bir şeyden mi korkuyordu. Yahut bir şey mi bekliyordu? Hayır, ne o ve ne öteki...

Bize bu romanı ilham eden bir saray kadınının, hatırası Sultan Hamid'in bizzat söylediğine nazaran, onun ellerini tutan bir kuvvet vardı: Hayal...Senelerden beri unutamadığı bu Hayal; onda, yalnız kurumuş bir aşk membaı olarak kalmamış. Ona iradenin ne olduğunu da pekala anlatmıştı. O, Hayal'i altınlara ve elmaslara gark etmek, en güzel yaverlerinden birine vermek istediği halde; Hayal bütün bunları reddetmiş, sefil bir köyün harap bir kulübesinde, sevgilisinin, yağ ve arı kokan kirli kalpağını koklıya koklıya

yaşamıya hasret çektikten sonra servet ve saltanatı, ayaklarının ucuyla iterek "Hürriyet"i uğrunda nihayet kendini öldürmüştü.

Hayal kimdi? Şimdi, mehterhanenin karanlık hücrelerinde zincirlere vurularak her an ölüm bekliyen; o, Karabetlerin, Arakellerin, Hamparsumların ve nihayet; dünya kuruldu kurulalı hiçbir ihtilal ve komite tarihinde görülmemiş bir metanet ve kahraman intihar eden Hacı Nişanların kızı değil mi idi?

Ya sonra o, Robina Fayn. Bu cılız, bu sıska, bu isterik kız. Nihayet o da bir Ermeni kızı değil mi idi? Sabin ve Robin. Bütün bunlar, aynı şeydi. Sabin onun bütün şevket ve azametini hiçe saydı. En zikudret*(kudret sahibi)* şahısların bile en küçük arzuyu şahaneyi yerine getirmek için evlat ve ayalini feda ettiği bir muhitte yaşamasına rağmen, kendisine ibzal edilen bütün vaitlere ve nimetlere karşı:

- Hayır şevketmeap. Ben nişanlımı isterim, beni ona verin! Sabin'e bu sözleri söyleten ve Robin'e o büyük cüreti veren kudreti düşündükçe Sultan Hamid ağır bir kuvvet altında ezildiğini hissediyordu.

MABEYN-İ HÜMAYUN KORİDORLARINDA BÜYÜK BİR BOMBA PATLADI

AFFETTİM!..

İstanbul'da vukua gelen ihtilallerin kanlı safhalarını gözleriyle görmemişti. Fakat bunları hayalinde pekala görüyor ve hissediyordu. Sabin, ölmüş ve ondan ancak, silinmiş bir Hayal kalmıştı. Şimdi, şöhret uğruna yapılan büyük cinayetin faillerinden, ele geçen sekiz on kişi kalmıştı.

Bu adamlar; kanuni bir mahkeme huzurunda ve hatta birçok ecnebi gazetecilerinin ve sefaret mümessillerinin müvacehesinde*(huzurunda)* cürümlerini itiraf etmiş ve hak kazandıkları hükmü de, giymişlerdi. Şimdi küçük bir irade ile, bir tek, mucibince kelimesiyle bu adamları hevenk hevenk asmak, işten bile değildi. Ve bunu yapmak; bir borçtu. Hak borcu. Kanun borcu. Ve nihayet, ezeli ve ebedi bir adaletin borcu.

Fakat... Buraya gelince, Sultan Hamid duruyor ve düşünüyordu. Birçok zıt fikirlerin ve hislerin altında eziliyor ve bu ezginlik onun bütün kudret ve metanetini eritiyordu. O zaman gözlerini kapıyor. Başım avuçlarının arasına dayıyor. Kapalı gözlerinin içinde hailevi sahneler canlanıyordu. Ufuklarında heybetli alevler yükselen bir deniz. Bu deniz, şüphesiz Marmaradır.

Bu alevler denize aksediyor, kıpkızıl bir kan deryası husule getiriyor. Ve sonra bu kan deryasının dalgaları yavaş yavaş hareket geliyor. Coşuyor, kuduruyor, yükseliyor ve önüne geçilemeyen bir tayfun gibi kabara kabara ilerliyor, tahta doğru yürüyor ve bütün o kızıl alevlerle birleşerek cehennemi bir kükreyişle hücum ederken...

Nihayet, bir gün, Mabeyni Hümayun koridorlarında büyük bir bomba patladı. Fakat bu bombanın muhteviyatı; ne dinamit ve ne de melinit denilen muharip maddelerden mürekkep olmayıp sadece iki kelimeden ibaretti:

- Affettim.

Bu iki kelimenin husule getirdiği hayret nidası; bir anda, Mabeyn koridorlarından İstanbul'a, İstanbul'dan da bütün cihana akseden bir tarraka*(gümbürtü)* oldu. Dünyada hiçbir haber, insanları bunun kadar hayret ve heyecana düşürmemişti.

Sultan Hamid, mahkûmları affetmişti. Acaba bunun saik ve âmili ne idi? Şahanı Hümayuna karşı en küçük tefevvühatta*(eksiklikte)* bulunanlar bile Taşkışla

divanı harbinde Reşit Paşa denilen birinci ferik üniformalı bir emirlerin hükmü karakuşisi*(mantıksızlığıyla)* ile Fizan çöllerine sürülerek açlıktan, susuzluktan can verirken, nasıl oluyor da zatı akdesi şahaneye fiilen suikastta bulunan bu adamlar mahkûm oldukları feci akibetten kurtulabiliyorlardı?

Velinimetlerinin her hareket ve düşüncesini İlhamı rabbaniye atfetmekle geçinen bendegânı sadıka; derhal bu hayretlerini mübarek ve muallâ kalbi şahanenin rikkat ve merhameti ile tefsir ederlerken, hakikati gören ve muhakeme edenler de şöyle düşünüyorlardı:

- Af; bir hükümdarın hakkıdır. Eğer bu büyük cinayet doğrudan doğruya kendi şahsına yapılıpta başkaları bundan müteessir olmasaydı, hakikaten bu hareket, emsalsiz bir necabet olurdu. Fakat orada terki hayat eden o zavallılar, ya o zavallıların arkasında kalan dullar ve öksüz yavrular. Bunların hakkını kim ödiyecek. Bunların borcunu, bunların hak borcunu. Kanun borcunu. Adalet borcunu kim verecek?

***

Kanunisaninin*(ocak ayının)* soğuk ve karanlık bir akşamıydı. Yıldız Sarayı'nın koltuk kapısı önünde duran kapalı bir arabadan üç kişi indi. Bunlar, havagazlarının ratip*(nemli)* ve titrek ziyaları altında Mabeyn dairesine doğru sessizce yürürlerken, kapıya memur tüfekçiler tarafından Sultan Hamid'e bir kart gönderilmişti.

Sultan Hamid, kartı eline aldığı zaman hafifçe sarardı ve titredi. Nasıl, nasıl bu adamla karşı kaşı-

ya gelecekti? O adam ki; onun cihana hayret ve mehabet veren şevket ve azametini istihfaf etmiş, onun yüz binlerce askerine ve muhafaza kuvvetlerine hiç ehemmiyet vermiyerek onu adi bir karatavuk avlar gibi pusuya düşürmiye cüret göstermişti.

Acaba şimdi onunla karşı karşıya geldikleri zaman heyecan ve muvazenesini zapt edebilecek miydi? Herkese görünmek istediği gibi bu adama da büyük bir vakar ve heybet göstermiye kadir olabilecek midi?

Sultan Hamid; bu düşüncelerin altında heyecanlarını geçiştirmek ve hali tabiiye avdet etmek için bir taraftan cigara içer ve bir taraftan da yavaş yavaş gezinirken öteki adam da Mabeyn dairesinin loş bir odasında derin derin şöyle düşünüyordu:

-Ekseri saraylar, katillerin, cinayetlerin daima canlı bir sahnesidir. Acaba şimdi şu kapı açılarak cellât üzerime hücum etmiyecek mi? Belki enli bir kılıç, bir darbede başımı koparacak, ihtimal ki; bir çamaşır ipi boynuma dolanacak ve sonra kanlı cesedim şüphesiz bir çuvala konularak Marmaranın derinliklerine doğru fırlatılıp atılacak.

Birdenbire kapı açıldı, munis bir ses, tatlı bir Fransızca ile ona hitap etti:

- Buyurunuz Mösyö Joris. Zatı şahane bizzat sizinle görüşmek istiyor.

Joris titredi. İşittiği sözlere inanmamak istedi. Daha dün hayatına kastettiği o koca Sultan Hamid'le karşı karşıya nasıl gelecekti?

Onun sözlerine nasıl mukabele edecek. Ondan ne yüzle af diliyecekti? Yüz binlerce kanlı maceraları, Avrupa'da dillere destan olan o "Kızıl sultan" bakalım onu hakikaten affedecek midi? Yoksa bizzat huzurunda etlerini lokma lokma kestirerek yamyam cinsinden olan haremağalarına mı yedirecekti?

- Buyurunuz M. Joris.

Joris tekrar titredi, kendine geldi.

Sultan Hamid, Joris'le ne görüşmüştü? Bunu, bittabi*(tabii ki)* harfi harfine bilmiyoruz. Yalnız bu mülakatın ertesi günü akşamı, Sirkeci İstasyonu'ndan hareket eden ekspres treninin lüks kompartımanında Viyana'ya müteveccihen hareket eden Joris; yanındaki Fransız yolcuya diyordu ki:

- Ömrümde bu kadar heyecan hissetmedim. Sanki bana hitap eden, bir insan, bir sultan değil; mukavemet imkânı olmıyan bir kuvvetti. Eğildim. Ayaklarına kapandım. Ondan af talep ettim. Ve artık bütün ömrümü onun hizmetine vakfeyledim.

Bu hadiseden on beş gün sonra Sultan Hamid, Joris'ten şu jurnali almıştı:

"Şevketmeap!

Ermeni komiteleri, faaliyette devam ediyor. Fakat bunların bütün cüret ve kudretleri kırılmıştır. Şimdi hepsinde, ümitsizlikle çırpınan bir kalp ve yeisten mütevellit bir feveran var. Ermeni Jan Dark'ı tesmiye olunan Robina Fayn, Lipa Rips'e o kadar kahir bir darbe vurmuştur ki bu büyük ve kadir komitecinin eli kolu kırılmış, bütün şöhreti sarsılmıştır.

Birbirine düşen ve hiçbir zaman seslerini birleştiremeyen bu adamların bundan sonra Zatı şahanenize karşı yeni bir harekette bulunabileceklerini hiç ümit etmiyorum.

Bundan sonra mukaddes hayatınıza daima sadık ve bir nigehban olan bu sadık kulunuzun teminatına itimat ve daima doğru olarak takdim edeceğim diğer raporlarıma intizar buyurmanızı istirham ederim..

***

Kalpleri ve vicdanları satın almakta emsalsiz bir maharete malik olan Sultan Hamid, Joris gibi kana susamış bir anarşisti de nihayet; bir eldiven gibi satın almıştı.

Joris, mütemadiyen Ermeni komitelerini ve Sultan Hamid'e muhalif olan cereyanları tarassut ediyor*(gözetliyor)* ve bunlar hakkında muntazaman jurnaller gönderiyordu. Joris'in, en son yazdığı jurnal şu idi:

Şevketmeap!

30 Mart

Şu satırları yazarken kalben hissettiğim korkuyu hiçbir suretle size izah edemem. Maalesef arz ve ihbar ediyorum ki: Şu dakikada taç ve tahtınız, en ciddi bir tehlike karşısındadır. Muhtelif kanallardan geçerek buraya kadar gelen en mevsuk(sağlam) bir habere göre, yakında İstanbul'da büyük bir hareket vuku bulacak

ve bütün İstanbul korkunç bir kan dalgasıyla yıkanacaktır. Hürriyetinden ilanından sonra İstanbul'a giderek Taşnaksağanlara başvuran ve daha hala Robina Fayn ile devam eden mücadelesinde kendisine yardımcılar tedarikine çalışan Lipa Rips'in; "Biz, mazinin hatalarından ziyade istikbalin hesapları ile meşgulüz" diye baştan savulmasına bakılırsa, bu harekette Ermenilerin bir rolü olmıyacağına kaniim. Lipa gibi ateşli ve cüretkâr bir komiteciyi gücendirdikten sonra, artık Ermeniler, zatı şahanenizle bir meydan harbine giremiyeceklerdir. Olsa olsa, Anadolu'da çete harpleri yapacak ve Avrupa'nın nazarı dikkatini celbedilmek için şurada burada kanlı vakalar yaratacaklardır.

İstanbul'da vuku bulacak hadisenin fail ve müşeviklerine gelince...

O gün; Joris'in jurnali burada inkıtaya*(kesintiye)* uğramıştı. Ertesi günü akşama doğru, yazısına devam etmek üzere masaya oturduğu zaman, oda kapısı şiddetle açıldı. İçeri, zevcesi Anna Nellens girmişti.

Joris, başını çevirip Anna'ya baktığı zaman ürktü. Anna'nın saçları dimdik olmuş ve gözleri büyümüştü. Elindeki gazeteyi uzatarak korkunç bir sesle haykırdı:

- İstanbul yanıyor ve kana boyanıyor...

Joris heyecan içinde kalarak gazeteye atıldı. Evet; hadise doğru idi. İstanbul'da o müthiş 31 Mart ihtilali patlamış ve fecaatiyle hüküm sürüyordu.

Joris'in elleri yana düştü. Gözü, masanın üstündeki jurnali ilişti.

- Yazık, vaktinde yetişemedim.

Diye, seslendi.

Evet; yalnız vakit değil; artık her şey geçmişti.

Anarşistlikten casusluğa düşen bu Belçikalı karı koca kendilerine mühim bir varidat*(gelir)* ve hayat membaı olan Sultan Hamid'i kaybetmekten mütevellin teessürle çırpınırlarken;

31 Mart, günü Ayasofya Meydanı'nda kaynamıya başlıyan kan dalgası; çoşmuş, çoşmuş, çoşmuş ve nihayet Sultan Hamid'in taç ve tahtına çarparak bu efsanevi hükümdarı, korktuğu akibet içinde boğmuştu.